

Sonnis

V. B.

MĀCĪTĀJU ZIŅOJUMI
PAR
1905. GADA
REVOLŪCIJU

(Ar autografiem tekstā)

O. NONĀCA
priekšvārds un sakārtojums

1930 / „KULTŪRAS BALSS“ / RĪGĀ

Maksā Ls 1,50

„Kultūras Balss“ sabiedrisko un zinātnisko 10 grāmatu sērija.

Šai sērijā ietilps sekošas grāmatas:

1. G. V. Plechanovs — Materiālisma vēsture. Ls 1,50, abonentiem Ls 1,—.
2. Fricis Menders — Ievads tautsaimniecībā. (Drukā. Iznāks marta sākumā).
3. Kārlis Kautskis — Cilvēka daba. (Sagatavošanā, iznāks aprīļa sāk.)
Ar F. Cielēna priekšvārdu un komentāriem.

Šis K. Kautska apcerējums ir viena no interesantākām daļām no viņa lielā darba par materiālistisko vēstures uzskatu. K. Kautska „Die materialistische Geschichtsauffassung“ (ap. 1800 lap. p.) iznāca 1927. g., bet pirmais izdevums jau izpārdots. Tas rāda, ar kādu lielu interesi ir uzņēmusi Vakar-Eiropas strādnieciskā lasītāju publika šo Kautska monumentālo darbu. Technisku iemeslu dēļ esam spiesti sadalīt šo apcerējumu par cilvēka dabu divās daļās.

I. daļa pēti iedzīmtības nozīmi cilvēka attīstībā, cilvēka dabas egoistiskās un sociālās tieksmes, kā arī cilvēka seksuālo dabu.

4. Felikss Cielēns — 1905. gada revolūcija un viņas loma Latvijas sabiedriski-politiskā attīstībā. (Sagatavošanā, iznāks maija sākumā.)
5. Kārlis Kautskis — Cilvēka daba, II. d., (iznāks kā 5. ser. grāmata.)

II. daļa analizē cilvēka psihes dažādās ipašības (ekonomiskas dziņas, daļuma sajūta un tl.), tēlo dzīvnieku un cilvēku piemērošanos dabas apstākļiem un dzīvnieku, sociālos instinktus, un cilvēka sociālās tieksmes.

6. Kristaps Eliass — Kristīgās ticības un baznīcas vēsture.
7. Žanis Mačiņš — Dzīvības izcelšanās.
8. Edgars Šillers — Nacionālās atmodas laikmets.
9. R. Drillis — Modernās tehnikas sasniegumi.
10. Klāra Kalniņš — Dzīvības un seksuāle problēmi.

Pārdošanas cena katrai grāmatai atsevišķi nolikta no Ls 1,50 līdz Ls 2,—, t. i. kopā par visām 10 grāmatām Ls 17,50. Abonentiem, kas pasūta visas grāmatas, maksa nolikta par visām grāmatām Ls 10,—, ar piesūtišanu mājā.

Līdz šim vēl neviena latviešu grāmata nav tik lēta iznākusi, kā mūsu 10 grāmatu sērija. Tie, vispirms, vairumā oriģināl- un zinātniski darbi, ne tulkojumi. Pie tam tulkojumus 100 drukas loksnes lielā formā pat nevar izdot par 10 latiem. „Kultūras Balss“ var tāpēc izdot lēti, ka viņai ir un viņa meklē visās darba vietās, iestādēs, pagastos, organizācijās, sakarņiekus, kas grāmatas izplatīs plaši un tāli un lielā vairumā. Valrums padara grāmatu lētu, tā tad, paši lasītāji tās padara lētas.

Abonentus vāks mūsu pārstāvji ar sevišķām ģeku grāmatinām un listēm; kas grib lai grāmatas piesūta mājā, jāiemaksā vismaz Ls 4,—. Kas grāmatas grib nopemt „Kultūras Balss“ veikalos vai pie sakarņiekiem, dod parakstu, ka nopems visas 10 grāmatas, un grāmatu saņems kā abonents. Var pasūtīt pa pastu tek. rēķ. 1408, kā arī „Kultūras Balss“ veikalos.

„Kultūras Balss“.

B
2(4)19

139

B

Mācītāju ziņojumi
par
1905. gada revolūciju

(Ar autografiem tekstā)

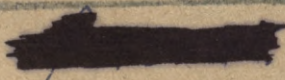
O. NONĀCA
priekšvārds un sakārtojums

1930 / „KULTŪRAS BALSS“ IZDEVUMS / RĪGĀ

L. V. B.
Nr. 228556

(11)

E. Pīpiņa un J. Upmaņa spiestuve, Rīgā, Marijas ielā 10.

Ievadam.

Baznīcu nemieri bija 1905. gada kustības raksturīga iezīme. Šīs parādības cēloņi meklējami mums visiem zināmos vēsturiskos apstākļos, kas stāv sakarā ar baznīcas pārvaldes iekārtas ciešo atkarību no muižniecības un pašu draudžu atstumtību no šīs pārvaldīšanas.

Būtu tomēr maldīgi domāt, ka visi mācītāji būtu atradušies šīs draudžu pārvaldīšanas un vispāri tālaika novecojušās dzīves iekārtas aizstāvētāju pusē. Visi mācītāji, var teikt, bija vienis prāts tikai vienā ziņā un proti tanī, ka viņi bija patvarību pretinieki, bet ar to nav teikts, ka viņi visi būtu bijuši tautas tiesību pretinieku pusē. Ievērojama daļa latviešu tautā redzamāko mācītāju ieņēma noteiktu stāvokli reformām par labu un tādā garā uzstājās gan presē, gan mācītāju sinodēs, neskatoties uz savu ciešo atkarību no patrona, draudžu priekšniecības un muižniecības vispāri. Tas notika nevien tai laikā, kad revolūcijas vilnis gāja visaugstāk, bet arī tad, kad jau bija iestājies lūzums, t. i. kad jau darbojās soda ekspedīcijas. Lielais vairums mācītāju, sevišķi vācu tautības, zināms, bija reformu un līdz ar to katras kustības pretinieku pusē. Uz šo parādību jāskatās kā uz vēsturiski izskaidrojamu, protams — ne attaisnojamo no mūsu tautas un zemes interešu viedokļa. Vēsture pa tam pagriezusies citādi, nekā domāja līdz tam varenā muižniecība un no viņas atkarīgā baznīca resp. mācītāji. Par ko vēsture ir spriedusi tiesu, tas mums vairs nav jātiesā.

Šie diametrāli pretējie uzskati pašu mācītāju starpā uz mūsu dzīves iekārtas nepilnībām un trūkumiem un tā tad arī viņu attiecības pret 1905. g. kustību kā tādu izsakās nepārprotami tā laika rakstīta vārda liecībās un šīs liecības mums var noderēt par augšā teiktā apstiprinājumu. Ļoti strīdīgs, piemēram, bija jautājums par baznīcu apsardzību. Kā šinī lietā izturējās mācītāji? Viena puse visu svaru lika uz bruņotu spēku, otra to tikpat noteikti noraidīja. Agrākais prāvests un Dzērbenes mācītājs K. Irbe 1905. g. „Düna Zeitung’ā“ polemizē ar draudzes patronu H. v. Laudonu par baznīcas aizsardzību. Irbe ir pret katru baznīcas aizsardzību ar ieroču palīdzību; viņš paļaujas tikai uz pašas draudzes iekšēju morālisku spēku.

Ļoti plaši nemieru jautājums ir ticis pārrunāts, piemēram, Vidzemes mācītāju sinodē 1905. g. rudenī. Sapulcē nolasīta

virsmācītāja Kaehbrandta vēstule, kurā bijuši izsacīti latviešu un igauņu tautības mācītājiem ļoti naivi pārmetumi, kurus prāvests Irbe pienācīgi atraidījis. Par sapulces tālāko gaitu toreizējos laikrakstos lasām: Sakarā ar nolasīto virsmācītāja Kaehbrandta vēstuli vācu mācītāji lūdza latviešu un igauņu tautības mācītājus, lai tie atklāti izsakot savas domas par šo kustību un par nacionālo stāvokli šai lietā. Uz to Raudas mācītājs A. Jende garākā runā attīstīja šādas domas: Vispirms jādara starpība starp tādiem, kas aktīvi piedalās pie kustības, un tādiem, kas savos uzskatos tapuši tikai šaubīgi. Pret šīs kustības aktīviem ļaudīm, kā baznīcas gānītājiem un dedzinātājiem, ne ar sprediķiem ne traktātiem nebūs panākumu. Tos līdzekļus varēs lietot tikai pie tiem draudzes locekļiem, kas būtu atturami, lai tos neievilktu kustībā. Bet tāpat revolucionārās kustības apspiešana ar varu, kā arī šādi traktāti uzskatāmi tikai par priekšdarbu. Īstam darbam, iekšķīga miera nodibināšanai tad tikai vēl jāsākas. Šis darbs pastāv iekš tam, ka jānovērš rūgšanas un nemiera dziļākie cēloņi, kuri meklējami tagadējos sociālos un ekonomiskos apstākļos, nevienādā pienākumu un tiesību izdalīšanā... Draudzes prasa lielāku piedalīšanos baznīcu pārvaldīšanā, un patronu, kurš pret draudzes gribu ievēl mācītājus, atrod par atmetamu. Ja tagad muižniecība apspriežot skolu projektu, tad nebijis aizmirstams atļaut arī tautskolu uzturētājiem, t. i. pagastiem līdzī runāt. Par vietējo skolas pašvaldību runājot esot katrā ziņā jāgādā, ka visās vietējās skolas valdēs arī sēdētu balstīgie locekļi no viņiem pašiem ievēlēti. Tapat vienlīdzīgi jāsadala ceļu klaufas pēc zemes lieluma uz muižām un pagastiem. Rentes būšana jāpārvērš gruntniecībā, jo tā dod iemeslu kurnēšanai. Bez kavēšanās mācītāju muižu mājas jāpārdod, jo tās traucē mācītāju amata darbu, tāpēc ka viņš tagad ir arī rentes kungs. Arī citas reformas vajadzīgas un tā ir liela maldīšanās, ja vācu laikraksti grib iestāstīt, ka Baltijā viss esot labi nostādīts.

Pēc tam prāvests Irbe referēja par saviem piedzīvojumiem, brīdinādams sevišķi jaunākos mācītājus no tam, ar notiesāšanu no kanceles cerēt kustību apkarot. Tā varot vairāk kaitēt, nekā labu darīt. Amata istaba esot uz to daudz derīgāka vieta, jo tur varot sarunu daudz labāk piemērot apstākļiem. Beidzot viņš nevarot atstāt nepieminētu tagadējo draudzes organizāciju. Kad konsistorija uzdevusi aprunāties, vai draudze pati negribot organizēt baznīcas apsardzību, tad cēlies jautājums: kā izzināt draudzes gribu? Vispirms viņš domājis griezties pie baznīcas priekšnieka, bet visiem esot zināms, ka baznīcas priekšnieka un draudzes griba reti saskanot.

Tad viņš domājis uz patronu, bet arī tas nevarot izteikt, ko draudze gribot, jo patrons un draudze esot pa laikam gluži pretējās domās. Arī konventa delegāti kā politiskā pagasta reprezentanti nevarot būt baznīcas draudzes gribas izteicēji. Viņš nācis pie gala slēdziena, ka viņa Dzērbenes-Drustu draudzei tagad nemaz n e e s o t m u t e s, ar ko izteikt draudzes gribu. Jāgādā par labāku draudzes organizāciju. Daži mācītāji teikuši runānot savas draudzes vārdā. Bet draudzes vārdā nemaz nevarot runāt, jo tagadējās draudzes pašas nevarot ne savu gribu izteikt, ne arī kādu uz to pilnvarot, runāt draudzes vārdā. Tādēļ te esot vajadzīgas pamatīgas reformas. — Ar to nobeidza augšējo jautājumu, tā noslēdzās laikraksta „Balss“ referāts.

Ir starp latviešu tā laika mācītājiem vairāki, uz kuriem vācieši, mīksti runājot, raugas ar lielu neuzticību. Pēc vācu brošūras „Die Revolution in den Ostseeprovinzen von 1905.—1906.“ minēsim tikai pārs gadījumus šinī sakarībā. Runājot par baznīcas nemieriem Skujenes-Lodes draudzē, tiek atzīmēts tas sav ā d a i s apstākļi, ka mācītājs K a s p a r s pa mītiņa laiku baznīcā neesot pats baznīcu atstājis. Tamdēļ viņam bijis jāatbild kara lauka tiesas priekšā, kur viņš ticis nopratināts. Viņam bijuši jāpieved pierādījumi, ka viņš ir tomēr monarchistiski noskaņots. Tikai pēc vairāku draudzes locekļu un arī pareizticīgo mācītāja nopratināšanas aizdomas pret mācītāju Kasparu tiek atzītas par „nepamatotām“ un mācītājs tiek reabilitēts.

Par Palsmanes draudzi, Valkas apriņķī, tanī pašā grāmatā ir starp citu teikts sekošais. Kad mācītājs E. Bergs slimības dēļ attiecies no amata, 7. decembrī Palsmanē noturētā mītiņā, kuŗu vadījis kāds no Vecpiebalgas ieradies Pēterburgas students, par mācītāju ievēlēts Vecpiebalgas P. G a i l i t s, kuŗš arī ievēlēšanu pieņēmis un 13. decembrī, tā tad nevis svētdienā, bet darba dienā Palsmanes draudzē un tūliņ nākošā dienā Aumeistaru draudzē noturējis ārkārtējas dievkalpošanas. Aizkustinošu uzticību savai baznīcai pie tam esot izrādījis ķesteris Jēkabs Ābels. Minētais students pieprasījis, ka dievkalpojumā jādzied revolūcionāra dziesma „Mostaities jūs, darba ļaudis!“ ar kuŗu tāpat kā ar sarkaniem karogiem pavadīja visus gājienus. Ķesteris pret tādu nodomu ar visu sparū protestējis un pēdīgi griezies pie augstākās instances, mācītāja P. Gailiņa, bet tas atteicis it īsi: „Man nav pret to ko iebilst.“ Tad nu tājāka pretošanās bijusi lieka, tomēr ķesteris vismaz to izvedis cauri, ka viņš neteicis draudzei priekšā maz pazīstamās dziesmas vārdus, bet tikai dziesmu pavadījis uz ērģelēm, jo citādi tā kā tā viņa iemīlotās ērģeles būtu sācis spēlēt kāds pie baznīcas pa-

visam nepiederīgs cilvēks. Aizlūgšanā mācītājs P. Gailits izlaidis neminētus ķeizaru, viņa ģimeni un valdību.

Pats par sevi saprotams, ka jau noteiktu revolūcionāru kategorijā vācieši ierindo māc. J. R o z e n u. Teiktā raksturošanai te dažas atzīmes no „Baltische Revolutions-Chronik“: 23. oktobrī: Nemieri Rīgā. Visās kapsētās, kur apglabāti kritušo sociāldemokrātu partijas biedri, tiek turētas runas un dziedātas revolūcionāras dziesmas. Kādu kritušo revolūcionāru piemiņai nodomātu dievkalpojumu mācītājs Rozens nevarēja noturēt, jo tam paredzētā baznīca bija slēgta un karāspēka ielenkta. 30. oktobrī: Romānova ielā 25, notika liela sapulce. Viņa bij apmeklēta no pāri par 1000 sociāldemokrātiem un nacionālistiem. Kroniķis atzīmē starp citiem sapulces vadoņiem arī mācītāju J. Rozenu un to apstākli, ka sapulces beigās pieņemta rezolūcija, kuŗa nosūtīta iekšlietu ministrijai. 19. novembrī: Vidzemes un Kurzemes pagastu delegātu kongress. Tas ir latviešu revolūcionārās kustības kulminācijas punkts un nozīmē atklātu nostāšanos pret valsts varu. Kongress pieņēma mācītāja J. Rozena priekšā likto rezolūciju par Baltijas autonomiju. Arī beigu vārdus teica mācītājs J. Rozens, uzaiicinādams uzstāties pret „kungiem“.

Pietiks ar šiem nedaudziem piemēriem, lai raksturotu daļas latviešu mācītāju ieņemamo stāvokli pret 1905. gada notikumiem, kā arī to neuzticību, ar kādu vismaz uz vienu zināmu daļu latviešu mācītāju raudzījās vācieši. Pavisam citāds lietu uztvērumš, kā to redzēsīm arī no šīs grāmatas satura, bija vācu tautības mācītājiem, vismaz viņu nospiedošam vairākumam. Jelgavas lauku draudzes mācītājs Fr. Bernevics „Baltische Tageszeitung’ā“ 1906. g. vasarā asi uzbrūk valsts domes loceklim J. Čakstem par to, ka viņš uzdrošinājies valsts domē runāt par mācītājmuižu zemes atsavināšanu un izdalīšanu bezzemniekiem. „Ka mūsu baznīcu un draudžu iekārtā ir daudz kas labojams, to mēs visi zinām, bet,“ turpina mācītājs Bernevics, zīmēdamies uz Čaksti, „ka tie līdzekļi, kādus jūs pielietojiet, nevis lietu labo, bet gan bojā, to arī mēs zinām. Vai mūsu tauta un mūsu draudzes jūms par šiem līdzekļiem kādreiz pateiksies, to gan jūs pats redzēsiet. Vēsturi nevar grozīt pēc sava prāta.“

Ko tad īsti J. Čakste kā valsts domes deputāts bija nogrēkojies? Lūk ko:

Apspriežot Krievijas valsts domē jautājumu par klosteru un kabinetu zemēm Kurzemes tautas vietnieks bija runājis apmēram tā („Reč“ atreferējumā):

„Še man jāgriež uzmanība uz Baltijas gubernām. Lieta tā, ka Baltijas gubernās mācītājiem bez saviem parastiem ienāku-

miem ir vēl ienākumi no zemes. Šis baznīcu zemes sastāv no mācītāju muižām, kā arī pie mācītāju muižām piederīgām mājām, kuŗas tiek nodotas zemniekiem arendā. Mācītāju muižas ir bieži tikpat lielas, kā jebkuŗa cita privāta muiža. Starp zemniekiem, kuŗi nomā mācītāju muižām piederošo māju zemi, ar mācītāju izceļas tādā kārtā nebeidzami strīdi. Bez tam nomas kontrakti tiek slēgti uz visai īsu laiku. Galu galā tā nodibinās stāvoklis, kur altaŗa kalps pārvēršas par ikdienišķu veikalnieku, ar ko viņa istā nozīme draudzē ar laiku pavisam izzūd. Jūs, kungi, būsiet lasījuši, ka pag. vasaru nemieri Kurzemes guberņā pa lielai daļai notika dēļ baznīcu zemēm. Es cieši domāju, ka Baltijas guberņās baznīcu zeme katrā ziņā jāatdala no baznīcām un jāpiešķir zemniekiem.

Kā uz šādu latviešu deputāta uzstāšanos reaģēja aizvainotā muižnieku patmīlība, rāda sekojošā vēstule, kuŗa J. Čakstem uz valsts domi piesūtīta no Grobiņas:

Čakstes kungs!

Jūs esiet Kurzemes valsts domnieks. Tā tad Jums pēc labākās zināšanas un apziņas jāapsver un jāpārrunā tie jautājumi, kas Jums nāk priekšā, attiecoties uz mūsu Baltijas apstākļiem.

Bet ievērojot Jūsu musinošās runas, es uzlūkoju par savu pienākumu Jums nevien izsacīt savu nicināšanu, bet arī isi un skaidri Jums pasludināt, ka es un mani domu biedri, starp kuŗiem atrodas arī latvieši, Jūs uzskatām par negēlīgu prastu dēmagōgu, kuŗš savu dzimteni pārdod par pāri radīkālū cīņas vārdu. Es mīlu to latviešu tautu un ienīstu katru, kas bez vēsturiskas jēgas pārdroši mēģina izpildīt kultūras plaismu ar nacionālu trūkumu. Vēsture par Jums, Čakstes kungs, teiks savu spriedumu un tas terorisms, kuŗu Jūs izaiciniet, cerams, Jums padaris galu, kad lapa būs griezusies.

Dziļi nicinādams,

barons Jūlijs f. d. Ropp,
monarchists-konstitucionālists

Grobiņā, 15. maijā 1906. g.

Uz to J. Čakste atbild „Tēvijas“ Nr. 60 no 25. maija 1906. g. sekoši:

Barona fon der Roppa kgs!

Atsaucoties uz manām „musinošām runām“ Jūs, kā domāju, zīmējaties uz tām manām runām, kuŗas turēju sakarā ar gaidāmajām agrārreformām Baltijā un kuŗās aizstāvēju tās domas, ka priekš Baltijas zemnieku apgādāšanas ar zemi ir vajadzīgs arī privāto muižu zemi ekspropriēt, kā arī mācītāju muižas zemi līdz ar visiem mācītāju saimniekiem. Ka tādas runas Jūsu cienīgajās ausīs skan kā musināšana, par to es nemaz nešaubos. Es tikai brīnos par to, ka viņas tikai tagad Jūs uzmusinājušas. Līdzīgas runas es jau turēju 1902. gadā, kad toreizējā guberņas komisijā pārsprieda mūsu zemkopības trūkumus un vajadzības. Bet toreiz viņas Jūs maz uztrauca, tamdēļ ka Jūs bijāt pārliecināti, ka no visām tām runām nekas neiznāks. Turpretim tagad tā lieta paliek nopietna.

Ja Jums būtu cik necik saprašanas priekš mūsu zemes patiesām vajadzībām un ja Jums cik necik būtu spējas izkūņoties no vecu laiku aizsprie-

dumiem, tad Jūs manas runas nemaz tā nebūtu uztraukušas. Jūs esat to panākuši, ka no Jums visa zeme vairs nekā nesagaida. Jūsu pēdējais landtāgs Jums parakstīja galīgo spriedumu. Tagad runā citi un to viņi darīs, kauču Jūs mētātos ar diezin kādām rupjībām.

Jūsu apgalvojums, ka Jūs mīlot to latviešu tautu, var jau būt pareizs, tikpat pareizs kā tas, ka Jūs mīlat arī savu jājamo zirgu un jakts suni. Tikai to Jums vajadzēja iegaumēt, ka tādām, kas savu mīlestību klaji sludina, neviens isti negrib ticēt. Bet mēs nemeklējam Jūsu mīlestību, kuŗa mums jau labi pazīstama: mēs meklējam taisnību un tiesības. To Jūs negribat saprast, ka bez Jums vēl kādam citam varētu būt tiesības. Un te ir Jūsu nelaieme: „Quos deus perdera vult demontat prius.“ *) Ko mēs meklējam, to mēs sasniegsim bez Jums. Jūsu cerība, ka lapa griezīsies uz otru pusi, šoreiz Jūs piekrāps, kauču vēsture gan māca, ka viņa daudzreiz griezusēs Jums par labu. Kas vienreiz izdodas un desmit reiz izdodas, vienpadsmito reiz vairs neizdodas. Apdomājiet labi, vai Jūs tagad nestāviet vienpadsmitās reizes priekšā.

Beidzot Jums gribētu dot padomu nesteigties vēsturei priekšā un aiztaupīt savu nicināšanu uz vēlāku laiku. Viņa tad varbūt Jums noderēs pašiem priekš sevis.

23. maijā 1906. g.

J. Čakste.

Mācītājam Fr. Bernevicam, kad tas atklāj savu īsto vārdu (pirmais raksts bija anōnims), J. Čakste dod principiālu atbildi „Tēvijā“ 1906. g. 27. jūnija numurā, kuŗā starp citu teikts:

„Redzat, mācītāja kungs, kad beigsies tā kārtība, kuŗu jūs uzbāzāt draudzēm pret viņu gribu; kur jums jātirgojas ar arendātoriem un saimniekiem; kur jums jāizgudro fīfigi rentes kontrakti; kur jums jālingo laukā no tēvu tēvu mājām zemnieki, dažreiz atraitnes ar maziem bērniem, — tad jūs paliksiet draudzēs par īstiem mācītājiem un tad jūsu svars būs tik liels, ka jūsu balss spēs atturēt draudzes locekļus no neapdomīgiem soļiem un darbiem; tad jums nebūs jābēg no „aģitātoriem“, bet „aģitātori“ bēgs no Jums. Arī varas darbi, kuŗus nekad neesmu ieteicis, bet gan esmu nosodījis, ir augs, kuŗam pie mums bija auglīga zeme netaisnajos, novecojušos apstākļos. Bet ja nosoda varas darbu darītājus, tad nevar slavēt un lielīt tos, kas šādas apstākļus radījuši un tos vēl cenšas visiem spēkiem uzturēt.“

Ar šiem nedaudz vilcieniem raksturojuši 1905. g. kustības laikmeta vispārējo situāciju, vācu un latviešu ieņemamo stāvokli tā laikmeta akūtajos dienas jautājumos, speciāli baznīcas jautājumos, piegriezīsimies tieši pašu mācītāju ziņojumiem par 1905. g. revolūcionāro kustību. Ziņojumi no Vidzemes draudzēm, no augstienes apgabala, kur kustība bij visasākā, ņemti no mācītāju ziņojumiem konsistorijai, kādi viņi atrodami valsts arhīvā. Tie pa lielākai daļai attiecas uz atsevišķiem notikumiem baznīcas nemieru pašā sākumā. Citāds raksturs ir šis grāmatas izdevniecības „Kultūras Balss“ ricībā esošiem oriģinālziņo-

*) Ko Dievs grib iznīcināt, tam viņš papriekšu atņem prātu.

jumiem no Kurzemes draudzēm, kuru te sakopojumā ir stipri lielākā daļa. Viņi galvenām kārtām ir sastādīti un adresēti Vecsaules mācītājam H. Bilensteinam uz pēdējā uzaicinājumu. Šīs grupas ziņojumu lielākā daļa ir sastādīta pēc zināmas priekšā liktas schēmas un ir bijuši domāti speciālas Kurzemes revolūcijas vēstures sarakstīšanai. Neskatoties uz zināmu šablonismu, raugoties pēc autora politiskām simpatijām vai antipatijām un viņa temperamenta, katram ziņojumam sava īpatnība. Viens autors ziņo it kā negribēdams, izpildīdams tikai pienākumu, bieži atsaukdamiem uz nezināšanu vai nevaļu; cits atkal, un tādu ir lielais vairums, ar lielu interesi un rūpību nododas apstākļu attēlošanai, revolūcijas izcelšanās psiholoģiskai analīzei, kā nereti paši ziņotāji izsakās, „izkrata savu sirdi” amata brāļa priekšā. Šie ziņojumi ir taisni tie raksturīgākie un tie bez bagātīga faktiskā materiāla no attiecīgo draudžu nemieru kustības notikumiem, sniedz daudz pieturas punktu vispārējam toreizējā stāvokļa raksturojumam. Tā ir veda, kaut arī mums vēl labi pazīstama pagātnes pasaule, kurā mūs ievada šie mācītāju ziņojumi. Ka muižniecības atkarībā esošie mācītāji nevarēja būt jaunu laiku sludinātāji un nevarēja par tādiem sajūsmināties, ir pats par sevi saprotams. Ja tomēr šajos ziņojumos kas pārsteidz, tad vienīgi tas, ka šiem mācītājiem tik svešas ir bijušas zemes patiesās vajadzības un tās tautas liktenis, par kuŗas garīgiem apkopējiem viņi ir bijuši ielikti, ka viņi, liekas, pat uz domām nenāca, ka kustībai varētu taču būt arī kādi sociāli iemesli, zemē valdošā netaisnība, tiesiskā nevienlīdzība.

Raudzīdamies uz lietu stāvokli pilnīgi no muižniecības viedokļa, mācītāji līdz ar viņiem arī pārdzīvoja lielo vilšanos, kādu atnesa vēsturiskās pārvērtības.

Viens no visraksturīgākiem šī veida ziņojumiem ir apraksts par Ēdoles pils dedzināšanu. Var redzēt, ka ziņotājs to rakstījis ar savām sirds asinīm.

Cik mežonīgi soda ekspedīcijas rikojušās, redzams, piemēram, no Valtaiķu draudzes mācītāja ziņojuma. Šinī draudzē nošauti 56 cilvēki. Vienā pašā dienā pie baznīcas nošauti 32 cilvēki, kuŗu liki turpat uz lauka vēl ilgu laiku gulējuši. Mācītājs savā ziņojumā tomēr atzīst soda ekspedīcijas rīcību, teikdams, ka viņas iespaids bijis paliekošs un labs. Jāpiezīmē, ka šis mācītājs, fon Gavelis, vēlāk pakārās.

Ir mācītāji, kuŗi ziņodami par tiešām drausmīgiem notikumiem tomēr cenšas būt objektīvi, atturīgi savos spriedumos. Tas, piemēram, redzams no Talsu vācu draudzes mācītāja ziņojuma. Bet šī īpašība tālu nav vispārēja.

Par revolūcionāro kustību vaina pa lielāki daļai tiek uzkrāta preseī ar „Pēterburgas Avīzēm“ priekšgalā, latviešu skolotājiem, biedrībām un 17. oktobra manifestam. Tā tad redz sekas, bet nesaskata cēloņu.

„Pēterburgas Avīzes“ mācītāji nepavisam nevar ieredzēt. Brižiem izskan tīri paniskas bailes no viņām, Piemēram Ugāles mācītājs savā ziņojumā burtiski saka: „Vēlāk nekā citur še tika izdalītas proklamācijas, bet nopietnāks man stāvoklis izlikās tad, kad dzirdēju, ka liela daļa saimnieku pasūtījuši „Pēterburgas Avīzes“.

Labu prātu mācītāji ziņotāji netur arī uz latviešu biedrībām un vairākos ziņojumos taisni ar šo b-bu iespaidu mēģina izskaidrot revolūcionārās kustības izcelšanos, Dažam ziņotājam nacionālā kustība ir blakus nostādāma komūnistiskai. Tā Valles draudzes ziņotājs raksta: „No 1905. g. pavasara sākot bija manāms arvien vairāk pieaugošs uzbudinājums, kas vispirms vērsās pret valdību un viņas iestādēm, bet drīz vien šis uzbudinājums pieņēma komūnistiski-pretreligiozu latviski-nacionālu nokrāsu.“

Mācītājs H. Bilenstens savā uzaicinājumā, acīmredzot, ir sevišķu vēribu griezis uz kustības vadoņu raksturošanu. Mācītāji savos ziņojumos par tādiem, bez iecelojušiem svešiem aģitatoriem, galvenā kārtā uzdod skolotājus un te visvairāk gadījumos tiek norādīts uz Kuldīgas semināra audzēkņiem, kuŗš ar savām pārkrievošanas tendencēm esot sējis vislaunāko sēklu, kuŗa kupli uzdzīusi 1905. g. kustībā. Irlavas seminārs tiek ņemts zināmā aizsardzībā.

Gandrīz vispārējs atzinums ziņojumos ir tas, ka ar 17. oktobra manifestu lieta ir kļuvusi daudz sliktāka, nemieru kustība ir uzliesmojusi stiprāk un tāpēc šis manifests tiek atzīts par kļūmīgu soli.

Kā jau teikts, ir arī no Kurzemes vairāki ziņojumi, kuŗi ir sastādīti pilnīgi brīvi, neturoties ne pie kādas priekšā rakstītas schēmas, kuŗi ar to ienes lielāku dažādību. Piemēram, kādam rakstītājam liktenis ir lēmis būt par pēdējo mierinātāju uz nāvi notiesātiem revolūcionāriem un viņš tos pavada līdz pašam soda izpildīšanas brīdim. Ar lielu vienkāršību, kuŗa sevī slēpj kāpinošu drāmatismu, mācītājs apraksta notiesāto pēdējos acūmirkļus un arī savus iekšējos pārdzīvojumus.

Gandrīz burtiski piepildās prāvesta K. Irbes augšā citētais brīdinājums saviem jaunākiem amata brāļiem—baznīcas kanceļi neizlietot kustības nosodīšanai. Lasot vienu pēc otra šos ziņojumus, kļūst skaidrs, ka jo sirdīgāk kāds mācītājs ir „kaŗojis“ pret kustību, jo lielāki satricinājumi ir piemeklējuši viņa draudzi.

Beidzot jāaizrāda vēl uz vienu apstākli. Lai arī vairums mācītāju kā nenostātos vecās kārtības aizstāvētāju pusē, lai arī kā dažs labs nejūsmotu par soda ekspedīciju rīcību, pa starpām tomēr pazib šaubas par šo soda ekspedīciju lietderību; izlaužas ārā pat nemiers par viņu varmācību un viņu nosodišana. Viens to izsaka diezgan nedroši, tikai piezīmes veidā izteikdamies, ka „soda ekspedīcijas bijušas ārkārtīgi bargas — laikam gan pārāk bargas“, bet ir mācītāji, piemēram latviešu mācītājs Th. Grīnbergs, kuri savos ziņojumos nemaz nekautrējas nostāties pret soda ekspedīcijām, no kurām nereti nākoties ciest gluži nevainīgiem cilvēkiem.

Tik daudz vispārējam raksturojumam. Darot lasītājiem pietamam šos vēsturiskā laikmeta rakstu lieciniekus, ir gribēts pakalpot šī laikmeta izpratnei.

Rīgā, 1930. g. februārī.

O. Nonācs.

Jelgavas aprīņķis.

Ziņojums par revolūciju Dalbes draudzē 1905. un 1906. gadā.

*Apšpolicajist' s, van Lau ju maistau,
Mārtinbrotliņ' ist' des Figaard Jozef;
Jundof des Jovaitklifsta des Jofvair' Pau.,
Des ist' des Mauff' in Jucinau Wajen.*

Gan lauvu modinot draud briesmas.
Gan nāvīgs tīģeram ir zobs;
Bet briesmīgāks par asins zvēru
Ir cilvēks savā trakumā.

Ar šīs vecās dziesmas patiesību nu ir pilnā mērā nācies iepazīties arī mūsu Dievzemītei. Tīģera ļaunprātīgā viltība un lauvas trakulīgā pārdrošība arī še ir cilvēkus pamudinājusi pakāškrīēt maldu ideāliem un māņu tēliem un viņus pārvērtusi par visļauņākām briesmām priekš viņu pašu dzimtenes un dzimtenes līdziedzīvotājiem.

„Kurzemes asiņainais revolūcijas lauks“—ar šādu virsrakstu būs apzīmēts pasaules vēsturē laikmets, kuŗš vēstīs par notikumiem mūsu zemē 1905. un 1906. gados. Jā, arī pāri Kurzemei vajadzēja plūst revolūcijai, gluži tāpat, kā citur pasaulē, un šo brīdi, dievamžēl, ļoti pareizi bij noteikuši daži pravietoājumi. Tā brāļu Buš latviešu valodā izdotā grāmatā (Roma, Parīze un Bābele) bij šie notikumi melns uz balta istā Kasandras garā paredzēti, nosakot „visu muižnieku un mācītāju nokaušanu“ šinīs gados.

Daži sociāli trūkumi, nacionālas nesaskaņas un citas vajadzības sagatavoja derīgus apstākļus revolūcijai. Arī mazajai Dalbes pagasta draudzei nebij iespējams izvairīties no šīm vētrām, arī viņā norisinājās daža laba asiņaina drāma.

Tomēr, par iepriekšēju revolūcijas sagatavošanu Dalbes draudzē nevarētu spriest, ja neievērotu Dalbes dažu atsevišķu draudzes locekļu slepeni uzmusinošu darbību, kuŗa tomēr neiespēja jūtami iespaidot draudzes reliģiskos un politiskos uzskatus. Divi no minētiem musinātājiem, kāds saimnieka un krodzinieka dēli, bija vairākas reizes no valdības iestādēm apcietināti, sakarā ar pie viņiem atrasto kompromitējošo korespondenci, bet, diemžēl, arvienu atkal atsvabināti.

Revolūcijas uzliesmojums un tālākā gaita bij iespējama tikai pateicoties policijas pasivitātei, kuŗu ar terora palīdzību tūliņ nekavējās izmantot nedaudz svešas, pa lielākai daļai no ārienes ieradušās personas.

Revolūcijas pirmais posms — līdz 17. okt. 1905. g.

Tā arī šē izvirzījās revolūcijas pirmais posms (vasarā 1905. g. līdz 17. okt. 1905. g.) ar viņā ietilpstošām parādībām, kā gājiēni (demonstrācijas), darba algu paaugstināšanas prasības un streiki.

Algas paaugstināšanas pieprasījumi, piedraudot ar streiku, notikuši, cik man zināms, trijās vietās: Pētermuižā pie laboratorijas būves, uz Rīgas-Orlas dzelzceļa līnijās un Iecavas mežniecībā. Turpretim gājiēni notikušies gandrīz visās vietās.

Jau 13. martā 1905. g. ieradās pie Dalbes baznīcas pēc dievkalpošanas apm. 20 vīri ar sarkanu karogu, izkaisidami starp baznīcēniem proklamācijas. Tā kā minētā dienā notika jaunekļu iesvētīšana, baznīcā bij sapulcējies liels vairums ļaužu. Apmēram 100 soļus no baznīcas jau pavairojies pūlis dziedāja revolūcionāras dziesmas un nolasīja proklamācijas. Mācītājam, pūlim garām braucot, ratus apturēja un kāds nepazīstams cilvēks sniedza viņam proklamācijas, piezīmēdams, ka tur atrodoties jaunākie ziņojumi par notikumiem kara laukā. Atraidot sniegtās proklamācijas kā nevajadzīgas, mācītājs tās nosvieda pelkē, bet no pūļa uzkliedza, ka proklamācijas nedrīkstot aizsviest. Kāds no pūļa gribējis aizbraucošam mācītājam sviest ar akmeni, bet no pārejiem aizkavēts, un tā mācītājs nekavēts aizbraucis tālāk.

Otros lieldienas svētkos, aprīļa beigās, 1905. g. notika plaša revolūcionāra sapulce pie robežu stabiem (Kurzeme-Vidzeme) uz Rīgas-Jelgavas šosejas. Ap plkst. 7 vakarā turpat sapulcējās vairāki, pa lielākai daļai, jauni cilvēki, kuŗi, paceļot divus sarkanus karogus, nolēma tā pašā gada otrā maijā sarīkot vispārēju sapulci — ar gājienu. Minētā dienā Olaines apkārtņē ieradās 5—6 nepazīstami apbrunoti vīri, kuŗi aicināja iedzīvotājus viņiem pievienoties. Ieradušies Olaines muižā un uzaicinājuši tur atrodošos muižas kalpus atstāt darbu, kuŗi arī paklausījuši, viņi kopīgi devās uz Pētermuižu, ņemot arī turienes kalpus līdzī. Turpinot gājienu no mājas uz māju ar diviem sarkaniem karogiem, dziedot revolūcionāras dziesmas, pūlis bija pavairojies līdz 120 cilvēkiem, kad viņš ap plkst. 2 pēcpusdienā tuvojās Dalbes mācītāja muižai. Sasniedzot mācītāja muižas robežu, apm. 150 soļus attālumā no dzīvojamās ēkas, mācītājs izgāja pie demonstrantiem un aizrādot, ka mācītāja mājā atrodas slimniece (mācītāja māte), lūdza, ievērojot minēto apstākli, demonstrantus nenākt muižā, bet netrokšņojot un nekliedzot garām iet. Reizē ar to mācītājs mēģināja pūli atrunāt no šādiem bērnišķiem soļiem, ieteicot par lietderīgāku karogus satīt un likumīgiem līdzekļiem mēģināt savas prasības sasniegt. Māci-

tājam atbildēja kāds jauns, nepazīstams cilvēks garākā un ļoti veiklā runā, aizrādot, sakarā ar Francijas revolūciju, ka strādnieku šķira arvienu izrādījusi zināmu gatavību saprasties, bet arvienu atstāta neievērota un tādēļ tikai vispārējā revolūcijā viņai cerība sasniegt nodomātus mērķus. Uzaicinājumam atļaut mācītāja kalpiem piedalīties kopīgā gājienā sekoja noteikti atraidoša atbilde, ar kuru revolūcionāri arī negaidīti apmierinājās un tūlīt pēc tam turpināja klusi un mierīgi ceļu garām mācītāja muižai uz tuvākām zemnieku mājām.

Varas darbu sākumi konstatēti šē tikai jūlija mēnesī 1905. g., sevišķi mēneša beigās. Tā 29. jūlijā notikās atkal liels gājiens ar sarkaniem karogiem un sakarā ar to iznīcinātas ķeizara ģimetnes, atņemti ieroči, vairāk gadījumos pieprasīta arī nauda un par šādiem gadījumiem pavēlēts klusēt. Tās pašas dienas pēcpusdienā ieradās Dalbes mācītāja muižā apm. 100 vīru ar sarkanu karogu, pieprasīdami izdot ieročus. Mācītājam iznākot no dzīvokļa un jautājot pēc viņu vajadzības, to ielēca 6 vīri ar šaušanai gataviem revolveriem, kuri tomēr ieročus uz mācītāja pieprasījumu novietoja kabatās. Tad norisinājās sekoša zīmīga teoloģiska saruna:

„Redzat nu, mācītāja kungs, nu atnākuši tie laiki, kurus pravietis Dāniels sludināja, ka tā negantība un iznīcība nāks pār tām svētām vietām.“

„Jā,“ atbildēja mācītājs, „tagad tiešām nekaunīgas bandas laužas baznīcās un izdara tādas negantības.“

„Nē,“ ierunājās kāds cits, „vainīgi tur tikai mācītāji, jo viņi aizlūdz par ķeizaru, kurš ir plānprātīgs un asinssuns.“

Mācītājam jautājot, vai kāds no klātesošiem ķeizaru tiešām personīgi pazīst un vai viņš tādu iespaidu atstāj, nesevoja nekāda atbilde.

Mācītājs uzaicināja sapulcējušos ierasties svētdien baznīcā un sirsnīgi lūgt Dievu par ķeizaru, sevišķi vēl tādēļ, ja viņš patiesi slims būtu. Te tomēr no pūļa viņu pārtrauca, aizrādot, ka laika maz tik daudz runāt, bet, tā kā mācītājam esot divi revolveri, tad vismaz viens jāatdod, jo to arī pati bībele mācot. Mācītājam jautājot, kur tad īsti tāda revolvera lūgšana bībelē atrodas, Mozus vai praviešu grāmatās, tam atbildēja, aizrādot, ka Jaunā Derībā, kalnu sprediķī. Bet kad mācītājs atgādināja, ka kalna sprediķī ir runa gan par svārkkiem, bet ne par revolveriem, pūlis no savas prasības atteicās. Tomēr šautene, lai gan veca un nederīga, esot jāizdod. Mācītājs atsakās. Divi revolūcionāri sarkanos kreklos tuvojas verandai ar draudiem, ka šauteni paši atradišot. Mācītājs nepretodamies lūdz arī to darīt. Tie tomēr vilcinādamies lūdz šauteni aizdot, un kad arī to

atraidā, lūdz šauteni tikai parādīt. Tas arī notiek. Mācītājs atnes šauteni, pasniedz to minētiem diviem revolūcionāriem, un saņem viņu atkal tūlī atpakaļ. Mācītājs tagad uzaicina revolūcionārus parādīt viņam arī savus ieročus, ko tie arī labprāt dara, izņemot no kabatām un uzrādot vērtīgas pistoles, brauņus u. c.

Vēl revolūcionāri apsolās rūpēties par Dalbes mācītāja materiālā stāvokļa uzlabošanu un, sarunai beidzoties, turpina ceļu tālāk.

Tai pašā vakarā šis pūlis iebrucis Pētermuižas pagasta mājā (2½ verstis no mācītāja muižas), sadedzinādams archīvu, ķeizara ģimenes un demolējot naudas skapi.

31. jūlija naktī 1905. g. apmēram 400 vīru liels revolūcionāru pulks ielauzies Pētermuižā, kuŗas iedzīvotāji pēdējā brīdī paspēja izglābties, bēgot uz 3 verstes attālo Olaines staciju un dodoties tālāk preču vilcienā uz Rīgu. Revolūcionāri, iekļuvuši dzīvojamā ēkā, pavēlēja kādam palikušam docentam visas istabas parādīt un, nolaupījuši ieročus, aizgāja.

Šinī pēriodā nav atzīmējami vairāk līdzīgu gadījumu, jo dievkalpošanas traucējumi, kā arī baznīcas, mācītāja muižas un viņas archīvu izlaupišana, mēģinājumi apdraudēt mācītāju, paldis Dievam, nav notikuši.

Valdības izturēšanās arī šē apzīmējama kā nenoteikta, jo paziņotos sodu noteikumus un izsludināto pastiprināto apsardzības un kara stāvokli neizlietoja pietiekoši enerģiski un sakarā ar to radās iedzīvotājos noteikta pārliecība, ka valdība negrib vai nespēj nopietni pret revolūcionāriem cīnīties, iedvešot ar to uzticīgos pavalstniekos nenoteiktību, nesaprašānu un bailes. Tādēļ saprotams, ka arī šinī apkārtņē bija tikai dažī cilvēki, kuŗi atklāti un droši visās vietās, kur tas bija vajadzīgs un iespējams, uzstājās pret revolūcionāriem un viņu līdzbiedriem.

Sevišķu šējienes apstākļiem piemērotu policijas rīkojumu nebija un aprīķa policijas organizētā baznīcas apsardze arī nedarbojās, jo apsardzībai nodomātie ļaudis neieradās.

„Selbstschutz'a“ organizācijas šē aktīvi nav darbojušās.

Attiecībā uz otru revolūcijas posmu (17. oktobris 1905. g. līdz decembra vidum 1905. g.) vispirms jāatzīmē, ka 17. oktobra manifests arī šinī apkārtņē veicināja daudz ļauna, ierosinot revolūcionārus uzsākt atklātu darbību.

Sākumā revolūcionāri sapulces sasauca tikai ar attiecīgu ģenerālgubernātorā atļāuju un šō sapulču vadītāji bija ļauni cilvēki, pa lielākāi daļā no Rīgas. Raksturīgākais minētās sapulcēs bija — asās kritikas par valdību, viņas iestādēm, un šādu

sapulču vadītāji prata klausītājus iespaidot tādā virzienā, ka valdībai vairs nav jūtamas varas, un ka iniciatīve tagad atrodas latviešu tautas rokās, ar kuŗu viņa var rīkoties pēc savas vēlēšanās.

Arī draudzes mācītājs saņēma noteiktus uzaicinājumus piedalīties sapulcēs, bet tā kā revolūcionāri nedeva apstipriņošas atbildes, ka sapulcēs nepielaidīs nelikumības, tad mācītājs sapulcēs neieradās.

Pēc neilga laika revolūcionāriem „sekste“ tā pieauga, ka tie sapulces sasauca bez jebkādam atļaujām. Šinīs sapulcēs tad arī izvēlēja rīcības komitejas un nolēma agrākos pagasta darbiniekus atlaist un ievēlēt jaunus. Komitejas izvēlētie delegāti saņēma rīkojumu minētos lēmumus nekavējoties arī izpildīt.

Revolūcionārie uzbrukumi baznīcai un skolai sākās ar Olaines mācītāju atstādīnāšanu no amata, turpretim Dalbes draudzes mācītāju un skolotāju brīnišķā kārtā atstāja savos amatos un sakarā ar to bijis nodoms Olaines draudzi pievienot Dalbei. Arī Dalbes skolotājs saņem paziņojumu, ka ticības mācības skolā aizliegts pasniegt un ka vietējam mācītājam nav atļauts skolā izdarīt revīziju. Ar skolotāja ierosinājumu sasauktā vecāku sapulce tomēr atzīst ticības mācību pasniegšanas vajadzību un tā skolotājs turpina savu darbu tālāk. Negaidot mācītājs saņem piesūtītu kādu bezparaksta aizrādījumu, ka vietējā skolā pārtraukta ticības mācības pasniegšana. Viņš tūlī ierodas skolā pārliecināties par minētā ziņojuma pareizību un, neskatoties uz revolūcionāru aizliegumu, skolotājs revīziju pielaiž bez jebkādam ierunām, un mācītājs atrod, ka visa agrākā programma līdz ar ticības mācības pasniegšanu nav traucēta, bet turpinājas parastā kārtā. Šāda skolotāja patstāvība sevišķi atzīmējama vēl jo vairāk tādēļ, ka skolotāju kongresā Rīgā viņam stingri aizrādīts mācības iekārtot pēc jaunās programmas, neievērojot nekādus mācītāja rīkojumus. Revolūcionāru darbībai skolotājs arī nekad nepiekrita un, piedaloties sapulcēs, viņš bieži aizrādīja sapulču vadītājiem uz viņu neprātībām.

Decembra sākumā ieradās pie mācītāja vietējo revolūcionāru vadītājs H e r m a n s B u š s kopā ar diviem jauniem nepazīstamiem cilvēkiem, kuŗi vēlējās runāt ar mācītāju.

Apmēram 2 stundu garā sarunā mācītājs mēģināja viņus pārliecināt par Latvijas repūblikas dibināšanas neprātību un neiespējamību. Sarunai nebija tomēr nekāda pozitīva panākuma, jo šie laudis vienkārši nebija pārliecināmi.

Pēdīgi apmeklētāji uzaicināja mācītāju ziedot pagasta skolotāja un nespējnieku uzturēšanai, kā arī citām pagasta vajadzībām. Šo uzaicinājumu mācītājs arī neatraida, tikai ar notei-

kumu, ja visus minētām vajadzībām nodomātus dāvinājumus nodod viņam izsniegšanai pēc vajadzības; bet tā kā revolūcionāri šādam noteikumam nepiekrīt, tad arī mācītājs atsakās palīdzēt.

Valdības karaspēkam atstājot pagastu (novembra beigās), revolūcionāru vara, protams, pavairojās un šie dzīvojošiem muižu īpašniekiem, pārvaldniekiem un mežkungiem vajadzēja pārvietoties uz drošāku dzīves vietu — pilsētā. Šādos apstākļos turpināja šie uzturēties Dalbes mācītājs ar savu māsu.

24. novembra naktī 1905. gadā mācītājam bija jāpiedzīvo uzbrukums apm. 17 v. no mācītāja muižas — Sesavas Misas mežniecībā. Pēc pabeigtām laulībām, kuŗas notika 3 verstes no minētās mežniecības attālās „Pince“ mājās, mācītājs atgriezās uz mežniecību pārnakšņot. Tūlīņ pēc pusnakts mežniecības dzīvojamo ēku ielēca 15 vīri un pavēlēja atvērt durvis. Virsmežkungs Mōlcers un mācītājs ar savu kučieri, atverot durvis, uz trepēm ieraudzīja 2 apbruņotus vīrus. Tūlīņ arī notika apšaudīšanas nu arī mācītājam bija savs revolveris jālieto. Kāds revolūcionāru raidīts dubultšāviens ievainoja virsmežkungam žodu, laimīgā kārtā tikai viegli. Pēc apšaudīšanās pārējie ārpusē atrodošies 15 vīri bēgot vēl raidīja vairāk šāvienus. Kā vēlāk izrādījās, arī telefona vadi bij iznīcināti. Pēc šī gadījuma virsmežkungam nebija iespējams ilgāk tur noturēties un tādēļ pēc dažām dienām viņš kopā ar sievu izbrauca uz Lieliecavu un no turienes uz Jelgavu.

30. novembrī pusnaktī Dalbes mācītāju uzmodināja kalpotāji, ziņodami, ka muižai tuvojoties apm. 100 vīru liels ļaužu pulks, kuŗš pa ceļam postot un dedzinot, tādēļ jāmēģinot bēgt. Noskaidrojot izrādījās, ka pagaidām nekādu briesmu nav, bet baumas radušās sakarā ar daudzīnāto „melno sotņu“. Pārējā nakts pagāja netraucēti. Otrā dienā ap plkst. 10 iesteidzās muižā ziņnesis ar vēsti, ka no Jelgavas puses tuvojoties 1000 vīru liels pulks, kuŗš pašlaik atrodoties jau pie degošās Dalbes baznīcas un drīzumā ieradīšoties mācītāja muižā. Apmierinot sievietes un bērņus, kuŗi bija sabēguši dzīvojamā ēkā, mācītājs nekavējoties pavēlēja aizvērt logu slēģus, apbruņodams sevi un pārējos ļaudis, kā tas nu bij iespējams, un gaidīja tālākos notikumus. Bet, gods Dievam! nekas nenotika, jo viss bija izdomāts.

Revolūcionāru darbība pret valdību izpaudās arī šie vispirms ķeizara un valdības varas neatzišanā, ķeizara ģimetņu iznīcināšanā un arī valdības ierēdņu un pagasta amata personu atstādināšanā no amatiem.

Visur parādījās apbruņoti revolūcionāri, attaisnodami to ar „melnās sotņas“ parādīšanos.

Radās arī tā sauktie tautas milicijas vadoņi, kuŗi izdeva rīkojumus, lai uzturētu kārtību.

Kādā dienā notika atklāta sadursme starp revolūcionāriem un karaspēku Iecavas un Ozolmuižas iecirkņos, kuŗā pēc neilgas apšaudīšanās, revolūcionāriem bija jāatkāpjas, turpinot apšaudīt kareivjus no mājām un paslēptuvēm.

3. decembra naktī revolūcionāri iebruka Ozolmuižas īpašnieka dzīvojamā ēkā, sadauzot istabu iekārtu, sadedzinot arhīvu un nošaujot muižas sekretāru.

Sākās nedroši un bēdīgi laiki šai apkārtnē, kuŗā dzīvoja mācītājs ar savu māsu un citi konservatīvi ļaudis.

Sevišķi atzīmējama to valdībai uzticīgo personu pacietība, ar kādu tie līdz pēdējai iespējamībai izpildīja savus pienākumus.

Vispārīgi radās drūms iespaids par valsts varas atslābumu, valdības aparāts vairs nefunkcionēja, pasts un dzelzceļi nedarbojās, jo streiks bija tos pilnīgi dezorganizējis, daudzi ierēdņi pilsētās pagaidām atstāja savas darba vietas u. t. t. Tādos apstākļos arī nebija iespējams noteikt, cik ilgi vēl Dalbes mācītājam revolūcionāri atļaus šeit uzturēties, jo bija izplatītas baumas, ka Dalbes mācītāja muižā tuvākās dienās revolūcionāri sasauks tautas sapulci un uzstādīšot viņam neizpildāmas prasības.

Beidzot saņēma vēstis, ka valdība tomēr vēloties nopietni izbeigt šādu stāvokli un esot sarīkotas vairākas soda ekspedīcijas, no kuŗām viena tuvākās dienās ieradīšoties Pētermuižā. Visi atviegloti uzelpoja; tikai revolūcionāriem tādas ziņas nepatika un daži no viņiem jau pazuda. Citi tomēr bija izturīgāki un palika šeit, būdami liecinieki atklātajās revolūcijas apspiešanai.

17. decembrī 1906. gadā ieradās arī gaidītā soda ekspedīcija, novietodamās Pētermuižā (apm. 3 v. no mācītāja muižas). Viņas sastāvā ietilpa Pavlogradas draguņu pulka I. eskadrons ar rotmistri baronu Drizenu kā vadītāju. Tūlīņ pēc tam arī apcietināja vietējo revolūcionāru vadoni, kāda saimnieka dēlu Hermani Bušu, kuŗš bija jau paspējis apgādāt sev ārzemes pasi, bet bēgšanu bija pagaidām atlicis. Bez tam vēl apcietināja Pētermuižas kalēju Šteinbachu. Nākošā dienā lauku kara tiesa tos notiesāja ar nāves sodu, nošaujot, spriedumu izpildot tās pašas dienas vakarā. Abi notiesātie arī patiesi bija vainīgi, jo musināja iedzīvotājus. Pēc dažām dienām apcietināja arī vienu no bīstamākiem revolūcionāriem Dalbes apkārtnē, Pētermuižas

„Āze“ maju saimnieku, Jāni Jaunzemi, kuŗu neilgi pēc tam zaldāti tuvējā mežā pakāra. Apcietinājumus izdarija lielā skaitā; vienu daļu apcietināto atsvabināja, pārējos nosūtīja uz Rīgas un Jelgavas cietumiem.

Pilnīga zemnieku māju nodedzināšana šē nenotika, bet gan nodedzināja atsevišķas ēkas aizdomās, ka viņās glabājas ieroči un munīcija. Gandrīz bez izņēmuma visas mājas ar zaldātu palīdzību izmeklēja un šādos gadījumos bieži atrada ieročus un aizliegtu literātūru. Bez jau minētām ar nāvi notiesātām personām vēl ar minēto soda mēru notiesāti pieci vīrieši.

Ar šādu enerģisku rīkošanos bija iegūti iepriecinoši panākumi, jo revolūcionāru un viņu līdzjutēju pašapziņa bija ievērojami mazinājusies. Nebija vairs redzamas nekaunīgi sminošas sejas, ne arī sarkanie krekli ar pazīstamiem pušķiem; laudis prata sveicināt un pieklājīgi sarunāties, atcerējās atkal mācītāju, to lielā vairumā apmeklējot. Gadījās kādam nepatīkama sadursme ar kareivjiem, viņš tūlī ieradās pie mācītāja, sūdzēja savas bēdas, lūgdams pēc padoma un palīdzības. Šī atmodusies uzticība bija gan ļoti iepriecinoša, dodot mācītājam iespēju strādāt savu svētīgo darbu, lai gan te būtu piezīmējams, ka arī mācītājam šis laikmets nebija tik viegli pārdzīvojams, kā to viens vai otrs iedomājās. Nāca tagad visi, vainīgi un nevainīgi, starp viņiem arī tie, kuŗi piedalījās uzbrukumā Misas mežniecībai: tagad lūdza visi piedošanu, glābību un žēlastību.

Visiem palīdzēt mācītājs nevarēja, lai gan visas šīs lūgšanas un palīdzības meklēšanas varēja pat akmeņiem likt runāt.

Jāatzīstās jau gan, ka kareivji pret iedzīvotājiem izturējās ļoti rupji: ierodoties zemnieku mājās, tie nekad neprasdami paši ņēma lopus un labību un visu, kas bija vajadzīgs, liekot saimniekam vēlāk ierasties pie komandiera, kuŗš izmaksāja tikai vidējo priekšmetu vērtību.

Arī mācītājam gadījās kāda nepatīkama sadursme ar kādu apakšvirsnieku, patruļas vadītāju, kuŗš neciešami rupjā kārtā pieprasīja izdot viņa zaldātu vajadzībām lopus. Mācītāja atbilde, ka viņam personīgi lopu nav, bet uz līguma pamata noteikts skaits lopu jāuztur muižas rentniekam, no kuŗa mācītājs dabū pienu, apakšvirsnieku neapmierināja. Mācītājs, rentnieka klātbūtnē turpināja unteroficierim aizrādīt uz līgumā minēto punktu, pie kam aizliedza rentniekam lopus pārdot. Tad minētais apakšvirsnieks pasauca 10 kareivjus, kuŗi sagatavoja šautenes uz šaušanu un pats, turēdams šauteni pret mācītāju, kļūda: „Es tevi tūlī nošaušu, tu esi revolūcionārs, tu melo!“

Redzot, ka notikums pieņem tādu raksturu, mācītājs pieminēja barona Drizena vārdu, kas atstāja iespaidu. Kareivji tūlī izklīda, bet minētais apakšvirsnieks pēc tam pazemīgā kārtā atvainojās. Līdz ar to izdevās izglābt abas rentnieka labākās govīs, kurās jau bija izvestas no kūts, lai tūlī uz vietas nokautu. Par šo notikumu mācītājs netiešā kārtā ziņoja baronam Drizenam un tamlīdzīgi gadījumi tad mācītāja muižā arī vairs neatkārtojās.

Pašreizējā stāvoklī atkārtots atklātas revolūcijas uzliesmojums tuvākā nākotnē nav sagaidāms, bet ar pilnīgu nomierināšanos gan vēl nevarētu rēķināties. Ir vēl arvien manāma rūgšana tuvākā apkārtnē. Muižas īpašnieku un mācītāju iedzīvotāji uz rozēm vis vēl neguldina. Daudzi skatās uz viņiem ar šķībām acīm un uzskata viņus par vainīgiem par sodu ekspedīciju un kaņaspēka darbību. Visa radikālā latviešu prese asiņainā kārtā nopūlas ar sevišķu nodomu, lai viss šie minētais arvien tiktu atgādināts lētticīgai tautai, lai tādā ceļā aizkavētu vajadzīgo saprašanos starp latviešu tautu no vienas puses un vācu tautības mācītājiem un muižu īpašniekiem — no otras.

Visi tie revolūcionāri, kuriem izdevies aizbēgt un paslēpties, nedomā vēl atkāpties no ciņas, kā tas redzams tā sauktā „mazā kaņā“, kurš turpinās sākot ar Lieldienām. Protams, pa daļai tie ir tikai vienkārši nelieši un laupītāji, kuriem nav nekādas jēgas par politiku un sociālismu, bet kuri padara nedrošu visu apkārtni. Tomēr arī šai „mazā kaņā“ atrodama zināma noteikta metode un sistēma, jo pa lielākai daļai visus uzbrukumus izdara tām personām, kurās revolūcionāri apzīmējuši kā spieģus, vai arī tādām, kas devušas policijai kautkādas norādījumus par revolūcionāriem. Zināms sakars atrodams arī starp revolūcionāriem un tā sauktiem „meža brāļiem“. Lai gan, pateicoties rosīgai policijas darbībai, viena daļa meža brāļu, paldies Dievam, jau iznīcināta, tomēr rodas atkal jauni un turpina uzsāktos nedarbus.

Tādi pašlaik ir pie mums apstākļi, un kad tie uzlabosies, to vēl, diemžēl, nav iespējams paredzēt. Viens tomēr būtu aizvien jāatgādina, ka uzlabošanās būs iespējama tikai tad, ja valdība pastāvīgi stingri turēs grožus rokās. Žēlastība šādos gadījumos nepalīdz, to mums pietiekoši skaidri mācījusi pagātne. Pret tumšajiem neliešiem vajag uzstāties ar ārkārtēju bardzību, viņus vajag iznīcināt pamatu pamatos ar visām sākņēm. Tāpat bez žēlastības jācīnās pret musinošo indi izplatošo latviešu presi, jo tad, tikai tad varēsīm cerēt, ka ar Dieva palīdzību arī pie mums vienreiz atkal iestāsies miers. Tad patiešām iestāsies atkal

laiks, kad vācieši un latvieši, vienas zemes bērni un ticības biedri, plecu pie pleca kopīgā darbā varēsīm dzīvot. Uz to lai Dievs mums palīdz ar savu žēlastību.

Dalbes mācītāja muižā,
decembrī 1906. g.

Pauls Kees'is

*Augsti godājamam
mācītājam H. Bilensteina kungam Vecsaulē.*

Jūs, augsti godātais mācītāja kungs, vēlaties aprakstu par 1905./1906. gada revolūcijas izcelšanos, uzliesmošanu un apspiešanu Kurzemē. Man tomēr gribētos uzsvērt, ka no revolūcijas apspiešanas vēl nemaz nevar būt runas. Vēl pirms dažām nedēļām manā kaimiņu draudzē, cita pakal citai, noteiktās dienās ir tikušas nodedzinātas vairākas lauku mājas, kā es dzirdu, katrreiz svētdienās. Tāpat nedēļu atpakaļ gaišā dienas laikā notika uzbrukums monopola bodei Skrambu krogā Mežotnes pagastā, pie kam cietis monopola pārvaldnieks. Tādēļ man liekas, ka sacelšanās vēl nebūt nav apspiesta.

Lai būtu kā būdams, atļaujos, jums, augsti godātais mācītāja kungs, par notikumiem manā draudzē darīt zināmu sekošo:

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Revolūciju ir sagatavojusi jau 40 gadu pastāvošā, valdības pabalstītā prastā, varētu pat teikt neķītrā latviešu prese, kā arī melu pilnā kūdišana pret muižniecību un mācītājiem, ja, pret visiem vāciešiem. Laužu gars tapa arvien vairāk samaitāts, skolu audzēkņi negribēja vairs mācīties ticības mācības un lasīt biblii, viņi apgalvoja, ka vecāki viņiem to nolieguši.

1903. gada jaungada vakarā netālu no baznīcas uz ceļa bij tikušas izkaisītas dumpīgas proklamācijas. Laudis amizējās par to. Policijā uzņēma protokolu un nedarija nekā.

II. Revolūcijas izcelšanās un turpmākā gaita.

A. Pirmais revolūcijas posms (no 1905. g. vasaras līdz 17. oktobrim 1905.).

1. Revolūcionārā kustība izlaužas uz āru.

1) Iesākās ar to, ka no Krona Vircavas Smedēnu mājām, Vircavas mācītāja draudzē (vēlāk minētās mājas soda ekspedīcija pa daļai nodedzināja) bij sarīkots ļaužu gājiens uz Laimes muižu, Audruvu, Lindenfeldi, Skursteņu muižu un Gala muižu,

pie kam ļaudis bij tikuši uzaicināti uz streiku, bet rentniekiem un muižu īpašniekiem piekodināts maksāt augstākas algas, piedraudot ar sodu.

2) Varas darbu sākšanās. 3. jūlijā 1905. gadā, aizlūdzot Dievu par ķeizaru, pulciņš jaunu cilvēku, kā toreiz bij parasts, sāka blaut: nost ar viņu, lai dzīvo sociālā revolūcija! Barons Vilhelms fon Hahns, Lielplatone, un barons f. Bistrams, Vadamste, kuŗi bij baznīcā, devās tiem pretim, bet tika izgrūsti no baznīcas ārā, kur baronu fon Bistramu nogalināja šāviens no slepkavas rokas. Tai pašā dienā šo notikumu dēļ tika arestēti: Briežu muižas dzirnavnieks Viksna, kāds Ansons no Jaunplatones Jaunzemjiem un Jaunplatones Čuviļu saimnieka dēls Skadiņš. Viksnu septembrī notiesāja uz 3½ gadiem pie spaidu dārbiem, Ansonu attaisnoja un Skadiņu par nepienācīgu izturēšanos cietumā nošāva. Mācītājam, kuŗš minētā 3. jūlija dienā netika no baznīcas izgājis, bet pēc norimušiem baznīcas nemiერიem ap 100 dievgaldniekiem, uz viņu pašu lūgumu izdalīja svēto vakariņu, nekas nenotika. Dažas dienas vēlāk uz lielceļa, netālu no Jaunesavas, Blūdzes saimnieku Steinbergu kāds cilvēks, kuŗš nācis viņam pretim, bija smagi ievainojis ar revolvera šāvienu. No sākuma viņš kā vainīgo uzdeva Puiju saimnieka dēlu Reneslāci. Man pašam, kad es to otrā dienā apmeklēju, viņš uzdeva to pašu vārdu, vēlāk tas savus izteikumus tomēr esot ņēmis atpakaļ, jo ar draudiem uz to ticis piespiests. Vēlāk tas uz kādu laiku bij aizbēdzis uz ārzemēm, pa tam viņam bij nodedzināta rija. Pie Reneslāča bij atrastas proklamācijas. Viņu zināms apcietināja un, pēc ilgāka cietumā pavadīta laika, slepkavības mēģinājuma lietā attaisnoja, bet proklamāciju dēļ tomēr izsūtīja uz labu laiku uz Iekšķrieviju. Kā līdzdalībnieci šai slepkavības mēģinājumā arestēja kādu jaunu meiču Elizabeti Anderson no Lielsesavas Meilužu Bajarjiem. Pēc 4 nedēļām tā pakārās cietumā.

Jaunesavā tai laikā uzradās kāda neliešu banda, kuŗa sadedzināja tiesas aktis un sagraizīja ķeizara bildes.

Uz Gala muižu atnākuši 7 cilvēki, kuŗi pielikuši uguni muižas ēkai un to nodedzinājuši, bet pārvaldnieku Gottu izveduši no muižas ārā un nošāvuši. Cik man zināms, vainīgie līdz šim vēl nav uzieti, lai gan noziegums pastrādāts sestdienas vakarā agri, pulkstens 7 visu muižas ļaužu acu priekšā. Kādā dienā mācītāja muižas virtuvē ienāca jauna meitene, paskaidrodama, ka brīvības komitejas — jaunās valdības — vardā, viņa prasot no manis, lai mani ļaudis šodien nestrādā, jo šodien esot jauna latviešu brīvības svētku diena. Par šīs pavēles neizpildīšanu man draudot sods un atriebība. — varbūt pat vēl pēc gadiem.

Meiĉai tika parādītas durvis. Elejas monopola bodē tika pārtraukta un aizliegta dzērienu pārdošana. Mācītāja muižā nekādas nekārtības nav notikušas.

2. Valdības un valdībai uzticīgo iedzīvotāju izturēšanās.

1) Administratīvie soļi. Pagājušā gada septembrī vai oktobrī Elejas lielajā muižā un Sesavas baznīcas skolā tika ievietoti zaldāti, kuri tomēr drīz vien atkal aizgāja.

2) Par baznīcas sardzi un „selbstschutz'u“ pie mums patiesībā īsti nemaz nevar runāt. Pēc 3. jūlija nelietībam Sesavas baznīcā, Sesavas baznīcas valde nolēma mācītāja apsardzību baznīcā uzlikt draudzei. Klātesošais zemnieku lietu komisārs barons fon Heykings uzņēmās uzdot to pagastiem. Pagasti atbildēja, ka tikām, kā mēr viņi mācītāja nevar vēlēt, tie negrib arī uzņemties viņa apsardzību. Tad Kurzemes guberņators pavēlēja pagasta amata vīriem pa dievkalpojuma laiku dežurēt un gādāt par kārtību. Bet no tā nekas neiznāca. Par to nemaz nebija gādāts, lai tiktu kontrolēts, vai ļaudis arī ierodas baznīcā vai ne. Man liekas, ka šie ļaudis aiz bailēm toreiz nemaz nenāca uz baznīcu.

Valdībai uzticīgi bij vienīgi nedaudzie vācieši.

B. Otrs revolūcijas posms, no 17. oktobra līdz decembra vidum 1905. gadā.

1. Atklāta uzstāšanās.

1) Mitiņi.

a) Viņu vadonī. Lielsesavas skolā. Lielsesavas palīgskolotājs Aberbergs, diezgan nederīgs indivīds, kurš izglītību nebija baudījis Irlavas seminārā, bija draudzē pamatīgi aģitētājs. Kad valdība decembra vidū sāka nopietni rīkoties, viņš aizbēga pēc tam, kad krievu inspektors viņu bija atcēlis. Tagad tas gluži mierīgi dzīvojošs pa Jelgavu. Lielelejas mītiņā galvenā kārtā uzstājies Lielelejas Bernatu saimnieka dēls Ēķis, turēdams visniknākās runas, bet viņš drīz vien aizbēga un policija vēl tagad viņu meklē. Viņa tēvs lūdzis, lai darot ar dēlu, ko gribot, tikai lai nededzinot viņam māju nost. Mitiņa vadīšanā Lielelejā bij piedalījis arī vēl Elejas stacijas uzraugs Smūdzis, kuršu apcietināja, bet pēc ilgāka laika atkal atsavināja no ciema. Kā aģitators Elejas tautas sapulcē bij uzstājies arī Spiess. Tas Lielelejas mītiņā līcis sevi iecelt par palīgskolotāju Lielelejā, turējis visasākās runas pret ķeizara majestāti, pret valdību, mācītāju un muižniekiem. Viņu apcietināja, viņš nosēdēja $\frac{3}{4}$ gadus cietumā un — ir tagad vācu valodas virsskolotājs Charkovā! Liels vīrs pie sociālistiem, kurus ļaudis mēdza saukt par zosucājiem, bij Krišs Koškins, kuršu kāds viņa

paša biedrs bij izdevis pēc, kam tas nesēn atpakaļ bij saķerts un karaspēks viņu bij nošāvis.

b) Rīcības komitejas vēlēšanas un viņas rikojumi.

Vēlēšanas bij notikušas caur aklamāciju un ievēlēti bij istie. Kad sapulci bij iebiedējis sauciens: „draguni nāk!“ visi bija izklīduši, nekādu lēmumu nepieņemdami. Bij tikai ticis runāts, kāda kontribūcija uzliekama muižām, tā piemēram Lielelejai 2000 rubļu. Lielsesavā zemnieku lietu komisārs barons Heykings izsludināts par atceltu. Arī Sesavas baznīcu gribēts aplikēt ar 5000 rubļu lielu nodokli.

2. a) Mācītājam atcelšana nav paziņota, pret viņu ir izvests tikai viens varoņdarbs. 3. adventē pie kapsētas valņa bij salasījušies ap 20 zenķu, kuri pēc dievkalpojuma, mācītājam prombraucot, viņu izsvilpa. Citādi vietējam mācītājam līdz šim vēl nekas nav noticis, un mācītāja muiža ir palikusi pilnīgi neaizskārta.

b) Skolotāju izturēšanās. Līdz 1905. gadam man nekā nebija skolotājam ko pārnest. Skolotājs Dombrovskis Lielplatonē, rīdzinieks, Robežs Lielelejā, Laivenieks Briežu muižā, Berzinskis Skursteņu muižā, ar Irlavas semināra izglītību, arī revolūcijas laikā turējās uzticami.

3. Baznīcas priekšnieks firsts Līvens baznīcu, pēc 3. jūlija notikuma, slēdza uz četrām nedēļām, bet no tā laika dievkalpošana netraucēti ir notikusi baznīcā. Augšminētās četras nedēļas mācītājs dievkalpojumus noturēja mācītāja muižā.

c) Attiecības pret augstākām kārtām. Lielplatonē dzīvojamās ēkas iekšiene pa daļai tika izdedzināta Lielelejā varmācīgā kārtā tika nolaupīti ieroči, Vircavā tāpat, pie kam laupītāji kopā ar muižas ļaudīm izlaupija vīna pagrabu un izdzēra vīnus, par ko muižas ļaudis vēlāk bij apsūdzēti un atriebās nodedzinādami labības šķūni ar visu labību.

4. Attiecības pret valdību.

a) Nolemts bij gāst ķeizaru, tāpat atcelt pagasta amata personas. Par visu pārējo, kas uz šo punktu attiecas, esmu jau agrāk rakstījis.

b) Tautas milicijas apbruņošana šē nav tikusi izvesta.

c) Atklātas cīņas ar karaspēku šē nav notikušas.

Valdībai uzticīgo ļaužu izturēšanās. Tā bij pasīva.

III. Atklātās revolūcijas apspiešana.

1. 15. decembrī Elejas lielā muižā ieradās zaldāti. Skroderis Martinsons, kuŗu arestēja par piedalīšanos Lielelejas nemiros, tika bēgot nošauts. Mitrevicu, jaunu zēnu, kuŗš bij arestēts par telegrafa vai telefona bojāšanu un piedalīšanos Elejas izlaupišanā, nakti izcēla no gultas un dažus soļus no Andruvas

Grīvnieku mājām nošāva. Saimnieku mājas šai draudzē nav tikušas nodedzinātas.

Patlaban es dzirdu, ka Glāznieks, kuŗš ar vienu šāvienu bij nošāvis Ušķi un viņa sievu, arī pats mežā nošauts, tāpat arī, ka 2 cilvēki, kuŗu vārdus es nezinu, par augšminēto monopōla bodes izlaupīšanu Skrambu krogā notiesāti uz nāvi. Par šīm abām ziņām es neuzņemos nekādu atbildību.

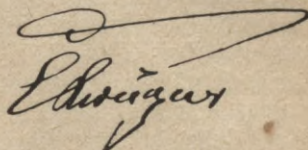
2. Valdības enerģiskā rīcība, pēc mana ieskata, ir atstājusi labvēlīgu iespaidu, ļaudis ir iebaidīti. Ja valdība nenogrims atkal savā agrākā miegainā bezdarbībā, tad var cerēt to labāko.

IV. Mazaais kuŗš no lieldienām.

Lieldienās tika izlaupīts Lielelejā Jāsaites krogs. Pēc kādām dienām tika apcietināts viens no vainīgiem, kāds pazīstams noziedznieks Vindzors, bet drīz vien steidzīgi palaists atkal vaļā.

№ 274.

Sesavas mācītāja muižā
27. septembrī 1906.

No Engures
mācītāja
9. maijā 1907. g.
№ 102.

Talsu apriņķis.

Mācītājam H. Bilensteinam kgam
Vecsaulē.

Mīlo Bilenstein!

Par revolūcionāro kustību 1905. g. nav nekā, ko ziņot no šejienes; tāpēc es arī vilcinājos ar šo savu rakstu. Bet tā ka Tu atkal no jauna gribi uzpūst šo lietu un vēlies no ikkatra ko nebūt dzirdēt, tad atļaujos sevim sekojošā mazā aprakstā tēlot mūsu piedzīvojumus.

Revolūcionārā kustība šē sasniedza augstāko pakāpi novembra vidū un decembra sākumā. 11. novembrī notika pirmais mītiņš, kuŗam sekoja pagasta valdes atcelšana un jaunas vēlēšanas, kuŗās ievēlēja jaunus pagasta valdes un tiesas locekļus. Bez tam, šim mītiņam sekoja arī mūsu šprotu un ķilavu fabrikas slēgšana.

Mācītājs atklāti no kanceles un arī citur, kā savās mājās, tāpat uz ielas neatzina jauno kārtību, kamdēļ viņu 4. decembrī atcēla no vietas un boikotēja.

Viņš viens pats bij vēl palicis mācītāja muižā, jo sieva ar bērniem aizbrauca jau agrāk prom uz pilsētu. Pēc augšā minētiem notikumiem viņam nekas cits neatlika, kā atstāt Engūri, un nogaidīt, kamēr ļaudis apmierinās un draudze viņu aicina

atpakaļ. Tas arī notika. Mācītājs atgriezās Engūrē 1906. g. janvāra beigās. Laudis bij nomierinājušies un nožēloja notikušo. No šī laika mācītājam nav bijis ne mazākā iemesla sūdzēties par draudzes izturēšanos. Vietējie zvejnieki tagad no visas sirds nožēlo, ka nav uzstājušies 1905. g. rudenī pret nemienu cēlājiem un noslāpējuši revolūciju pašā diglī. Toreiz bailes viņus piespieda sēdēt mājās un turēt rokas klēpī. Tanī laikā šē rikojās jauni zēni; viņi atveda oratorus, atņēma ieročus, slēdza fabriku un atcēla mācītāju. Ja pie mums nebūtu šo 2 ugunsgrūkus — fabrikas un jūrniecības skolas, — nebūtu arī iespējams sakūdit vietējos zvejniekus uz revolūciju. Vietējie iedzīvotāji ir pilnīgi konservatīvi noskaņoti; viņi ir lēni savā domu gaitā, stipri atpalikuši izglītībā, tie ir tumši un interesējas vienīgi par zvejniecību un dzeršanu. Dodat viņiem brētliņus un reņģes — cita viņiem nav vajadzīgs — pār tām viņi var sev iegādāties maizi un degvīnu un ir — apmierināti. Gadā viņi sazvejo zivis 700—2000 rbl. vērtībā. Tikai apstākļu nepazinējs var iedomāties, ka zvejnieks ir nabags. Katrs zvejnieks varētu maz gados kļūt bagāts, bet viņš ir, pirmkārt, vieglprātīgs, otrkārt, dzērājs; treškārt, slinks un pilnīgi baudas cilvēks. Ja viņš šodien ir nopelnījis 100 rbl., tas dodas uz krogu un atstāj tur pusi, sevi mierinādams, ka rītu iekļūs jauni 100 rbl. viņa tīklos un bieži vien viņš arī neklūdās. No tā laika, kad šē parādījās jauni murdu tikli, zvejnieki nopelna pavasari tūkstošus, bet tos arī nodzīvo. Acimredzot augstā valdība to vēlas, jo viņa ir šim nolūkam savus tīklus izlikusi. Manā draudzē ir uz 6000 dvēselēm 4 monopola tirgotavas un 4 krogi, kušos paliek gadā ap 60.000 rbl. zvejnieku naudas. Ko visu nevarētu ar šo summu izvest dzīvē. Pie mums nav ne ārsta, nedz slimnīcas, nedz patversmes, nedz slimnieku kopējas, nav vecmātes, nav ceļu, nav grāvju, nav lūgšanas nama u. t. t., u. t. t. Visa nauda nokļūst caur rikli vēderā. Ja zvejniekiem aizrāda uz izšķērdību un kūtrību, tad tie atrunājas: „Lai valdība dibina vajadzīgās labierīcības ar mūsu naudu!“ Pēc desmitiem gadu tas arī varbūt notiks, bet līdz tam laikam mēs plostosim pastāvīgā skurbumā. Ir gandrīz neticami, kā augstā valdība šē rikojas. Šē pastāv kopš 25 gadiem jūrskola, kuša ir ievietota govju kūtī un top vadīta no ragu lopa (Rindvieh). 1905. g. šīs skolas 40 skolēni terorizēja visu ciemu. Direktors noskatījās rokas berzēdams uz šo trokšņojošo bandu. Zēni gāja ar sarkanu karogu cauri ciemam, apstājās pie direktora dzīvokļa un paziņoja viņam, ka agrāk skolu neapmeklēšot, kamēr nebušot gādāts par franču un angļu valodas ievēšanu. Sūtītas tika telegramas uz Pēterpili, ziņojumi uz Rīgu, zēniem tika doti solījumi. Mūsu

jaunatnes priekšgalā atradās jūrskolas skolotājs Upīts un direktors Drillings. Direktors un skolotājs sauca viens otru par biedri un likās simpatizēja sarkanajiem. Tagad Upīts ir, liekās, Amerikā, jo kad pirmā soda ekspedīcija tuvojās Engurei, šis slaveņais skolotājs aizbēga un pameta savu biedri. Tomēr neviens šē nav cietis. Skola darbojās tālāk un klusumā sagatavojās otram triecienam.

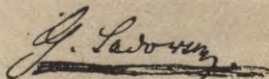
Es bēdājos tikai par to, ka mana draudze tiek caur šo skolotāju un skolēnu sabiedrību pilnīgi samaitāta, jo vienkāršam cilvēkam imponē uniforma un izglītība. Tā kā pie mums nav ēkas, derīgas internātam jeb pansijai, kurā varētu šos 40 skolēnus novietot, tad pēdējiem jāmitinās ciemā pie saimniekiem un tādā kārtā revolūcijas sēkla top izkaisīta pa visu ciemu. Neviens te nav spējīgs skolēnu sociālistiskās idejas apkarot, jo terors paralizē katru uzstāšanos pret viņiem. Var jau būt, ka šie skolēni ar saviem pansijas tēviem vēl reizi piedalīsies revolūcijā. Būtu labi, ja šos skolotājus un skolēnus varētu padarīt aukstus (kalt stellen). Valsts sagatavo huligānus, un pēc dažiem gadiem mēs droši vien dzirdēsim par matrožu sacelšanos Odesā un Liepājā. Bez audzināšanas kārtības mīlestībā un autoritātes cienīšanas jaunatne galīgi dēmorālizējas, palaidnība un dzeršana pie tās ir dienas kārtībā. Tie vakaros klaigā ielās, salauž sētas, izposta tiltus, šauj un uzbrūk ar nažiem viens otram. (Iestājoties jūrskolā jāsgatavojas pilsētas skolas pilna kursa apmērā). Krogs ir skolēnu parasta satikšanās vieta. Uz skolu viņi iet tikai tad, kad vēlās pastaigāties, vai arī tad, kad garlaikojas.

Mūsu fabrikā tās lietas nav labākas. Viņas priekšgalā atrodas nespējīgs un bailīgs direktors. Līdz pat šai dienai dzīvo viņa mājā šejienes bīstamākā revolūcionāre, kurā gaida uz sava sodītā līgavaiņa atgriešanos mājās. Šis līgavainis — Fricis Cīrmanis, tika atlaists no fabrikas 1905. g. pavasarī uz paša vēlēšanos. Viņš aizbrauca uz Rīgu, iepazīnās tur ar revolūcijas vadoniem, atgriezās atkal rudenī un panāca to, ka Tukuma oratori pārņāca pie mums un izgādāja viņam nodarbošanos un maizi. Lūk, no šī laika viņš sāka rīkoties kā pavēlētājs direktora mājā un fabrikā. Direktors ar sievu aizbēga uz ārzemēm. Cīrmanis rīkojās viens pats, nosūtīja precī uz Rīgu un izdarīja maksājumus, bet noblēditā vai nolaupīta netika neviena ka-peika. Likās, ka Cīrmanis nostājas sava saimnieka pusē, bet patiesībā viņš bij tā aprēķinājis: „Ja tagad viss norit labi un godīgi, tad es palikšu par vadītāju arī uz priekšu, kad viss būs nokārtojies un varēšu sev mantu sakrāt. Ja man ies slikti, kungs droši vien mani aizstāvēs un es tikšu vaļā ar mazu

sodu.“ Pēc fabrikas slēgšanas viņš devās ceļojumā. Bija Dundagas, Talsu un Kandavas draudzēs un piedalījās visos mitiņos un šauteņu laupīšanā. Viņš savam liktenim neizbēga. Beigās viņu apcietināja Kandavā ar revolveri rokā un vistokli proklamāciju kabatā. Ceļā viņš tomēr izbēga no policijas, bet galu galā atdevās labprātīgi Talsu policijai, jo draguņi sekoja viņam uz pēdām. Kara tiesa viņu notiesāja uz 2½ gadiem spaidu darbos. Līdz šai dienai viņš vēl nav aizsūtīts katorgā, bet sēž Jaroslavas cietumā. 1908. g. rudenī viņš atgriezies Engūrē. Es esmu pārliecināts, ka direktors-ārzemnieks viņu tūlīņ uzņems atpakaļ dienestā, tādā kārtā padarot savu fabriku par nākošās revolūcijas ugunsuru. Bailes un mulķība ir nesamērojami lielumi. Padzeniet šos 2 kungus no ciema, slēdziet fabriku un skolu — Engūre būs miera pils. Še vēl varētu vācietis dzīvot latviešu vidū. Pretešķības pastāv, bet ne nicināšana un naids. Gluži otrādi: latvieši atrod, ka vācietim piemīt daudz labu īpašību, piemēram, taisnais gars, pacietība; piemilīgums, pakalpiņa un nesavtība. Latvju mācītāji nav latviešu ideāli. Tauta skatās uz viņiem kā uz veikalniekiem.

Dari ar šo rakstu, ko vien gribi. Policijai es jau esmu ziņojis, bet viņa nevar slēgt, tikai uzraudzīt un tas arī notiek.

Ar sveicienu Tavš padevīgais

*Katastrofa un katastrofas priekšvakars Talsos.
Apskats rakstīts ap 15. decembri.*

Kā visur, tā arī še, 17. oktobra manifesta pasludināšana bij savienota ar masu kustībām. Svētdien, 23. oktobrī, ap pulksten 12 pusdienā, uz lielā tirgus, pie luterāņu baznīcas, salasījās lielāks vairums ļaužu ar sarkaniem, melniem un cionistu karogiem. Uz kāda no melniem karogiem bij lasāms uzraksts: Slava kritušiem! Vietējās sociāldemokratiskās kustības vadonis, grāmattirgotājs, agrākais tautskolotājs, Linde, uzkāpis uz krēsla, runāja uz ļaudīm. Par runas saturu man nekas nav zināms. Es redzēju tikai, kā viņš noņēma cepuri un pūlis darija to pašu. (Viņš esot saucis, lai dzīvo ķeizars!) Pēc tam gājiens sāka kustēties, iziedams visai pilsētai cauri. Ārā, Gostendes laukos, tikušas turētas vēl dažas runas. Visu cauru dienu ļaužu masas kustējās caur ielām, bet nekur nenotika nekādas nekārtības. Pilsētas nami bij puškoti karogiem un vakarā iluminēti. Izgreznot un iluminēt namus bij uzaicinājuši cilvēki, kas laipnā kārtā bij izteikuši savu lūgumu. (Tikai atsevišķos gadījumos bij izteikti arī draudi.) Vakarū noslēdza

uz ātru roku sarikota balle Grunskā (Grunsky) viesnīcā. Turpmākais laiks pagāja mierīgi, šad un tad dzirdēja par mītiņiem, par pagastu amata vīru un tautskolotāju atceļšanām un jaunievēlēšanām, tomēr kārtība nekur netika traucēta. Pamazām sāka iet apkārt visādas baumas, tomēr nekā tverama un jaužama nevarēja izdibināt, tik varēja just, ka sociāldemokrātu vadoni kļūst rosīgāki un ļaudis rodas saspīlēts un uztraukts gara stāvoklis. 15. novembrī arī šē sākās pasta streiks un līdz ar to izplatījās baumas par ģenerālgubernatora Bekmaņa pavēli, ar kuŗu visi mītiņi bij stingri aizliegti. Šīs baumas drīz vien apstiprinājās, un uz sestdienu, 19. novembrī, vēl pirms aizlieguma sasaukto mītiņu pie Talsu muižas pagastnama policija neatļāva noturēt. Ļaudis izklīda samērā mierīgi. Uz svētdienu, 20. novembrī, bij izziņots kalpu mītiņš arī vēl pirms ģenerālgubernatora aizlieguma. Mītiņš bij nolikts Grunskā viesnīcā. No visām pusēm, arī no attālākām muižām, plūda laukstrādnieki pilsētā, bet viņiem tika norādīts, lai viņi sapulcējas apmēram 1½ verstis ārpus pilsētas pie žīdu kapsētas. Tikko sapulce bij sākusies, kad jau arī piejāja šē novietotie draguņi sava ritmeistara vadībā. Lielākā ļaužu daļa izklīda tūliņ, pie kam visātrāk bij nozuduši, kā liekas, paši barveži.

Kā pēc tam bija sākusies un norisinājusies turpmākā cīņa, to objektīvi sev priekšā stādīties nav iespējams, ziņas ir pārāk apšaubāmas un pretrunīgas. Tas tomēr liekas būt drošs, ka pirmais šāviens ir nācis no ļaužu bara. (Tas ir pilnīgi drošs.) No otras puses mēs šē domājam, ka asinsizliešanu būtu varēts novērst. Šē, kā arī vēlāk, par ļaunu ir nācis tas apstāklis, ka latviešu valodas neprašanas dēļ, kaŗaspēks nav varējis saprasties ar ļaužu masām. Cīņas iznākums bij tas, ka viens bij nogalināts uz vietas un septiņus ievainotos nogādāja uz slimnīcu, no kuŗiem viens nomira vēl tai pašā dienā un otrs pēc vienas, vai divām dienām. Pārējie ievainojumi nebij nāvīgi. Vai ir bijuši vēl kādi vieglāk ievainoti, — kas ļoti ticams — nav mums zināms. Zaldāti neviens nebij ievainoti. Šīs sadursmes sekas bij stiprs uztraukums starp ļaudīm, kas bij vērstas galvenā kārtā pret draguņiem, pret kuŗiem jau līdz tam izturēšanās bij bijusi naidīga. Tūliņ sastādījās komiteja šīs lietas izmeklēšanai. Bez sociāldemokrātu vadoniem šai komitejā iegāja arī citi pilsētas iedzīvotāji, galvenā kārtā latvieši. Katru dienu nu notika sēdes Grunskā viesnīcā, nopratinot lielu daudzumu liecinieku. Izmeklēšanas iznākumu domāja sūtīt uz Maskavu. (Šīs sēdes daudzkārt izvērtās par mītiņiem, pie kam nesociāldemokrātiskie locekļi tika piespiesti pie sienas un ar draudiem terorizēti. Galvenie barveži bij sveši aģitatori, jauni cilvēki,

(kā tika runāts, politehnikas studenti.) Tai pašā laikā plaši tika gatavota triju nogalināto apbedīšana, kuŗas sarīkošanu tā pati komiteja bij nēmusi savās rokās. Komiteja vienojās ar policiju un kuŗaspēka komandieri, ka pie apbedīšanas nerādīsies ne policija, ne arī kāds kareivis, lai neuztrauktu laužu masas, par to komiteja uzņēmās gādāt par mieru un kārtību. Bēres bij noliktas uz sestdienu, 26. novembrī, pulkstens 11-os priekš pusdienas. Visi trīs liķi bij nolikti luterāņu baznīcā, tomēr baznīca uz komitejas rīkojumu bij slēgta un tikai nogalināto piederīgiem bij atļauta ieeja. Laudis sapulcējās uz turgus, pie baznīcas. Baznīcā nenotika nekāda ceremonija, zārkus iznesa ārā un visu ceļu — apmēram trīs verstis — nesa nešus. Kapsētā vispirms notika garīgā ceremonija, pie kam viens pakaļ otram uzstājās pareizticīgo priesteris — viens no kritušiem bij pareizticīgs — un latviešu mācītājs. Gājiens, kā arī svinības notika bez kādiem traucējumiem. Kad garīdznieki bij aizgājuši, vēl līdz tumsai bij tikušas turētas vairākas runas. Pūlis bij izklidis bez kādām nekārtībām. Vēl vadoņiem bij tā vara laužu masas turēt grožos. Jau pirms bērēm gāja apkārt gluži neprātīgas baumas, bet jo trakākas un tumšākas tās bij, jo vairāk tām ticēja un ļaudis uztraucās arvienu vairāk. Runājot par baumām, es nevaru nepārmest arī inteligēntajiem iedzīvotājiem, ka arī viņi neizturējās pret tām pietiekoši kritiski, kaut gan ne tādā mērā, kā neizglītotais pūlis. Starp citu, bij izplatījušās baumas, ka muižnieki apgaismotā baznīcā esot noturējuši apspriedes vairāk nakšu no vietas un ap baznīcu bijuši nostādīti draguņi par sargiem. Vienīgais, kas šim neprātīgām baumām varēja būt devis iemeslu, bij liturģisks vācu dievkalpojums, kas bij noticis mirušo svētdienas priekšvakarā, 19. novembrī, un tā kā tas bij pulkstens 6-os vakarā, tad gluži dabīgi, tas bij noticis apgaismotā baznīcā. Tālāk ļaudīm bij licies, it kā grīda baznīcā būtu bijusi uzlauzta un, sakarā ar to, bij izcēlušās baumas, ka zem grīdas esot paliktas bumbas, kas 1. adventē latviešu dievkalpojuma laikā uzspridzināšot baznīcu gaisā. Protams, ka arī to varēja būt darījuši tikai muižnieki. Šo baumu dēļ no latviešu dievgaldniekiem, kas bij pieteikušies uz 1. adventi, apmēram 50 bij atrāvušies. Kad 1. advente pagāja mierīgi un dievkalpojums, kā parasts, bij noturēts, šīs baumas aplusa, bet ļaužu uztraukums vēl nerimās, jo arvienu jaunas baumas piepildīja gaisu. Nebij viegli tikt galā ar visām baumām, kuŗas uzpeldēja ar lielu noteiktību. Fon S. un es, mēs to uzskatījām kā savu uzdevumu, meklēt baumu cēloņus un vairāk reižu mēs atradām, cik tās bij nepamatotas. Divas reizes mums izdevās pienākt, ka baumas bij palaidis kāds zob-

galis pie alus glāzes, bet nav arī izslēgts, ka dažas baumas bij palaistas tieši ļaunprātīgā nolūkā. (Par to nevar būt šaubu.)

Ja līdz šim baumas nebij varējušas aizkavēt normālo dzīves plūdumu, tad otrdien, 29. novembrī, visam vajadzēja kļūt citādi. Bij apmēram pulkstens 5 pēc pusdienas, te pēkšņi no pilsētas ieradās kāda sieva ar ziņu, ka melnā sotņa no Strazdu muižas nākot uz Talsiem, Strazde degot, esot pastrādāti ārkārtīgi briesmu darbi, bērni mesti ugunī un t. t. Zinādams, cik nepamatotas bij bijušas agrākās baumas, es vispirms nelāvos traucēties savā ierastā darbā, bet mani dienastnieki ziņoja, ka pilsētā esot dzirdama ugunsgrēka trauksme. Piegājis pie mājas durvīm, es arī pats tagad dzirdēju baigās ugunsgrēka taures, līdz ar to bij dzirdams, ka ļaudis uztraukti skrīen un ka kladz ātri āmura sitieni. Tad es devos ievākt ziņas. Visur varēja redzēt noslēdzam vārtus un durvis, logus ar dēliem naglojam cieti un t. t. Es dabūju zināt, ka bijuši atjājuši vēstneši, kas ziņojuši, ka melnā sotņa nāk. Ar ugunsgrēka trauksmi bij saziņoti kopā brīvprātīgie ugunsdzēsēji pilsētas aizsargāšanai un sargdienestam. Mūsu ugunsdzēsēju priekšnieka fon S. saprātīgā vadībā tūlī sastādījās sargu pulciņi un ar draguņu komandējošo virsnieku tika norunāts, ka draguņi mierīgi paliks savos novietošanās punktos, un rīkosies tikai uz ugunsdzēsēju priekšnieka aizrādījumu, ja parādīsies laupītāju bandas. Šī noruna bij nepieciešama, lai novērstu draguņu sadursmi ar sargu pulciņiem, no kā bij jābaidās abpusēju pārratumu un uztraukuma dēļ. Kad bij saņemta ziņa par melnās sotņas tuvošanos, 12—15 vīru liels pulciņš pa Tukuma ceļu bij izjājis izlūkot. Pa tam pilsētā no visām pusēm plūda iekšā lauku bēgļi, meklēdami viesnīcās un privātās mājās patvērumu. No muižām, mācītāju muižām, meža muižām un lauku mājām plūda cilvēki iekšā. Arī no Strazdes puses nāca iekšā bēgļi, kuri visi bij pārliecināti, ka notiek kas briesmīgs, bet neviens nekā noteikta nezināja pastāstīt, viss bij tikai baumas, kas ar vēja ātrumu bij izplatījušās no vienas lauku mājas uz otru. Tā kā es viens pats ar savām divām kalponēm dzīvoju ārpus pilsētas un abas meitas aiz bailēm nezināja, ko iesākt, tad es ar viņām pārgāju uz pilsētu pie fon S. Man bij no svara, lai es savā nomaļā mājā nepaliktu bez sakara ar visu, kas notika, un, tā kā no miega nebij ko domāt, nakti pavadītu sabiedrībā. Bez manis pie fon S. bij vēl divas personas no laukiem. (Mācītājs Vibeks ar meitu.) Pēc pulksten 8 vakarā patruļas uzsāka savu sargdienestu. Pavisam darbojās kādas sešas patruļas, pa 8—10 vīru katrā, uzticamu cilvēku vadībā. Pamazām prāti mazliet bij nomierinājušies, ielas kļuva arvienu

klusākas, šad un tad varēja dzirdēt tikai patruļas apkārt stāgājam. Cilvēki atdabūja atkal spriešanas spējas, un visa ziņa par melno sotņu sāk likties pēc pasakas. Tiklīdz kāda patruļa gāja mums garām, mēs izgājām pie mājas durvīm, lai dzirdētu, vai nav pienākušas kādas jaunas ziņas. Fon S. staigāja visu cauru nakti no vienas patruļas pie otras, viņas kontrolēdams, pa starpām tas ienāca pie mums, lai iestiprinātos ar kādu glāzi tējas. Starp 11 un 12 atgriezās uz izlūkošanu izjājušie draguņi. Apmēram 7—8 verstis aiz pilsētas viņiem bij iznākusi sadursme ar apbruņotām bandām. Ekspedīcijas vadonis bij stāstījis, ka 5—8 vīri esot krituši. Tūlī, protams, izplatījās baumas, ka 8 vīri ir nogalināti, un ka šīs bandas esot bijušas lauku selbstschutz's. Šī ziņa, kā vēlāk izrādījās, bij nepareiza un pārspilēta, kritis bij tikai viens vīrs. Šī vieglprātīgi izlaistā ziņa bij vainīga pie tā, ka nākošās dienās uztraukums atkal stipri cēlās. Pārējā nakts daļa pagāja mierīgi un uz rīta pusi mēs devāmies pie miera. Tagad rodas jautājums, kur cēlās ziņas par noslēpumainās melnās sotņas tuvošanos, un kas tās ir bijušas par bandām, ar kuņām draguņiem bij iznākusi sadursme. Ja es apdomāju visu, kas vēlāk ir noticis, un kas no ticamiem avotiem ir nācis zināms, tad es gribētu izteikt domas, ka šīs baumas ir izlaistas ar nodomu un pie tam no sociālistiskām aprindām, kuņas ar šo briesmu ziņu gribēja piespiest lauku iedzīvotājus apbruņoties un tad šos apbruņotos pulkus izlietot saviem nolūkiem. Pie šiem apbruņotiem, droši vien, būs piederējušas arī tās bandas, ar kuņām draguņiem nakti bij iznākusi sadursme.

Vismaz ziņa par melnās sotņas tuvošanos izrādījās pilnīgi nepamatota un briesmu vēsti par Strazdes degšanu un šausmu darbiem nebij neviena vārda patiesības.

Kad tika rakstītas šīs rindas, neviens no mums nezināja, ka šīs briesmu ziņas bij tikušas izplatītas pa visu Kurzemi, kā mēs vispār toreiz nekā nezinājām no tā, kas notiek pasaulē. Pie mums runāja, ka Pēterburga, Maskava, Rīga, Tukums ir revolūcionāru rokās, un visi bij gatavi tam ticēt.

Nākošā diena, 30 novembris, pagāja kļu un mierīgi. Visur tika pārrunāti pagājušās nakts notikumi, pie kam dzirdēja daudz dažādu jaunu baumu. Patruļas tika tagad labāk noorganizētas un viņām uzdota pilsētas apsardzība naktīs.

Nākošā nakti es paliku vēl pie fon S., bet tā pagāja mierīgi. 1. decembrī es aizgāju atkal atpakaļ uz savu dzīvokli un uzņēmu pie sevis divas, no laukiem iebēgušas, ģimenes. (Prāvestu Glēzeri no Sabiles un mācītāju Glēzeri no Stendes.) 2. decembrī izplatījās ziņa, ka vakaru pirms tam nodedzināta

Dundagas muiža. Bet pēc pusdienas runāja jau atkal, ka šī ziņa esot nepareiza, kāds pasta puisis Dundagai cauri braukdams, pats savām acīm esot redzējis pili neaizskartu. Vakarā beidzot pienāca drošas ziņas, pēc kuŗām baumas apstiprinājās. Nakti uz 2. un 3. decembri notika mēģinājums uzbrukt draguņu kazarmēm un stalliem. No plavas pie lielā Talsu ezera apbruņoti cilvēki bij pielīduši pie stalliem, kas atradās Pēterburgas viesnīcas sētā acīm redzamā nolūkā stallus aizdedzināt. Bet draguņu sargkareivis laikā bij uzbrucējus pamanijis, izcēlās īsa cīņa, kuŗā divi no uzbrucējiem krita. 3. decembrī pilsētā sāka nākt apbruņoti cilvēki. Ap pulksten 4 pēc pusdienas draguņi jāja pa Laidzes ielu, kur sētās un vārtos bij sapulcējušies apbruņoti cilvēki. Draguņi izjāja no pilsētas apbruņoto cilvēku apšaudīti, bet paši uz šāvieniem neatbildēdami. Acīm redzot viņi gribēja izvairīties no cīņas šaurajās ielās, kur uz viņiem varēja šaut no mājām un aizsētām, un izvīlināt pūli uz klaja lauka. Par visu šo notikumu ir grūti ko noteiktu sacīt. Daļa no apbruņotajiem cilvēkiem acīm redzot bij draguņiem sekojusi, pie kam bij notikusi apšaudīšanās, bet neviens nebij kritis ne ievainots. Tikai kādam draguņu zirgam šāviens bij ķēris kāju. Ap pulksten 9 vakarā draguņi atgriezās pilsētā atpakaļ. (Kā es vēlāk sapratu, draguņi bij izjājuši, lai aizkavētu ieplūst pilsētā apbruņotiem cilvēkiem, kas nāca no Vandzenes puses, kas viņiem arī bij izdevies.) Svētdien, 4. decembrī, otrā adventē apbruņoti ļaužu bari no visām pusēm plūda pilsētā iekšā. Dievkalpojumi nevarēja notikt, jo ielām, kuŗas bij pilnas apbruņotu cilvēku, nevarēja cauri tikt. (Kā es vēlāk dzirdēju, kara priekšnieks pa tam esot sēdējis savā dzīvoklī un viņu apsargājuši divi kareivji.) Apbruņotie ļaudis salasījās pie kara aprīņa valdes Laidzes ielā un iepēma arsenālu, kur tie nolaupija ap 120 kareivju šautenes. Ap pulksten 4 pēc pusdienas mēs no mana dzīvokļa redzējām kā 30—40 draguņu aiz pilsētas parka izlēkšoja no pilsētas un pa klaju lauku uzjāja uz Tukuma ceļa. Acīm redzot viņi nebij gribējuši jāt caur pilsētas ielām, lai viņus neapšaudītu no mājām. Mēs nevarējām saprast, ko nozīmē šī draguņu aizjāšana. Bij jau gan izplatījušās nenoteiktas baumas, ka tuvojoties lielākas karaspēka daļas, un tā mēs domājām, ka draguņi būs viņām izjājuši pretim, kas vēlāk arī apstiprinājās. Ap pulkstens 6 mēs mierīgi sēdējām kopā, kad pēkšņi nodārdēja lielgabala šāviens, tā ka visa māja nodrebēja un logu rūtis sāka stirkšķēt. Lielgabala šāvienam sekoja flinšu zalve. Tas atkārtojās vēl vienu vai divas reizes, pēc tam viss palika klusu un mēs visu vakaru vairāk nekā nedzir-

dējām un nedabūjām arī zināt, kas bij noticis. Mēs domājām, ka lielgabala šāvieni ir bijuši iebaidīšanas šāvieni un kara-spēks ir ieguvis atkal varu pilsētā. Šai ticībā mēs apgulāmies un gulējām visi lieliski. No lielgabalu lodēm, kā vēlāk izrādījās, viena bij ķērusi luterāņu baznīcu, lielāku zaudējumu nenodarīdama; otra bija iekritusi pasta namā, arī šē nodarīdama tikai mazākus postījumus, trešā bij ķērusi kādu koku. Otrā rītā, 5. decembrī, vispirms likās apstiprināties mūsu vakardienas domas. Mēs dabūjām ziņu, ka esot noslēgts pamiers un ievadītas miera sarunas. Komandējošais ģenerālis Chorunženko dodot laiku līdz pulkstens divpadsmitiem dienā 6. decembrī, jāizdod esot ieroči un pilsētai jāuzņemas garantija par rentejas un pārējo valsts iestāžu drošību. Noteikumu neizpildīšanas gadījumā Talsus sašaušot drupās. Kā es vēlāk gabūju pārliecināties, viss bij noticis sekošā kārtā. 4. decembrī pulkstens 12 pusdienā no Stendes, kur bij apmeties komandējošais ģenerālis, Talsos bija saņemts viņa raksts ar attiecīgiem noteikumiem. Šis raksts ticis nodots tiesu pristavam Pavlovam. Bet Pavlovs par rakstu tālāk nevienam nekā nav ziņojis. Kādēļ raksts nebija nodots ne policijai, ne pilsētas galvam, tas nav ne izprotams, ne izdibināms. Uz vakaru arī sociāldemokrātu partijas vadoni bij dabūjuši zināt, ka komandējošais ģenerālis esot uzstādījis noteikumus un atsūtījis tos uz pilsētu. Sociāldemokrātu partijas priekšsēdētājs Linde bij gājis meklēt noteikumus. Vārdu samainas dēļ, tas vispirms meklējis tos pie notāra Pavela, kurš nekā no tāda raksta nezinājis un izteicis domas, ka laikām domāts būšot Pavlova kungs, pie kuŗa tad arī raksts atrasts. Viņš neesot varējis rakstu darīt zināmu, jo nevarējis atstāt savu dzīvokli, tādēļ ka viņu apdraudējuši apbrūpoti cilvēki. Tai pašā vakarā sasauktā sociāldemokrātu sapulcē, kuŗā piedalījās arī citi, tika nolemts pieņemt ģenerāļa noteikumus un vispirms izdot ieročus. Tie, kas uz sapulci bij atnākuši ar ieročiem, tūliņ nolika savas flintes un vēl tai pašā naktī uz Stendi pie ģenerāļa aizbrauca deputācija un panāca ar ģenerāli vienošanos, kas pilsētā tika apsveikta ar prieku un nomierināja prātus. Tā sākās klūmīgais 5. decembris ar vislabākām cerībām. Pēkšņi starp pulkstens 11 un 12 izplatījās ziņa, ka Jauntalsos, Tukuma ceļa galā tiek šauts un drīz vien mēs dzirdējam arī flinšu sprakstēšanu. Nebija ilgi, kad jau pacēlās dūmu mākoņi un varēja redzēt, ka pilsētā vairāk vietās dega. Nu sākās bēgšana. Pusdiena bija gatava, bet neviens negribēja sēsties pie galda; es tomēr pastāvēju uz to, ka jāstiprina spēki, jo nevarēja jau zināt, kas mums vēl stāvēja priekšā. Mums jau tiešām arī bija tikai ne-

skaidras ziņas par to, kas pilsētā notika. Pamazām arī mana māja sāka pildīties bēgļiem un no tiem mēs dabūjām zināt, ka pilsēta degot 4—5 vietās. Arvienu vairāk bēgļu meklēja patvērumu pie manis, pa priekšdurvīm nāca pazīstamie, pa pakalldurvīm nabaga cilvēki, kuri nesa pie manis savas mantas no degošām mājām. Un nu vajadzēja visus viņus uzņemt, par visiem viņiem rūpēties, izbijušās dāmas un raudošās sievietes mierināt. Līdz vēlam vakaram es netiku apsēdies. Kad palika tumšs, varēja redzēt baigo ugunsgrēka blāzmu vairāk vietās, šausana tomēr pamazām bij mitējusies. Notikumi pilsētā bij norisinājušies apmērām sekojoši. Kāds mazāks draguņu pulciņš, kā dzird esot iejājis pilsētā, lai saņemtu savas atstātās lietas un dažus zirgus (pēc citām ziņām līdz ar to viņiem bijis arī nodoms saņemt sociāldemokrātu galvenos vadoņus, kas viņiem bij pazīstami). Iejātot pilsētā uz viņiem esot ticis šauts no dažām mājām un viņi briesmīgās dusmās uzbrukuši visam, kas viņiem gadījies ceļā. Beidzot tie pielikuši uguni mājām, kurās dzīvojuši pazīstamie sociālistu vadoņi, vai kurās atradušies viņu veikali, tā piemēram Lindes grāmattirgotavai, Steinberga namam un Grunskas viesnīcai, kur bij notikušas sapulces. Aiz pārskatīšanās aizdedzinātas arī tādu cilvēku mājas, kam nekā kopēja ar sociālistisko kustību nav bijis. Tā ka ugunsdzēsēji, pa daļai tādēļ ka neviens neuzdrošinājās ārā rādīties, pa daļai tādēļ ka no sākuma viņiem nebija lauts dzēst, nebija varējuši stāties darbā, tad arī daudz nevainīgiem cilvēkiem piederošu māju bij kritušas ugunij par laupījumu. Ielu cīņās bij krituši 20 cilvēku un vairāki ievainoti. Sociāldemokrātu vadoņi jau pie laika bij nozuduši un kritušie pa lielākai daļai bij mierīgi pilsētas iedzīvotāji. Starp citu ievainots bij kāds no sociāldemokrātu kustības gluži tālu stāvošs skolotājs, kurš otrā dienā no ievainojuma bij miris. Arī kāds vecs kurls vācietis, rentējas ierēdnis, bij nošauts. Es redzēju veco kungu man garām ejam un domāju, ka viņš, nevarēdams pilsētai cauri tikt, ar likumu dodas uz savu darba vietu, un tā arī bij bijis. Bet šis gājiens bij maksājies viņam dzīvību. Liekas, ka saticis draguņus, kuri viņu raidīja prom, tas būs izvilcis savu klausāmo trūbiņu, un draguņi, domādami, ka viņš velk ieroci laukā, būs viņu nošāvuši. (Kā draguņi, pilsētā iejātot, būtu apšaudīti, nav noskaidrots. Acu liecinieki stāsta, ka draguņi paši, pilsētā iejādami, raidījuši šāvienus gaisā. Pēc tam viņi atgriezušies atpakaļ pie virsnieka, kurš ar lielāku draguņu nodaļu atradies ārpus pilsētas un ziņojuši viņam: на нас стреляют.) Liela daļa Augštalsu iedzīvotāju bij paglābušies luterāņu baznīcā. Tuvumā dzīvojošie

nesa uz turieni ēdienus, lai stiprinātu galīgi satriektos ļaudis. Kamēr viņi bailu pārņemti glābjas baznīcā, pēkšņi nodārd lielgabala šāviena un lielgabala lādiņš ķer baznīcas torni, tā ka visa ēka nodreb. Tad ienes ievainoto skolotāju un turpat pārsien. Pēc tam iebrūk draguņi, kuŗi visos kaktos meklē pēc sociālistiem. Izbailes valda visā pilsētā, neviens nezina, kur būtu drošāk, kurp labāk bēgt. Vēl tagad lielākā daļa māju rāda ložu pēdas. Kāds slimnieks sēd savā nabadzīgā istabiņā, te lode caur logu ievaino viņu mugurā un pēc dažām dienām viņš ir beigts. Var jau gan saprast draguņu dusmas, jo ne mazumu viņus bij kaitinājuši pastāvīgie uzbrukumi, apšaudīšana, pārtikas līdzekļu un barības meklēšana sev un saviem zirgiem, bet attaisnot viņu rīcību nevar. Virsnieki acīmredzot bij pazaudējuši varu pār viņiem, jo iedegušās kaislības vairs nebij aplūsināmas. Tas ļaunākais bij tas, ka, acīmredzot, tikai atsevišķi draguņi — bij sākuši laupīt.

Katastrofa nāca tik pēkšņi un negaidīti, ka tirgotāji nepaguva aizslēgt savus veikalus. Un tad draguņi bij ielauzušies un pieprasījuši naudu un tirgotāji bailēs bij devuši, kas viņiem bij bijis. Ir tikušas nolaupītas līdz 700 rubļu lielas summas. Es atstāstīšu tikai divus gadījumus, kuŗus es dzirdēju no cietušiem, uz kuŗu izteicieniem pilnīgi var paļauties. Pie kāda privātcilvēka pielaužas draguņi un ar draudiem pieprasa 300 rubļus, viņš atdod visu savu krājumu, 96 rubļus, lai tikai tiktu no viņiem vaļā. — Divi brāļi iziet no mājās, lai dotos pie savām dāmām, kas meklējušas patvērumu slimnīcā, viņus aptur draguņi un atņem vienam no viņiem pulksteni un 11 rubļus naudas, pēc atlaiž viņus, lai iet, bet tikko viņi ir gabiliņu pagājuši, draguņi izšauj uz viņiem, par laimi tomēr netrāpīdami, nāk viņiem pakaļ un atņem viņiem vēl vairāk naudas.

Naktī izplatījās baumas, ka otrā dienā, 6. decembrī, pulkstens 12 pilsētu bombardēšot un nolīdzināšot līdz ar zemi un tad karaspēks aiziešot. Komandējošais ģenerālis esot uzaicinājis ierēdņus atstāt pilsētu, lai karaspēka apsardzībā dotos uz Tukumu un no turienes tālāk uz Jelgavu. Kad mēs saņēmām šo ziņu, uztraukums bij ārkārtīgs un visi tūlīn gribēja bēgt uz apkārtējām lauku mājām. Ar mokām tikai izdevās visus tik tālu apmierināt, ka viņi bij ar mieru nogaidīt rītu. Es nevarēju iedomāties, ka 20. gadu simtenī ir iespējams apšaudīt un iznīcināt neapsargātu pilsētu, pēc tam kaq tā dienu priekš tam jau tik briesmīgi cietusi no ugunsgrēka, no otras puses, ierēdņu aiziešana, par ko man bij šķietami drošas ziņas, likās šis baumas apstiprinām. Baigās rūpēs un arvienu

jaunos plānos beidzot pagāja nakts un uzausa rīts. Un nu izklīda visi, kas bij pie manis. Daži gribēja pievienoties karaspēka gājienam, citi brauca uz laukiem ārā, uz muižām, uz mācītāju muižām uz lauku mājām, kur nu katrs cerēja atrast patvērumu. Ap pulkstens 9 no rīta mana māja bij tukša un es ar savu vecāko dēlu un savām divām kalponēm braucu uz latviešu mācītāja muižu. Ceļā uz turieni mēs sastapām veselu pulku bēgošu ģimeņu, tas bij satricinošs skats. Tagad izrādījās, ka ziņas par bombardēšanu bij bijušas tukšas baumas. Pulkstens 12 karaspēks ar vilcienu devās uz Tukumu. Ģenerālis bij paņēmis līdzi tikai vietējo rentmeistaru un rentejas kasi, pārējiem ierēdņiem atļaudams brīvi izvēlēties, vai tie grib palikt, vai pievienoties karaspēkam; šo atļauju tomēr bij izmantojuši gandrīz visi rentejas ierēdņi. Tā mēs nu jau veselu nedēļu esam bez ierēdņiem. Pārtikušākie laudis nav vēl atgriezušies, un neskaitāmas ģimenes ir izpostītas un novestas pie ubaga spieķa. Ir nodedzinātas apmēram 25 dzīvojamās mājas, starp tām ļoti daudz veikalu ar visiem saviem preču krājumiem, trīs aptiekas preču pārdotavas, trīs grāmatlīgotavas un meiteņu privātskola. Sevišķi smagi ir sajūtams, ka sadedzis tik daudz gultas drēbju, vairākām ģimenēm nav nekā, uz kā gulēt. Dažs amatnieks ir pazaudējis visus savus amata rīkus. Posts un nelaime ir liela, kā lai ar tām tiek galā? tas ir jautājums, kas mums smagi gulstas uz sirds. Pārtikušo iedzīvotāju, kas varētu palīdzēt, nav še, veikali stāv, nevienam nav naudas, un nav neviena, kas nabaga amatniekiem varētu palīdzēt tikt pie maizes. Kā mēs lai nabaga iedzīvotājiem palīdzam pārlaist ziemu? Tas ir jautājums, kas mums smagi nopiež sirdi, jo daudzi no mums arī paši nezina, no kā lai viņi dzīvo. Ja drīz neatgriezīsies pārtikušie iedzīvotāji, sevišķi muižu īpašnieki, un nepalīdzēs un ar darbiem nepierādīs, ka viņi ir kristīgi cilvēki, tad var slikti klāties. Tagad ir jautājums, vai ir iespējams un vēlams atgriezties? Es domāju tomēr, ka tas ir svēts pienākums atgriezties pie ierastā darba un tā atgriezt arī iedzīvotājus pie ierastā darba. Par visām lietām tomēr vajadzētu atgriezties ierēdņiem, lai iedzīvotāji redz, ka viss atgriežas atkal ierastās slīdēs. Tas tomēr ir kas nedzirdēts, ka vesels aprīņķis vairāk kā nedēļu ir bez policijas un vadošām iestādēm un visa policija pastāv no viena kancelejas ierēdņa, kurš pie labākās gribas, kā tas pats atzīstas, tomēr nekā nesaprot no lietas. Renteja ir prom, vai tā atkal atgriezīsies? to mēs nezinām. Talsi no ugunsgrēka ir stipri cietuši. Sadedzinātā kustāmā un nekustāmā īpašuma vērtību ne tuvu nav iespējams uzdot; es zinu tikai, ka kāda

apdrošināšanas biedrība viena pati ir ieinteresēta par 60.000 rubļiem. (Apdrošināto kustāmo un nekustāmo īpašumu vērtība sniedzas pie 250.000 rubļiem.) Vai apdrošināšanas biedrības maksās vai ne? Tam priekš Talsiem būs ārkārtīga nozīme. (Apdrošināšanas biedrības nemaksāja. Tagad, 1906. gada novembrī, pret viņām tiek celta sūdzība.) Ja neatgriezīsies rentēja, apdrošināšanas biedrības nemaksās, tad Talsi pagrims nožēlojama ciema stāvoklī un iedzīvotāji būs galīgi nabagi. Talsu katastrofa ir atstājusi lielu iespaidu kā uz Talsu, tā uz apkārtējiem iedzīvotājiem. Gara stāvoklis ir tapis gluži citāds. Lielākā daļa iedzīvotāju ir sarūgtināta pret sociāldemokrātiskajiem vadoņiem. Bet ja iestādes drīz nesāks darboties, ja mēs paliksim bez apsardzības, tad jābaidās, ka sociāldemokrāti no jauna sāks savu propagandu, ja, dažas zīmes rāda, ka tā jau ir sākusies. Tad sodam nebūs nekādu panākumu un mēs būsīm turpat, kur mēs jau bijām. Zināms, iespaids, kādu katastrofa ir atstājusi uz iedzīvotājiem, ir liels, bet vai tiešām bij vajadzīgs pie tādiem līdzekļiem ķerties, cik daudz grūti iegūta īpašuma iznīcināt? Zināms, arī daži no vainīgiem ir zaudējis īpašumu, bet paši viņi visi ir aizbēguši un daudzi gluži nevainīgi ir zaudējuši visu savu mantu un nevainīgas asinis ir tikušas izlietas. Apbruņotie pūļi nesastāvēja no pilsētas iedzīvotājiem, bet gandrīz vai vienīgi no lauku iedzīvotājiem, bet cietusi ir tikai pilsēta. Bet arī lauku iedzīvotāji ir apbruņojušies tikai zem revolūcionāru terora spiediena un nākuši uz pilsētu. Viņiem, piedraudot ar nošaušanu un māju nodedzināšanu, bij pavēlēts nākt uz pilsētu un atbrūnot karaspēku. Raksturīgs priekš šiem kara varoņiem ir sekošais notikums, kuŗu es dzirdēju no kāda acu liecinieka. Aiz kādas sētas pirmsdien priekš pusdienas stāvējuši kādi 30 apbruņojušies jaunekļi. Kad iejājuši draguņi un tuvojušies viņiem, viņi visi paslēpušies aiz sētas, pielikuši flinšu stobrus pie sētas un izšāvuši gaisā, bet pēc tam laidušies prom. Skats esot bijis ļoti komisks.

Es savā apskatā centos būt pēc iespējas objektīvs, bet pie pastāvošiem apstākļiem subjektīva pieskaņa bij neizbēgama. Beidzot es vēl gribētu izteikt savu subjektīvo spriedumu par kustības vadoņiem, kuŗi man pa lielākai daļai ir personīgi pazīstami. Es esmu pārlicināts, ka daži no viņiem nav tik ļauni, kā tas varētu likties, ka personīgi viņi ir cienījami cilvēki, kas tiešām iedomājās cīnāties par lielu ideju un ka viņi par asins izliešanu nav domājuši. (Kā man no ticamas puses stāsta, daļa revolūcionāru esot gribējuši nošaut divus inteliģences aprindām piederošus vāciešus un tikai vadonim Lin-

dem ar lielām pūlēm izdevies to aizkavēt.) Bet kustība beidzot bij pāraugusi viņiem pār galvu, tas ir vecais stāsts par gariem, kurus tie bij izsaukuši un nu vairs netika no viņiem valā. Ja es nemaldos, tad bez oficiālajiem vadoniem ir vēl bijusi kāda mazāka grupa tīri revolūcionāru jaunekļu, kuri ir bijuši dzinējs spēks, un kuri gan laikam arī būs sagatavojuši un noveduši pie katastrofas.

Papildinājums rakstīts 1906. gada novembrī. 19. vai 20. decembrī Talsos ienāca karaspēks un nu sākās soda ekspedīcija uz laukiem. Dienu pirms karaspēka ienākšanas kāda banda dundādznieku bij pienākusi gluži tuvu pie pilsētas, lai to izlaupītu, kas viņiem nāktos viegli, jo nebij neviena, kas viņus būtu varējis aizkavēt. Bet dabūjuši zināt, ka karaspēks tuvojas, viņi aizgāja nekā nepanākuši.

E. M.

Stendes un Spāres
mācītājs

Stendes mācītāja muižā

19 ^{25.}/_{X.} 06.

№ 218

Augsti godājamam

mācītājam H. Bilensteina kungam.

Vecsaulē.

M. B., Tu vēlies lai Tev sīki aprakstu revolūcionāros notikumus manā draudzē. Es mēģināšu pie Tava laikmetu sadalījuma pieturēdamies Tev pastāstīt, kas ir stāstīšanas vērts. Daudz tur nebūs, jo es ar visu kustību tikai tik tālu esmu bijis sakarā, ka man nevisai laipnā kārtā tika atņemti ieroči un es briesmu dienas Talsos piedzīvoju līdzī. Varu aizrādīt uz to varbūt apbrīnojamo apstākli, ka neesmu redzējis nevienas bandas, neviena sarkana karoga, neesmu dzirdējis nekādu revolūcionāru dziesmu, tā tad patiesībā esmu palicis gluži neaizskārts no visa. Tikai pēdējās dienās, tas bij piektdien, es saņēmu kādu rakstu no Ventspils kaujas organizācijas, kurā man tiek paziņots, ka man jāmaksā 300 rubļu par labu „cietušiem brīvības cīnītājiem“ un ka naudu 7 dienu laikā no manis piedzīs, bet nemaksāšanas gadījumā man tiek draudēts ar konfiskāciju, dedzināšanu, nošaušanu. Līdz šim paldies Dievam vēl nekas nav noticis.

Un nu pāriesim pie datiem, kādus tu vēlies:

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Ar 1905. gada sākumu šur un tur ir atrastas izkaisītas proklamācijas ar dumpīgu saturu, arī pie baznīcas svētdienās un pie mācītāja muižas.

II. Revolūcijas uzliesmošana.

A. I. posms (no 1905. g. vasaras līdz 17. oktobrim 1905. g.). Par šo laiku patiesībā nekā nav ko ziņot, jo laužu gājieni nav notikuši, tāpat streiki, arī citas prasības, kā algas paaugstināšana u. t. t. še nav uzstādītas, tāpat arī nav notikušas nekādas varmācības, nekādi nemieri baznīcā, arhīvi baznīcā un pagastu mājās nav tikuši aizskārti. Monopola bode nav ne izpostīta, ne izlaupīta.

Valdības un iestāžu izturēšanās.

1. Nekādi sevišķi soļi no policijas puses nav atzīmējami, ja daudz, ka vairāk mēnešu Stendes baznīcā pa svētdienām stāvēja draguņi.

2. Ne baznīcas sardzes, ne „selbstschutz'a“ pie mums nav bijis, Stendes muižā dažus mēnešus stāvēja kādi sargi, bet darījuši tie nekā netika.

B. Otrs posms. No 17. oktobra līdz decembra vidum 1905. g.

1. Atklāta uzstāšanās.

a) Mītiņi. Daži mītiņi ir notikuši pie stacijas; kas ir bijuši vadītāji, man nav zināms, kādēļ nevaru arī tos raksturot.

b) Kā Stendē tā Spārē bij izvēlētas rīcības komitejas. Par viņu lēmumiem man daudz nekas nav zināms, viens no tiem bij, ka saimniekiem tika aizliegts muižai nodot kartupeļus, otrs, ka skolotāju algas uzlabojamas. Esmu dzirdējis arī stāstām, ka Spārē gribēts atcelt mācītāju, ja tas neizpildītu zināmas prasības, kuŗas tam tiktu uzstādītas. Bet, kā jau sacīts, tās ir tikai baumas, noteikti es to nezinu, arī noteikumi, zem kādiem es būtu varējis palikt, nav tuvāk zināmi; ko es par to zinu, ir baumas, tādēļ es labāk ciešu klusu.

2. a) Revolūcionāras uzstāšanās speciāli pret baznīcu, izņemot jau iepriekš sacīto, nav notikušas, dievkalpojumi vienmēr ir noturēti, neviens nav izpalicis, neviens nav ticis traucēts. Par mācītāja personīgiem piedzīvojumiem nekā sevišķa nav ko stāstīt.

b) Skola. Mani skolotāji visu laiku ir skolā mācījuši, jaunā programa tikai tik tālu ir ievērota, ka latviešu valoda vairāk ir penta palīgā, 2 skolotāji ir irlavieši, trešais eksāmenu ir nolīcis pie kādas komisijas.

c) Aizdzīts no šejienes nav ticis neviens vācietis, Spāres kungi visu laiku ir izturējuši šepat, Stendes pavadīja dažus mēnešus Jelgavā. Nevienam pārvaldniekam nekas nav darīts. Neviena muiža, ne arī kādas no muižai piederošām mājām nav nodedzinātas, izņemot kādas virsmežsarga mājas pie Stendes, kuŗas šī gada augusta mēnesī nodedzinātas aiz personīgas atribības pret virsmežsargu.

d) Tieši par ķeizara gāšanu es nekā neesmu dzirdējis. Ķeizara bildes ir palikušas veselas, kaut gan, tāpat kā tiesas zieģelis, ir bijušas pie laika noglabātas. Ērglis bij ticis noņemts, tomēr vēlāk tie paši ļaudis bij viņu atkal uzlikuši. Skrīveris palika amatā un ir arī vēl tagad. Pagasta amata vīrus atcēla.

b) Revolūcionāru apbruņošana. Iekš kā tā pastāvēja, es tiešām nezinu, pa lielākai daļai gan laikam no arī šē daudzkārt atņemtiem revolveriem un medību bisēm.

Par tautas miliciju nekā nezinu sacīt.

c) Atklāta kara ar zaldātiem šē Stendē un Spārē nav bijis, bet gan Talsos.

2) Valdībai uzticīgo iedzīvotāju izturēšanās. Mācītājs visu laiku ir palicis mācītāja muižā, izņemot 8 dienas Talsos pēc „melnās sotņas“ nakts. Muižas īpašnieks no novembra beigām līdz aprīlim uzturējās Jelgavā, Spāres īpašnieks visu laiku bij mājās. Ierēdņi visi palika savās vietās.

III. Revolūcionāru apspiešana.

1) Soda ekspedīciju paldies Dievam nav bijis ne Stendē, ne Spārē. Tāpat kara lauka tiesas šē nav bijis. Nevienas mājas nav nodedzinātas.

2) Enerģiskās uzstāšanās sekas: Grūti pateikt, kādas tās ir, galvenā kārtā pagaidām vēl bailes no karaspēka, bet vai uguns zem pelniem nekvēlo vēl tālāk, par to jāšaubās. Izdevīgā gadījumā tas viegli var atkal uzliesmot.

3) Acumirkļīgais stāvoklis. Draudze apmeklē baznīcu samērā ne vājāk. Dievgaldnieku varbūt drusku mazāk. Nodevu ienāk mazāk, muižu īpašnieki savās muižās, attiecības pret draudzi un ļaudīm liekas būt labas. Kāds ir draudzes stāvoklis pret mācītāju, nav iespējams pateikt, liekas diezgan labs, bet tomēr apšaubāms.

IV. Mazais karš no lieldienām.

Par tādu Stendē un Spārē gandrīz nemaz nevar būt runas, vismaz līdz šim, izņemot virsmežsarga mājas nodedzināšanu Stendē un 3 uzbrukumus Spāres stacijai augustā šē nekas nav noticis. Lai Dievs dod, ka tā paliktu. Mācītājam lieldienu laikā bij piesūtīts Ventspils kaujas organizācijas raksts, kurā no viņa prasa 300 rubļu. Ar sveicienu Tavs

Glaesers.

Revolūcinārā kustība Kandavas draudzē 1905./1906.

Kandavā, 1906. g. decembrī.

Revolūcionārās kustības izcelšanos Kandavā sekmēja vietējās nacionālās partijas vadoņu darbība. 1903. gadā pārvaldība pārgāja latviešu rokās. Par pilsētas galvu nāca kāds bijis ele-

mentārskolotājs, kuŗš, būdams ienācējs no citurienes, ar neno-gurstošu aģitāciju īsā laikā bij pratis iegūt vadošu stāvokli sabiedriskā dzīvē. Viņa vadītā „Sadraudzīgā biedrība“ attīstīja rosīgu darbību. Tika noturētas sapulces, priekšlasījumi, zaļum-svētki, teātra izrādes un t. t. Nodibinājās latviešu krājkase, kā konkurente jau pastāvošai, no vāciešiem dibinātai, kuŗa līdz šim bij darbojusies ar labiem panākumiem. Tādā kārtā mākslīgi uzturēta neuzticība pārņēma arvienu plašākas aprindas, un nacionālas musināšanas darbs tika strādāts uz to dedzīgāko. Kad tad sākās revolūcija, nacionālā kustība deva vielu nacionālo pretešķību radīšanai. Par godu visiem lielajiem nacionālistiem šē tomēr jāsaka, ka viņi no visām jūkām 1905. gada novembrī turējās tālu nost.

Vēl 1904. gada oktobrī nekāda sociālistiski-anarchistiska aģitācija nebij vērojama. Tikai šad un tad bij tikuši manīti sveši cilvēki proklamācijas piedāvājam un izdalām. Nekāds slepens aģitācijas centrs Kandavā līdz 1905. gada rudenim, kā liekas, nav pastāvējis.

Līdz ar revolūcionāro streiku sākšanos Rīgā 1905. gada janvārī līdz 1905. gada jūnijam ir jūtama sociālistiski-anarchistiskās kustības pieaugšana. Tomēr Kandavas apgabalā šai laikā nav notikuši nekādi, tā sauktās, agrārās kustības uzliesmojumi, kā, piemēram, laukstrādnieku streiki, arī izplatīto proklamāciju skaits ir samērā niecīgs. Bet kustība, kuŗa bij pārņēmusi visu zemi, arī šē visaugstākā mērā bij uztraukusi prātus. Visvairāk bailes no tā, kas būs turpmāk, arvienu plašākā mērā sāka nodarbināt ļaudis. Terors bij sācies un valdīja pār ļaužu domām.

To pašu ainu, bet noteiktāk izveidotu, rāda laikmets no 1905. gada jūnija līdz oktobrim 1905. gadā. Vasarsvētkos pirmie revolūcionārie aģitatori bij sanākuši baznīcā, tomēr aktīvi neuzstādāmie. Revolūcionārās parādības sāka atkārtoties arvienu biežāk. No vienas puses, līdz pēdējam saspilēts, nervozs uztraukums, no otras, daudzkārt jau pat sapņošana par zelta laikmetu, rotaļāšanās ar viļinošām jaunām idejām, vispārēja, nepārprotami noraidoša, izturēšanās pret visiem mierinošiem līdzekļiem pretrevolūcionāras literatūras veidā; jā, droši vien, arī jau noteikta pāriešana sociālistu leģerī bij notikusi šais mēnešos. Uztraukums jūnijā un jūlijā bij tik liels, ka bij jābaidās, ka tas kuŗu katru dienu izlauzīsies uz āru kāda revolūcionāra uzliesmojuma veidā, kā baznīcas, tā sabiedriskā dzīvē, bet līdz aktīvai rīcībai revolūcionāri pagaidām tomēr vēl netika, izņemot divus strādnieku streikus. Kandavas muižā un Rūmenē, kur latvieši bij noteicēji. Policija nespēja nekādas enerģiskus soļus, lai novērstu varas darbus. Jūlija beigās

un augusta sākumā Kandavā gan bij novietota neliela dragūnu nodaļa, bet to pēc nedēļām divām atsauca atkal. Citādi miestā un tuvākās muižās līdz 1906. gada decembrim nav bijušas novietotas nekādas karaspēka daļas. Pilsētas valde kustības pirmā laikā, kā liekas, būs enerģiski vairījusies no karaspēka novietošanas, droši vien aiz iedomām, kādas toreiz pastāvēja, ka karaspēka tuvums rada ļaudis nemieru. Uz 1½ mēnešiem patronāts bij nodibinājis kaut ko baznīcas apsardzībai līdzīgu, kas tomēr darbojās tikai līdz kara stāvokļa ieviešanai, no kurā gaidīja, ka tas pasargās arī no baznīcu apgānīšanas. Kara stāvoklis neatnesa cerēto nomierināšanos, tā kā tas ar pietiekošu stingrību netika izvests, uz īsu laiku apspiestais uztraukums pieņēma vēl plašākus apmērus.

17. oktobra manifests 1905. gadā arī kandaviešus noveda līdz atklātai rēvolūcijai. Pirmais mītiņš sanāca 25. oktobrī Kandavas pilskalnā. Kandavas palīgskolotājs, Freimans, pēkšņi nostājās visas vietējās kustības priekšgalā. No klusā skolotāja pa vasaru bij attīstījies fanātisks rēvolūcionārs, kam nekas vairs nebij svēts, kurš, kā apkārtstaigājošs runātājs, ar rīdīšanu, meliem, nāves un dedzināšanas draudiem diemžēl pārāk labi bij sekmējis apbruņotas sacelšanās lietu. Roku rokā ar viņu strādāja pēkšņi no citurienes uzklīduši aģitatori (Jordāns un Auzkalns, kurus abus novembra un decembra mēnešos 1906. gadā karatiesa lika nošaut) un vietējais skrīveris, Grikmans. Mītiņos atklāti tika aicināts uz valdības un vispār jebkuras priekšniecības gāšanu, sludināta brīvā mīlestība, brīva zeme, piedraudot, ka visas šīs prasības tiks izvestas ar varu. Ar asins izliešanu un visa pastāvošā iznīcināšanu virs zemes tika domāts radīt paradīzi. Stindzinošas izbailes vienā pusē un visu kaislību un kārību atraisīšanās otrā pusē bij šīs rīcības sekas. Liekas tomēr, ka izvest savas prasības vietējās kustības vadoņiem pirmā laikā būs trūcis drosmes. Tikai 7. novembrī 1905. gadā kāds aģitators no Rīgas izveda pagasta valdes atcelšanu Pūrē. Tikai tas apstāklis, ka galvenā vadoņa pagaidām nebij mājā, aizkavēja katastrofu Kandavā. Tas notika 20.—27. novembra nedēļā. Naktī, no trešdienas uz ceturtdienu, t. i. no 23. uz 24. novembri, bij izpostīti visi telefona vadi. Pasta streiks pastāvēja jau no 15. novembra. Telegrafs darbojās tikai rēvolūcionāriem nolūkiem. 23. novembrī Kandavas mācītāja muižā notika mācītāju apspriede, uz kuru tomēr bij ieradušies tikai tuvākie kaimiņi. Tai pašā dienā, kā arī nākošās, sākās ieroču atņemšana miestā un apkārtējās muižās. Māju īpašnieki un labi domājošie elementi, baidīdamies, ka līdz ar ieroču izdošanu būs pilnīgi neaizsargāti varbūtēju laupīšanu

un uzbrukumu gadījumos, lūkoja atrast izeju no šī stāvokļa, uzsākdami sarunas ar revolūcionāru vadoņiem un prasdami no viņiem, lai tie sabiedrisko drošību liek apsargāt patruļām. Vadoņi bij gatavi uzņemties dzīvības un īpašuma aizsardzību, nepiekrizdami tomēr mājas īpašnieku prasībai, kas no sevis gribēja gādāt ļaudis apsardzībai. Sarunu gala iznākums bij tas, ka revolūcionāri dos ļaudis patruļām, atstādami tomēr mājas īpašniekiem tiesību protestēt pret atsevišķiem sargiem. Tā noorganizētā apsardzība darbojās līdz „Tukuma kaujai“. No tā laika līdz 2. janvārim namsaimnieki apsargāja paši sevi pēc sava ieskata, pie kam pretinieki tos vairs nekavēja nekādā ziņā. 24. novembrī aizbrauca pēdējie muižu īpašnieki, izņemot Strazdes īpašnieku, kas vēl nedēļu noturējās. 24. novembra vakarā Stromberga meža muižā, Kandavas mācītāja muižā, Aizdzirē un Lejas muižā iebruka apbruņota banda, meklējama pēc ieročiem. 27. novembrī, 1. adventē, kāda banda izjauca dievkalpojumu, nepārtraukti dziedādama Luterā dziesmu. Mācītājs atstāja altāri, nostādamies tam līdzās, maza draudzes locekļu daļa, pa lielākai daļai sievietes, nostājās viņam apkārt. Pēc tam, kad sociālisti ar draudiem lielāko draudzes daļu bij izdzinuši no baznīcas, dievgaldnieku pieņemšana varēja turpināties netraucēti. Šī notikuma tuvāks apraksts ir iesūtīts Kurzemes evaņģēliskai luterāņu konsistorijai, kur viņā var ieskatīties.

Uz 28. visi apkārtējie iedzīvotāji bij norikoti uz Kandavu. Veco pagasta valdi svinīgi atceļ un izvēl tā saukto rīcības komiteju. 29. novembrī panika bij vislielākā. Terors bij uzvarējis. Baumas par „melnās sotņas“ tuvošanos sacēla vispārējas šausmas. Šai dienā kāds sabiliētis, atgriezdamiēs no brauciena uz Kandavu uz māju, atrada visu Sabili pilnu ļaužu, kas gribēja doties pretim melnai sotņai. Kandava jau esot izlaupīta, muižas degot, vistrakākie šausmu darbi esot notikuši un tas pats liktenis tuvojoties tagad arī Sabilei. Atbraucēju no visām pusēm izjautā un tas paskaidro: viņš tikko kā nākot no Kandavas, tur nekas neesot noticis un viss esot mierīgi. Bet par šīm labām ziņām Sabiles sociālistu vadoņi arestē minēto cilvēku un viņš par nepareizu baumu izplatīšanu tiek sodīts tādā kārtā, ka arī viņam iedod šauteni, ko sargāt Sabili pret „melno sotņu“, kas tuvojas no Kandavas. 30. novembrī atceļ pēdējos valsts ierēdņus. Pilsētas valde un miera tiesa tiek atceltas, ķeizara bildes un tiesas ērgļi sadragāti, visu pārējo aizzieģelē. Valdīt būs vienīgi tautas gribai. Policijai, sastāvošai no urjadņika un 2 gorodovojiem, vajadzēja atdot ieročus un dzīvot mierā, jo, kā jau minēts, 26. novembrī gādība par sabiedrisko drošību bij pārgājusi revolūcionāru rokās. Revolūcija bij uzvarējusi uz visas līnijas.

Pēdējās novembra dienās Kandavā palīgskolotāja Freimaņa vadībā notika tautskolotāju konference, kurā nodarbojās ar tautskolu programmas izvešanu, kurai pamatus bij licis skolotāju kongress Rīgā. Freimans starp citu turēja priekšlasījumu par reliģiju un ētiku. Kandavas konferencē, tāpat kā Talsu konferencē divas nedēļas pirms tam, piedalījās lielākā daļa Kandavas draudzes skolotāju. Rīgā uz kongresu ir bijuši tikai 3. No Kandavas draudzes 10 skolotājiem trim bij pilsētas skolas diploms, 7 bij Irlavas semināra audzēkņi. Revolūcijas vadoņi bij pilsētas skolas absolventi. Uzticamākie no viņiem visādā ziņā bij irlavieši. Pēc jaunās programmas neviens no viņiem netika mācījis, bet 2 skolotāji gan bij samazinājuši ticības mācību.

Pirmās decembra dienas atnesa Tukuma un Talsu katastrofas, kas arī uz Kandavas notikumiem atstāja stipri atbaidošu iespaidu. Revolūcionāri sāka palikt šaubīgi. Karaspēka uzstāšanās Tukumā un Talsos lika daudz ko pārdomāt. Pēc tam, kad svētdien, 4. decembrī, baznīcā bij ticis noturēts tikai vācu dievkalpojums bez ērģelnieka (ērģelnieks aiz bailēm nebij ieradies), nākošā nedēļā delegāti uzsāka ar mācītāju sarunas par latviešu dievkalpošanas atjaunošanu. Galvenās vainīgās, sievietes, kuras bij zaudējušas jēgu, bij gatavas mācītāju nolūgties. Mācītājs bij ar mieru 11. decembrī noturēt atkal latviešu dievkalpojumu. Visi likās gatavi līgt mieru ar baznīcu. Tad ap 9.—10. decembrī ieradās no Pēterburgas kāds jauns aģitators Blumbergs. Dzimts kandavietis, tas tomēr jau ilgāku laiku kā pilnīgi bij atsvešinājies no dzimtenes, bij beidzot Berlinē apmeklējis tehnisko augstskolu un bij tur padevis sociālistu idejām, par kuŗu fantāstisku piekritēju tas šē dzimtenē izrādījās. Dzeistošā revolūcijas uguns tika uzpūsta no jauna. Blumbergs, enerģiski uzstādamies, izjauca tikpat kā jau notikušo izlīgšanu starp draudzi un mācītāju. 11. decembrī varēja notikt atkal tikai vācu dievkalpojums. Dienu pirms tam, 10. decembrī, mācītājam Cērē bij jāapglabā kāds revolūcionārs, kuŗu zaldāti dzelzceļa stacijā bij nošāvuši. Liels ļaužu pūlis bij salasījies, mācītājs netraucēti varēja izdarīt bērū ceremoniju. Kad tā bij beigusies, pulciņš sociālistu, kuŗu runātājs bij no Jelgavas ieradies, piegāja pie kapa, nievājošā runā uzstādamies pret mācītāju resp. cildinādami brīvības varoni. Draudzei tomēr nepatika svešā cilvēka uzstāšanās un tā bez apstāšanās dziedādama nelaida runātāju pie vārda, tā kā tam bij jāaiziet sava nolūka nepanākušam.

Nākošā nedēļa no 11. līdz 18. decembrim bij vislaunākā visā revolūcijā. Blumbergs visiem līdzekļiem mēģināja uzturēt revolūcijas cieņu un uzvarēt visus viņas pretiniekus. Tagad tika

atcelts arī mācītājs. Dēkrets vietējam mācītājam tomēr nekad nav ticis piesūtīts. 12. decembrī Kandavā vajadzēja notikt visu kārtības piekritēju sapulcei no visām iedzīvotāju šķirām. Blumbergs, piedraudēdams ar varas līdzekļiem, prata to izjaukt. Uz 15. decembri mācītājs bij sasaucis visu baznīcas pērminderu un kristīgi domājošo iedzīvotāju sapulci, lai pārrunātu vēlamo latviešu dievkalpošanas atjaunošanu. Blumbergs daļībniekus tā iebiedēja ar draudiem, ka tie neiedrošinājās sapulci apmeklēt. Kārtības piekritēju stāvoklis sāka tapt kritisks. Arī Pūrē, kur 18. decembrī tika noturēts latviešu dievkalpojums, bij nodomāts sarīkot skandālu. Mācītājam tomēr izdevās to aizkavēt ar to, ka tas griezās pie draudzes ar uzaicinājumu, ka ja viņa dievkalpojumu tiešām vēlās, lai tā tad arī enerģiski uzstājas pret katru traucējumu!

Pēc Tukuma un Talsu katastrofas, revolūcija jau tik daudz bij zaudējusi no cieņas, ka pat Blumbergam, neskatoties uz visām pūlēm, neizdevās nekā panākt. Reakcija kārtības piekritējos nostiprinājās. Kaŗaspēkam no jauna tuvojoties, vadoņi glābās aizbraukdami prom. 25. decembrī, pirmā ziemsvētku dienā, notika latviešu dievkalpojums mācītāja muižas iesvētāmo bērnu telpās. 26. decembrī vietējais mācītājs brauca atkal uz Pūri, kur tas jau varēja konstatēt vispārēju nomierināšanos. Nedēļā no 25. līdz 31. decembrim mācītājs saņēma no visām draudzes pusēm lūgumus atvērt atkal baznīcu. Tas tad arī notika 1906. gada 1. janvārī. Dievkalpojumi notiek netraucēti un tiek apmeklēti apmēram tādā pat skaitā kā agrāk. 2. janvārī 1906. g. ieradās pirmā soda ekspedīcija, kuŗa iesāka apcietināšanas un izmeklēšanas. Tai sekoja vēlāk vēl otra, kuŗai vajadzēja palīdzēt policijai izdarīt daudzas izmeklēšanas.

Līdz 1906. gada jūnijam bij apcietināti ap 50 cilvēku, no tiem apmēram 25 ir atlaisti un 4 izsūtīti, 4, starp tiem arī vadoņi, ir aizbēguši un 12 vēl cietumā. Kuŗa lauka tiesa ir nošāvusi 4, Talsos resp. Tukumā ir krituši 2. Pavasaris un vasara pagāja gandrīz pilnīgā mierā. Vienīgi rudens atnesa atkal nemieru un uztraukumu, pie kuŗa bij vainīga meža brāļu ricība. Terors bij atkal pilnos ziedos. Pārdrošie uzbrukumi bij apbrīnojami. Mežos bij notikuši vairāki izvarošanas mēģinājumi un nogalināta kāda jauna meitene. Tikai novembrī dzīve kļuva mierīgāka.

Negaidīta, visas iedzīvotāju šķiras pārsteigdama šē 1905. gada oktobrī uzliesmoja revolūcija. Tagad tā ir apspiesta, vai uz visiem laikiem? Uztraukums bija tik liels, ka viņa sekas tik īsā laikā nav izravējamas ar visām saknēm. Zaudējumi ir neapreķināmi. Jaunatne lielā mērā samaitāta, tikumiskie jēdzieni

sajaukti, prāti kļuvuši mežonīgāki, baznīcas dzīve gājusi atpakaļ, neuzticība pret valsts iestādēm un baznīcu vairojusies uz melu un tīšu nepatiesību pamata, nacionālās pretešķības paasiņājušās, kāre pēc sveša īpašuma milzīgi pieaugusi. Visas tās ir parādības, kas nevar izzust vienā dienā, bet drīzāk modina domu, ka nākotne ir neapreķināma un ka ievērojot augšējos apstākļus, uz kuriem aizrādītis, nav neiespējams jauns uzliesmojums; turklāt vēl, ja nav domājams, ka revolūcionārās organizācijas būtu pilnīgi iznīcinātas. Nākotne ies normālu gaitu vienīgi tad, ja piepildīsies cerība, ka valdības, sabiedrības un visu kārtīgo elementu saprātam mūsu dzimtenes tiesiskā, baznīcas, skolu un mājas dzīvē izdosies svešās vielas, ar kurām tautas dvēsele ir saindēta, pamazām nošķirt, un pa daļai vai pilnīgi izpostītas tautas reliģiozās un tikumīgās dzīves pamatus no jauna uzcelt, resp. pārveidot. Šai nozīmē lai sakām:

Videant consules.

Ventspils aprīņķis.

Dati par revolūcionāro kustību Dundagas draudzē.

Dundagas draudzē jau 1903. gadā zem proklamāciju un slepenas aģitācijas iespaida bij sākusies revolūcionāra kustība, kuŗa tomēr darbos neizpauās. 1905. gada 6. martā pie Dundagas luterāņu baznīcas notika pirmais mītiņš, kuŗā daži šai nolūkā ieradušies sveši aģitātori turēja revolūcionāras runas. Kad jaunākais aprīņķa priekšnieka palīgs Šmidts, kuŗu revolūcionāri vēlāk nogalināja, mēģināja mītiņu izklidināt un aģitatorus arestēt, pēdējie no pūļa izšāva uz viņu dažus šāvienus un viņš, ļaunu vārdu un akmeņu sviedienu pavadīts, bij spiests aiziet. Pēc tam pūlis ar sarkaniem karogiem devās uz veco pagasta māju, kur pagalmā mītiņš turpinājās un aģitātori vairāk stundu turēja runas. Šais runās aģitātori nopēla pastāvošo valsts kārtību, apvainodami viņa majestātes personu un aizrādīdami, ka nepieciešams gāzt patvaldību un monarchistiskās kārtības vietā nodibināt tautas valdību. Viņi aģitēja arī pret muižniekiem, aizrādīdami, ka tie bauda sevišķu monarchistiskās varas labvēlību tautai par ļaunu. Sava mērķa sasniegšanai aģitātori uzaicināja tautu sacelties pret valdības iestādēm, apbrūpoties un vest cīņu pret pastāvošo valdību. Šīs runas atstāja stipru iespaidu uz tautu, kuŗu samaitāja revolūcionārās idejas. Ar šo mītiņu bij likts pamats revolūcionārai kustībai Dundagā un tā sāka izpausties dažāda veida noziegumos un

varmācībās, kas galvenā kārtā bij vērstas pret Dundagas muižas īpašnieku un vietējām autoritātēm. Kustība arī vēl tagad nav izbeigusies. No 1905. gada marta līdz tagadējam laikam Dundagas apvidū (muižas un draudzes robežās) ir pastrādāta vesela rinda noziegumu un varmācību. Tie būtu sekošie:

1. Naktī no 12.—13. martam 1905. g. Dundagas muižā tika nodedzināts mūra stallis ar lopiem, sienu un salmiem. Stallī atradās arī Pleskavas draguņu pulka apakškareivju nodaļas zirgi, zirgu lietas un barība, un ļaundaru nodoms bij tos iznīcināt, bet zirgi un viss kroņa īpašums tika izglābts, sadega tikai sedli.

2. 22. martā Dundagas muižā tika nodedzināts mūra šķūnis ar āboliņu, salmiem un citu barību.

3. 28. martā 1905. g. Dundagas muižā, Rabinoviča bodē, revolūcionāri bij uzbrukuši Pleskavas pulka apakškareivim Koroļevam. Viņu ievainoja ar spieķi galvā.

4. Aprīlī 1905. g. Kaļķu pusmuižā tika nodedzināts šķūnis ar sienu un salmiem, kas piederēja arendātoram Bacham.

5. 1905. g. maijā Dundagas muižā streikoja strādnieki pie kartupeļu dēstišanas. Streiks ilga vairākas dienas.

6. Naktī no 30. uz 31. maiju Dundagas muižā nodedzināja lopu kūti un šķūni pie kroņa degvīna pārdotavas, sadega arī 1 govs.

7. Jūnijā 1905. g. Dundagas muižā bij pielikta uguns virsmežsarga Krīgera zirgu stallim, kurš arī nodega.

8. Naktī no 23. uz 24. jūniju Slīteres pusmuižā tika nodedzināti: 1 kūts, zirgu stallis, 1 šķūnis ar būvmateriālu un šķūnis ar āboliņu.

9. 25. jūnijā 1905. g. ar flintes šāvienu nogalināja jaunāko apriņķa priekšnieka palīgu Šmidt, atgriežoties no Slīteres pusmuižas, kur tas bij braucis izmeklēt dedzināšanu.

10. Jūlijā 1905. g. Dundagas muižā un visās pusmuižās siena un rudzu plaujāmā laikā streikoja visi strādnieki zem aģitācijas un draudu iespaida un streiks ilga apmēram 2 nedēļas.

11. Jūlijā 1905. g. Lauku muižā nodedzināja siena šķūni.

12. Naktī no 17. uz 18. jūliju Dundagas muižā nodedzināja kroņa degvīna pārdotavu.

13. Naktī no 16. uz 17. jūliju Pāces dzirnavās nodedzināja: 1 zirgu stalli, dažas lopu kūtis un šķūņus, pie kam sadega arī melderis Jaegera lopī un zirgi.

14. Jūlijā 1905. g. Dundagas muižas parkā notika uzbrukums Pleskavas draguņu pulka kornetam Jermoļenko; kāds

svešs cilvēks ar revolvera šāvienu sašāva kornetam Jermolenko cepuri, kamēr kornets pats palika neievainots.

15. 2. augustā Kārļa pusmuižā nodedzināja šķūni ar sienu.

16. 11. augustā 1905. g. nodedzināja Ušas apgaitas mežsarga Andrēja Gleitnera lopu kūti.

17. 26. augustā 1905. g. Kārļa pusmuižā nodedzināja siena šķūni.

18. 26. augustā 1905. g. Dundagas īpašniekam piederošās Igriču mājās nodedzināja 2 šķūņus ar sienu.

19. „Tūles“ apgaitas mežsargam Draffem nodedzināja riju un šķūni ar labību.

20. Augustā 1905. g. Jaunās muižas pusmuižā nolaupīja visus putnus, ap 300 gabalu, no kuriem daļa bija nokauta turpat uz vietas. Tai pašā mēnesī Slīteres, Jaunā un Kaļķu pusmuižās nolaupīja 4 vēršus.

21. Augustā 1905. g., dažādos laikos, apbruņots jātnieku bars sarīkoja uzbrukumus pusmuižu laukiem: Jaunā muižā un Slīteres muižā, pie kam visi zirgi tika sadzīti kopā. Viņos laupītāji jāja uz pārējām pusmuižām un muižas mežsarga mājām, noņemdami ieročus. Šai mēnesī revolūcionāri aizveda zirgus arī no pārējo pusmuižu laukiem un zirgu stalliem, kā piem., no: Asenes, Sudzes, Kaļķu un Kārļa muižas, Klāres un Valpenes; aizvestos zirgus vēlāk atkal atdeva atpakaļ.

22. Augustā 1905. g. mobilizācijas laikā visus ceļus bij aizsprostojuši apbruņoti revolūcionāri, kuŗi ar nāvi draudēdami nelaida rezervistus cauri, kad tie gribēja ierasties pagasta tiesā, pie kam ar revolvera šāvienu tika nonāvēts Grabļu mājas saimnieka, rezervistu vadoņa, Pētera Valdreicha zirgs.

23. Jūlija, augusta, septembra mēnešos 1905. g. revolūcionāri sistēmātiski sabojāja telegrafa līnijas, kas savienoja Dundagu ar Kolkasragu, Sasmaku un Talsiem. Viņi nozāgēja telegrafa stabus lielā skaitā un pārgrieza drātis.

24. Maija, jūnija, jūlija un augusta mēnešos revolūcionāri pastāvīgi dedzināja Dundagas muižas īpašniekam piederošos mežus, tā ka bija dienas, kad dega 26 vietās uz reizes. Domā, ka pavisam nodedzinātas ap 3.000 desetīņu meža.

25. 4. septembrī 1905. g. Pāces dzirnavās nodedzināja šķūni ar sienu, kas piederēja dzirnavu rentniekam Hermanim Jaegerim.

26. 21. septembrī 1905. g. Pāces dzirnavās nodedzināja riju un šķūni ar visu dzirnavu rentnieka ražu.

27. 11. septembrī 1905. g. nodedzināja mežsargam Dūmanim 3 siena šķūņus.

28. 22. septembrī 1905. g. Klāres pusmuižā nodedzināja šķūni ar visu ražu.

29. 28. septembrī 1905. g. Lauku pusmuižā pie kartupeļu novākšanas ar flintes šāvieni smagi ievainoja zemnieku Jāni Odmani.

30. 8. oktobrī 1905. g. Gipkas pusmuižā nodedzināja arendātoram Bacham šķūni ar sienu un siena kaudzi.

31. 10. oktobrī 1905. g. Klāres pusmuižā nodedzināja šķūni ar sienu.

32. 28. oktobrī 1905. g. „Melvēveru“ apgaitas mežsargam nodedzināja 2 šķūņus ar sienu.

33. Naktī uz 29. novembri 1905. g. „Niedala“ apgaitas mežsargam Teodoram Dalbergam nodedzināja šķūni ar sienu.

34. 1905. g. novembrī tika izdarīts uzbrukums dažiem zemākiem robežsargiem, kuŗi gāja pa ceļu. No abām pusēm notika apšaudīšanās, tomēr nevienu neievainoja.

35. 1905. g. novembrī revolūcionāri uzbruka kareivjiem, kas devās pasta nodaļu apsargāt. No abām pusēm tika šauts, nevienu tomēr neievainojot. Šī mēneša beigās izsludināja boikotu pret Dundagā stāvošiem kareivjiem, kuŗiem neviens nekā nepārdeva.

36. Naktī no 1. uz 2. decembri 1905. g. revolūcionāri nodedzināja Dundagas pili, ar visu mantu, kas viņā bij iekšā. Pa degšanas laiku sanāca ap 1.000 vīru, kas noskatījās degšanā. Pa to laiku arestēja, atbrūņoja un ievietoja aresta telpās uradņiku Celmu un policijas ierēdni Būdiņu, kuŗus paturēja apcietinājumā ap 48 stundas.

37. Tai pašā naktī no 1. uz 2. decembri 1905. g. reizē ar pili tika nodedzināta māja, kuŗā bij novietoti zaldāti.

38. 2. decembrī 1905. g. nodedzināja pāvīļonu parkā.

39. 23. decembrī 1905. g. Dundagas muižā nodedzināja pagrabu un ledus pagrabu.

40. Augusta, septembra, oktobra, novembra un decembra mēnešos 1905. gadā apbruņotas revolūcionāru bandas uzbruka pusmuižām, mežniecībām un mežsargu mājām un citām apdzīvotām vietām, atņemdamas ar varu municiju un ieročus, pie kam tika atņemts: mācītājam Moltrechtam 5 flintes un 2 revolveri 300 rubļu vērtībā, mācītājam Fuksim 1 flinte un 1 revolveris (100 rubļu), mežkungam Helvigam 3 flintes (250 rubļu), mežkungam Butgeveitam 2 flintes (100 rubļu), aptiekaram Pfeilam 1 flinte (50 rubļu), Dundagas muižas pārvaldniekam (vārds nesalasāms) 1 flinte (40 rubļu), atvaļinātam mežkungam Helvigam 1 flinte (40 rubļu), Perlmanim 2 revolveri, Koenigam 1 revolveris, Dundagas telegrafa nodaļas priekšniekam Gruenvaldam

dažas flintes, bākas uzraugam Kolkasragā Kadem dažas sargu flintes, mežkungam Kuikam dažas flintes. Bez tam ieroči un municija bij tikuši atņemti daudziem mežsargiem un citām personām, pie kam revolūcionāri pie mācītāja Fukša ieradās otrreiz, pieprasīdami ieročus un naudu. Viņi dabūja 13 rbl. 50 kap. Nauda vēlāk tika atdota atpakaļ.

41. Līdz ar revolūcijas sākšanos visu 1905. gadu revolūcionāri rīkoja demonstrācijas un gājienus ar daudz karogiem un kaisija proklamācijas, bet sākot ar oktobri, pēc visaugstākā manifesta pasludināšanas, 17. oktobrī visur notika mītiņi, kuŗos aģitatori, kas līdz tam bij aģitējuši tikai par patvaldības gāšanu, atklāti sāka aģitēt par revolūciju, stāstīdami, ka nepieciešami jāgroza visa valsts un sabiedriskā kārtība, jāatceļ visas amata personas, jāslēdz baznīca, mācītāji un piemiņas zīmes jāmet ārā no baznīcas, muižnieki jāaizdzen, bet viņu zeme jāizdala zemniekiem, jāievēd republika u. t. t. Decembrī 1905. g., kad revolūcionārā kustība bij sasniegusi savu augstāko pakāpi un karaspēks no muižas bij aizsaukts, revolūcionāri atcēla visas likumīgās pagasta valdes un pagasta tiesas amata personas, viņu vietā tika izvēlētas jaunas un dibināta rīcības komiteja, kuŗa arī darbojās neaprobežoti. Uz šīs komitejas pieprasījumu daži saimnieki arī samaksāja viņai izpirkšanas un rentes naudas par mājām; tika piedzīta nauda komitejas uzturēšanai un ieroču iegādāšanai; tika dotas šķūtis komitejas locekļu un viņas apkalpotāju pārvaldāšanai. Bez tam komiteja pārņēma savā rīcībā arī muižas mežu saimniecību; komiteja aizliedza saimniekiem izdarīt maksājumus kronim un muižas īpašniekam. Vietējam alus brūzim tika noliegts brūvēt un pārdot alu. Šīs komitejas darbības laikā keizara ģimenes pagasta mājā un dažās skolās bij noņemtas un dažās vietās iznīcinātas.

Minēto dedzināšanu un citu revolūcionāru briesmu darbu dēļ Dundagas muižas īpašniekam bij cēlušies ap 200.000 rbl. lieli zaudējumi. (Zaudējumi laikam gan būs bijuši daudz lielāki.) 1906. gada janvāra beigās Dundagā ieradās karaspēka nodala pulkveža Soloņinas vadībā un nodibināja atkal kārtību, pie kam daži aģitatori un pazīstami revolūcionārās kustības vadoni tika arestēti. Lielākā daļa, pie tam galvenie vadoni, bij aizbēguši. Daži no viņiem vēl tagad slēpjas Dundagas mežos un lauku mājās. Arestēto lietā, kā arī zīmējoties uz 1906. g. pavasarī aizbēgušiem, tika tagad iesāktas nopratināšanas, lai noskaidrotu, cik lielā mērā katrs no viņiem bij piedalījis revolūcionārā kustībā. Sakarā ar šīm izmeklēšanām un izteicieniem paslēpušies revolūcionāri un viņu piekritēji terorizēja ļaudis. Viņi uzbruka un slepeni nogalināja ļaudis, kas nebij uz-

ticīgi revolūcijas lietai un bij nodevuši revolūcionāriem kaitīgas liecības. Tā 1906. gadā nogalinātas un nogalināšanas nolūkā ievainotas sekošas personas:

1. 20. janvāri ar flintes šāvienu mājas pagalmā nogalināja Vatschaku mājas saimnieka dēlu Jāni Šreitmani.

2. 3. maijā savā tīrumā labību sējot ar flintes šāvienu tika nogalināts Dundagas pagasta vecākais Teodors Oksenberg.

3. Tai pašā dienā savā tīrumā ar flintes šāvienu tika nogalināts Zviedru apgaitas mežsargs Teodors Markevics.

4. Tai pašā dienā tika izdarīts uzbrukums Mazirbes mācītājam Fuksim, ceļā no Dundagas uz Mazirbi. Viņu smagi ievainoja.

5. 10. maijā nogalināja Dižķiru mājas saimnieku Ansi Kronenbergu.

6. 13. maijā notika uzbrukums zemniekam Konstantinam Cīrulim, ievainojot viņu rokā un sadragājot rokas kaulu.

7. 20. jūlijā Pāces dzirnavās nogalināja urjadņiku Dreimani.

8. Naktī uz 16. augustu Sņikeru mājās nogalināja ar revolvera šāvienu zemnieku Jāni Kondratu.

9. 17. augustā svešu ļaundaru banda uzbruka Spiceļu mājām. Saimnieku Frici Spicbergu izveda pagalmā un necilvēcīgā kārtā nogalināja.

10. Bez tam, kā dzird, Dundagas draudzē vēl 50 cilvēku esot nāvei nolemti. Jūlija beigās un augusta sākumā draudzē bij izplatītas „Latviešu sociāldemokrātu strādnieku partijas Dundagas centrāles“ proklamācijas, kurās revolūcionāri pret 22 Dundagas saimniekiem un citām personām pasludināja boikotu zīmējoties uz kuļmašīnu lietošanu, t. i. visiem šo mašīnu īpašniekiem tika stingri pavēlēts boikotējamām personām nedot savas kuļmašīnas labības kuļšanai, piedraudot ar visbriesmīgāko sodu neizpildīšanas gadījumā. Jūlija beigās un augusta sākumā Vecās muižas, Kaļķes, Valpenes un Klarafeldes pusmuižās tika nolaupīti 4 vērši un 1 gov. Aizdomas krit uz paslēptajiem revolūcionāriem.

16. augustā 1906. gadā 4 nezināmi apbruņoti ļaundari iebruka Ģipkas krogā, nolaupīdami naudu un iznīcinādami patentes. Krodzniekam tika cieši noteikts nepārdot reibinošus dzērienus, piedraudot atriebties. Krodznieks izpildīja šo pavēli.

Naktī uz 12. septembri 1906. g. kādā vietā bij sarautas telegrafa drātis, kas Dundagas pasta un telegrafa nodaļu savienoja ar Dundagas kaŗaspēka komandiera štābu.

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Kā laikam gan visur, tā arī Popes-Rindes draudzē pirmās zīmes, kas rādīja, ka tuvojas revolūcija, bij labi pazīstamās, lielā vairumā izplatītās proklamācijas, kuŗas pa lielākai daļai gluži atklāti sagatavoja uz bruņotu sacelšanos. Ja arī tās no sākuma likās atstāja mazu iespaidu uz vietējiem lauku ļaudīm, kas šai apvidū stāv vēl uz īsti zemas kultūras pakāpes, tad to viņas tomēr panāca, ka ļaudīm sāka likties, ka pastāv kāda slepena vara, kuŗa darbojas līdzteku valdībai, vai pat pret valdību, un sola viņiem zelta laikmetu, piemēram, dzīvi gandrīz pilnīgi bez darba, vismaz bez jebkādām materiālām rūpēm. Par to tā gan prasa aklu paklausību un padevību visa liekā balasta atmešanā, kas varētu traucēt uzvaras gaitu, kā piemēram ticība, dievbiļība, uzticība jebkādai autoritātei u. t. t., u. t. t.

Pamazām tad arī kļuva redzams, kādas bīstamas sekas bij šim rakstiski un mutiski izplatītām mācībām. Vispirms kalpos bij manāma stipra rūgšana; dzirdēja arvienu vairāk sūdzamies par apspiešanām no muižnieku puses, kaut gan sevišķi Popē šīs sūdzības bij pilnīgi nepamatotas, ja apdomā, kādā tiešām tēvišķīgā kārtā vairākas paaudzes Popes majorāta muižas īpašnieks bij rūpējies par savas muižas iemītniekiem. Katrs viens saimnieks vai kalps saņem kurināmo bez atlīdzības, kas gadā iztaisa 2500 kv. asis labprātīgi ziedotas malkas, katram ir brīvas ganības; nabagiem un nespējniekiem dod ļāvu gabalus brīvā lietošanā, būvkokus Popes ļaudis var pirkt par sevišķi zemām cenām, katru gadu saimniekiem ir pamazināta rente, nabagiem ik gadus tiek izdalīti vairāki simti rubļu pa daļai caur mācītāju, pa daļai caur pilnvarnieku, un par to visu Popes ļaudis var pateikties reti sastopamai majorāta kunga augstsirdībai. Tas Popes ļaudis tomēr nekavēja žēloties, ka tos neredzētā kārtā apspiež, bet kad no viņiem ko tuvāku gribēja dabūt zināt, izrādījās, ka viņiem brīvā malka dažreiz jāvedot vairāk verstu un ka govīs uz brīvajām ganībām viņi arī nevarot dzīt turpat pie savām mājām; un tomēr daudzi no viņiem, ķēmodamies pakal pazīstamajam korālim, nekaunējās ļaut:

Svēti, kungs, un sargi,
Popē koki dārgi u. t. t.

Tikdaudz neprātīgā slepenā ridīšana jau bij panākusi, ka jau tā niecīgās pateicības jūtas bij pilnīgi izzudušas un ļaudis arvienu vairāk un vairāk sāka ilgoties pēc tā laika, kad beidzot nāks apsoltie tautas atsvabinātāji un aplaimotāji, kas viņiem palīdzēs atriebties saviem izsūcējiem un apspiedējiem. No

kurienes tiem vajadzētu nākt, tas viņiem pagaidām vēl bij ļoti neskaidrs, vieni domāja, ka Dundagā piestāšoties kuģis, no kuģa „socāļi“ kāpšot malā, citi gaidīja tos pa zemes ceļu no Krievijas u. t. t., u. t. t.

Par visām lietām laudīm likās, ka tie parādīsies kādā svētdienā dievkalpojuma laikā, to viņi gaidīja priecādamies, bet arī drebēdami.

Tai ziņā laudis arī nevilās savās cerībās, jo pirmā atklātā revolūcionāru uzstāšanās notika otru vasarsvētkos pirms dievkalpojuma sākšanās Rindes baznīcā. Tikko vajadzēja sākt dziedāt pirmo dziesmu, kad atskanēja kāda balss, kuģa sanākušos laudis uzaicināja atstāt baznīcu un ārpusē noklausīties, ko viņiem teiks. Nav aprakstāms, kāda panika tagad izcēlās; pa durvīm un pat pa logiem lauzās ārā laudis, kurus pēkšņi bij sagrābušas aklas bailes no gaidītiem atsvabinātājiem. Visi mēģinājumi viņus apmierināt un pierunāt, lai paliek baznīcā, bij vēltīgi, jo vairāk tādēļ, ka lauku policistu, kuģš bij atnācis uz dievkalpojumu, baznīcā atbrūņoja un ārpusē atskanēja vairāki šāvieni. Uz baznīcas vaļņa stāvēdams, zem plivojoša sarkanā karoga ar pazīstamajiem uzrakstiem, kāds sludinātājs turēja ugunīgu runu, kurā tas aicināja gāzt patvaldību, aizdzīt muižniekus u. t. t.; atskanēja pazīstamās revolūcionārās dziesmas. Pa tam mācītājam tomēr bij izdevies piedabūt nedaudzos baznīcā palikušos draudzes locekļus, lai tie, dziedādami ieiešanas dziesmu, iesāk dievkalpojumu, lai gan laudis lūdza dievkalpojumu šoreiz atlikt, jo manifestanti bij draudējuši to visādā ziņā aizkavēt un mācītājam tad diezin ko padarīt. No Ventspils izsauktais karaspēks, protams, ieradās daudz par vēlu; tikai kādu laiku vēlāk arestēja karoga nesēju un ielika cietumā, no kuģa to slavenajās oktobra dienās atsvabināja ļaužu pūlis, kas viņu pēc tam gaviļēdams nesa uz pleciem caur Ventspils ielām.

Tūlīn pēc šīs pirmās manifestācijas sākās algas paaugstināšanas prasības atsevišķās muižās, un, neskatoties uz to, ka tās pa daļai tika apmierinātas, kalpu un muižas ļaužu streiki. Naktīs notika uzbrukumi mežniecībām un muižām un ieroču nolaupišanas. Tā augustā liela banda maskētu cilvēku naktī ieradās arī mācītāja muižā, atņemdami montekristo, vienīgo ieroci, kas tur acumirklī atradās. Tie gribēja arī nolaupt vai iznīcināt baznīcas grāmatas, bet kad tos laipnā kārtā no tā atrunāja, viņi atteicās no šī nodoma, kad tiem bij paskaidrots, ka tam nebūtu nozīmes, tādēļ ka noraksti atrodas drošā vietā, ko viņi tad beidzot arī atzina. Viņi aizgāja, pieteikdami mācītājam, lai tas viņus, sociālistus, otrreiz vairs sprediķi nedēvē par „Baala priesteriem“, bet mācītājs gudri noraidīja šo atgādinājumu.

Kas zīmējas uz policijas rīkojumiem, baznīcas apsardzību, selbstschutz'u, tad par to nebūtu gandrīz nekā ko stāstīt.

Policija, t. i. mūsu lauku policists nedarīja pilnīgi nekā, Popes muižā ievietotie zaldāti aprobežojās ar to, ka šad tad pa dievkalpojuma laiku ieradās Rīndē, baznīcas sargi sastāvēja no dažiem neapbruņotiem cilvēkiem, kuŗus deva draudze un kuŗi, varbūt, arī stāvēja baznīcā, tikai mācītājs gan viņus kā baznīcas sargus nekad nav redzējis.

II. Otrs revolūcijas posms.

Līdz ar zaldātu aiziešanu no Popes un 17. oktobra manifesta iznākšanu, vara pilnīgi pārgāja revolūcionāru rokās un sākās mītiņu laikmets, kuŗus noturēja vismaz reizi nedēļā. Tos vadīja visdažādākie laudīs, dažreiz tas bij kāds Puzes tautskolotājs, dažreiz kāds Rīgas reālskolnieks, kamēr visas kustības dvēsele bij kāds pilnīgi nepazīstams cilvēks, kuŗš par visām lietām centās palikt anōnims, tā kā laudīs viņu pēc viņa kažoka cepures tikai par „polcepurī“ saukāja. Tas tomēr nebūt nekad vēja šo nepazīstamo cilvēku ievēlēt par Popes rīcības komitejas priekšsēdētāju un uzticēt viņam pagasta kasi.

Mītiņos tika turētas tās pašas saturā līdzīgās runas, kuŗām vajadzēja iejūsmināt uz atklātu sacelšanos, sarīkotas kolektes ieroču vākšanai, atsevišķām personām, kā piemēram Popes pārvaldniekam un mežkungam, dažiem mezsargiem un saimniekiem pasludināts boikots u. t. t. Kā kuriozumu še varētu pieminēt, ka kādā mītiņā uz vadītāja uzaicinājumu izteikt sūdzības pret vietējo mācītāju, kāds vīrs, kā smagu apsūdzību pret viņu, izteicis, ka mācītājs saviem bērniem ļaujot braukāt apkārt ar kazu, kas taču līdz šim vēl nekur neesot dzirdēts. Tā kā tā bij vienīgā sūdzība, tad to neuzskatīja par pietiekošu, lai uz tās pamata vien atceltu mācītāju.

No svarīgākiem rīcības komitejas lēmumiem būtu minami rentes maksāšanas un malkas ciršanas aizliegums. Baznīca palika neaizskārta, lai gan vienmēr tika draudēts ar dievkalpošanas izjaukšanu un mācītāja apvainošanu, ja tas vēl turpmāk uzdrošinātos aizlūgt par ķeizaru. Lai gan tas protams notika arī turpmāk, dievkalpojumi tomēr vienmēr noritēja netraucēti, ja neskaita kāsa lēkmes, kādas vienu laiku kritiskajā brīdī draudzei parasti mēdza uzņākt.

Visās četrās Popes skolās bij ieviesta jaunā programma, ja arī tikai pa daļai, tomēr visi skolotāji, izņemot vienu, kā liekas, to bij darijuši aiz bailēm no draudiem liegšanās gadījumā.

Visvairāk kompromitējās Rīndes skolotājs Krastiņš, kuŗš tāpat kā pārējie bij nācis no Irlavas semināra. Lai gan tas līdz pat pēdējam laikam likās muižai un mācītājam padevīgs, viņš

pēkšņi sāka skolā sludināt savās sociālistiskās idejas, stāstīdams visādas sajukušas lietas par Darvina sugu izcelšanās teoriju un sevišķi aģitēdams pret mācītāju.

Muižas pilnvarnieks jau pavasarī bij aizbraucis uz ārēmēm veseloties un atgriezās tikai pēc reakcijas iestāšanās uz Popi atpakaļ.

Jau iepriekš minētais pārvaldnieks, 70 gadu vecs vīrs, kuŗš līdz šim visā draudzē bij ticis augsti cienīts, kā arī mežkungs bij jutušies spiesti padoties mūžīgiem draudiem. Viņi aizbēga vispirms uz puzeņiem, kur dzīvoja pārvaldnieka dēls, bet varēja tur pavadīt tikai vienu nakti, jo viņiem pa priekšu jau bij aizsteigušies draudī, ka tur nodedzinās visas ēkas, ja uzņems bēgļus. Bēgot tālāk uz Talsiem viņi bij krituši revolūcionāru rokā, kas spieduši tos griezties atpakaļ uz Dundagu, kur tautas tiesa nodošot par viņiem savu spriedumu. Pēc baigas nezināšanas pilnām stundām viņiem beidzot bij ticis atļauts braukt uz Anceni, pārvaldnieka rentes muižu Popē.

Velāk izrādījās, ka varmācīgā Talsu brauciena izjaukšana bij tīrā Dieva žēlastība, jo citādi tie būtu iekļuvuši visniknākās revolūcijas ugunīs Talsos, kad karaspēks patlaban apšaudīja pilsētu.

Brīnišķīgā kārtā Popē, neskatoties uz pastāvīgiem draudiem, netika nodedzināta neviena ēka, izņemot muižas krogu un stalli, kas jau vasarā bij krituši par upuri liesmām. Pats par sevi saprotams, arī Popē bij atcelti visi līdzšinējie valdības vīri, sākot ar ķeizaru līdz pat vietējam lauku policistam, ķeizara bilde Rindes skolā iznīcināta u. t. t.

Tautas milicijai, kuŗa bij sastādījusies it kā lai apsargātu draudzī un cīnītos ar iedomāto „melno sotņu“, laikam gan galvenā kārtā tādēļ, ka tai trūka jebkādas vienotas vadības, nebij izdevības parādīt sevi darbā, ja neskaita mulķīgu šaudīšanu gaisā.

Kas zīmējas uz valdībai uzticīgo ļaužu izturēšanos, par to ir grūti ko sacīt. Mācītājs paldies Dievam, nepārtraukti varēja izpildīt savus amata pienākumus, biedinādams baznīcā un pieņemamā istabā no pārdrošiem soliem un mudinādams būt apdomīgiem. Jādomā, ka dažs labs vārds atrada auglīgu zemi. Personīgi mācītājs nav ticis aizskārts, izņemot to, ka kādā naktī, kad tas ar sievu kādā vajadzībā bij izbraucis, aiz viņa noskanēja divi šāviņi. Cik tālu tie bij tieši viņam domāti, to tumsā neizdevās noskaidrot.

III. Atklātās revolūcijas apspiešana.

1. Soda ekspedīcijas.

Jau ap jaunā gada sākumu bij jūtams, ka gara stāvoklis,

kas līdz šim bij uzvaras apziņas pilns, kļūst arvienu nospiešāks, un visvairāk sakompromitētie meklēja glābiņu bēgšanā. Daudzi citi, starp kuriem bij arī Rindes skolotājs Krastiņš, mācās virsū mācītājam, apgalvodami, ka viņi ir nevainīgi un lūgdami aizrunāt par viņiem. Visi pēkšņi vienprātīgi nosodīja bezdievīgos tautas pavadējus u. t. t., jo draudzē bij izplatījušās baumas, ka citur jau ieradusās soda ekspedīcijas.

Un 29. janvārī tad arī Popē ieradās soda ekspedīcija un iesāka tai pašā vakarā savu darbību, arestējama divus Popes muižas kalpus Kārli Sietiņu un Jāni Vēzi un nakti tos nošaudama. Kādas vainas dēļ, tas man tuvāk nav zināms, bet abi esot bijuši smagi apsūdzēti kā aģitatori un ieroču laupītāji.

30. janvārī soda ekspedīcija ieradās Rindē, apmezdamās mācītāja muižā. Pēc tam kad ap visu māju bij nostādīta kaŗeivju sardze, sākās kara lauka tiesas sēdes nopratinot augšminēto skolotāju Krastiņu. Arī mācītājam bij jāsaķa, ko tas par viņu zina, un mācītājs pēc savas labākās pārlicības varēja paskaidrot tikai to, ka tas tur viņu mazāk par apzinīgu revolūcionāru, kā par „muļķi“, šī licība tad laikam gan arī glāba viņam dzīvību, ja vēl ņem vērā to apstākli, ka oficiēri driz vien redzēja, ka Krastiņš, lai glābtu savu dzīvību, bij gatavs nodot visus savus līdzvainīgos un izteikt svarīgas lietas. Tā viņu aizsauca tikai vēl uz otru kara lauka tiesu Dundagā, kas to, kā par brīnumu, atlaida pilnīgi nesodītu. Savu skolotāja darbību tas uz mācītāja pieprasījumu tūlī pārtrauca. Kā dzird viņš tomēr tagad atkal no jauna esot apcietināts. No Rindes kara spēks aizgāja uz Ancēni (Popes pusmuiža), kur tas 31. janvārī nodedzināja Auzderu mājas, kuŗu īpašnieks bij aizbēdzis; tas bij pazīstams meža zaglis, kuŗš pēc noslēpumainā pirmā ricības komitejas priekšsēdētāja aizbēgšanas bij ievēlēts par viņa pēcnācēju.

Ancēnē, uz kuriēni mācītājs uz vairākkārtējiem lūgumiem bij aizbraucis, viņam bij garāka saruna ar soda ekspedīcijas vadītāju, kuŗš viņu lūdza izliētot visu savu iespaidu uz draudzi un pierunāt viņu, lai tā izdod ieročus, jo citādi tas būšot spiests liētot visbārgākos līdzekļus, starp citu arī nodedzināt 10 šējenes lauku mājas. Lai mācītājam dotu iespēju runāt uz visu draudzi, tas sasauķšot uz pirmdiēnu, 6. februārī, visu draudzes locekļu kopēju sapulci. Šī pavēle tai pašā diēnā tika nosūtīta pagasta vecākam.

No Ancenes zaldāti uz dažām diēnām aizgāja uz Dundagu, pie kam atpakaļ nākdami tie Popes robežās nodedzināja Kuīķu mājas, kuŗu īpašnieks, kāds agrākais baznīcas pērminderis un dedzīgs aģitators, bij aizbēdzis.

Noteiktā dienā Popē notika draudzes sapulce, uz kuŗu bij sanākuši kāds tūkstots cilvēku. Tā kā slēgtas telpas tādu daudzumu cilvēku nevarēja uzņemt, tad iznāca tā, ka mācītājam bij jārunā pamācoši vārdi uz savu draudzi no tās pašas vietas, no kuŗas vēl nesen zem sarkanā karoga bij atskanējušas dumpīgas runas un Dieva zaimošana. Soda briesmas, kādas tiem tika iztēlotas acu priekšā un lūgums, kas tiem tika likts pie sirds, lai viņi taču vismaz šinī kritiskā acumirkļī paklausā vairāk to cilvēku balsij, kas grib viņu patieso labumu, nekā neapzinīgu rīdītāju runām, kas tos briesmām draudot glēvi atstājuši, likās atstājam iespaidu. Sekas bij tās, ka nodots tika vairāk ieroču, nekā bij gaidīts, lai gan tie ļoti bieži bij stipri apšaubāma labuma. Mācītājam bij izdevies arī, pierunāt dažus savus draudzes locekļus, kas pa daļai pašiem nezīnot bij tikuši ievēlēti nelegalajā komitejā, vai vismaz nebij ņēmuši dalību nevienā viņas sēdē, lai tie labprātīgi ierodas pie tiesas, kas viņus glāba no nāves, kas tiem draudētu pretējā gadījumā; viņam izdevās izglābt arī kādu saimnieku, kas gandrīz būtu kritis par upuri vārdu samainīšanai, kuŗas dēļ tas it kā par ķeizara bildes iznīcināšanu bij notiesāts uz nāvi pakaŗot. Abi īstie vainīgie, divi mazgadīgi puikas, kuŗus atrada vēl tai pašā dienā, tika nopērti.

Kaŗa tiesa vēl notiesāja uz nāvi un 7. februārī dažas verstes no Popes ceļa malā nošāva: skroderi Frici Steinbergu, Leju saimnieku Jāni Jorņiņu un zēnu Fidriķi Pulkekalnu. Turvāc uzdot viņu vainu šī raksta autoram nav iespējams, katrā ziņā viņi bij stipri iemaisīti revolūcionārā kustībā. Šīs enerģiskās rīcības acumirkļīgais iespaids bij satriecošs; aklas bailes pārņēma vainīgos un nevainīgos, kas viņus dzina nedēļām no vietas no rīta līdz vakaram uzmākties mācītājam ar lūgumiem pēc aizrunāšanas, apgalvojot pie tam, ka viņi ir absolūti nevainīgi. Pamazām, norimstot valdības iestāžu bardzībai, rimās, protams, arī bailes. Tumšie ļaudis, kas uz laiku bij paslēpušies, sāka rādīties atkal dienas gaismā, uzsākdami atkal no jauna savu pēkšņi pārtraukto musinošo darbību. Vispirmām kārtām pēdējā laikā ir sākuši darboties meža brāļi. 7. septembrī apbruņota banda bij uzbrukusi kādam uzticamam, krietnam mežsargam Fricim Treugutam, viņa paša mājās, nekrietnā kārtā ievainodama viņu ar diviem šāvieniem galvā un plaušās, pēc kam tas vēl pusdzīvs vilkts līdz iemests kādā krūmā. Pēc moku pilnām dienām tas nomira no dabūtiem ievainojumiem. Tai pašā dienā izlauņija Rindes krogu, un krodziniekam pie nāves soda aizliedza turpmāc tirgoties. Pēdējās dienās ir notikuši dažādi uzbrukumi laupīšanas nolūkā.

Daudzi draudzes locekļi, starp citu arī mācītājs, ir saņēmuši no sociāldemokrātu kaujas organizācijas rakstiskus uzaicinājumus, turēt gatavas 100—300 rubļu lielas summas, kuras drīzumā tiks iekasētas par labu cietušiem „brīvības cīnītājiem“. Gan tagad liela draudzes daļa nopūšas par briesmām, kādas tai draud no gariem, ko tā reiz ir izsaukusi, bet no kuŗiem tā nu vairs netiek valā, un tomēr arī pie tiem, kas ir nākuši pie prāta, terora vara ir pārāk liela, lai viņi uzdrošinātos kaut kādā ziņā sniegt palīdzīgu roku, lai šos laupītājus un slepkavas padarītu nekaitīgus. Lai Dievs dod, ka smagās ēnas, kas vēl guļ uz mūsu dzimtās zemes un mūsu dzimtenes baznīcās izklistu un kļūtu gaišs. Lai viņš piepilda savējo lūgšanu un lai piepildās pie mums viņa vārds: „Mieru es jums dodu, savu mieru es jums dodu!“

Baznīcas ziņojums par 1905. g. Puzes draudzē.

Draudzes piedalīšanās dievkalpojumos ļoti bēdīga. 1903. un 1904. g. g. varēja konstatēt pieaugumu baznīcas apmeklēšanā. Sākot ar 1905. g. piedalīšanās dievkalpojumos ir niecīga. Ja sieviešu beņķi ir puslīdz aizņemti, tad bieži vien vīriešu beņķos nevar saskaitīt vairāk par 3—6 personām.

Gudrie, apgaismotie vīri stāv pa dievkalpojuma laiku, arī pirms un pēc tā baznīcas ārpusē un sarunājas par politiku, revolūciju, vai vienkārši citus aprunā. Ir cilvēki, kuŗi par savu mācītāju šādi izsakās: „Ko viņš nakti no sestdienas uz svētdienu sapņojis, to viņš tur stāsta.“ Viņi tomēr dažreiz vēl ierodas pie sv. vakariņām, izrāda sevi mācītāja priekšā par padevīgiem, draudzīgi noskaņotiem un labi domājošiem cilvēkiem. Šie ir tie cilvēki, kuŗi sāpīgi aizkaŗ mācītāja jūtas. Varētu daudz priedīgāki sprediķot, ja visi šie Dieva zaimotāji, šie kristīgās ticības nicinātāji attālinātos no baznīcas un tādi tik to apmeklētu, kas patiesi Dievu meklē, atrod un pie tā turas. Tā tas vārds „Jēzus“ (Mat. 7, 6) katru reiz tik grūti pieskaras sirdei un arvien skaidrāk — saprotamāk top (Mat. 13, 13—16), ka Dieva vārds var arī norūdit. Tas ļoti nospiež sprediķotāja sirdi, ka viņam tas jāliecina. Dievkalpojumu traucējumi nav notikuši, izņemot to, ka pie aizlūguma par valdību, kādu laiku stipri klepoja, un jauni zēni pa dievkalpojuma laiku ar lielu troksni kāpelē pa trepēm uz ērģeļu kori. Apmēram 5 svētdienas, kamēr mācītāju boikotēja, netika ielaisti baznīcā tie, kas nebij reizē ar mācītāju iegājuši. Vācu dievkalpojumi pa lielākai daļai izpalika, jo kopš 1905. g. vasaras muižas bij tukšas. Vienīgais līdz šim blakus dievkalpojums ziemsvētku vakarā ne-

mieru dēļ izpalika. Par dievkalpojumiem Annas (stikla) fabrikā jāsaka, ka tie tiek labāki apmeklēti, bet bieži iztrūkst vīriešivācieši. Decembrī mani lūdza dievkalpojumu Annas (stikla) fabrikā nenoturēt, tas bij tanī laikā, kad mani boikotēja. Vācieši nevēlējās, ka mācītāja dēļ izceltos nepatikšanas. Pie iesvētīšanas mācības apmeklētājiem 1905. g. jau bij manāms tā laika revolucionārais gars. Jaunekļi bij ļoti slikti sagatavoti, bet gan ne tik slikti, kā šī 1906. g. pavasarī. Ticības mācības pasniegšana abās skolās ir pēc savas vērtības ne tikvien līdzīga nullei, bet ir arī kaitīga bijusi, pateicoties skolotājiem. Tas mazumiņš, ko bērni no mājām atnesa skolā, tika viņiem padarīts pretīgs un saindēts. Puzenieku skolas skolotājs bij revolucionārās, sociālistiskās, pret baznīcu vērstās kustības vadonis draudzē. Gandrīz katrā sapulcē viņš pūlējās draudzes locekļus sakūdit pret mācītāju. Šis vīrs, vēl zaļš, nepiedzīvojis jauneklis 1905. g. tikai pāris dienas pa visu laiku noturējis mācības. Viņš visādi atrunājās: tad viņam trūka petrolejas, tad atkal viņam bij steidzamāks darbs, nekā skolēnu mācīšana. Par viņa mācību pasniegšanu šinīs dažās dienās man ir stāstīts; viņš paskaidrojis bērniem, kā lops un cilvēks pēc seksuālās apaugļošanās attīstās. Klausīdams bērni no kauna nosarkuši, bet skolotājs uzaicinājis tos skolēnus, kuŗi viņa paskaidrojumus nav sapratuši, atnākt pie viņa dēļ sikākas paskaidrošanas. Palīdzējusi viņam māsa sakūdit bērnus pret Dievu un katru autoritāti. Ticības mācības šis skolotājs pa revolūcijas laiku atcēla. Puzes skolotājs, kuŗš droši vien arī bij revolucionārs, mācēja ārēji labāk uzvesties, bet viņa skolā sarīkoja bieži sapulces, pie kam viņš pielāva, ka kāds saimnieka dēls skolēnus iemāca revolucionāras dziesmas dziedāt. Par nepareizu viņš savu rīcību neatzina, lai gan es viņam janvārī 2 stundas no vietas aizrādīju uz viņa darbiem. Arī tanī apstākļi viņš neko sevišķu nesaskatīja, ka 5 nedēļas nebij ieradies ērģeles spēlēt. Baznīcas pērminders kādā skaistā dienā izņēma no skolas savu bērnu un visu skolēnu priekšā viņam teica: „Pie pagāna es savu bērnu nesūtīšu skolā.“ Šis pērminders vēlākās sapulcēs uzstājās diezgan neatkarīgi un gribēja reiz Puzes skolotāju izsviest ārā. Nesen viņam ir piedraudēts ar nāvi. Fabrikas skolas skolotājs ir kristīgs cilvēks un šis nejaukās kustības sirsniņš ienaidnieks. Ar lielām sirds-sāpēm viņš padevās fabrikas direktora stingri-noteiktam rīkojumam revolūcijas laikā mainīt programmu, ierobežojot ticības mācības. Direktors ļāvās iespaidoties no saviem strādniekiem-latviešiem. Mājas mācība šinī trakuma laikā, ir protams, pasliktinājusies. Daudzi bērni nemaz nebij 1905./6. ziemā mācīti. Es savus braucienus izdariju daudz vēlāk nekā parasts, bet to-

mēr iztrūka ārkārtīgi daudz bērnu. Jendes „mājas mācība“ ir atkal dažas grāmatas pārdotas. Par draudzes garīgo dzīvi nevar nekā iepriecinoša teikt. Ja cilvēki jau tik tālu nonākuši savā stulbumā, ka slepkavību vairs nesauc par slepkavību; ja bērni 10—15 g. vecumā revolūcionārus mītiņus apmeklē, un skolā par Dievu un Kristu dzird sakām, „ka tās ir vecas žīdu pasakas“; ja vecas sievas kā dullas skrien uz mītiņiem un Dievu sludina par atceltu, tad liekas, ka visa apkārtnē ir bezprāta varā. No patiesas kristīgas ticības gandrīz nekā jūs sirdīs neatradīsiet. Ieraša vēl drusku turējās. Ar to es negribu teikt, ka vairs nav patiesi kristīgu cilvēku; tie ir, bet viņu skaits ir ļoti mazs. Viņi ar ilgošanos gaida uz pastara dienu. Sektu piekritēji trakuma laikā tāpat turēja citiem līdzī. Līdz 17. oktobrim revolūcionārā kustība pastāvīgi pieauga. Viss viņojās apkārt trakā uztraukumā. Skati un sejas, runas un baumas rādīja skaidri, ka agrāk klusā Puzes draudze arī tiek līdzī aizrauta. Kad bij visaugstākais manifestis izlaists, ātri pēc tam gāja vaļā. 16. novembrī Puzē netālu no pagasta mājas noturēja mītiņu, uz kuru salasījušies ap 500 cilvēku. Visos apkārtējos pagastos tādi mītiņi jau bij agrāk noturēti. Kārklīņa vadībā pēc melu tā saucamām vēsturiskām pamācībām, tika tas pats nolēmts, kā citur: nemaksāt nomas, nodokļus, visu likvidēt un valdību neatzīt. Pagasta skrīveri atcēla, mācītāju izsludināja zem boikota pēc tam, kad kāds svešs orātors par viņu bij izklāstījis vislielākos melus un nosaucis veselu rindu pašizdomātu lamu vārdu, ar kuriem mācītājs itkā būtu pacienājis savu draudzi. Neviens draudzes loceklis neuzdrošinājās pret to celt iebildumus. Mācītājam netika ziņots, bet bij atklāti pavēlēts, ka neviens nedrīkst iet baznīcā, pieņemt no mācītāja pakalpojumus, pretējā gadījumā ikviens šīs pavēles pārkāpējs tiktu boikotēts. Kāds vīrs šinī sapulcē no kāda sociālista tika uzdots par spiegu. Sociālists protams, spēlēja tikai komēdiju, bet apvainotais pielika visas pūles pierādīt savu nevainību un lūdza ievadīt izmeklēšanu. Sociālists bij to sasniedzis, ko vēlējas. Katrs tagad drebēja, atcerēdamies, ka ar katru citu tas ar var atgadīties. Draudzes locekļi visiem rīkojumiem paklausīja. Kāds pāris dabūja atļauju salaulāties pie kāda mācītāja, kurš no sapulces tika atzīts par pielaižamu amata pienākumus izpildīt un pārīm vajadzēja mērot 70 verstis, lai sasniegtu šo mācītāju un liktos no viņa salaulāties.

5 svētdienas gāja vietējais mācītājs savēju un kādas uztīcamas vācu kaimiņu ģimenes pavadībā uz baznīcu. Baznīcas amata personas iztrūka. Dievkalpojumus noturēja bez zvanu skaņām un ērģeļu pavadīšanas. Pirmo reizi bij ieradušies 25

cilvēki, vēlāk arvien mazāk. Šinī laikā nepagāja gandrīz neviena diena bez sapulcēm. Brīvības varonis Priediņš, Puzes skolas skolotājs, bij sapulču vadītājs. Sapulces bij viena par otru bezprātīgākas. Jaunā pagasta valde staigāja apkārt un ievāca jaunus nodokļus. Meža darbus pārtrauca. Strādāt neviens vairs nestrādāja. Tad sanāca saimnieku sapulce, kurā pārrunāja strādnieku algas, tās bij par augstām. Sastādījās mazs saimnieku pulciņš, kurš nebij mierā arī ar to, ka cilvēki nedrīkst pieņemt mācītāja pakalpojumus, kurus izdaria bez maksas. Pēc Priediņa padoma vajadzēja iecelt jaunu mācītāju ar 400 rbļ. algas. Tam šie saimnieki nepiekrita un Priediņš bij spiests atļaut griezties pie vietējā mācītāja, bet tikai, cik vien iespējams, reti, jo citādi šis nerrs melnajā talārā varētu palikt un nebrauktu prom. Tas bij sestdien. Svētdien man bij jākrīstī pāris bērnu un jāpieņem daži pie sv. vakariņa. Pirmdien bij vispārēja sapulce, kurā visu atkal no jauna atcēla. Bij nolemts gādāt par to, ka mācītājs pēc iespējas drīz tiktu izsūtīts. Saimnieku sapulces dalībnieki klusēja. Izvēlēja vīrus, kuriem uzdeva atņemt no manis baznīcas naudu un 3 dienu laikā izdzīt mani no mācītāja muižas. Tad parādījās Ventspils karaspēks. Tas darīja iespaidu. Pirmos svētkos baznīca bij pārpildīta. Vai nu sarkanais, vai tikai rozā savā pārliecībā, katrs turēja par pienākumu ierasties tā Kunga vaiga priekšā. Tas Kungs domojās; vajadzēja taču tā darīt, itkā viņi meklētu Viņa labvēlību, bet tie nepārdomāja, ka vēl pirms īsa laika viņi Dievu atstādināja. Tagad pienāca briesmīgā gaidīšana uz soda ekspedīcijas ierašanos. Dažs labs nāca un lūdza par viņu labu vārdu ielikt, apsolidams nekad vairs nepiedalīties. Soda ekspedīcija bij še ārkārtīgi saudzīga. Lielākā daļa vainīgo, arī Priediņš, bij aizbēguši. Palikušie gandrīz visi nāca bez soda cauri. Neviens negribēja atzīties, ka būtu vainīgs. Priediņš esot viņus apmuļkojis. Ka viņi savās sirdīs ir bijuši ļauni — to neviens neteica. Tikai viens man atzinās, ka ir vainīgs, bet viņš to tiešām nenožēloja, cik es viņu pazīstu un cik es par viņu varu spriest. Tagad atklājās šo cilvēku bailīgā daba. Viņi nāca un maksāja parādus, nomas; maksāja pamazām, jo vēl nevarēja droši zināt, kā viss izveidosies. Sākās atkal lišana, piedurkņu skūpstīšana. Priekš acīm laudis bij laipni, bet lamājās aiz muguras.

Labi elementi bij pārsteigti par saudzīgo sodu. Ak nabaga draudze, kaut jel tu būtu ko mācījusies un patiesi nožēlotu notikušo. Tad tu tiksi glābta no Tā, kas savu roku pie krusta pēc tevis sirsnīgā mīlestībā ir izstiepis. Tagad ir ārējs klusums, bet tikai ārējs, un diezin vai arī pat ārējs. Kad sitis reiz tā

atgriešanās stunda. Daudzi, daudzi stāv apzinīgi uz samaitāšanas ceļiem, un es jūš arī nevaru vairs vest pie Pestītāja, jo jūš to negribat.

Puzē, 4. jūnijā 1906. g.
Nr. 99.

R. Heinrichsens,
Puzes mācītājs.

*Augsti godājamam
mācītājam Bilenšteina kungam Vecsaulē.*

Nosūtu Jums, godājamais mācītāja kungs, sekošo pēdējā laika notikumū aprakstu, kā Jūs to savā rakstā vēlaties.

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Revolūcijai šē zeme bij mazāk sagatavota tādā ziņā, ka šē vēl nesen diezgan maz tika lasītas avīzes un nebij arī nekādu biedrību. Par labu nāca arī tas, ka mēs vēl pirms dažiem gadiem, atrazdamies no pilsētām ap 6 jūdžu attālumā, vedām klusu, noslēgtu dzīvi, kas gan pēdējos gados līdz ar dzelzceļu ir mainījies. No otras puses — Ugālē aģitātoriem tādā ziņā bij izdevīga zeme, kam vajadzēja uzņemt viņu sēklu, ka šē muižas attiecības pret saimniekiem nebij tādas, kā vajadzēja. Maksājumi par mājām bij grūti, tā kā es tiku apbrīnojis zemnieku pacietību. Stāvoklis gan uzlabojās 1905. gadā; žēl, ka tas nenotika jau agrāk. Revolūciju sagatavot ir palīdzējuši arī „buršisti“, nozākādami baznīcu un ierēdņus, vispār nonicinādami katru autoritāti.

II. Revolūcijas izcelšanās un tālākās gaitas.

A. Pirmais posms.

Vēlāk nekā citur šē tika izdalītas proklamācijas, bet nopietnāks man stāvoklis izlikās tad, kad dzirdēju, ka liela daļa saimnieku pasūtījuši „Pēterburgas Avīzes“. Ļaunākais šē bij tas, ka notika daudzas mežu dedzināšanas, vislielākā no tām taisni uz vasarsvētkiem; pie tā bij vainīga bargā mežziņa rīcība, jo kaimiņu novadā mežu dedzināšanas nenotika gandrīz nemaz. Kad es tad vasarsvētku svētdienā draudzi brīdināju, lai tā nelasa „Pēterburgas Avīzes“, kuŗās nevalda labs gars, un līdz ar to runāju pret mežu dedzināšanu, dažas dienas pēc tam bij ticis mēģināts baznīcu aizdedzināt, jo aiz kādām durvīm, kuŗas netika lietotas, bij vesela kaudze salmu. Mēģinājums nebij izdevies, bet rādīja, ka nikna uguns tumsā kvēloja. Citādi man mūsu apvidum par godu jāsakā, ka baznīca nav apgānīta ne ar kādiem dievkalpošanas traucējumiem. Bet arī šo nedarbu, pēc manām domām, ir pastrādājuši atsevišķi nelieši. Arī varas darbi — izņemot to, ka rudenī dažiem mežsargiem bij atņemtas flintes — šē nekādi nav notikuši, tāpat ēku dedzi-

nāšanas. Ir notikuši daži laukstrādnieku streiki, pa vienai reizai pusmuižā un lielajā muižā, bet tos muižas valde, enerģiski rikodamās, apspieda. Baznīcas apsargāšanai draudzei vajadzēja dot desmitniekus, kuŗi tomēr tikai ar nepatīkšanu uzņēmās šo pienākumu uz sevis. Vairāk pateicības pienākas mežkungam, kuŗš ar savu klātbūtni baznīcā gādāja par mieru.

B. Otrs posms.

9. novembrī šē notika pirmais mītiņš, kuŗā bij pacelts sarkanais karogs. Valdības ierēdņus, kā komisāru un tautskolu inspektoru, pasludināja par atceltiem, maksāšanas muižai nolēma pārtraukt, tāpat nolemts tika atcelt līdzšinējos mācītājus. Kādā citā mītiņā (28. novembrī) tika izvēlēta ticības komiteja un daži muižas ierēdņi, kā arī mācītājs pasludināti par atceltiem. Lai gan neviens viņam nekā netika pārmetis, viņu atmeta, jo viņš esot „tāds pat kā tie citi“. Uz šo mītiņu laudis bij ieradušies apbruņojušies, lai gadījumā atsistu turpat netālu novietotā karaspēka uzbrukumam. Tai dienā, kad gaidīja „melno sotņu“, tika šur un tur paņemti ieroči. — Tā kā neviens baznīcas kalps turpmāk vairs neiedrošinājās izpildīt savu amatu, un mītiņos bij ticis piedraudēts katram baznīcā gājējam, tad es baznīcu turēju slēgtu, līdz tad pēc 3 nedēļām daži saimnieki lūdza baznīcu atvērt, un es uz Ziemas svētkiem turēju atkal dievkalpojumu. Man personīgi neviens nav uzbrucis arī mācītāja muižā, tāds boikots, kāds bij pasludināts pret vienu no muižas ierēdņiem, kuŗam nedrīkstēja bodē nekā pārdot, pret mani nebij pasludināts. Psīchiski tomēr bij ļoti sāpīgi redzēt, kā ļaunais gars bij draudzi savaldzinājis, un iespaids bij tāds, it kā mēs pārdzīvotu kautko no nākošiem antikrista laikiem, kas trakos pret ticību un draudzi. Tādas jūtas mani modināja sevišķi vecāku mītiņa lēmumi skolā, kur 60 vecāku parakstījās, ka ticības mācības no skolas izmetamas. Šai mītiņā viens no skolotājiem uzstājās aktīvi, otrs izturējās pasīvi, abi Kuldīgas semināristi. Viens no saimniekiem uzstājās pret šo rezolūciju, bet bez panākumiem. Ļaunprātība, terors un mulķība bij spēcīgāki. — Muižas īpašniekam un ķeizara bildēm Ugālē nekas nav ticis darīts. Usmā valdībai uzticīgajam skrīverim ar varu atņēma arkīvu un noveda uz skolu.

III. Revolūcijas apspiešana.

Stāvoklis grozījās, kad īsi pirms Ziemas svētkiem Ventspilī tika nošauti revolūcionāru vadoņi un kaimiņu novadā, Zlēkās, sākās ārkārtīgi bargi sodi (laikam gan pārāk bargi); nāves sodu izpildīja pie 9 cilvēkiem. No tā brīža pildījās atkal baznīca, laudis meklēja attaisnoties; abi skolotāji un daži citi, kam nebij skaidras sirdsapziņas, slēpās kādu laiku. Tomēr uz Ugāli

neatnāca nekāda tiesa, vienīgi tikai jau 30. janvārī pulkvedis Solonina, iedams cauri, sapulcēja visu novadu (t. i. visus pieaugušus vīriešus) un noturēja viņiem bargu runu, sevišķi skolotājiem (Puzes) un vienam pareizticīgo skolotājam, kā arī mūsu diviem; otrs pareizticīgo skolotājs, kurš nebija piedalījies, saņēma skūpstu. Dienu pēc tam divus ugāliešus nopēra un vēlāk mūsu pirmo skolotāju uz kādu laiku apcietināja; uz agrākā priestera lūgumu viņu atsvabināja. Patiesībā priesteris aizrunāja bez izņēmuma par visiem revolūcionāriem, bet to viņš darīja uz archibīskapa pavēli. Ko dažs mācītājs aiz līdzietības šai ziņā visā klusībā darījis, tam bija citi cēloņi, nekā pie pareizticīgo priesteriem, kaut gan tādēļ viņiem nevar noliegt līdzietību. Vispirms viņi neredzēja nekādas vainas revolūcionāru pusē un juta līdzīgu latviešu revolūcijai, otrkārt, viņi meklēja tautas labvēlību, nostādīdami sevi par „īstiem tautas draugiem“. Vismaz „ciets mūris pret tautu“ (Jerem. 1, 18) viņi nebija. — Acumirkļīgais stāvoklis ir tāds, ka dažs labs nopietns kristīgs ir nācis pie atziņas, ka launais ir dzinis savu spēli ar sociālismu un revolūciju. No otras puses, no patiesas nožēlošanas diezgan tomēr maz kas ir manāms, gandrīz visi ir tagad „nevainīgi“ un vispārējā sajūta ir tomēr pret valdību. Īgnums pret laicīgām un garīgām autoritātēm, pēc manas pārlicības, nezudis tik ātri, sevišķi tādēļ, ka visvairāk tiek lasītas nelietīgākās avīzes.

IV. Mazais karš pēc lieldienām.

Vēstulei, kurā man bija piedraudēts ar nāves sodu, ja es drīz neaiziešu (parakstījies bij pulciņš sazvērnieku „Brauniņš“) nav bijis nekādu seku, lai gan ir pagājuši jau 4 mēneši. 26. septembrī Ugāles koktirgotāju L. bij aplaupījuši meža brāļi pret kvīti. Tādas varmācības kaumiņos un šie pa daļai ir pastrādātas, pa daļai piedraudētas, pēdējā gadījumā rakstiski, un „par labu „cietušiem brīvības cīnītājiem“.

Ar sveicienu Tavš

Ugālē, 25. oktobrī 1906. Nr. 179.

E. Freibergs,

Ugāles mācītājs.

No Piltenes mācītāja
Piltēnes mācītāja muižā
1. maijā 1907.
№ 145.

Augsti godājamam
mācītājam H. Bilensteina kungam
Vecsaulē.

Atbildot uz Jūsu rakstu no 27. III. 1907. Nr. 144., pagodinot Jums, cienītais mācītāja kungs, ziņot sekošo:

Vispirms man jādara zināma tā iepriecinošā vēsts, ka manā draudzē viss ir noritējis samērā daudz mierīgāk, nekā es par citām draudzēm lasu laikrakstos. Tāda revolūcija, kāda citur

ir bijusi, šē nav notikusi. Vētra Piltenei pagāja gaŗām, mēs dzirdējam un brīnējāties, pat iztrūkāties, kādi bēdīgi notikumi citur Kurzemē bij norisinājušies. Un tad vēl es visu, kas šai pusē ir noticis, zinu tikai no nostāstiem, tā tad no citu ļaužu mutēs. Es tādēļ nekādā ziņā nevaru dot pilnīgu un izsmelošu tā laika aprakstu, jo man toreizējo notikumu chronoloģiskā kārtība nav palikusi atmiņā un arī nekādas atzīmes tai laikā neesmu taisījis. Es tā tad varu atstāstīt tikai atsevišķus tā laika notikumus, kā es pats tos saviem draudzes locekļiem toreiz esmu licis izstāstīt. Šis apvidus bij samērā mierīgs, varbūt tas mierīgākais visā Kurzemē, sevišķi Piltenes draudze, par kuŗu man jāstāsta.

Dievkalpojumi ne reizes nav tikuši traucēti, un svētdienu un svētku dievkalpojumi, visi ir tikuši kārtīgi noturēti. Mācītāja personai nav uzbrukts, baznīcu zaldātiem likt apsargāt nav bijis vajadzīgs. Muižu dedzināšana vai postīšana man nav zināmas, tāpat arī, ka soda ekspedīcija būtu nodedzinājusi kādas mājas, kas Piltenes draudzē vispār nav noticis. Dievkalpojumi, kā vienmēr bij kārtīgi un labi apmeklēti. Pie Piltenes draudzes piederīgās skolās nekādas revolūcionāras pārmērības nav notikušas. Skolotāji revolūcionārai kustībai nav pievienojušies, turpinādami mācību skolās, cik ilgi vien tas bij iespējams. Cilvēku nogalināšana vai ievainošana nav nākusi priekšā. Keizara bildes Piltenes draudzē nekur nav tikušas iznīcinātas. Kroņa svētdienās es kārtīgi noturēju liturģisku pateicības dievkalpojumu, pie kam es mācītāja dārzā liku uzvilkt valsts karogu. — Pie tam es ne reizes netiku traucēts vai arī apgrūtināts.

Revolūcionārās kustības laikā, kā man ziņots, ir noticis sekošais: Sīzes ciemā ir notikusi sapulce (mītiņš), kuŗā sveši runātāji no Ventspils vai citurienes uzstājušies ar runām. Šos ļaudis izklidinot, dragūni, uz visām pusēm šaudīdami bij nogalinājuši kādu nevainīgu cilvēku, vecu, godīgu baznīcas pērminderi, kuŗš tikko kā bijis iznācis no mājas un kuŗu ķērusi kāda nomaldījusies lode. Tāpat sapulces noturētas arī Piltenes pagasta namā, kā arī tā sauktajā „Septiņu kungu laukā“, netālu no baznīcas, kur arī no Ventspils atbraukuši runātāji turējuši runas. — Atceltais pagasta skrīveris, kuŗam noteiktā laikā vajadzējis atstāt telpas, nebij to darijis un vēl tagad ir amatā. Piltenes pilsētas galva un urjadņiks zem ļaužu spiediena (terors) aizzieģelēja pilsētas valdes namu, it kā tāpēc, lai „melnā sotņa“ nenāktu un tur kas nenozustu, resp. netiktu nolaupīts. Tais dienās varēja redzēt citādi miermīlīgus ļaudis ar flintēm apbruņojušos stāvam tirgus laukumā un, kā tika teikts, gaidām „melno sotņu“ no Ventspils, lai aizsargātu pilsētu pret viņu. —

Nekas nenāca un drīz vien norimās arī šis neprātīgais uztraukums. Valdīja atkal miers un visur bij redzamas atkal parastās ikdienišķās dzīves ainas. Kā es dzirdu, dažādi, kā stāsta, sveši cilvēki, vairāk vietās (Lagzdenē, Piltenes kroņa muižā, Zūkavā, Sizes mežniecībā) nolaupījuši vai ar draudiem atņēmuši ieročus (flintes). Dažas no šīm flintēm vēlāk esot valstsmājā bijušas noliktas vai viņu īpašniekiem atdotas atpakaļ. — Daži cilvēki, kā es lasu laikrakstos, pierādījumu trūkuma dēļ (ieroču laupīšanas lietā) esot Rīgā attaisnoti (ieroču nolaupīšana Lagzdenē). — Pastiprinātās apsardzības laikā Piltenē stāvēja kājnieku daļa kāda kapitāna vadībā. Vēlāk Piltenē ieradās arī soda ekspedīcija. Kājnieki un divējādi dragūņi (zilie un sarkanie). Toreiz naktī uz Lūdzamo dienu 1906. gadā Piltenē un apkārtnē tika arestēti 11 (sākumā 14) cilvēki, kuŗi bij apsūdzēti par ieroču laupīšanu un rātsnama slēgšanu. Kad viņi apmēram 4 mēnešus Ventspilī bij nosēdējuši cietumā, viņus atlaida pa daļai pret zalogu, pa daļai zem policijas uzraudzības. Viņu lieta nāksot vēl pie tiesas un, kā es dzirdu, jau nākošās dienās. Ja no sākuma mācītāja muižas saimnieki negribēja maksāt savas nomas naudas, tad tūlī pēc pirmiem sodiem Zlekās mācītājs nomu, kas tam pienācās, tūlī otrā rītā saņēma piesūtītu mājās. Piltene dabūja pastiprinātu policijas apsardzību: vienu policijas ierēdņi (полицейский чиновник) vairākus urjadņikus un stražņikus, kā arī gorodovojus (pavisam 3), tā kā policijas ierēdņu skaits mazajā Piltenes pilsētiņā vienu laiku sniedzās pie 11 cilvēkiem. Pēc tam še viss ir tik kluss, kā peles alā un valda pilnīgs miers un drošība. — Pēdējā laikā policistu skaits ir atkal samazināts un arī policijas ierēdnis ir atlaists, tā kā Piltenē stāv tagad zem Zūras muižā novietotā jaunā aprīnka priekšnieka palīga.

Man še jāatgriežas vēl pie kāda notikuma: Kāda sirojoša dragūņu nodaļa, kuŗa kādās Piltenes mājās prasījusi pēc tuvākā ceļa, bij nogalinājusi par kaŗaspēka apvainošanu kādu turpat dzīvojošu un pie Usmas piederīgu kalpu (nesen atpakaļ še uz dzīvi ienākušu). Kā nogalinātā sieva man vēlāk apgalvoja, viņas vīrs jau ilgu laiku bijis garīgi slims un uzdrošinājies lietot tādus izteicienus tikai tādēļ, ka pats neatjēdzot, ko dara. Līķi apbedīja Usmā. Tādas ir manas atmiņas no šī laika. Domāju ka esmu visu uzskaitījis, kas man būtu ko ziņot.

Beidzot lūdzu šī ziņojuma vēlo iesūtīšanu laipni gribēt atvainot, jo viņu agrāk iesūtīt mani aizkavēja pa daļai manas amata darīšanas, pa daļai paša slimība un slimība manā ģimenē.

Ar amata brāļa sveicienu

Joh. Schalmē.

M. D. J.

Kurlaendischer Consistorialbezirk

Piltenscher Propst.

Godājamam

mācītājam Bilenšteina kungam

Vecsaulē.

Dondangen, den 8. August 1906

N° 108.

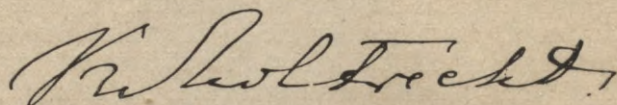
M. B. Saskaņā ar tāvu lūgumu, nosūtu Tev šīgada maija mēneša ziņojumu, žēl ka tas nav visai pilnīgs. Ziņu par Ārlavu, Aizputi, Irbi, Ventspils latvju draudzi un Dundagu*) trūkst. Ārlavā nošauts mācītājs, citādi tur nekas ievērojams nav noticis. Kauja Aizputē ir dienas avīzēs pietiekoši apgaismota. Bez tam nodedzināta vai dēmolēta vesela rinda muižu. Pie kādas rekrūšu zvērināšanas baznīcā iemesta smirdoša bumba. Irbes mācītāja muižai divas reizes uzbrukts, pirmo reizi ieroču atņemšanai un otro reizi nolaupīta nauda. Mācītājs ievainots un kāds mežsargs nošauts. Ventspilī latvju mācītāju padzina, bet viena daļa draudzes to ņēma savā apsardzībā un atkal iecēla amatā. Beidzot viņam tomēr vajadzēja bēgt uz Krieviju, jo citādi viņu bez šaubām būtu nogalinājuši. Dundagā nošauti 1 pristavs, 1 urjadņiks, 2 saimnieki un 1 saimniekdēls, 1 vaļinieks ievainots, izdarītas 36 dedzināšanas (to starpā vecā pils), neskaitāmas mežu dedzināšanas, baznīcā izkaisītas proklamācijas, sarīkota kāda liela demonstrācija, mēnešiem cauri svētdienās ar kāsēšanu, splanāšanās un šņākšanu traucēts aizlūgums par ķeizaru. Mācītāja muižai vienā naktī trīs reizes uzbruka, lai atņemtu man ieročus. Māju un kustoņu zādzības izdara plašos apmēros. Ieročus gan rets kāds varēja paturēt. Mītiņus, izpildu komitejas, tautas milicija — visu to esam piedzīvojuši. Mani personīgi atstāja vīsumā mierā. Nievāšanu, draudus u. t. t., esmu diezgan dzirdējis. Nievu vēstules, kuŗas es saņēmu, nāca pa lielākai daļai no ārienes, no Sasmakas, Auces, Pēterburgas. Vēstules bēz markām es nepēmu pretim. Reiz gribēja mani piespiest apmeklēt kādu mītiņu, bet beigās tomēr apmierinājās. Tie lielos vilcienos ir mani piedzīvojumi. Patiesībā es gribēju tev tēlot dzīvāku ainu par Dundagas revolūciju, bet netieku ar darbu uz priekšu. Vienīgais, kas Tev varētu sniegt tuvākas ziņas

*) Ziņojums par Dundagu vēlāk ienācis. Skat. 47. lpp.

par šejienes notikumiem, būtu mūsu īpašnieks barons Sakens.
Viņa adrese ir: Braunschweig, Petrithorwall, 30.

Ar sirsnīgu sveicienu

Tavs br.

*Landzes un Užavas mācītāja, tagad Jaunaucē adj. mācītāja
A. Bādera revolūcijas apraksts.*

A. Pirmais revolūcijas posms (no 1905. g. vasaras līdz 17. oktobrim 1905.).

1. Pirmās revolūcionārās kustības pazīmes.

1) Pirmās revolūcijas pazīmes manā Landzes draudzē sākas ar to, ka 1905. gada 14. martā Zūras mazās muižas Udrenes kalpi, atnākuši uz Zūras muižu, liedzās strādāt, pieprasdami katrs vēl divi mēri rudzu. Viņiem pievienojās Zūras kalpi, uzstādot to pašu prasību. No Ventspils pa telefonu izaicināja 11 draguņus ar aprīnķa priekšnieku priekšgalā un streiku izbeidza izpildot prasību pēc labības, tā kā kalpiem tai gadā bij bijusi slikta rudzu raža. Aprīnķa priekšnieks pats ieteica dot labības piedevas un vienoties, vēlāk revolūcijas gaita rādīja, ka viņš nav bijis uzticams, bet vairākkārt izlidzis ar revolūcionāriem. Sekas bij tās, ka 1906. gada pavasarī viņu nošāva uz ielas kāds revolūcionārs.

2) Varmācības un dievkalpojumu traucējumi vasarā nekādi nenotika, tikai ļaudis pastāvīgi gāja apkārt baumas, ka nemieri būs un ka baznīcu uzspridzinās, kas galu galā kļuva gluži nepanesami. Mācītājs nekad nepalaida gadījuma nepamācījis un nebrīdinājis draudzi, lai tā turas tālu no musinātājiem un neklausās uz viņiem, bet baznīca ne visai tika apmeklēta, jo cilvēki labāk gāja uz Pilteni, kur tie varēja dabūt visādas jaunas, augstākā mērā kaitīgas ziņas. Kad mācītājam 1905. gadā bij jābrauc uz Užavas filiālbaznīcu, viņam bij jāpiedzīvo, ka Udrenes kalpi pie Ventas pārceltuves neatbildēja uz viņu labritu, un kad tas skarbā kārtā viņiem uz to aizrādīja, viens no tiem atbildēja: „Lūdzu, mācītāja kungs, neņemiet par ļaunu, bet tagad ir tādi laiki, ka mācītāju nedrīkst sveicināt.“ Manu rājienu ļaudis tomēr noklausījās klusēdami un nokaunējušies un apjukuši pavadīja mani līdz manai ekipāžai. Pirmās lieldienās, 17. aprīlī, man bij ļoti pilna baznīca, pirms

dievkalpojuma pie manis pienāca Piltenes urjadņiks un paziņoja man, ka priekšniecība viņam uzdevusi apsargāt baznīcu ar zaldātiem, protams, es šī valdības rīkojuma izpildīšanu aizkavēt nevarēju, bet izmantodams gadījumu, darīju ļaudis uzmanīgus uz durkļiem, kas man pie baznīcas durvīm pretim mirdzēja, aizrādīdams, cik tāļu ļaužu rīcība tā sauktā Dieva zemītē, mūs ir novedusi, ka valdībai jāķeras pie tādiem ārkārtīgiem līdzekļiem, lai dievkalpošana netiktu traucēta; tas laikam bij atstājis dziļu iespaidu uz draudzi, un sevišķi sievietes sāka skaļi raudāt.

Līdz otram revolūcijas posmam dievkalpojuma laikā nekas vairāk nenāca priekšā, izņemot to, ka aizlūdzot par ķeizara namu daudz tika kāšēts, ko mana balss, lūgšanu toties' spēcīgāk skaitot, tomēr pārspēja, tā kā kāšēšana pamazām sāka rimties; varmācības un postīšanas nekādas nenotika; baznīcas apsargāšanu bij domāts lūgt no draudzes, bet no tā nekas neiznāca.

1905. gada 26. jūnijā, braucot amata darīšanās uz Užavu, es pārcietu smagu nelaimes gadījumu, jo, zirgiem satrūkstoties no akmens ceļa malā, pārlauzu kreiso roku 3 vietās un labo izmežģīju; arī toreizējie apstākļi bij tādi, ka tie vēl vairāk varēja modināt līdzcietību pret mani, jo man bij jāpavada vēl 7 moku pilnas stundas, pēc tam, kad es no nelaimes vietas 3 verstis biju nogājis kājām, un otru ārstu no Ventpils nevarēja ātrāk ataicināt, tādēļ ka ļaundari bij pārgriezuši telefona drāti, kā toreiz bij modē. Manu nelaimes gadījumu tautā iztulkoja kā sociālistu uzbrukumu, labi domājošie cilvēki turpretim parādīja man manas slimības laikā vislielāko līdzjūtību un mīlestību, par ko tiem vēl tagad esmu pateicīgs.

28. jūlijā nomira mans augsti godātais sirmmais patrons grāfs fon Lambsdorfs no Zūras, vairāk nekā deviņdesmit gadu vecumā, 28. jūlijā notika apbedīšana Zūras ģimenes kapos, kurū es, paldies Dievam, atkal jau pats varēju vadīt. Daudz ļaužu bij saskrējis no apkārtnes, bij klāt arī policija, bet garās apbedīšanas svinības, kurās bez manis vēl 8 runātāji pateicības pilnām sirdīm turēja runas, tomēr pagāja mierīgi, uzkrītoši bij tikai daudzie svešie velosipedisti, kuriem, kā vēlāk tika dzirdēts, bijis nodomāts mest bumbas uz cilvēkiem kapličā, bet tad kāds Zūras saimnieks viņus no tā esot atrunājis, jo pie tam varot aiziet bojā arī daudz ļaužu no tautas, tāda tad būtu bijusi tautas pateicība par lielajām labdarībām.

B. Otrs revolūcijas posms (no 17. oktobra līdz decembra vidum).

1) Revolūcionāri uzstājas atklāti.

Visu rudeni Piltenē stāvēja karaspēks. 9. oktobrī man Lan-

dzē bij rudens iesvētīšana ar stipri daudz dievgaldniekiem. Aiz pārpūlēšanās un daudzajiem uztraukumiem, es pēc grūtās svētdienas saslīmu ar žulti tik grūti, ka man bij jāpaliek gultā un es vairs nespēju turēt dievkalpojumus. Šai slimības laikā iekrita visaugstākais manifests 17. oktobrī, kas līdz ar ticības brīvību atnesa līdzī neizsakāmi daudz nelaimes. Kādu iespaidu tas bij atstājis tautā, to es dabūju zināt no muižu kalpiem, kas vakarā no Ventspils atgriezdamies kļiedza: „Nost ar patvaldību!“ 29. oktobrī man bij jāpiedzīvo, ka seši pa daļai nepazīstami vīri ienāca manā virtuvē un, līdzpaņemto sarkano karogu kaktā pastatījuši, uzaicināja visus kalpu kārtas sieviešus un vīriešus tūlī iet uz Zūras muižu, kur tikšot svinēti brīvības svētki. Tā ka es no gultas jau biju piecēlies, tad izgāju pie viņiem, viņi izturējās īsti pieklājīgi, un es teicu viņiem, lai viņi paši griežas pie dienastniekiem, kas nācās diezgan grūti, jo visi sievieši bij aizbēguši. Brīvības svētki Zūras muižā vilkāms līdz tumsai, jo runātāji un aģitatori ar sarkaniem karogiem tautas masām patīkami bija pakavējuši laiku; no ļaudīm es dabūju zināt ka I. Zūras skolas palīgskolotājs Firmans, jauns, nepiedzīvojis cilvēks, kas vēlāk aizbēga un arī tagad vēl nav atgriezies, bijis arī galvenais runātājs un kūdītājs, katrā ziņā ir pierādījies, ka viņš starp nedaudzajiem revolucionāriem ir bijis galvenais aģitators. Pēc šī pirmā mītiņa vēlāk nāca daudz citi, kuŗos Zūras pagasta skrīveri Freimani, goda vīru, atcēla, tādēļ ka Firmans pats gribēja būt par skrīveri, vecai pagasta valdei tika atprasītas kases atslēgas un ievēlēta jauna rīcības komiteja. Vienā no mītiņiem Firmans veco skolotāju Skoliņu (?) bij piespiedis kopā ar skolas bērniem sarīkot gājieni ar sarkano karogu. Slimības dēļ uz ārsta uzstāšanos es biju griezies pie prāvesta ar lūgumu pēc vietas izpildītāja, jo līdz šim mani tuvākie amata brāļi privātā kārtā laipni bij aizpildījuši svētdienas, vai arī bij noturēti ķesteņa dievkalpojumi. Prāvests izdeva cirkulāru, un kā oficiāls mācītājs uz cirkulāra pamata uz Landzi mirušo piemiņas svētdienā 20. novembrī bij nozīmēts Ugāles mācītājs Freibergs. Viņš ieradās jau sestdienas vakarā kopā ar savu sievu. Tautā pa tam bij izplatījušās baumas, ka mācītāju Freibergu viņa draudze Ugālē esot atcēlusi, es viņam to paziņoju, bet viņš pēc tā sauktās atcelšanas tomēr vēl bij turējis dievkalpojumus un arī neuzskatīja sevi par atceltu. Svētdienā pie baznīcas viss bij kluss, redzēja tikai baznīcēnus mierīgi uz baznīcu dodamies, mācītājs Freibergs caur ģērbkambari iegāja baznīcā. Bet ap pulkstens 11 sprediķa laikā, es no mācītāja mājas loga, pie kuŗa es turēju savu rīta lūgšanu, ieraudzīju ap 20 jaunu cilvēku, kas rokās saķērušies iegāja baznīcā. Tas man tūlī izlikās savādi,

un kad es pēc kāda laika nekā laba neparedzēdams atkal pie loga piegāju, es redzēju, ka laba daļa baznīcēnu stāv ārpusē pie ģērbkambaŗa, kā arī dzirdēju dziesmas dziedam, kuŗu saturu es tikai vēlāk dabūju zināt. Kad es pēc tam pa pakaļdurvīm izgāju, lai dabūtu zināt, ko tāda savāda draudzes izturēšanās nozīmē, kāds draudzes loceklis uz manu jautājumu man atbildēja, ka pa to laiku, kamēr lasīts aizlūgums par ķeizaru, liela draudzes daļa izgājusi no baznīcas. Tikko es to biju dabūjis zināt, kad jau ieraudzīju savu sievu pār baznīcas laukumu nākam, no kuŗas es visu tuvāk dabūju zināt. Es lūdzu viņu, lai viņa griežas atpakaļ uz baznīcu un lūdz manu amata brāli, lai tas pēc beigta dievkalpojuma nāk caur galvenajām durvīm, jo es paredzēju, kāds nolūks varēja būt pie ģērbkambaŗa stāvošiem, un tā mans amata brālis Freibergs neaizskārts ieradās mācītāja mājā, par dusmām un nepatīkšanu gaidītājiem pie ģērbkambaŗa. Mana sieva tikko bij tikusi uz baznīcu atpakaļ, cilvēki dusmās bij saukuši viņai, ka vajagot nosist, sevišķi kādas pāra kalpu sievas, kuŗām tā daudz laba bij darījusi, bij gribējušas viņai roku bučot. Ko es, kas es šai draudzē 14 gadus biju nostrādājis, šai stundā pārdzīvoju un izcietu, to zina vienīgi Dievs!

Pēc tam, kad mācītājs Freibergs bij nolīcis savu amata tērpu, viņš atnāca pie manis uz pieņemamo istabu, kur drīz vien ieradās draudzes delegāti (tā viņi devēja paši sevi), starp viņiem bij palīgskolotājs Firmans, viens mācītāja saimnieks, kāds baptists, kāds svešs cilvēks no Ventspils un Zūras saimnieki. Viņi nekautrīgā un pārdrošā kārtā prasīja no mācītāja Freiberga atbildību, kā tas kā atcelts mācītājs esot uzdrošinājies kāpt Landzes kancelē, kā arī uzbruka viņam par viņa sprediķi „Dodiet Dievam, kas Dievam pieder un ķeizaram, kas ķeizaram pieder.“ Ēs biju lūdzis savu amata brāli gadījumā, ja ļaudis ar mani, kas es tai dienā nebiju mācītāja pienākumu izpildītājs, tomēr katrā ziņā gribētu runāt, lai viņš man to pasaka, jo es biju apņēmis, neskatoties uz stingru ārsta aizliegumu, ar viņiem runāt un prasīt viņiem, ko viņi vēlas. Mācītājs Freibergs ienāca pie manis un pastāstīja man, ka ļaudis gribot, lai es turot viņiem sprediķi par Jēkaba grāmatas 5. nodaļu; no tā viņi tad redzēšot, vai es arī stāvot viņu pusē; tad es iegāju savā pieņemamā istabā, piedzīvodams sekojošo. Aiz stiprā žults ieplūduma asinīs mans izskats tādā mērā bij pārvērties, ka aiz zaļgani dzeltenas sejas krāsas mani tikko varēja pazīt, tas, kā arī mana mierīgā uzstāšanās atstāja tādu iespaidu uz uztrauktajiem prātiem, ka viņi pēc goddevīga sveiciena cieta klusu, un tikai palīgskolotājs Firmans man teica, viņš redzot, cik slimis es esot un tādēļ tagad vairāk nekā neteikšot, kā tikai to, lai es atceltiem mācītājiem nelaujot

Lāndzē sprediķot. Kad es šo lietu izskaidrojis lūdzu viņus, lai viņi neskatās uz manu slimību, ja viņiem man kas svarīgs sakāms, tad viņi vēlreiz atvainojās, ka apgrūtinājuši mani, acimredzot slimu cilvēku, un palocīdamies gāja no pieņemamās istabas ārā, teikdami: „Nepemiet ļaunā, mācītāja kungs, gan jau viss vēl būs labi.“ Ārā gaidošajam ļaužu pūlim tika paziņots, ka esmu pārāk slim, lai ar viņiem varētu runāt; nodziedājuši dažas revolūcionāras dziesmas, ļaudis atstāja izbradāto baznīcas laukumu, izklīzdami uz visām pusēm.

2) Adventē 27. novembrī Zlēku mācītājam Kupferam uz cirkulāra pamata bij jāsprediķo manā Užavas filiālbaznīcā, lai gan arī viņu draudze bij „atcēlusi“, Užavas draudze viņu tomēr netraucēja, un dievkalpojums noritēja mierīgi un vislabākā kārtībā, kā jau šī draudze vienmēr ir labi izturējusies.

Pirmdien, 28. novembrī, priekš pusdienas mans vagars no deva man kādu papīra gabalu, ko tam visā agrumā Zūras laukstrādnieki no Kalniņciema viņpus Ventspils, prāvā skaitā mācītāja muižā ierazdamies, bij iedevuši, stingri pieteikdami nodot to man, bet pēc atbildes viņi paši atnākšot vakarā. Papīrs bij ļoti bezkaunīgi sastādīts un, neizpildīšanas gadījumā, piedraudot ar galīgu darbu pārtraukšanu, saturēja prasību, lai es saviem kalpiem katram dodu 2 mēri rudzu un 3 rubļi naudas, bet pārējiem dienestniekiem katram 3 rubļi naudas; viņi paši vakarā atkal atnākšot, lai pārliecinātos, vai ļaudis algas pielikumu arī saņēmuši. Lielu daļu no šīs izspiedēju bandas, es dažas nedēļas atpakaļ vētras laikā biju uzņēmis pie sevis pa nakti un pabarojis un padzirdījis, šī tagad bij tā pateicība par to! Mana sieva bij gatava braukt uz Zūras muižu, lai stātos sakarā ar pagaidu baznīcas priekšnieku, baronu Buchholcu, un dabūtu zināt, ko muižas valde domā darīt šo prasību lietā. Mans kučieris liedzās vest manu sievu, jo viņam tas pie nāves soda esot noliegts; tā kā mana amata brāļa kučieris vēl bij še, tas bij ar mieru savā pajūgā novest manu sievu uz Zūru. Pēc dažām stundām viņa atgriezās atpakaļ, atvezdama ziņu, ka Zūras muiža izmaksājusi prasīto, lai nomierinātu ļaudis. Kad pēc tam mani kalpi ieradās, lūgdami mani, lai taupu viņu dzīvības un glābju viņus no bandas, kuŗa drīz atgriezīsies uz mājām, es, ievērojot to, ka viņu dzīvības bij apdraudētas, liku izdot viņiem labību un izmaksāju katram 3 rubļus. Tāpat arī mājkalpotāji saņēma ar varu izspiestos 3 rubļus, izņemot kēkšu un istabas meitu, kuŗas šo naudu nekādā ziņā negribēja ņemt, jo es viņām nekā neesot parādā. Istabas meita arī visā turpmākā laikā izrādījās absolūti

uzticama, sevišķi tai laikā, kamēr mēs bijām prom no Landzes, tā paglabāja mūsu lietas pilnīgi neaizskartas, tā kā netrūka ne mazākā nieka. Kamēr mēs bijām Ventspilī, viņa pēc vairākkārtīgiem veltīgiem mēģinājumiem, atgādāja mums uz turieni pārtikas līdzekļus, kā algu par viņas uzticību, mēs viņu uz viņas lūgumu paturējām dienestā, viņu kā vienīgo paņemdami līdzī uz mūsu jauno dzīves vietu.

29. novembrī Zūras muižā vajadzēja notikt atkal jaunam lielam mītiņam, laudis aizgāja jau 10-os no rīta turp, mēs ar kalponēm palikām vieni. Ārsts man manas grūtās slimības dēļ bij cieši noteicis, ka man jāatstāj Landze, jo pastāvīgie uztraukumi, kas atkārtojās ikdienas, varēja padarīt manu slimību tikai ļaunāku, un oficiālu atvaļinājumu es varēju izgādāt sev tikai personīgi, tādēļ ka pasts un telegrafs streikoja un mēs no ārpusas nekā nezinājām. Mana sieva tādēļ jau bij sapakājusī lielāko daļu lietu un, kad ap 5 pēc pusdienas laudis uztraukti pārnāca no mītiņa un man privātā kārtā pastāstīja, ka mītiņā bez mazākā iebilduma esmu atcelts no amata uz aģitatora Birznieka, pilnīgi sveša cilvēka, priekšlikumu, ar vienīgo motīvējumu, ka esmu „muižnieku mācītājs“, tas ir no patronāta vēlēts, ko man draudzes delegāti nekā d tomēr nav paziņojuši, es nolēmu baznīcas arhīvu nogādāt uz Zūru un no turienes braukt tālāk uz Ventspili un ārstēties pie kāda speciālista. Es atvadījos no saviem kalpiem un mājas ļaudīm uz nenoteiktu laiku un devu pavēli iejūgt, ko vagars un kučieris arī bija gatavi darīt, jo neviens taču nevarot viņiem aizliegt savu slimo kungu aizvest pie ārsta. Mēs izbraucām ap pulkstens 7 vakarā, mūs izvadīja divi uzticami kaimiņi no Piltenes (amata brālis kaimiņos jau sen par mums nelikās zinot); ko mēs jutām, to atļauju iedomāties šī apraksta lasītājam.

Uz Zūras posta, apmēram 1½ verstis no mācītāja muižas, es dzirdēju no postniekiem, ka Leču muižas mežinā, uz vienīgā ceļa, kas ved uz Ventspili, liels ļaužu bars esot salasījis muižniekus gaidīdams, lai viņus sagūstītu, nenojauzdams, ka tas, ko viņi gribēja dabūt rokā bij jau prom. Tagad labs padoms bij dārgs, vai man braukt tūlīn šai trakojošā cilvēku pūlī iekšā vai nē? Vispirms mums katrā ziņā bij jātiek uz Zūru, lai nogādātu drošībā baznīcas arhīvu, tur nonākuši, mēs sastapām baronu Buchholca brāli ar kundzi, kuŗi mūs laipni lūdza, lai pakavējamies pie viņiem kādu laiku, ko mēs arī darījām. Es nodevu arhīvu baronam Buchholcam un liku saviem ļaudīm, lai tie ap pusnakti atgriežas atkal no Landzes, jo tad mēs gribējām doties tālāk, tai cerībā, ka cilvēki pamazām būs izkļūduši un

no meža aizgājuši, jo nakts bij auksta, un tiešām, mana paredzēšana bij bijusi pareiza.

Kad mēs, nakti drusku atpūtušies, no Zūras devāmies tālāk, mežs bij kluss un tukšs no cilvēkiem; netālu no Vārves muižas, 8 verstis šaipus Ventspils, mēs sastapām 4 divjūgus ar apbruņotiem revolūcionāriem, mēs tomēr gluži mierīgi braucām tālāk, lai gan turpat aiz mums brauca pajūgs ar mūsu pretiniekiem; mūs brīnīšķīgā kārtā tomēr neaizturēja un mēs nekavēti turpinājām ceļu uz Ventspili. Šo gadījumu un šo sastapšanos es nekad neaizmirsīšu, ienaidnieki bij dusmu pilni, viņi brauca uz kroņa Sizes mežniecību uz bērēm, kur kādu saimnieku draguņi bij nošāvuši un tomēr viņi mums nekā nedarīja, Dieva žēlastība un viņa sargāšana bij mūs vadījusi, lai viņam slava un pateicība! Ap četriem no rīta mēs iebraucām Ventspilī, revolūcionāru izlikto sargpostēnu netraucēti, no kuriem divi sieviešu apģērbā nāca mums pretim, mēs atradām pretimnākšanu un vislaipnāko uzņemšanu drauga namā; tik tālu nu mēs gan bijām drošībā, bet drīz vien mums bij jāpiezdīvo, ka Ventspils tikpat kā bij sociālistu rokās un ka neviens vilciens, ne kuģis uz Rīgu netika nolaists. Tas vilkās 6 dienas, kuŗas mēs pavadījām it kā aģitatora Kārklīņa gūstā; ja mums arī personīgi nekas nenotika, izņemot ieroču noņemšanu mūsu drauga mājā, tās tomēr bij nepanesamas, kauna pilnas dienas!

5. decembra vakarā beidzot viens vilciens gāja uz Tukumu un Rīgu, kas mūs ar sirsnīgām pateicībām Dievam aizveda uz Rīgu. Rīgā es pavadīju savu atvaļinājumu, ko man Kurzemes konsistorija slimības dēļ bij piešķirusi, un še es vienojos ar savu tēvu no Jaunauces, ka iestāšos pie viņa par adjunkta mācītāju, kā arī caur konsistoriju saņēmu Landzes draudzes uzaicinājumu atgriezties pie viņas atpakaļ, pēc kam mēs 20. martā nobraucām uz Landzi, bet tikai lai likvidētu savu saimniecību un atvadītos. Vienu mēnesi es vēl izpildīju mācītāja pienākumus, un, izmantodams gadījumu, laudis, sevišķi lieldienu laikā, cik tas manos spēkos stāvēja, centos atgriezt pie Dieva atpakaļ un vest pie grēku atzīšanas. Notika dziļi satriecoši skati Dieva namā, kuŗus es nekad neaizmirsīšu, jo bij tomēr daudz tādu, kam it kā zviņas nokrita no acīm. 26. aprīlī mēs atstājām Landzi uz visiem laikiem, neskatoties uz visām draudzes lūgšanām: tā bij labāk, jo mana veselība bij saudzējama, un tas bij iespējams tikai vieglākā darbā, bez tam mans tēvs ir 80 gadu vecs un viņam katrā ziņā ir vajadzīgs vietnieks, citādi tam būtu jāatstāj Jaunauce, kur tas labprāt gribētu nomirt.

Arthur Bahders,
Adjunkta mācītājs Jaunaucē.

Zlēku draudze ir mierīga, bet tikai tādēļ, ka tai trūkst kā uzņēmības, tā spēka pretoties. Ja sveši elementi neienāktu draudzē un neuztrauktu ar diezin kādiem solījumiem, revolūcija še paietu garām nepamanīta. Bet tiklīdz ieradās musinātāji no ārienes, laudis lāvās sev visu iestāstīties un sekoja saviem vadoņiem arī pie vismazākā terora. Svešie elementi bij ministrijas skolas skolotāji, viens kurzemnieks un divi vidzemnieki, vis trīs no Kuldīgas semināra. 1905. gada pavasarī Zlēkās bij izkaisītas un izlīmētas pirmās proklamācijas. Tiklīdz kāds no skolotājiem aizbrauca no Zlēkām un atkal atgriezās, tūliņ uz ceļiem, pie sētām un kokiem tika atrastas proklamācijas. Aizdomas krita uz skolotājiem, bet pierādīt viņiem neko nevarēja. Kad visur sākās trači baznīcās, arī Zlēku īpašnieks sastādīja no muižas ierēdņiem un mežsargiem baznīcas sardzi. Vairāk reizes izplatījās ziņas, ka ieradīšoties ritenbraucēji, bet tas nenotika. Aizlūgumu par ķeizara namu draudze noklausījās mierīgi. Pirmie streikotāji bij meža strādnieki, kuri, ar varu gribēdami panākt algu paaugstināšanu sarīkoja gājienu, apmēram oktobrī. Citādi viss bij mierīgi. Jā, septembrī pat notika kautkas toreizējos laikos nedzirdēts. Saimnieki sarīkoja Zlēku ģenerālpilnvarniekam lāpu gājienu un aiziedami dziedāja „Dievs, sargi ķeizaru“. Zlēku īpašnieks bez kādas lūgšanas bij atlaidis divas piektdaļas no rentes naudas. Ģenerālpilnvarnieks atgriezās ar šo ziņu no ārzemēm un pavēstīja to saimniekiem. Tie bij pilnīgi pārsteigti un gribēja parādīt savu pateicību.

Divus mēnešus vēlāk, 13. novembrī, notika jau pirmais mītiņš, kas rādīja pavisam citu ainu. Tas notika pie baznīcas pēc dievkalpojuma. Laudis plūda kopā. Jau baznīca bij pilna ļaužu. Pa dievkalpojuma laiku laudis vēl valdījās. Noturot aizlūgumu par ķeizaru apmēram 10 vīru dēmonstrātīvi kājām daudzidami izgāja no baznīcas draudze izturējās mierīgi un palika. Pēc dievkalpojuma es ķesterim liku aizslēgt baznīcu un man atdot atslēgas. Tikai ģērbkambara durvis ir slēdzamas, pārējās durvis ir aizbultējamas no iekšpuses. Mēs ar sievu tad abi kājām gājām uz muižu. Kučieri ar ekipāžu mēs jau no rīta bijām aizsūtījuši uz māju. Mēs negribējām sastapt lielo gājienu, kas tuvojās baznīcai un kas mūs varbūt būtu aizskāris. Sapulce bij ļoti radikāla, tā ļoti labi saderēja ar svešo runātāju, kādu politehnikas studentu Kārkliņu. Kārkliņš kādā baznīcas tracī Ēdolē bij ticis arestēts, bij Kuldīgā sēdējis cietumā un ticis atsvabināts pēc 17. oktobra manife-

sta. No kādas malkas grēdas tas pasludināja par atceltiem mācītāju, muižas pārvaldnieku, pagasta vecāko un pagasta skrīveri. Katra atcelšana tika pavadīta ar urrā saucieniem. Kad pagasta archīvs un kase bij apkilāti, vecās pagasta valdes zieģelis un protokolu grāmata atņemti, pagasta vecākais un rakstvedis telefonēja zemnieku lietu komisāram. Pēc tam 15. novembrī Zlēkās ieradās apriņķa priekšnieks Brauns, apriņķa priekšnieka goda palīgs Klopmanis un zemnieku lietu komisārs līdz ar 15 draguņiem. Otrdienas vakarā apriņķa priekšnieks telefoniski nodeva telegramu un saņēma atbildi: Pasts un telegrafs streiko. Nākošā dienā, 16., pie valsts mājas vajadzēja notikt mītiņam. Trīs kungi bez draguņiem nogāja turp, draguņiem bij likts tikai būt gataviem. Viņus izsmēja, viņi neiedrošinājās pavēlēt kaŗaspēkam iejaukties un aizgāja.

Mītiņā protokolu grāmatā ierakstīja sekošo rezolūciju, kuŗu parakstīja daudz simtu cilvēku:

Rezolūcija.

Tautas sapulcē pie Zlēku baznīcas 13. novembrī 1905. g., kur bij sapulcējušies ap 2500 Zlēku un apkārtnes iedzīvotāju, tika vienbalsīgi pieņemts un atzīts, ka līdzšinējā pagasta pašvaldība pārvērsta par policijas kazarmu un nav tā iestāde, kuŗa gādātu par iedzīvotāju labklājību, tādēļ viņu nolēma boikotēt, bet lai apmierinātu pagasta nepieciešamās vajadzības, piemēram, nabagu apkopšanu, skolas uzturēšanu, tika nolemts ievēlēt pagaidām pagasta pārvaldi uz vispārīgu vēlēšanu pamata.

I.

Tādēļ mēs šodien, 16. novembrī 1905. g., sapulcējušies Zlēkas pagasta sabiedrības locekļi, ap 1000 cilvēki skaitā, uz vispārējo vēlēšanu pamata ievēlam pagaidām par pagasta pārvaldes priekšstāvjiem: R. Ozolu, A. Keizeru, J. Leitī. Šie pagasta pārvaldes locekļi maksu nedabū.

II.

Tad sapulcē nolemj sūtīt uz Rīgu uz zemnieku sabiedrību priekšstāvju kongresu delegātus, kuŗi lai piedalītos pie jaunās zemnieku pašvaldības reformprojekta sastādīšanas un lai, mājās pārbraukuši, varētu ievest pagastā pareizu pašvaldības kārtību, kuŗa no kongresa tiks izstrādāta. Šiem delegātiem no sapulces tiek nolemts izmaksāt iz pagasta sabiedrības kases ceļa naudu pa dzelzceļu turp un atpakaļ, un divi rubļi par dienu pa to laiku, kamēr Rīgā turpinājas delegātu kongress.

Par delegātiem, uz vispārējo vēlēšanu pamata, tika ievēlēti: K. Tilis, A. Koše, J. Šams, K. Tunnis.

III.

Tad vēl, ievērojot to, ka: 1) kara stāvoklis, uzliktais Kurzemes guberņai, gulstas kā smags slogs uz zemnieku pleciem: zemniekiem bez pagasta klausām jāizpilda vēl birokrātijas klausas; 2) kaŗaspēks, ar kuŗu pārpildīti lauki, pastrādā tumsoņu darbus un apdraud iedzīvotāju dzīvību un mantu; 3) rentes un izpirkšanas naudas kā nepanesams slogs gulstas uz zemnieku pleciem: saimnieku mājas ir par augstu taksētas; 4) māju pirkšanas kontraktos ir iesprausti dažādi aprobežojumi, kā: fabriku, bodes, sudmalas ierīkošana, kā arī medību un zveju aizliegšana; 5) 17. oktobra manifests nenodrošina tautas politisko brīvību — sapulcējušies 16. no-

vembri 1905. g. Zlēku pagasta locekļi nolemj nemaksāt nedz rentes, nedz citas kādas nodevas un nebraukt nekādās šķūtīs, neizpildīt vairs komisāra jeb ģenerālgubernātorā nosacījumus, iekams nebūs nodrošināti valstī miers un kārtība, t. i. kamēr nebūs dotas garantijas par tautas politisko brīvību, proti: atcelta pastiprinātā apsardzība un kara stāvoklis, aizsaukti no laukiem kazāki un zaldāti un uz vispārēju, vienlīdzīgu, tiešu un aizklātu vēlēšanu pamata sasaukta Satversmes Sapulce, kur lai visas šīs lietas no tautas izvēlētiem priekšstāvējiem tiktu nokārtotas un pareizi izpriestas.

IV.

Ja vietējā apgabalā sāktu rīkoties melnā soņa, tad sapulces dalībnieki dibinās apsardzības pulciņus, lai aizsargātu iedzīvotāju dzīvību un mantu.

V.

Sapulcējušies pagasta locekļi nolemj aizsargāt mežu pret iznīcināšanu.

VI.

Ceļu taisīšanas klausas nolemj uzlikt visiem, kam tīkai zirgi un pēc stāvokļa un zemes lieluma.

VII.

Sapulce garantē par to, ka vietējai muižai un viņas iedzīvotājiem netiks no sapulcējušajiem nekādi tumsoņu darbi padarīti, un tāpēc kaŗaspēks nav pagastā vajadzīgs, par ko paziņot vietējās muižas priekšstāvim.

VIII.

Šo rezolūciju sapulcējušies nolemj ierakstīt pagasta protokoļu grāmatā un norakstus no šīs rezolūcijas aizsūtīt Ventspils aprinķa komisāram, aprinķa priekšniekam un ministru komitejas priekšniekam, grafam Vittem, Pēterburgā.

Sestdien pie manis atnāca ķesteris un uzteica, viņš nedrīkstot baznīcā izpildīt savu amatu, viņam tas esot aizliegts. Es atlaidu viņu tūliņ. Svētdien mana sieva izpildīja ķesterā pienākumus. Mēs paši atslēdzām baznīcu un atradām, ka kādas mazas sānu durvis nebij aizkrampētas un ka altāra galds bij atlauzts un aizbidīts. Vai nu ķesteris bij atstājis krampi vaļā un kāds bij iegājis baznīcā, lai pastrādātu šo nelietību, vai arī kāds bij ļāvies ieslēgties baznīcā, salauzis altāru un no iekšas atvēris durvis. Mana sieva zvanīja zvanu, kāds drošs kučieris nebaidījās mīt ērģeles, vācu ērģelniece un latviešu priekšdziedātājs bij savās vietās. Es no kanceles noturēju dievkalpojumu 40 personām, lūgdams Dievu par tiem, kas nebij kautrējušies altāri apgānīt. Pēc dievkalpojuma puikas dziedādami gāja baznīcai garām.

Tai nedēļā atgriezās delegāti no Rīgas. Runāja, ka viņi pārbraukuši neapmierināti. Vienu mītiņu atsauca aiz tā iemesla, ka tagad nedrīkstot vairs turēt mītiņus. Tādu pavēli ģenerālgubernātors tiešām arī bij jau izdevis, bet ko toreizējie varas vīri bēdāja par ģenerālgubernātorā pavēlēm. Svētdienu pēc tam es nebiju mājā, bet izpildīju vikara pienākumus Užavas baznīcā slimā Landzes mācītāja vietā. Svētdienu pirms tam, Landzē dievkalpojumu, kuŗu bij turējis Ugāles mācītājs, bij

traucējusi kāda banda. Toreiz pie Bādera (Landzes un Užavas mācītāja) bij ieradusies deputācija, kuŗa prasījusi, lai viņš sprediķo par Jēkaba grāmatas 5. nodaļu: Vai jums, bagātie, un t. t., no sprediķa tad atkarāšoties, vai viņu paturēs, vai atcels. Užavas dievkalpojums noritēja vecā ierastā kārtā. Baznīca bij pilna un traucējumu nekādu, trūka vadoņu. Bet valdības, resp. Bekmaņa bezdarbības dēļ, mūsu stāvoklis kļuva arvienu nepanesamāks. Trešdien, 30. novembrī, mums, mācītājiem, bij apspriede Kuldīgā. Mācītājam Greningam, Lipaiķos, jau bij ticis paziņots, ka viņam 14 dienās jāatstāj mācītāja muiža. Es nevarēju līdz sēdes beigām palikt. Bet vispārējā sajūta bij tāda: izturēt un padoties tikai varai, ja arī manta pie tam ietu bojā. Bet kā izskatījās Kuldīgā? Tā bij pilnīgi sociālistu rokās. Priekšgalā atradās kāds bodnieks, Šepte. Puikas ar sarkanām lentēm ap roku un sarkanās lentēs pakārtiem revolveriem kešā, gādāja par kārtību. Kas baidījās par savu drošību, tas griezās pie Šeptes kunga un tam nolika sargus pie mājas. Aprīņa priekšnieks Ropps, lai gan karaspēks bijis jau šaušanas gatavībā, bij izlīdzis ar Šeptes kungu. Un iekš kā pastāvēja šis izlīgums? Ropps visu varu bij nodevis revolūcionāriem.

Pirmā decembrī viens eskadrons draguņu devās caur Zlēkām uz Ēdoli. Liekas tāpēc, ka bij ieradusies šī karaspēka nodaļa streikoja kalpi, pieprasīdami, lai atlaiž zaldātus, vietējo uradņiku un divus mežsargus, kuŗi muižai bij uzticīgi. Tas netika izpildīts, tikai uradņiks labprātīgi aizgāja uz Ventspili, lai stātos aprīņa priekšnieka ricībā, viņu tomēr atsūtīja atpakaļ. Ventspils pa tam arī bij jau pārgājusi revolūcionāru rokās. Kā Kuldīgā valdīja Šepte, tā Ventspilī politehnikas students Kārklīņš, 13. novembra runātājs Zlēkās. Aprīņa priekšnieks Brauns un Kārklīņš kopā braukāja pa ielām un gādāja par kārtību. Kārklīņš pavēlēja un Brauns klausīja. Bez Kārklīņa atļaujas nekas nenotika, arī bankas neizmaksāja naudas bez zīmes no viņa. Pirmdien, 5. decembrī, Zlēkās atkal bij mītiņš Kārklīņa vadībā. Visi plūda atkal uz skolu, vīri, sievas un skolas bērni. Protokolā grāmatā stāv sekošais:

Rezolūcija.

Tautas sapulce pie Zlēku skolas nama 5. decembrī 1905. g., kuŗā nolēma un pieņēma sekošo:

I.

Bijušās administrācijas locekli, uradņiku muižā, muižas skrieveri Teodoru Lukaševicu un vagaru Lakstīgalu uzaicināt atstāt Zlēku muižu. Pretējā gadījumā tiks piespiesti caur streiku no muižas strādniekiem to izdarīt.

II.

Apakšmežkungam Köhleram Cirkalē 14 dienu laikā jāatstāj Zlēku pagasts, pretējā gadījumā par viņa personas neaizkaramību netiek garantēts.

III.

Vagāriem Zibertam Palgās un Kerna sievai baznīcas krogā tiek izsacīts bridinājums dēļ apvainojošas aģitācijas, kuŗa griezta pret tautas brīvības cīnītājiem, un tiek uzaicināti laboties.

IV.

Mācītājs Kupffers tiek uzaicināts atstāt vietējo draudzi un mācītāja muižu 14 dienu laikā. Baznīcas rullus un kapitālus atņēm ievēlētā pagasta Rīcības Komiteja 6. decembrī 1905. g.

V.

Rīcības Komitejā ievēlēja šādus locekļus: 1) Krsu māju Juris Leitīš; 2) Anss Briedis — Pāļos; 3) Korts Šēniņš — Kraukos; 4) Anss Pečaks — Krūtumos; 5) Mārtiņš Podnieks — Kalniekos. — Algas nolēma ikkatram 3 rubļi mēnesī.

VI.

Par tiesnešiem ievēlēja: 1) Fric Salms — Popanos, 2) Jānis Zilbers — muižā, 3) Anss Keizers Kikišos, 4) Anss Kormis Arkmaņos, 5) Andrei Lidge Brancos. Algas katram 1 rbl. mēn.

VII.

Revizijas komisijā ievēlēja: 1) skolotāju Grünberg, 2) skolotāju Graudiņš, 3) Mikel Zivart Jaunarājos, 4) Andreju Koše Šubros, 5) Hermann Podniek — Naglos. Algas šie locekļi nedabū.

VIII.

Skrīvēra vietu izpilda pagaidām vietējais skolotājs R. Ozols. Algu viņš nedabū.

IX.

Vecā pagasta valde un tiesa tiek uzaicināta 6. decembrī nodot pagasta atslēgas un grāmatas ievēlētai Rīcības Komitejai, kuŗa tad turpinās savu darbību. Par magazīnas pārziņiem tiek ievēlēti līdzšinējie J. Šams Mulikos un Augstoppu saimnieks Bože.

X.

Par skolotājiem paliek līdzšinējie Krišs Tilis, Kārlis Graudiņš un Roman Ozols, kuŗiem maksā līdzšinējo algu 360 rbl. gadā un J. Grünbergs, kuŗam arī maksāt līdzšinējo algu.

XI.

Par delegātu uz nākošo kongresu Rīgā ievēlēja skolotāju K. Tilu, kuŗam arī jāuztur sakārs ar Rīgas biroju. Par kongresa laiku viņš dabū 2 rub. par dienu un ceļa naudu turp un atpakaļ.

5. decembrī pēc pusdienas kāds paslepeni atnāca man pateikt, ka es nu galīgi esmu atcelts un man 14 dienās jāatstāj mācītāja muiža, nākošā dienā man to paziņošot kāda komisija, kuŗa arī atprasīšot visas baznīcas lietas. Tā es varēju jau iepriekš sagatavoties, svarīgāko aizgādāt prom, mazāk svarīgo ieslēgt.

Otrdien, ap pulksten vienu, tad arī ieradās pie manis rīcības komiteja un jaunais rakstvedis: 6 cilvēki, no kuŗiem tikai divi bij manas draudzes locekļi. Viņi nolasīja man protokolu par manu atcelšanu. Es izskaidroju viņiem, ka viņi mani ne-

maz nevar atcelt, lai viņi griežas pie konsistorijas. Konsistoriju viņi, protams, neatzina. Tad es prasīju viņiem, vai viņi arī ir apdomājuši, ka viņi mani ne tikai ir atcēlušī, bet mani arī aplaupa, jo 14 dienās lauku saimniecību nevar likvidēt, neciešot vislielākos zaudējumus. To viņi atzina, tomēr paši no sevis viņi nekā nevarēja darīt, tas esot tautas sapulcei jāliekot priekšā. Teicu, ka nauda, kas atrodas manā pārziņā un sudraba lietas ir nogādātas drošā vietā, un tos es izdošu tikai uz konsistorijas pavēli, jo citādi mani var saukt pie atbildības. Arī baznīcas archīva atslēgas es viņiem nedošu. Ja viņi grib lietot varu, viņi var ņemt līdzī skapi un uzlauzt to, baznīcas grāmatas ir tur iekšā. Viņi paskaidroja, ka nedomā lietot varu. Viņi ievada visu protokolā, kuŗu man vajadzēja parakstīt, ko es, protams, nedariju.

6. decembra protokola grāmatā ir lasāms:

Protokols.

Zlēku muižas kalpu sapulcē, 6. decembrī 1905. gadā, Tautas sapulcē, 5. decembrī 1905. g., nolēma izraidīt no muižas vagāri Lakstīgalu un neiesāks muižā darbus līdz tam laikam, kamēr tas nebūs izpildīts. Šodien, 6. decembrī, muižas kalpi izlīga ar minēto vagāri un apņēmas abas puses uz priekšu dzīvot draudzīgi. Kā soda nauda uzlikta no kalpu puses Lakstīgalam 5 rubļi, kuŗa nauda jāiemaksā strādnieku kasē vietējā organizācijā.

Tai pašā dienā no Ventspils ieradās atceltais pagasta rakstvedis ar ziņu, ka Tukums ir izpostīts, Talsi izpostīti, nāk milzīgi daudz kaŗaspēka, pirmie jau ir Ventspilī, Stendē pienākuši 45 vagoni artilērijas un ir jau ceļā uz Kuldīgu. Prieks par to bij pārgrs. Uz dažām dienām prātus pārņēma bailes. Apkārt gāja kāda liste, ka pret manu atcelšanu vajagot protestēt. Vecai pagasta valdei radās drosme neizdot atslēgas jaunajiem kungiem. Bet tikai dažas dienas. Augšminētās ziņas bij pārspilētas. Tukumieši gan bij sakauti un Talsos nodedzinātas 38 mājas, bet zaldāti nenāca, Kuldīgā bij briesmu dienas, tā kā gandrīz visi vācu iedzīvotāji atstāja Kuldīgu. Apkārtējās muižas sāka degt. Runāja, ka arī Zlēku muižu un mācītāja muižu nodedzināšot. Muižā jau sāka gatavoties, lielā priekštelpa tika aizsista ar dēļiem, ietaisītie šaujāmie caurumi un pa naktīm izlikti sargi. Pēc kādas no tādām, nomodā pavadītām, naktīm, pēkšņi gaišā dienas laikā trīs stipri apbruņojušies tēviņi, kuŗiem kāds nodevējs bij parādījis ceļu, ienāca pa pakalduŗvīm, pieprasīdami ieročus un naudu. Barons Bērs atrada par pareizāku izpildīt viņu prasību, lai gan muižā bij apbruņotu cilvēku

diezgan, lai šos cilvēkus saņemtu cieti. Bet ja ar šiem neiztiktu ar labu, droši vien, nāktu simts citu, un no valdības nebij nekādas apsardzības. Viņiem iedeva 4 nederīgas flintes, vienu labu revolveri un 15 rubļus, un viņi aizgāja.

Pa tam arī skolās bij ieviesta jaunā programma. Ministrijas skolā mācības notika ļoti nekārtīgi. Pa lielākai daļai mācīja semināristi, kamēr skolotāji pa lauku mājām aģitēja. Reliģijas mācību bij gribēts pilnīgi izmest, bet tad 9 mazas meitenes paziņojušas, ka viņas tūlī izstāsies, ja viņām nemācīs vairs ticības mācību. Pēc tam viņām pēcpusdienās gluži nepietiekoši mācīta reliģija. Ameļu skolā skolotājs Grīnbergs, zem apkārtējo revolūcionāru terora iespaida, bij ievēdis jauno programmu, bet tikai formas pēc. Reliģijas mācību uzskatīja kā fakultatīvu, bet Grīnbergs rūpējās par to, lai visi bērni labprātīgi mācītos viņu. Rēķinus un ģeografiju, kas līdz šim bij mācīti krievu valodā, viņš mācīja tikai latviešu valodā, pēc tam, kad arī tautskolu inspektors kādā cirkulārā bij ieteicis latviešu valodu kā palīga līdzekli.

Ceturtdien, 22. decembrī, atkal bij mītiņš, bet maz apmeklēt. Protokolu grāmatā par to nav vairs nekādu atzīmju, bet runāts tika, ka pie nāves soda ticis pavēlēts, ka 25. decembrī, pulkstens 9-os, visiem jāsalasās pie skolas. Kas tad notikšot, to gan redzēšot. Tikšot turēta dievkalpošana. Ko īsti viņi bij nodomājuši darīt, to mēs nedabūjam zināt. Esot gaidīts pats Kārklīšs. Droši vien, būtu darīts kaut kas pret muižu un pret baznīcu.

Bet tad, nakti, no 23. uz 24., no Kuldīgas ieradās kornets Manteifels ar 17 draguņiem. Urjadniks Freifeldts, Ventspilī, veltīgi bij izmēģinājies dabūt zaldātus. Lai gan Zlēkas pieder pie Ventspils apriņķa, viņš ar savu lūgumu bij griezies pie Kuldīgas iestādēm. Pirms atraidīts, tas beidzot tomēr bij dabūjis zaldātus, pēc tam, kad tas pulkvedim Soloninam bij iesniedzis ziņojumu, ka Ventspils apriņķa priekšnieks viņam nedod zaldātu. Manteifels ar saviem draguņiem tūlī devās uz skolu. Abi skolotāji, Ozols un Graudiņš, tika saņemti ar visiem papīriem. Tīls, pirmais skolotājs, jau pirms vienas nedēļas bij aizbēdzis. No kādas telegramas, kuŗa vēl tai pašā vakarā bij pienākusi skolā un skanēja šādi: „Sapulces aizliegtas. Esiet mierīgi. Milicija tuvojas“, varēja redzēt, ka Tīls (Thiels) uzturas Talsos. Uz turieni tūlī tika nosūtīta ziņa, bet atrast viņa vairs neatrada. Otrā priekšpusdienā apcietināja vēl divus muižas kalpus, kuŗi bij draudējuši aizdedzināt muižu, vienu Ķesteru mājas kalpu, kuŗš bij bēdzis no zaldātiem ar flinti, kādu vaļeniķu no Dobes kroga un Zlēku muižas sier-

nieku un viņa zēnu. Nakti apcietinātos bij nodomāts vest uz Kuldīgu. Bet tad bij atskanējis sauciens: Atsvabiniet tautas brāļus, pulcējaties! Un tiesām Laidzes ciemā pa daļai labprātīgi, pa daļai piespiests, bij sanācis ļaužu bars, kas devies uz muižu. Pēkšņi mežā atskanējis svilpiens un viss pūlis izputējies uz visām pusēm. Seši vēl palikuši bet ar to, protams, nepieticis, lai uzņemtos cīņu ar 19 draguņiem. Tālāk stāsta, ka tikušas vēl dotas ziņas, ka zaldātiem uzbruks ceļā uz Kuldīgu un tad apcietinātos atsvabinās. Lai tādā gadījumā revolucionārus mežā sekmīgi varētu vajāt, kornets pieprasīja kājniekus no Kuldīgas. 25. decembra vakarā tad arī ieradās 2 virsnieki ar 42 kareivjiem no Kuldīgas. Kornetam, kuŗu mēs viņa rīcības dēļ uzskatījām par cietu cilvēku, bij jādzird pārmetums, ka tas bijis par mīkstu, apcietinādams, kuŗ vajadzējis nošaut. Cietums Kuldīgā esot tā pārpildīts, ka neesot vairs telpu. „Vai jūs neziniat,“ kapitāns Simenovs viņam teica, „kādu pavēli mums ir devis ģenerālgubernātors? Šaut, kārt, dedzināt!“ Vēl tai pašā vakarā minētie 3 virsnieki, Pimenovs un Manteifels, leitnants Bratimirovs, notiesāja uz nāvi 5 no apcietinātiem, kā galvenos dumpja vadonūs: abus skolotājus, Romanu Ozolu, 25 g. vecu, un Kārli Graudiņu, 24 g. vecu, kuŗi kopā ar Tīlu bij bijuši galvenie musinātāji; muižas kalpus — Jēkabu Zaķi, 45 gadi vecu, un Jēkabu Reinholcu, 24 g. vecu, kuŗi bij terorizējuši kalpus un ar flintēm rokā pretojušies zaldātiem, un Jāni Andersonu, 39 g. vecu, kas revolucionārus bij apgādājis ar nolauptiem ieročiem. Tas bij laimes gadījums, ka viņš taisni tai brīdī, kad Manteifels ar saviem draguņiem jāja gar Dobes krogu, bij gulējis, citādi viņš tūlī būtu steidzies pie skolotājiem un Manteifels skolu būtu atradis tukšu. Jēkaba Reinholca vainīgākais jaunākais brālis bij izglābies, uzdodams brāļa uzturas vietu. Kā kalpu muiža viņu atlaida. 3 pārējos apcietinātos bij nolemts vest uz Kuldīgu. Nāves sodu izpildīja otrā dienā priekš pusdienas, ceļā uz Kuldīgu. Piecus notiesātos nošāva. Virsnieks lika teikt, ka piederīgiem ir atļauts liķus apbedīt. Trīs paņēma piederīgie, abus skolotājus uz aprīnka priekšnieka pavēli apbedīja pagasta valde.

26. un 27. decembrī apcietināja vēl 4: 3 saimniekus un 1 kalpu. Pavisam tika nodotas kādas 70 flintes. 3 mežsargiem bij jāparakstās, ka viņi ar visiem piederīgiem 14 dienu laikā atstās Ventspils aprīnki. Vienu koku brāķeri izraidīja. Arī pēdējie 4 apcietinātie tika nošauti. Patiesībā vispirms krist gan vajadzējis tikai diviem. Bet virsnieks aizvešanas rītā bijis ignā gara stāvoklī kāda nelaimes gadījuma dēļ. Nakti viņam bij atsūtīti vēl vairāk zaldātu. Šie ieradās negaidīti, un kad

urjadņiks, kurš viņus bij sastapis un jājis viņiem pa priekšu, bij sacēlis muižu kājās, tur bij gaidīts uzbrukums un kāds kareivis bij šāvis un nošāvis pats savu apakšvirsnieku. Tad virsnieks bij teicis, ka tas nebūtu noticis, ja nebūtu sacelšanās, tādēļ ne-žēlošot neviena, nost ar visiem apcietinātiem! Un 30. decembrī viņus arī notiesāja uz kāda ceļa, kas nogriežas no Kuldīgas ceļa. Tie bij Šūru saimnieks, Andrējs Koše, 41 gadu vecs, kurš jau gadiem bij musinājis ļaudis. Kad Bratimirovs viņu noprati- nājis, viņš teicis, ka revolūcijas iemesls esot tas, ka saimnieki esot spiesti apstrādāt muižas laukus. Tas ir izdomāts. Muiža nespiež nevienu. Kas no saimniekiem grib ganīt muižas meža, tam par to jāatlīdzina ar dažām darba dienām pļaujas laikā. Bet Šūru saimniekam meža ganību nav vajadzīgs, viņš tādēļ arī nekad nav apstrādājis muižas laukus. Muliku saimnieks, J. Šams, bij musinājis Usmas ezera apkārtnē. Viņa uzskatus rāda tas, ka viņš, aiz naida pret muižu, bij spējīgs palikt zem ūdens dēli ar naglām tai vietā, no kuņas barona Bēra mazais dēls, peldēdamies katru dienu, mēdza lēkt ūdenī. Ansis Keizers, Kīķu saimnieks, bij pilnīgi padevies viņa varā. Kā pagasta vecākais tas bij atstājis vislaunāko iespaidu uz pagastu. Kalps, Ansis Pečaks, 32 gadus vecs, pirmā streika laikā piederēja pie vadītājiem un vēlāk pie rīcības komitejas. Kamēr pirmie 5 no- tiesātie bij sveši ienācēji, kas Zlēkās bij apmetušies uz dzīvī, pēdējie 4 bij dzimuši zlēceniēši. No 5. decembrī ievēlētiem jau- nās valdes amata vīriem 6 ir nošauti, 1 izraidīts, divus, Krusu saimnieku Leitī un siernieku Zilberu, vēlāk kara tiesa Jelgavā notiesāja uz 4 gadiem spaidu darbos, viens ir aizbēdzis. Patei- coties tam apstāklim, ka tikpat Zlēku ģenerālpilnvarnieks, barons Ulrichs Bērs, kā arī visi muižas ierēdņi bij palikuši Zlēkās, soda ekspedīcija varēja spriest taisnu tiesu. Ja kāds no kaimiņu muižniekiem, uzaicināts atgriezties no ārzemēm, uz kuriem tas bij aizbēdzis, atbildēja, ka nevarot taču tagad atgriezties uz māju, kā žņaudzējs eņģelis, tad Zlēkas ir pierādī- jušas, ka šis ieskats ir nepareizs. Pateicoties tam, ka muižas īpašnieks bij mājās, draudze varēja atsvabināties no saviem patiesiem samaitātājiem, uz ko valdība ar soda ekspedīcijām sniedza palīdzīgu roku, un bij iespējams aizstāvēt nevainīgus. Bez tiem, kas pazina apstākļus un cilvēkus, soda ekspedīcija būtu taustījusies kā pa tumsu.

Izrādījās, ka daudzīnātās dievbijības latviešiem nemaz nav. Bailes no cilvēkiem bij daudz lielākas. Kad cilvēki liedza iet baznīcā, tad baznīca bij tukša, Dieva sargāšanai neviens neti- cēja. Tikai, kad cilvēki to atļāva, ļaudis nāca atkal baznīcā. Pat savus mirušos apzvanīt viņiem nebij drosmes. Un ja

Zlēku mācītāja kundze nebūtu kāpusi zvana tornī un zvanījusi, mirušajiem nebūtu parādīts šis pēdējais gods.

No soda ekspedīcijas laikiem šē viss ir mierīgs, bet ne reliģiskā, ne politiskā ziņā stāvoklis nav labojies.

Zlēku mācītāja muižā,
28. augustā, 1907. g.

Vilhelms Kupfers,
Zlēku mācītājs.

Mums bēdas nes pēc gada gads.

Mūs piemeklējis posts un bads;

Kungs žēlīgs mūs pie rokas ņem

Un vadi mūs uz tēvuzem'!

(No Ēdotes baznīcas grāmatām 1723. g.)

Ar šo sniedzu īsu briesmu dienu aprakstu, kādas revolūcionārā 1905. gadā uzausa arī pār Ēdoli un kuŗās tad arī skaisto, senlaiku Ēdoles pili izpostīja dedzinātāji un slepkavotāju bandas.

Jau ap 10. martu 1905. gadā varēja just, ka jau mēnešiem gatavotā sistemātiskā laužu rīdīšana bij atradusi auglīgu zemi. Tai dienā streikoja visi muižas kalpi Ēdolē un Almalē, pie kam viņi jauni un veci, ar nūjām bruņojušies devās arī uz Ēdoles meža muižām Lagici un Sluķi, lai arī tur piespiestu kalpus nolikt dārbu. Nākošās dienās vajadzēja tikt apstaigātām visām Ēdoles pusmuižām un kaimiņu muižām, lai arī tur paņemtū visus kalpus. Šai apvidū paredzēts bij ievilkt streikā ap 500 kalpu. Tas jau bij tāds spēks, kas muižu īpašniekiem varēja iedvest bailes. Pretošanās no uzticamo kalpu un amatnieku puses nebij domājama. Kas negribēja iet līdzī, tam tūlī piedraudēja ar nāvi. Ap pusdienas laiku gājiens apmetās mežā atpūsties. Divi jauni puiši nolāsīja dumpīga satūra proklamācijas, pēc kam visi viens otram zvērēja uzticību līdz nāvei un visiem vajadzēja ierakstīt savus vārdus mazā grāmatiņā, kas priekš tam jau bij sagatavota. Tas esot bijis brīnišķīgi svinīgs acumirklis, tā daži dalībnieki vēlāk stāstījuši. Tad visi devušies tālāk uz Sluķu meža muižu. Tur vajadzējis notikt pirmajam varoņdarbam. Turienes mežkungu T., Vācijās pavalstnieku, bijis nodomāts piespiest, lai tas ar sarkano karogu rokā iet bandai pa priekšu līdz Ēdolei. Ka tas nevien bij apkaunojoši priekš vecā vīra, bet ka viņš būdams slimīgs vienkārši nespētu noiet 6 verstis bandai līdzī, par to protams netika domāts. Bet šoreiz rēķins bij taisīts bez saimnieka. Vecais drošsirdīgais vīrs noteikti liedzās paklausīt musinātāju gribai. Bet ar varu ķerties vecajam vīram klāt, to viņi tomēr neuzdrošinājās. Pirms vēl gājiens bij atgriezies uz Ēdoli, muižas īpašniekam ar lielām pūlēm tomēr bij izdevies panākt

no toreizējā Kurzemes gubernatora Sverbejeva, lai sūta draugus. Raksturīga ir šī kunga frivolā atbilde pa telefonu: Kādēļ gan tā uztraukties un bailoties?! jautājis augstais valdības ierēdnis, nekas taču nedegot. Līdz ar no Ventspils nākošiem draguņiem, arī pats Ventspils apriņķa priekšnieks tūlīn ceturtdienas vakarā ieradās Ēdolē. Bet kur tam būtu vajadzējis nākošās dienās ievadīt izmeklēšanu un galvenos vainīgos, kuŗi taču jau bij gribējuši lietot varu, nodot pelnītam sodam, viņš varēja tikai konstatēt, ka „Ēdolē lieta grozās tikai ap algas jautājumu; viņš pats par to esot pārliecinājies, ka visiem kalpiem, izņemot vienu, neesot maizes; viņi jau arī neprasot cita nekā kā cilvēcīgu algu un saukuši arī viņi cita nekā neesot, kā tikai: mēs gribam maizi! mēs gribam maizi! Muižas īpašnieka apgalvojums, ka ļaužu atbilde ir melīga, nekā nelīdzēja. Un pie tam taču apriņķa priekšniekam gluži labi vajadzēja zināt, ka nevienā muižā visā viņa Ventspils apriņķī priekš strādniekiem netiek tik daudz darīts kā taisni Ēdolē. Jau pirms gadiem majorāta kungs še ir ievēdis strādnieku apdrošināšanu vecuma un nelaimes gadījumos, kuŗa ļaudīm ir tik izdevīga, cik vien iespējams. Ja kādam kalpam ir kritis zirgs vai govš, tas var būt drošs, ka muiža tam palīdzēs. Arī dažā labā citā ziņā ļaudīm še ir labāk nekā jeb kur citur. Tādēļ jo bēdīgāki bij tas, ka viņi jau no sākuma vispārējai musināšanai nebij noteiktāk stājušies pretim. Kā vēlāk izrādījās, tad no Alšvangas ienākušie katolīcīgie kalpi bij revolūcionārās idejas uzņēmūši ar sajūsmu un uguni pēc iespējas uzpūtuši. Daži kalpi pat bij bijuši tik nekrietni, ka tie piektdienas ritā agri bij steigušies vest savu labību uz tirgu Kuldīgā, lai to tur pārdotu, ja tad tomēr notiktu kāda pakalmeklēšana, tad viņu klētis nekas netiktu atrasts. Kāds kalps bij gribējis paslēpt savu labību zem kartupeļiem, bet slikti aizsietais maiss bij pasprucis vaļā un skastie graudi bij izbīruši uz kartupeļiem. Vēlāk rudzus ar pūļem vajadzēja slaucīt atkal kopā un sijāt. Tā apriņķa priekšnieka kungs ļāvās apvesties ap stūri; viņš nespēja redzēt, kā lieta bij patiesībā, vai labāk sakot, viņš negribēja nekā redzēt. Jo tad jau administratīvās iestādes varēja ziņot viena otrai līdz pat augšai: vse blagolučno! (viss kārtībā!). Cik daudz nolaidības, cik noziegumu saistās ar šiem diviem vārdiem, arī revolūcijas laika Krievijā! Viņi ir vainīgi pie nelaimīgā krievu-japāņu kara iznākuma. Jo kur būtu vajadzējis apzinīgi bruņoties pret bīstamo ienaidnieku, vienmēr tika tikai ziņots: viss kārtībā! Viņi galvenā kārtā ir vainīgi arī pie tās nelaimes, kas uzbruka kultūrālā ziņā tik augsti stāvošām Baltijas provincēm. Un tā

tad arī aprinķa priekšnieks, neskatoties uz visiem pretējiem pierādījumiem, kādus tam deva, „apzinādamies savu pienākumu“ ziņoja gubernatora kungam, ka Ēdolē viss grozās tikai ap ekonomiskiem jautājumiem! Tāda bij gubernatora vēlēšanās! Iestādes redzēja tikai tīri agrāru kustību, kas bij izskaidrojama ar feodāliem apstākļiem Kurzemē, kurpretim tā jau pašā sākumā bij tīri politiska, t. i. revolūcionāra, un pie tam visaugstākā mērā valstij naidīga kustība. Ja guberņas pārvalde to tūliņ būtu atzinusi un spērusi vajadzīgos soļus, lai revolūciju apspiestu pašā diglī, tad visas skaistās muižas un pilis Kurzemē netiktu izpostītas, — tad nabaga apmātai tautai nebūtu jāpiedzīvo visas soda ekspedīciju briesmas. Ka vietējā zemes priekšstāvniecība nebūtu pietiekoši rūpējusies, lai novērstu gaidāmo postu, ir pārmetums, kas laikam gan tikai izliekas dibināts, jo bieži vien visai viņas darbībai bij jāiziet uz to, lai Pēterpili izgādātu gluži neiespējami nespējīgo augstāko valdības ierēdņu atcelšanu. Līdz ar toreizējo Kurzemes gubernatoru, galvenā kārtā arī latviešu prese ir vainojama, ka, nelaimei bij jānāk. Jo viņa, izlietodama gadījumu, ka krievu valdība it kā gribēja iznīcināt vācietību Baltijas provincēs, kuriņā nācionālo naidu tautā gluži nepieredzētā kārtā, vēlāk pat paskaidrodama, ka bijis gluži nepieciešams aizdzīt vācu muižniekus, vajāt vācu mācītājus, apgānīt baznīcas un dievkalpojumus padarīt neiespējamus, kā tas arī uz „visaugstāko pavēli“ notika 1905. gada vasarsvētkos daudz vietās Vidzemē un Kurzemē.

Toreiz marta dienās, kad Ventspils aprinķa priekšnieks Ēdoli jau bij atstājis, izdevās arī izzināt abus jaunos kalpus, kas mežā bij nolasījuši proklamācijas, un pierādīt viņiem viņu vainu. Ar Kuldīgas policijas palīdzību viņus apcietināja un aizveda uz cietumu. Jāaizrāda, ka izzinātāja nebij vis policija, bet enerģiskais Ēdoles pilnvarnieks. Tā kā viņš bij stingrs lielās muižas pārvaldnieks, tad sliktākā iedzīvotāju daļa viņu jau no laika gala neieredzēja. Tādu viņa rīcību pēc viņu domām nevarēja atstāt neatriebtu. Tas izskaidro daudz ko, kādēļ Ēdolē visam tā vajadzēja beigties. — No sākuma tomēr abu jaunekļu apcietināšana bij atstājusi iespaidu. Likās, ka arī citur sabangotie ūdeņi būtu norimuši, līdz nāca augšā minētās vasarsvētku dienas ar uzbrukumiem mācītājiem un baznīcu apgānīšanu. Arī Ēdolē bij ticis gatavots tracis dievkalpojuma laikā, uz kuŗu bij ieradies aģitators Kārklīņš, kāds politehnikas students latvietis. Bet viņš nekā neparāca, jo kad tas pēc latviešu dievkalpojuma ārā pie baznīcas durvīm izritināja savu sarkano karogu ar uzrakstu: nost ar patvaldību! un gribēja sākt savu

runu, viņu tūlī ar „selbstschutz'a“ palīdzību, kurš toreiz vēl labi darbojās, saņēma cieti lauku policists. J. Kārklīš trīs reizes turpat tuvumā nospieda savu revolveri pret policistu, bet visas trīs reizes revolvers negāja vaļā. Šis nodoms otru nonāvēt rāda vislabāk, kas Kārklīš bij par cilvēku. Droši vien viņš jau dievkalpojuma laikā bij gribējis sacelt paniku ļaudīs, jo viņš kopā ar saviem 15 palīgiem, kuri gandrīz visi kopā ar viņu bij ieradušies no tuvējā Kuldīgas pagasta, bij novietojies baznīcā. Aiz nezināmiem iemesliem visi viņi tūlī pēc sprediķa atstāja baznīcu un sagaidīja draudzi ārpusē pie durvīm. Kad viņa revolvers negāja vaļā, tas meklēja glābiņu bēgšanā, vienā gabalā saukdams: biedri, glābiet mani! Bet neviens viņa dēļ nepakustināja ne pirksta, laikam gan aiz bailēm no „selbstschutz'a“. Draudze vispār izturējās labi, visu dievkalpojuma laiku tā bij ļoti klusa un mierīga, arī vēlāk nekādi nepabalstidama aģitatoru, kurš tikai caur gadījumu nebij tapis par slepkavu. Drīzāk gan valdīja vispārējs sašutums, ka tas bij gribējis traucēt dievkalpojumu un nošaut policistu.

Vasara Ēdolē pagāja samērā mierīgi. Kalpi strādāja bez kāda pārtraukuma, arī ar proklamācijām šis apvidus samērā maz tika piemeklēts. Par to laikam varēja pateikties tam apstāklim, ka Ēdolē stāvēja pusekadrona draguņu. Bet tad nāca „lielā“ valsts vīra Vites redīgētais 17. oktobra manifests. Šim, laikam gan ar nolūku, tik neskaidri sastādītam manifestam ir jāpateicas, ka revolūcijas liesmas visā plašā Krievijā, bet sevišķi Polijā un Baltijas provincēs ar sparū uzliesmoja. Arī valdība pati pazaudēja galvu un dārija patiesībā tikai to, ko tā nekādā ziņā nebūtu drīkstējusi darīt, ja tā gribēja savaldīt dumpiniekus. Ja drošais ģenerālis Dubasovs Maskavā nesaudzīgi nebūtu apspiedis revolūciju, tad šī manifesta dēļ droši vien visa Krievija auzietu bojā. Keizars taču apsolīja viņā netikai konstitūciju līdz ar lielākām brīvībām visiem saviem pavalstniekiem, bet, kā viņš tur saka, turpmāk bij izpildāmi tikai tādi likumi, kurus būs apstiprinājuši jaundibinātā valsts dome! „Valsts dome vēl nav sanākusi,“ ļaudīs teica, „tā tad acumirkli mums nemaz nav likumu!“ Un tūlī arī tika pasludināta pilnīga amnestija visiem politiskiem un daudziem kriminālnoziedzniekiem. Tas ļaudīs tikai varēja nostiprināt pārliecību, ka līdzšinējiem likumiem vairs nav nozīmes. Uz šīs amnestijas pamata, ar kurū valdība jau apliecināja savu pilnīgo nevarību, tika atlaisti brīvā abi minētie jaunekļi, kuri kā cildināti varoņi atgriezās uz māju. Kas viņiem vēl trūka no īstiem noziedzniekiem, to viņi ar uzviņu bij varējuši iemācīties pa gaŗo izmeklēšanas cietumā pavadīto laiku. Viņi ir uzskatāmi kā visas vēlākās, nu

jau anarchismā izvirstošās Ēdoles kustības dvēsele. Priekš viņiem tas līdz ar to nozīmēja personīgu atriebšanos visiem saviem ienaidniekiem un zināms arī Ēdoles pilnvarniekam! Jo vai tad viņš nebija tas, kurš martā viņus bija licis apcietināt! Tai pašā laikā arī nu jau pilnīgi galvu pazaudējusē policija ļāva noturēt sapulces bez kādiem ierobežojumiem! Nabaga policijas ierēdņi tiešām bija nožēlojami! Arī tur, kur viņi tiešām godīgi centās uzturēt kārtību, viņus gaidīja tikai izsmiekls, vai arī viņu priekšniecība nebija ar viņiem mierā. Šoreiz šai apvidū viss sākas Ivandē. Tur brīvības cīnītāji cerēja visvieglāk tikt galā, jo muižas īpašnieks jau sen bija aizbraucis uz ārzemēm, un tādēļ droši vien ar muižas policijas pretošanos nemaz nebija ko rēķināties. Gluži nekrietnā kārtā pie pašas baznīcas tika noturēts mītiņš, kurā Ēdoles mācītājs ar varu bija piespiests noklausīties rīdīšanas runas pret valdību un mācītājiem. Pēc tam, 6. novembrī, tūkstošiem cilvēku bija sapulcējušies Alsungā, uz kurieni atkal no Liepājas bija izbraukuši tautas runātāji, kamēr pie Edzes baznīcas bija runājuši Kuldīgas un Ventspils aģitatori. Ar dēmonisku fanātismu viņi Alsungā bija sajūsminājuši laudis līdz neprātam, kas nācās jo vieglāk tādēļ, ka turienes katoli gandrīz visi ir analfabeti, kuriem zināms visu var iestāstīt. Pat nelaimīgais grafs Šverins nebija atstāts mierā, bet bija ņemts kā piemērs, ka „muižnieki“ ir tīrie asins sūcēji un ļauzu bendētāji! Ka viņš jau vairāk nekā 250 gadu trūdēja kapā; ka viņš pats savu māsu ar varu bija gribējis piespiest pāriet citā ticībā, un viņa, citādi nekādi no nežēlīgā brāļa nevarēdama glābties, bija izlēkusi pa Alsungas torņa logu, salauzdama kāju; ka viņš bija uzticīgo luterāņu mācītāju Lizanderi izdzinis no mājas; ka viņa paša vecais tēvs, kuram bija nobeigušas bēdas par dēlu, bija nolādējis savu vienīgo dēlu, — tas viss tika gudri noklusēts! Visspilgtākās krāsās attēlota tika vienīgi viņa ārkārtīgā nežēlība pret tiem zemniekiem, kas savai ticībai bija palikuši uzticīgi, ne ar vārdu neminot, ka toreiz viss tas bija vienīgi nežēlīga ticības vajāšana. Arī no Ēdoles laudis bariem bija plūduši uz Alsungu, lai paši savām acīm redzētu un dzirdētu, kā ķeizara bildes atklāti saplēš un samīn un visu ķeizara namu, bet sevišķi ķeizarieni nekrietnā kārtā nozākā. Tā visa bija gatavošanās uz Ēdolē 13. novembrī noturamo mītiņu. Še vajadzēja strādāt pavisam citādi, tādēļ ka vasarsvētkos nebija izdevies un otrkārt tādēļ ka draudze, protams, sliktos elementus atskaitot, turējās pie savas ticības. No visām pusēm, bet sevišķi no katoliskās Alsungas nāca cilvēki. Viņi pulcējās starp skolas ēkām un pagasta namu. Vispirms viņi, kā visur, dziedāja savas revolūcionārās dziesmas uz visskaistākiem

baznīcas dziesmu meldiņiem. Tad no Ventspils atbraukušie aģitatori kāpa runātāju tribīnē. Tie bij jau no vasarsvētkiem pazīstamais politehnikas students Kārklīņš un kāds Birznieks. Pēdējais savās aklās dusmās pret vācu muižniekiem bij kā apsēsts. Runādams tas visu laiku ar dūri draudēja uz pils pusi un sauca: „Jūs asins suņi! Jūs asins sūcēji! atriebšanās diena ir atnākusi!“ Mierīgi un prātīgi cilvēki beidzot bij tā sabīkstīti, ka arī viņi, kopā ar pārējiem, pēc atriebšanās vien tik sauca. Otrā dienā skolā notika mītiņš slēgtās telpās. Starp citu, pēc programmas, tika boikotēts mācītājs, jo viņu neesot vēlējusi tauta, bet patrons. Ērgelniekam un ķesterim uz visciešāko tika noliegts izpildīt savu pienākumu baznīcā. Kas iešot uz baznīcu, vai likšot mācītājam izdarīt kādu garīgu ceremoniju, varot gaidīt vissmagāko sodu! Ja mācītājs tomēr vēl gribēšot braukt uz baznīcu un turēt dievkalpojumu, lai viņš runānot uz tukšiem soliem. Abi vīri paskaidroja, ka tomēr darīšot savu pienākumu, neviens no viņiem nevarot prasīt, lai viņi lauž savu līgumu! Galvenais varonis šai mītiņā bij jau kāds Ēdoles saimnieks, kurš visā apvidū bij labi pazīstams kā dzērājs un meža zaglis un kuram pārmeta vēl dažādas citas lietas. Vēlāk tas bij gribējis pats savam svainim nodedzināt klēti, tādēļ ka tas sparīgi bij aizstāvējis savu ticību. Visas zīmes rādīja, ka viņš par varu bij gribējis ēku aizdedzināt, — nozieguma vietā bij atrasti vairāki papirosu gali, kas rāda, ka tas ilgāku laiku bij nopulējies ar dedzināšanu. Bet degošās vielas, kurās tas laikam bij paņēmis līdzi, nebij gribējušas degt, un tā, it kā par brīnumu, bij palikusi vesela nevien klēts, bet visas citas ēkas. Tāpat arī viņš bij tas, kas vadīja dedzinātājus, kas pie- lika uguni Ēdoles pilij, kādēļ viņu kopā ar diviem citiem dedzi- nātājiem februārī nošāva kara lauka tiesa.

Neskatoties uz izsludināto boikotu, mācītājs, kopā ar augš- minētiem baznīcas kalpiem, pēc tam kad tas 20. novembrī uz cirkulāra pamata bij bijis Aizputē, noturēja dievkalpojumus pirmās divās adventes svētdienās baznīcā un trešā adventē mācītāja muižā, palikdams uzticīgs savai devīzei: izturēt cik ilgi iespējams, palikt uzticamam. Visus brīdinājumus un lūg- šanas vismaz uz dažām nedēļām aizbraukt, kamēr prāti kautcik būs nomierinājušies, viņš tādēļ atraidīja. Tikai otrā dienā pēc pils nodedzināšanas tas aizbrauca uz Kuldīgu, lai viņam nebūtu jāpiedalās uz šo dienu noliktā mītiņā, jo viņš zināja, ka viņu aicinās turp vest sarunas ar jauno valdi. Līdz ar to viņš, ja iespējams, gribēja Ēdoles majorāta kungam aizvest ziņu uz Jelgavu, kas pa tam Ēdolē bij noticis. Īsumā šai vietā jāpa- stāsta, kā noritēja minētās trīs svētdienas, jo no tā būs redzams,

ka Ēdole pieder pie tām draudzēm, kas vēl uzticīgi grib turēties pie Lutera ticības. Jo še tiešām ir notikusi cīņa ticības dēļ, kuŗa bij izcīnīta ar uzvaru, pirms vēl bij ieradies kaŗaspēks un neprātīgie tautas aplaimotāju sapņi bij izpostīti. Pirmā adventē tomēr vēl 61 uzticīgs draudzes loceklis bij ieradies baznīcā, — viņi negribot, kā viņi teica, aizliegt savu ticību. Ka revolūcionāri lietos varu, no tā šai svētdienā vēl varēja būt puslīdz drošs, jo toreiz vēl puseskadrons draguņu stāvēja muižā. Tomēr kāds saimnieka dēls no revolūcionāru partijas ienāca dievkalpojuma laikā baznīcā un pierakstīja klātesošos. Otrā adventē plosījās nikns sniegputenis. Bet 19 cilvēki bij atnākuši uz baznīcu. Atkal pa liturģijas laiku baznīcā ienāca trīs katoļi un nostājās mācītājam iepretim. Bet drīz vien smaidī izzuda no viņu sejām un viņi klusu izgāja no baznīcas. Trešā svētdienā vajadzēja iet uz mācītāja muižu, jo šai dienā taisni ap 10 priekš pusdienas bij sapulcējušies simtiem apbruņotu vīru, arī šoreiz no Alsungas, lai pie Planecas uzbruktu no Kuldīgas nākošiem draguņiem un tos nogalinātu. Bij jābaidās, ka viņi izlietodami gadījumu, nenāk arī baznīcā un neizposta to. Viņi tiešām arī bij gribējuši tikt baznīcā, pēc tam kad pienākusi ziņa, ka kaŗaspēks paliks Kuldīgā. Tikai pēc tam, kad viņi redzēja, ka baznīca aizslēgta un mācītājs aizgājis atpakaļ uz mācītāja muižu, — uz baznīcu tas, neskatoties uz visām draudošām zīmēm, tomēr bij aizbraucis, — ļaudis izklīda. Tādā kārtā bij novērsta dievkalpojuma traucēšana un varbūt pasargāta no izpostīšanas vecā un kultūrvēsturiskiem pieminekļiem tik bagātā Ēdoles baznīca. Tas bij svinīgs brīdis mācītāja muižā, kuŗā ņēma dalību ap 50 cilvēku. Mācītājs sprediķoja par Jezajas grāmatas 35. nod., 3—6 pantu. Bij aizgrābjoši dzirdēt, kā pēc sprediķa kāda veca sieviņa vairāk reizes izsaucās: „Tur lai man nosit uz vietas, bet to es nebūtu darījusi!“ Ar to viņa gribēja teikt, ka tā ne par kādu cenu nepalīdzētu aģitatoriem viņu bistamā darbā. Nebij izslēgts, ka drošākie no dumpiniekiem, kas bija sanākuši pie baznīcas, neatnāk uz mācītāja muižu tur pastrādāt kādu no saviem varonārbiem.

Pa tam ar visādām briesmām savienoto mītiņu noturēšana bij atkal aizliegta, jo valdības aprindās tomēr bij radušās bailes no pilnīgi neapbrēķināmām mītiņu sekām. Neskatoties uz to, Aizputē 21. novembrī tika noturēts milzīgs mītiņš! Tur savāktie 100 draguņi, kā stāsta, nekā neesot varējuši iesākt pret tiem 15.000 cilvēkiem, kuŗi tur esot bijuši sanākuši. Bet vairāk kaŗaspēka vēl arvienu uz šejieni nesūtīja, jo arī jaunieceltais Kurzemes ģenerālgubernātors no sākuma domāja, ka tie ir tikai agrārnieki, kas cēlušies galvenā kārtā aiz nacionālām prete-

šķībām. Tika gan piedraudēts ar visdažādākiem sodiem, bet vārdi netika izvesti darbos. Valdības iestādes cerēja, ka tās ar nemieriem arī tāpat tiks galā. Vismaz, šis draudzīgi labvēlīgais kungs, kurš gribēja būt taisns, no paša sākuma bij nepareizi informēts par to, kādā stāvoklī bij kustība, citādi tas rīkotos pavisam citādi, nekā viņš to darija. Aizputes mītiņa nolūks bij panākt četru politisko apcietināto atsvabināšanu, kurus, neskatoties uz tikko pasludināto amnestiju, nepielaižamas ricības dēļ bij nācies apcietināt. Tautas masu spēka izmēģinājumam bij vislabākie panākumi, jo tika panākts solījums aizrunāt pie ģenerālgubernātorā, lai tas atsvabina apcietinātos. Turpretim valdības autoritāte bij atkal noslīdējusi krietni vien zemāk. Jo tagad taču bij skaidri redzams, ka valdības rīkojumi nebij nopietni ņemami. Pie tam arī prātīgākie no laudīm sprieda gluži pareizi, ka ķeizars pats gribot iznīcināt vāciešus Baltijas guberņās. Jo ja jau tas būtu gribējis viņus aizsargāt, tad viņš to ļoti viegli būtu varējis arī izdarīt. Pietiktu, ja viņš sūtītu drusku vairāk karaspēka uz Kurzemi, tad tūlīt viss paliktu mierīgs. Bet tā vietā arī pēdējie zaldāti tika pamazām aizsaukti — tā tad ķeizars pats vāciešus gribēja iznīcināt! Ka tas bij gluži loģiski domāts, tas katram būs jāatzīst. Un tiešām ar vācietību toreiz stāvēja diezgan bēdīgi. Kur būtu vajadzējis palikt uz vietas, cik ilgi vien bij iespējams, lai atbalstītu to iedzīvotāju daļu, kam kārtība bij mīļa, lielākā daļa muižu īpašnieku ar visām ģimenēm atstāja savas muižas, aizbēgdami uz pilsētām vai, vēl launāk, uz ārzemēm, jo viss taču tā vai tā esot pazaudēts, tā visur dzirdēja runājam. Bet ļaudis tūlīt izplatījās baumas, ka muižnieki atstāj savas muižas tādēļ, ka nevar tās vairs paturēt. Protams, bij atnākušas kritiskas dienas, — tikai enerģiska valdības uzstāšanās vēl varēja visu glābt. Bet par tādu nemaz nevarēja runāt. Tā vietā dzirdēja runājam, ka laikam gan no muižām aizsaukšot visu karaspēku, kurus koncentrēšot pilsētās. Jā, vienu laiku tiešām arī pastāvējis kara plāns, visu karaspēku savilkt Rīgā un no turienes zemi no jauna iekarot! Tāda pilsētu apšaudīšana nu gan būtu varens karš! Ka pie tam visvairāk ciestu nevainīgi iedzīvotāji, bet vismazāk dumpinieki, tas ļoti labi saskanēja ar „lielā“ valsts vīra Sergeja Juljeviča Vites „liberālo“ valdību!

Ēdolē pagaidām vēl drošsirdīgi turējās uz vietas pilnvarnieks barons S., apriņķa priekšnieka palīgs barons K. un draguņu virsnieks barons D. ar saviem 36 draguņiem. Tad drīz vien pēc Aizputes mītiņa nāca nelaimīgais mītiņš Sizes ciemā, kas Ēdoles kļūmīgo likteni vēl paātrināja. Ja jau Aizputē nupat kā bij varējuši sapulcēties tūkstošiem cilvēku, kurus kara-

spēks nemaz nemēģināja izklīdināt, kādēļ tad tas lai nevarētu notikt Sizē? Tā 24. novembrī ciemā sanāca uz mītiņu. Ka laudis varētu izklīdināt ar varu, tam vairs lāga neticēja. Bet tad pēkšņi tika saņemta pavēle, ka sapulce, ja ne citādi, tad ar ieroču varu jāizklidina. Tā arī notika. Kad laudis neskatoties uz noteiktiem atgādinājumiem izklīst, to tomēr nedarija, barons K. kā aprīnka priekšnieka palīgs, pavēlēja šaut. Aiz pārskatīšanās tika nonāvēts kāds vecs vīrs un 5 cilvēki viegli ievainoti. Pirmais mītiņā nemaz nebija piedalījies, bet nejauši iznācis no mājas, un viņu bija ķērusi lode, to uz vietas nogalinādama. Pavisam izšautas 80 patronas! Bet kad tad Ēdolē 26. novembrī visa apkārtnē atkal tika sasaukta uz mītiņu, Ventspils aprīnka priekšnieks Brauns, kurš tikko bija pavēlējies, ka Sizē zināmos apstākļos vajag šaut, gluži negaidot kopā ar Ventspils rajona priekšnieku pats izbrauca no Ventspils un atļāva noturēt sapulci! Protams, tūlīt tika teikts, ka barons K. rīkojies patvarīgi, ka tas Sizē lika šaut, viņš un barons D. esot slepkavas! Nevainīgi nogalinātā asinis vajagot atriebt! Abu kungu un draguņu stāvoklis Ēdolē tiešām kļuva tagad ļoti nopietns. Bet tomēr pulkvedis Ventspili otrā dienā nedrīkstēja dot pavēli, ka draguņiem cik drīz vien iespējams jāatstāj Ēdole un jājāj uz Ventspili, Ēdolē tie esot pārāk apdraudēti!! Pirmdienas rītā ap pulksten 4 šī kļūmīgā pavēle pienāca Ēdolē; ap pus pieciem uzņēmīgais pilnvarnieks barons S. sēdēja jau ratos, lai ar visātrākiem zirgiem dotos uz Ventspili un panāktu šīs pavēles atsaukšanu. Līdz viņa pārbraukšanai draguņiem pēc norunas visādā ziņā vajadzēja palikt Ēdolē. Atpakaļ viņš varēja būt visātrākais pulksten 5 pēc pusdienas. Kad viņš ap to laiku ieradās Ēdolē, tas sev par ne mazu pārsteigumu atrada māju tukšu: kad aprīnka priekšnieka palīgs un virsnieki bija palikuši vieni, viņiem bija sācis likties, ka viņiem tomēr jāizpilda pulkveža pavēle, un ap pusdienas laiku viņi bij devušies prom! Ka bailes viņus uz šo soli bij pamudinājušas, to zināms negribētos domāt. Bet laudim jau toreiz palika tāds iespaids, ka tas notiek aiz bailēm! Aizgājuši līdz Ventspilij, viņi bij dabūjuši zināt, ka viņiem jāpaliek Ēdolē, un nu viņiem bez kavēšanas vajadzēja mērot visu garo ceļu atpakaļ. Grūtajam 92 vērnu garajam jārijenam cauru nakti, kā arī iepriekšējās dienas uztraukumiem bez šaubām vajadzēja atstāt nomācošu iespaidu uz viņiem nevien miesīgi, bet arī garīgi. Un tā viņi otrdien priekšpusdienā noguruši un novārguši ieradās atkal Ēdolē. Tāda svaidīšanās iedeva drosmi tiem, kas no sākuma vēl nemaz nebija domājuši par lielākiem noziegumiem. Tomēr acumirkli briesmas vēl nekādas nedraudēja. Ja vien tagad būtu

izbeidzies pasta un telegrafa ierēdņu, kā arī dzelzceļnieku streiks, kurš bij izpleties pa visu Krieviju! Šai nomalā stūrī mēs jau nemaz nezinājām, kas notiek citur, mums bij jāpietiek vienīgi ar galīgi pretrunīgām baumām. Un baumas bij tādas, ka Pēterburgā stāvoklis ir ļoti slikts, ka ķeizars ir jau nogāzts un varbūt arī jau beigts; ka vairākas pilsētas Krievijā, kā piemēram Staraja Rus un Kijeve ir jau revolūcionāru rokās; arī Kurzemē jau vairākas pilsētas esot viņu varā, dzelzceļa tilts Rīgā esot uzspridzināts u. t. t. Tad minētie trīs kungi pili visā ātrumā nolēma nakti no 30. novembra uz 1. decembri ar visiem draguņiem, līdzpaņemot vērtīgās sudraba lietas, atstāt Ēdoli un izsisties cauri līdz prūšu robežai, kas viņiem arī izdevās. Pilnvarniekam baronam S. pie tam bij vislabākais nolūks: viņš domāja, ka tādā kārtā tam izdosies pili izglābt, jo no Sizes mītiņa laikiem stipri uztrauktie ļaudis nu vairs nevarēs atriebties tā ienīstiem kungiem. Vislielākā steigā viss tika iesaiņots un ar Ēdoles zirgiem aizgādāts prom. Bet līdz ar to Ēdole bij pilnīgi atstāta revolūcionāru rokās! Jo Ēdolē palikušais muižas pārvaldnieks P. maz ko varēja darīt, lai novērstu katastrofu. Un jau nākošā vakarā pa Ēdoli stāigāja apbruņotas bandas, atņemdamas ieročus visiem, kam vien vēl kādi bij. Arī mācītāja muižā jau tūlīņ ceturtdienā ieradās viena tāda banda, kurū vadīja kāds katoļu zenķis P. Bet uzticamie mājas ļaudis neatvēra tūlīņ durvis, paskaidrodami, ka viņiem vispirms jāziņojot mācītājam. Tikai tas izglāba mācītājam dzīvību, jo minētais P. vēlāk esot lielījies, ka ja viņiem atvērtu durvis un mācītājs nāktu viņiem pretim, viņš to tūlīņ nošautu. Bet tā bandai gaidīšana aiz durvīm beidzot tomēr bij izlikusies par garlaicīgu — un viņa aizgāja atkal. Bet P. atgriezās vēlreiz atpakaļ un trīs reizes izšāva un kādu no apgaismotiem istabas logiem, kur pēc viņa domām vajadzēja atrasties mācītājam. Jau nākošā nedēļā kā radikālākās revolūcionāru partijas „savienības” priekšstāvji, uzradās apbruņotas bandas no Alsungas Reģes muižas kalēja Skribes vadībā, kas ar mežonīgiem draudiem visiem iedvesa vislielākās bailes. Arī mācītāja muižā iebruka daļa no šīs bandas, kamēr otra palika ārā. Ļoti enerģiski viņi pieprasīja ieročus un naudu, pirmos vācu muižnieku iznīcināšanai, pēdējo „Sarkanam Kruštam”. „Bet karš Mandžūrijā taču jau ir beidzies,” mācītājs teica, kas tad tas tāds esot par Sarkanu Kruštu, priekš kā viņi vācot? Tas esot ierikots priekš tiem, ko ievainojuši „asins suņi!” Ieroču viņi nedabūja, jo tos jau mācītājs labprātīgi bij aizdevis prom. Pēc tam kad Ēdoli visi bija atstājuši, atsevišķiem cilvēkiem par aizstāvēšanos protams nebij ko domāt.

tagad glābiņu varēja gaidīt vairs tikai no augstākas varas. Bet naudu dot mācītājs nopietni atteicās. Viņam savā nespējnieku mājā esot jāapgādā arī nabaga kropļi; viņam jau vairākkārt esot vajadzējis dot no savas labības, jo pagasta valde atrunādoties ar to, ka nabagiem viņai neesot vairs nekā ko dot. „Un jūs no turienes nekā vairs arī nedabūsiet!“ viņam atbildēja. Jā, bet viņš taču nekādā ziņā nevarot ļaut nomirt badā visiem tiem, kas viņam uzticēti! mācītājs paskaidroja. Tas viņam nemaz neesot jādarot, viņam atbildēja. Lai mācītājs sūtot tik uz muižu, tad viņam tūlī izmaksāšot 100 rubļu! Vai tad nauda piederot viņiem, ka viņi ar to tā varot rīkoties, mācītājs jautāja. „Tā muiža tagad pieder visiem kopā!“ skanēja atbilde. „Pirmā dzirdēšana!“ atbildēja mācītājs. „Tā viņš ir!“ skanēja atbilde. No saņemamiem 100 rubļiem lai mācītājs viņiem tūlī izdodot piecus rubļus. Vai viņi nepazīstot sakāmvārdu: zilīte rokā ir labāk' nekā mednis kokā, mācītājs jautāja! „Jums taisnība!“ skanēja atbilde, „tagad tas mednis mums ir rokā!“ Un tomēr viņi prasot vēl no mācītāja naudu! mācītājs teica; viņiem, kā „jaunās valdības priekšstāvjiem un „beidzot atnākušo gaismas laiku priekšstāvjiem“, — tā viņi apzīmēja paši sevi, — vispirms jādodot kautkas priekš mācītāja nabagiem, tad viņš došot priekš viņu nabagiem. Kad mācītājs liedzās vēl arvienu, banda atstāja viņu, teikdama: „Tad mēs jūs paturēsim piemiņā!“ Netraucēti viņi tā varēja rīkoties, tapdami arvienu drošāki, sevišķi kad, kā jau bij minēts, trešā adventes svētdienā uz visiem vīriešiem izlaisto aicinājumu, simtiem apbruņotu cilvēku bij ieradušies, lai dotos zaldātiem pretim. Ne pretdarbības, ne pat izlūkošanas mēģinājumi no kaŗaspēka puses nekādi nenotika. Turpretim saziņāšanās un mobilizēšana pretinieka pusē bij organizēta lieliski. Nevajadzēja pat ne veselas dienas vai nakts, lai saceltu kājās visu apvidu no Ventspils līdz Ēdolei. Līdz ar to bij izšķirts arī Ēdoles pils liktenis!

Jau pirmdien, 12. decembrī, šē izplatījās ziņa, ka Lielivandes muižā, 4 verstis no Ēdoles, ieradusies 90 vīru liela dedzinātāju banda, kura, nepielaizdama nekādu laupīšanu, aizdedzinājusi skaisto dzīvojamo māju. Vēlāk izrādījās, ka bijuši tikai 45 vīri. Drīz šī banda bij arī Ēdolē, kur tā vispirms pieprasīja viņa pagraba atslēgas. Kā meža zvēri viņi krita virsū nesen kā atjaunotiem krājumiem, pie kam viņiem palīdzēja vissliktākie elementi starp vietējiem iedzīvotājiem. No stiprajiem ārzemju likieriem un viņiem viss pūlis drīz vien bij galīgi apdzēries. Par pretošanos jau nebij ko domāt, jo muižas pārvaldniekam uz jaunās valdības rīkojumu bagātīgo ieroču krājumu bij vajadzē-

jis izdot taisni tiem vissliktākiem starp sliktiem, — nacionālīzētas muižas apsargāšanai. To gribēja sadalīt kalpiem, kamēr skaistais, lielais mežs piederēšot visiem kopīgi, saimniekiem un kalpiem. Pils pati neesot vajadzīga, drīzāk tad „ši vācu varmācīgās virskundzības ligzda, šis kauna pilnais senču sviedru pieminekļis“ esot jāizposta. Bet svešajiem dedzinātājiem tomēr esot žēl vērtīgo iekārtu atstāt ugunij par laupījumu. Lai tādēļ katrs laupot un ņemot, ko vien tas gribot un varot. Trīs dienas varot ņemt ko gribot, tad viņi nākšot atpakaļ un pielikšot pilij uguni. — Mežonīgais pūlis nelikās to sev divreiz teikties. Neganti bļaudami visi skrēja pa istabām un kampa visu, ko varēja pakampt. Vajadzēja pasteigties, jo arī no tālākās apkārtnes sāka braukt šurp arvienu jauni laupītāju bari. Vezums pakal vezumam, augstu piekrauti, ripoja prom, lielākā daļa aizbrauca uz Alsungas pusi. Arī no tuvās Kuldīgas bij ieradušies uz laupījumu kāri ļaudis. Ko nevarēja aizvest, to sadauzīja. Dārgās mēbeles un spoguļus, no kuriem zālē katrs gabals bij mākslas darbs (no masīva riekstu koka tirā gotiskā kokgriezumā izstrādātas un pulierētas mēbeles) — gluži vienkārši tika sadauzītas, senču bilžu galerija norauta un ar nažiem sagriezta, vērtīgā bibliotēka izvandīta, meklējot pēc dārgumiem, vērtīgie zīmējumi izmētāti, ar vārdu sakot, darīts viss, ko vien pamodušās kaislības jēgu zaudējušos cilvēkus dzina darīt. Visiem pa priekšu trakoja jau minētais Ēdoles saimnieks un abi arī jau minētie jaunekļi. Pirmajam bij jāatriebjas par to, ka tas tik bieži, zināms, netaisni, bij sodīts par meža zādībām un aizliegtām medībām; pēdējiem bij jāatmaksā par savu, katrā ziņā, netaisno un ilgo cietumā pavadīto laiku! Un pie tam ne mazākās izredzes uz palīgu, uz glābiņu, kurp arī neraudzījās; tad pēkšņi iedzīvotājiem, kuri vēl bij palikuši uzticīgi, tomēr pamirdzēja vājš cerības stariņš! Ja izdotos dabūt šurp jau zināmo Kārklīņu, kurš tika cienīts kā Ventspils izpildu komitejas galva, tad tas, varbūt, vēl kautkā tiktu galā ar laupītājiem, kuŗus vairs nevarēja valdīt; tad varbūt izdotos sastādīt kādu sargu pulciņu, kas aizdzītu galvenā kārtā no pilsbergiešiem sastāvošo dedzinātāju bandu, ja tie tiešām trešdien atkal atgrieztos! Laime, ka līdz tam vēl bij laiks. Ja arī dārgās istabas lietas bij pagalam, tad varbūt vismaz pili varēja glābt tādā kārtā! Un tā tad arī uzticamais muižas kučiers tika aizsūtīts uz Ventspili. Arī uz Kuldīgu otrdienas rītā agri tika nosūtīta ziņa, cerībā, ka varbūt izdosies izlūgties kādu draguņu nodaļu glābiņam. Visi atgriezās atpakaļ, kad pils jau dega. Varbūt kāds no tiem, kam šis plāns bij zināms, bij bijis neuzmanīgs un muižā bij ticis zināms, kādā

uzdevumā kučiers brauc uz Ventspili. Lai nebūtu jāzaudē prieks redzēt pili degam, Ēdoles barveži nu vairs negaidīja trešdienu, bet nolēma jau otrdien pielikt uguni. Kas vēl bij palicis vesels, to aklās dusmās sadauzīja, sameta kaudzē un spaiņiem sagāza petroleju virsū. Visai šai dārdoņai pa vidu skanēja revolūcionāras dziesmas, kuras kāds Kuldīgas seminārists pavadīja zālē uz skaistā flīģeļa. Pavadītājs tik sajūsmīnāts auroja līdzī, ka neievēroja nekādu brīdinājumu iet prom, līdz viņu ar visu flīģeli no galvas līdz kājām aplēja ar petroleju un viņa mežonīgam priekam nu bij gals. Pēc tam, kad bij izsisti visi logi un durvis, lai uguns no stiprā caurvēja ātrāk izplatītos, pili aizdedzināja no ziemeļpuses. Stiprais vējš nesa uguni ātri caur visām istabām un drīz visa pils ēka stāvēja liesmās. Četri cilvēki tikko nebij sadeguši, divi tāpēc, ka bij galīgi apdzērušies un divi citi, tādēļ, ka būdami sveši, nebij varējuši tūlīt atrast izeju. Bet ar to vien vēl nebij diezgan, dedzinātāji devās uz tā saukto parka māju, lai to izpostītu. Tomēr likās, it kā tā trakojošam pūlim gribētu izrādīt vēl pēdējo pretestību, dedzinātājiem nekādi negribēja izdoties tai pīlaist uguni. Tikai kad pienāca Reģes kalējs, viņa dedzīgām pūlēm bij panākumi. Viņš nāca tieši no mācītāja muižas, kur tas kopā ar kādu mācītāja muižas rentnieku, kas absolūtas nespējības dēļ pastāvīgi bij renti parādā, bij gribējis norēķināties. Draudu pilns kalējs pielika mācītājam jau revolveri pie krūtīm, kurū tas, bez šaubām, būtu nospiedis, ja mācītājs būtu griezies apkārt vai tikai par vienu šoli atkāpies, lai bēgtu prom. Bet viņš mierīgi stāvēja slepkavam priekšā, kas to tomēr drusku apmulsināja. Kad saimniekā tad laikam pamodās mazliet goda jūtu, un viņš, otram roku uz pleca uzlicis, iečukstēja viņam, lai tas bāž revolveri kabatā, viņš to arī darīja. Arā tas tomēr vairāk reizes izšāva no sava revolvera, un arī no muižas nepārtraukti skanēja šāvieni. Aptiekā šis necilvēks pieprasīja bencīnu, lai vieglāk varētu aizdedzināt parka māju. Kad viņš bencīnu nedabūja, viņi sanesa malku mājā. Ar tās palīdzību viņiem dedzināšana beidzot izdevās. Izpostīšana nu bij izdevusies, nu varēja par to priecāties. Un ļaudis, protams, izņemot tos, kas vēl bij palikuši uzticami, sāsēdās tagad dārzā pie degošās pils uz krēsliem un soliem un dziroja un dziedāja līdz vēlai naktij. Daudzi, no kuriem to nekad nevarētu iedomāties, gavilēja līdzī, ka beidzot apspīdēji ir uzvarēti. Bij tā, it kā viņus visus, virus un sievas, jaunekļus un jaunekles būtu pārņēmis ārpīrāts! Kas viņiem stājas ceļā, vai biedinādams pacēla balsi, tam piedraudēja ar nāvi, un tiešām arī šaudīdami dzinās tiem pakaļ. Uzticamajam mui-

žas galdniekam Ādamam S., kurš bij iedrošinājies viņus bridināt, tas pats Reģes kalējs uz visiem laikiem gribēja aizslēgt muti. Trīs reizes tas izšāva uz viņu muižas virtuvē, tomēr viņu neievainodams. Tā beidzās bēdīgais 13. decembris 1905. gadā. Ap pulkstens vieniem pēc pusdienas uguns bij pielikta; ap pulksten 7 vakarā tā vēlreiz uzliesmoja visgaišāk, kad jumta spāres degdamas iebruka. Pēc tam dega visu cauru nakti pils mūros, kas kā ugunīgs rēgs pacēlās nakts tumsā.

Vēlu vakarā ieradās arī aģitators Kārklīšs no Ventspils, lai otrā dienā vadītu kādu mītiņu. Bij jāapsprīžas, kā aizsargāt pārējās muižas ēkas, kuŗas, kā piemēram spirta dedzinātava un spirta pagrabs, vēl vienmēr bij stipri apdraudētas. Dedzinātāju banda kategoriski pastāvēja uz to, lai spirtu pārdod par smiekla cenām, kamēr dedzinātavu viņi gribēja izpostīt. Tikai deģa apdomībai un aukstasinībai jāpateicas, ka šis nodoms tūliņ netika izvests. Šai mītiņā arī mācītāju gribēja ievēlēt par jaunu. Bij iestājusies jau reakcija: lielākā draudzes daļa protestēja pret viņa boikotēšanu, pēc kam mītiņa vadītājs paskaidroja, ka viņam jāpadodoties draudzes gribai. Uz mācītāja muižu nosūtīja divus saimniekus, pie tam gluži konservāтивus vīrus, lūgt mācītāju uz sapulci. Tie neatrada viņu mājā. Kad daži no dalībniekiem izteicās, ka mācītājs, droši vien, ne uz kādām sarunām neielaidīšoties, sevišķi, ja tam jānotiekot zem sarkaniem karogiem, tika nolemts nākošā svētdienā pie baznīcas pirms dievkalpojuma lietu ar mācītāju nokārtot, pie tam bez kādiem sarkaniem karogiem. Kāds uzticams saimnieks pieprasīja arī, lai nepielaiž citu ticību piederīgos, ko arī nolēma. Līdz mītiņam pie baznīcas lieta tomēr nenonāca, jo pa tam kauja pie Aizputes bij beigusies ar sakaušanu un stāvoklis tagad bij kļuvis gluži citāds. Tai pašā trešdien noturētā mītiņā valdīja sašutums par pils izlaupišanu un nodedzināšanu, kādēļ aģitators atrada par labāku katru varmācību uz visnoteiktāko nosodīt. Līdz ar to viņš paskaidroja: tos cietokšņus, saprotama lieta, vajadzēja izpostīt! Viņš vispār liekas būt bijis ļoti gudrs un veikls cilvēks, kurš, lai arī labāko sabiedrības daļu iegūtu priekš savām idejām, iestājas it kā par tiesībām, un tomēr darija vislielāko netaisnību, jo cilvēku mežonība taču pa lielākai daļai bij viņa nopelns. Viņš, kā arī ministrijas skolotājs O., ir līdzvainīgi pie tā, ka vēlāk tik smags sods uzbruka arī Ēdolei.

Pagaidām bij novērstas spirta dedzinātavai un līdz ar to pārējām muižas ēkām draudošās briesmas, jo visa tauta tagad domāja vienīgi vairs par Aizputes kaŗa gājīenu. Uz turieni taču bij atkāpies kaŗaspēks no Aizputes, lai no turienes

dotos uz Liepāju. Tagad vajadzēja ielenkt karaspēku Aizputē un tur iznīcināt, tad būtu panākta nevien liela uzvara, bet iegūtas arī lielās līdzzaivestās Kuldīgas rentejas naudas summas. Cik nožēlojami glēvs bij karaspēks; kā ciņa pie Aizputes notika tikai pateicoties gadījumam; kā dumpinieku virskomandiers, Apriķu tautskolotājs Melnbārds savus cīnītājus nostādīja kaujas gatavībā: „pirmajā rindā plintnieki! otrajā — revolvernieki! trešajā rindā nūjenieki!“; kā ar pirmo zalvi, kuŗu deva viens no draguņu eskadroniem, pietika, lai pilnīgi neorganizētās tautas masas panikā sāktu bēgt uz visām pusēm, pie kam viņi vēl nemaz nenojauta, ka beidzot! beidzot! no Jelgavas taisījās sūtīt vairāk karaspēka uz laukiem un līdz ar to viņu pārdošā spēle jau bij pazaudēta, — to šai vietā tuvāk aprakstīt, nozīmētu aiziet par tālu. Viss šis notikums ir pārāk interesants un to vajadzētu apstrādāt sevišķā apskatā. Īsumā še vēl aizrādīšu, ka pēc tam, kad pirmie karaspēka vilcieni 18. decembrī bij ieradušies Stendē, no kuŗas viena daļa devās uz Kuldīgu, otra uz Ventspili, arī aģitatoru Kārklīņu un viņa līdzvainīgos Ventspili notiesāja kuŗa tiesa. Ventspils apriņķa priekšnieks Brauns gan bij devis vārdu, ka tas valsts nodevējiem laikā pazīnos, tiklīdz viņiem draudēs briesmas, lai viņi tūlīņ varētu aizbēgt. Bet komandējošais virsnieks bij vilgtīgāks, nekā viņš, tā ka viņš dumpiniekiem nevarēja palīdzēt aizbēgt. Viņu pašu anarchisti vēlāk nošāva kā nodevēju. Ēdolē 6. februārī 1906. g. nošāva kā dedzinātājus divus saimniekus: Sluķkalēju saimnieku Mārtiņu Mūrnieku un Pūjalgu saimnieku Mārtiņu Bergmani, kā arī Ēdoles muižas kalpu Ērmani Osi, bet piecus cilvēkus sodīja ar miesas sodu, kamēr Alsungā 31. janvārī jau bij nošauts Reģes saimnieks Juris Jaunbirze un Alsungas krodznieks Ērmans Krūms, kā arī trīs katolji. Pieci Ēdoles kalpi, kuŗi sēž cietumā, vēl spriedumu nav dabūjuši. Bet pazīstamo Reģes kalēju Ansi Skribu septembra beigās Reģes mežā uzgāja beigtu un jau pussatrūdējušu. Izdzēris viņa pudeli un sataisījis sev vietu biezoknī, tas pats ar savu flinti bij padarījis savai dzīvībai galu!

Tā tika izpostīta Ēdoles pils! 1267. gadā uzcelta, tā gadu simteņiem bij spītējusi visiem ienaidniekiem, un nekad tā nebij tikusi ieņemta. Pat Vidzemes kārdināla Radzivila sūtītais poļu karaspēks pulkveža Oborska vadībā nebij spējis ieņemt stipro pili, kuŗa sirdīgi tika aizstāvēta. Vēl tagad rāda to vietu, kur Oborskis, nāvīgi ievainots, kritis.

Lai tas miera Dievs apžēlojas un smagi piemeklētai zemei drīz dod atkal mieru un kārtību, lai vecā Ēdoles pils jaunā veidā varētu atkal pacelties no pelniem!

E. S c h. — —

Aizputes apriņķis.

*Viņa augstcienībai
mācītājam H. Bilensteina kungam Vecsaulē.*

Augsti godātais mācītāja kungs, uz Jūsu rakstu no 18. septembra zem Nr. 348 pagodinos sniegt sekojošo ziņojumu par revolūcionāro kustību manos Apriķu, Salienu un Labraga pagastos, pēc iespējas pieturoties pie Jūsu dotās shēmas.

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Gatavota tā ir jau ilgāku laiku. Atbalstu tā atrada vācu sociāldemokrātijā, kura šejienes revolūciju, kā tas ir pierādījies, tai laikā un arī vēl tagad bagātīgi ar naudas līdzekļiem ir apgādājuši. Tur palīdzēja tuvā Liepājas satiksme ar Vāciju, kaut gan nevar noliegt, ka revolūcionārās idejas nebūtu uz šejieni pārnestas no Krievijas. Jau pirms 3 gadiem Liepājas fabrikas mēģināja streikot, bet streiks izjuka aiz vājās organizācijas. Policija atrada Liepājā veselu noliktavu sociālistisku proklamāciju. Galvenos vadoņus apcietināja un izsūtīja un ar to valdība domājās esam pietiekoši darijusi. Visai auglīgu zemi revolūcionārā propaganda atrada tautskolotājos, jo lielākā daļa no tiem taču nāca no Kuldīgas kroņa semināra, kurš sirga ar sociālismu. Vēlāk es sapratu, ka mans Apriķu tautskolotājs Melnbārdis gadiem bij urbies apkārt. Dziedāšanas biedrību, kuru es viņam palīdzēju nodibināt, tas, kā vēlāk izrādījās, bij izmantojis savu sociālistisko ideju izplatīšanai. Kad 8. janvārī, 1905. gadā Rīgā un Liepājā sākās lieli fabriku streiki, viss priekš revolūcijas bij labi sagatavots.

II. Revolūcijas izcelšanās.

A. Pirmais revolūcijas posms, 1905. gada pavasaris līdz 17. oktobrim 1905. gadā.

Pēc tam kad bagātīgi visur bij apgrozījušās proklamācijas, uz laukiem apmēram 3—4 nedēļas pirms Jurgiem sākās streiki. Ļaudis vairs nestrādāja, nelāva lopu kopējiem barot lopus; tos, kas gribēja strādāt, terorizēja; notika gājieni, kuriem priekšgalā nesa sarkanos karogus; tika prasītas ievērojami lielākas algas, — tas vilkās 3—4 nedēļas. Kad es 15. aprīlī, Lielā Piektdienā, ļaužu pilnā baznīcā nolasīju mūsu superintendenta gana vēstuli, mēs baznīcā tikām traucēti; kādi 50—60 laukstrādnieki atstāja baznīcu ļoti dēmonstrātīvi un skaļi kājām rībinādami. Lūdzamā dienā kaimiņu draudzē Cīravā jau bij notikuši pirmie nemieri baznīcā, kas protams atrada pakaļdarītājus. Aizlūdzot par ķeizara namu vienmēr tika kāšēts un krencelēts. Vasarsvētkos es kā caur brīnumu tiku pasargāts no baznīcas apgānīšanas.

Viss uz to bij sagatavots. Vesels bars ritenbraucēju sarkanos un zilos kreklos bija ieradušies un pirmās rindās stāvēdami izturējās ļoti izaicinoši pa dievkalpošanas laiku. Varbūt, ka mani dēli, kuŗi no Kuldīgas bij atveduši sev līdzī vairākus biedrus un kuŗi pa latviešu dievkalpojuma laiku stāgāja gar baznīcas priekšu, bij iebiedējuši ļaudis, kas bij iedomājušies, ka zēni ir tikai priekšpostenis un ka ir arī vēl kāda cita sardze, vismaz viss pagāja mierīgi. Pēc pirmām baznīcas apgānišanām zemē arī šē bij nodomāts ievest baznīcas apsardzību. Baznīcas priekšnieks uz manu lūgumu bij ieradies šē, sasaukdams baznīcas pērminderu sapulci, bet tie visi atsacījās iesniegdami atlūgumos. Tā kā no vācu kungiem man bij tikai viens pārvaldnieks Apriķu muižā, tad par aizsardzību protams nevarēja būt ne runas. Policija gan atrada par vajadzīgu katru svētdienu sūtīt uradņiku uz baznīcu, bet viņa klātbūtnei nebij nekādas nozīmes un viņš laužu acīs bij tikai smieklīga figūra. Vēlāk 2. decembrī, kad pie manis bij lielais mītiņš, man to stipri pārmeta, ka es esot pielaidis, ka policists baznīcu sargādams traucē ļaudis viņu svētās jūtās (it kā es šo vīru būtu aicinājis, es viņam vispār nepiegrīezu nekādas vēribas, jo ko policists man būtu varējis palīdzēt?).

B. Otrs revolūcijas posms (no 17. oktobra līdz 1. decembrim.).

Pēc ķeizariskā manifesta 17. oktobrī revolūcionārā kustība ātri pieauga, kā to rādīja mežonīgie mītiņi, lopbarības šķūņu nodedzināšana, naudas vākšana ieročiem un beidzot muižu dedzināšana. Gandrīz nevienu nakti nevarēja aiziet gulēt, kad debesis nebūtu sarkanas no ugunsgrēku blāzmas. Kad es 6. novembrī uz baznīcu braukdams kā parasts gribēju caur kapsētu piebraukt pie ģērbkambara, ļaudis nostājās man ceļā un izšķīrās tikai tad, kad es enerģiski uzsaucu kučierim, lai viņš brauc. Tomēr pēc pabeigtiem dievvārdiem ļaudis nelaida kučieri vairs cauri un man ar manām lietām gabalu līdz kapsētas vārtiem vajadzēja noiet kājām. Kad es biju aizbraucis, pie baznīcas noturēja mītiņu, kuŗā uzstājās no Liepājas atbraukušie runātāji; kāds saimnieks, kuŗš vēlāk aizbēga, bij dāvinājis dārgu sarkanu karogu, kuŗu šai gadījumā iesvētīja. Tai dienā savākti arī ap 100 rubļu priekš ieročiem. Pavisam skolotājs bij savācis šim nolūkam ap 500 rubļu, vēlāk aizbēgdams ar lielāko daļu no šīs naudas. Galvenais revolūcionārās kustības vadonis manā draudzē bij Apriķu tautskolotājs Melnbārdis, Kuldīgas semināra absolvents, kuŗš ne tikai šē, bet arī citur Aizputes apkārtņē bij turējis uzmusinošas runas un kopā ar citiem apkārtējiem skolotājiem neapzinīgos ļaudis rīkoja pēc savas patikas.

Kā es jau vasarā biju paredzējis, šis cilvēks kļuva manai draudzei par samaitāšanu. Kurzemes sinodes laikā es biju Jelgavā pie ģenerālgubernātora Bekmaņa un lūdzu viņu, lai viņš gādā prom bīstamo cilvēku, ko viņš arī apsolīja, bet viss tomēr palika pa vecam. Visaugstāk revolūcionārā kustība sacēlās, kad no Aizputes kā bīstamus sociālistus gribēja izraidīt veterinārārstu Herteli un 3 tautskolotājus. Tas bij 21. novembrī. Tad revolūcijas vadoņi saaicināja kopā ļaužu masas no Aizputes apkārtnes piecu jūdžu attālumā; pilnīga tautu staigāšana bij uz visiem ceļiem, kas veda uz Aizputi. Arī mani minētās dienas rītā, ap 4 gribēja aizvest, lai eju Herteli atsvabināt no policijas rokām. 4 ķerļi bij iekļuvuši līdz pat manas gulāmistabas durvīm. Izgājis ārā, es jautāju, ko viņi no manis grib. Man jānākot uz Kuldīgu. „Jā, kas tad noticis?” — „To mēs nezinām.” — „Kādēļ tad jūs mani izcēlāt no gultas? Kaunaties taču un taisāties, ka tieciet prom!” Manam nabaga kučierim gribot negribot bij jāiet līdz. Aizputē bij saplūduši ap 10.000 cilvēku un iznākums bij tas, ka policija 4 apcietinātos atlaida brīvā.

Kaņaspēka bij pietiekoši, bet pulkvedis aizliedza lietot ieročus un policija bij spiesta piekāpties.

Minētais skolotājs tūlīņ esot griezies pie sapulcētiem ar runu. Nu ļaudīm sacēlās sekste, viņi redzēja, kāds spēks viņiem bij, ja viņi bij vienprātīgi. Visas miera un kārtības saites nu bij atraisītas. Visur notika slepkavošanas un dedzināšanas. Turpmākās sekas šai glēvai policijas rīcībai bij tās, ka 1. decembrī pie manis mācītāja muižā ieradās 200 vīru liela banda. Vakarū pirms tam jau mani brīdināja. Kāda vācu amatnieka sieva no manas draudzes vēlu vakarā bij atnākusi uz mācītāja muižu un teica, ka viņa esot dzirdējusi, ka otrā dienā pie manis ieradīšoties 10 vīru vest ar mani sarunas, lai es izsaucot kaņaspēku. Es teicu pats sev, ka tas būs veltīgi, ja ļaudis neatnāks rīt, tie atnāks kādā citā dienā, izvairīties no viņiem taču nebūs iespējams. Tā viņi atnāca otrā dienā, ap pulkstens 1 pusdienā, pēc tam kad tie vispirms bij apstājušies pie saimniecības ēkām un gribējuši runāt ar pārvaldnieku. Tas bij atteicies nākt ārā, ja tiem no viņa kā vajagot, lai ienākot pie viņa 3 delegāti. To viņi nebij darījuši, pasludinādami pret viņu boikotu. Pēc tam viss gājiens devās pie manis, ap 200 vīru skaitā ar flintēm, nūjām, siena dakšām apbruņojušies. Viņi nāca no visām pusēm, mēs vispirms domājām, ka viņi uzbruks mācītāja muižai. Lielā puslokā viņi sastājās pie nama durvīm. Es atvēru logu un jautāju, ko viņi grib. Lai es nākot ārā, skanēja atbilde. „Es taču nevaru ar jums visiem runāt, izvēliet uzticības vīrus, ar kuriem es varētu vest saru-

nas.“ — „Nē, tad jau visi nedzirdēs, ko jūs teiksiet,“ lai es nākot ārā. To es arī darīju, pie kam mani pavadīja mana sieva. Man bija jānoklausās visādas muļķīgās valodas, piemēram, mācītājiem neesot sirds priekš latviešu tautas, tie saejoties tikai ar muižu īpašniekiem. Cik pavisam savādāki esot somu mācītāji, tie ejot ar tautu kopā, ņemdami daļību brīvības kustībā.

Man tādēļ tika likts pie sirds, lai es gādājos par to, ka Kurzemē tiktu atcelts kara stāvoklis un Hertels un 3 tautskolotāji tiktu atsvabināti. Kad es atbildēju, ka tas nestāv manā varā un nav arī mans uzdevums iejaukties politiskās lietās, bet ka mans uzdevums ir garīgā ziņā apkopt dvēseles, pret mani tika pasludināts boikots. No šī brīža neviens no maniem kalpotājiem nedrīkstēja pacelt priekš manis ne pirksta. Visus manus kalpus vārdā nosaukdami, tie aizliedza viņiem priekš manis strādāt. Kad mans kučieris paskaidroja, ka savus zirgus viņš tomēr kopšot, viņam tika piedraudēts, ka ja viņš to darīšot, tas karāšoties pie tuvākā koka. Cik paklausīgi arī kalpi nepielika roku pie darba, kad neviens to nevarēja redzēt, tas ir rītos un vakaros pie aizslēgtiem logiem, citā laikā viņiem tomēr vajadzēja sargāties no jebkuŗa darba. Tā mums cits nekā neatlika kā pašiem darīt visus mājas darbus. Man vajadzēja zirgus apkopt, ūdeni pumpēt, malku pienest u. t. t., manai sievai un meitai kopt cūkas, vārīt ēdienu u. t. t. Vakaros sargi staigāja ap māju, raudzīdamies uz to, ka tikai kāds no kalpiem nepadara kaut ko priekš mums. Pie virtuves loga bij pieslietas trepes, lai pārtiecinātos, vai mana sieva tiešām arī stāv pie pavarda un vāra. Vēl ļaunāk nekā man, izgāja Apriķu muižas pārvaldniekam Keiļenbergam. Tur kalpi juta līdzī revolūcionāriem. Viņiem netika doti nekādi pārtikas līdzekļi un triju dienu laikā viņiem vajadzēja aiziet no muižas. Treji rati mantu aizvešanai viņiem žēlīgi bij atvēlēti. Pirmā adventē man bij dievkalpojums Labragā, kuŗš man bij jānotur bez ērgelnieka, skolotāja Mauriņa, kuŗš bij atradis par labāku tai pašā dienā piedalīties mītiņā Zaķu muižā, nevis nākt uz baznīcu. Šis cilvēks vēlāk arī bij aizbēdzis un esot Beļģijā dabūjis diezgan labu vietu. 2. adventē es braucu uz Apriķu baznīcu vēl arvien bez kučiera, jo es taču tiku boikotēts. Baznīcu es atradu aizslēgtu, neviena baznīcas kalpa, neviena draudzes locekļa neredzēju, nekā neizdarījušam man bij jāgriežas atpakaļ. Tai pašā nedēļā, kādā pēcpusdienā, mēs izgājām pastaigāties. Pārņākdami, redzējām visu māju apgaismotu; mēs vēl brīnījāmies, kas gan šai laikā varētu būt atnācis mūs apciemot. Ieiedami priekšnamā ieraugām trīs vīrus cepurēm galvā, papirosiem zobos mūs gai-

dām. Tad manai pacietībai beidzot bij gals un es uzkliežu viņiem: „Cepures nost!“ kas arī tūlī notika. Pēc tam es teicu: „Un smēķē svešā mājā tikai tad, ja to atļauj,“ un viņi paklausīgi nolika arī savus papirosus. Tad viens no viņiem teica: „Mēs dzirdējām, ka jums esot divstobru flinte un brauniņš.“ Es teicu viņiem, ka neesmu mednieks un man nav flintes, un arī brauniņa man nav. „Savādi,“ runātājs teica atkal, „tādā laikā bez ieročiem.“ — „Jā,“ es teicu, „es palaujos uz citu sargu.“ — „Jā, jā,“ viņš domāja, „tas jau ir ļoti jauki, bet es palaižos labāk uz savu flinti.“ Pēc tam viņi aizgāja teikdami: „Uz redzēšanos!“ 3. adventē man vajadzēja sprediķot Salienas baznīcā. Kad atrados pusversti no baznīcas, 20 apbruņotu viru stājās man ceļā un paskaidroja man, ka nelaidīšot mani cauri, jo boikotēts mācītājs nedrīkstot ieiet baznīcā. Visi viņi bija no Apriķiem un es viņiem teicu: „Tā gan sakāt jūs, bet es nezinu, vai Salienas ļaudis domā tāpat, ļaujiet man taču ar viņiem parunāt.“ Nekas nelīdzēja. Es viņus vēl dariju uzmanīgus, ka viņiem būs jāatbild par šī soļa sekām, beidzot es vēl teicu: „Pret varu man jāpiekāpjas,“ un griezos atpakaļ.

Kas uz skolu zīmējas, tad no mācībām nebij ne runas. Skolotājs bij pastāvīgi uz mītiņiem un skolēni bij no skolas atlaisti. Ja viņi bij skolā, tie mācījās dziedāt revolūcionāras dziesmas, un mājā iedami tie dziedāja „Kas paši staigā driskās!“ nesdami pa priekšu sarkanu karogu. Jauno programmu ievēda pēc kādas vecāku sapulces, kurā tika lemts, vai mācīt ticības mācību skolā vai nē. Daži saprātīgi vecāki paskaidroja gluži nedroši, ka bez ticības mācības bērni taču nevarot palikt, bet tos pārbalvoja un ticības mācības stundas nu tika noliktas pie aktīm. Apmēram tāpat gāja arī Labraga un Padures skolās. Tikai Salienas skolotājs Sierinš visā šai laikā bij rikoļies kā pienākas, viņš bij irļavietis. Padures skolotājs Vilhelms Plauka, kurš arī bij Irlavas semināra absolvents un ar kuŗa darbu un izturēšanos es septiņu gadu laikā biju bijis ļoti apmierināts, tomēr tā bij pakļuvis zem Apriķu skolotāja Melnbārza iespaida, ka viņš gan ne labprāt, bet tomēr bij gājis revolūcionārai kustībai līdzī. Par to viņam vēlāk nācās smagi ciest; soda ekspedīcijām ierodoties viņu apcietināja un viņš 7 mēnešus nosēdēja cietumā. Tikai uz manu aizrunāšanu viņu atlaida brīvā, bet, kā dzird, lietas vēlreizējai izmeklēšanai to no jauna ievietošot cietumā.

Arvienu draudošāk savilkās negaisa mākoņi. Vecos pagasta amata virus atcēla un ievēlēja jaunus. Viena muiža pakal otrai nodega apkārtņē, kā piem. Aizputes muiža un Padure, kas arī piederēja pie manas draudzes, tāpat Labraga muiža, kur bez muižas ēkas iznīcinātas tika arī 5 jūrmalas vasarnīcas. Pa

ceļiem redzēja staigājam vienīgi apbruņotus ļaudis. Kad man tika paziņots, ka nākošās dienās jaunā pagasta valde saukšot mani priekšā, kur man būšot jāparaksta sociālistu programma, un ja es to nedarīšot, tad mani ar varu piespiedīšot aiziet, tad es sapratu, ka tagad ir laiks, ka atstāju savu mācītāja muižu. Jo kāda iemesla pēc lai es tur vēl ilgāk būtu palicis? Baznīcā mani nelaida, neviens draudzes loceklis uz mācītāja muižu nenāca, manu ģimeni pastāvīgi apdraudēja apkārtklistošās bandas. Gandrīz katru vakaru muižā dzirdēja šaujam. Kad dzirdēju runājam, ka vilcieni uz Aizputes dzelzceļa tuvākās dienās apstāšoties un visi vācieši no Aizputes un apkārtnes jau bij aizbraukuši uz Liepāju, arī es ar savu ģimeni atstāju mācītāja muižu 13. decembrī, pamezdam visu savu mantu. Kādas jūtas ir cilvēkam, kad to kā suni aizdzen no vietas, kur tas 18 gadus nostrādājis, nav vārdos aprakstāms, jo sajūta bij tāda, uz šejieni tu atpakaļ vairs neatgriezīsies. Liepājā mēs (septiņi cilvēki skaitā) atradām laipnu uzņemšanu dažādos mācītāju namos. Tā ka lielie dzelzceļi visi streikoja, mums uz Rīgu bij jābrauc caur Ventspili ar kuģi. Pēc ļoti vētraina brauciena pa jūru līdz Ventspilij, pie kam mēs 6 stundu vietā atradāmies ceļā 12 stundas, mēs, tur nonākuši, dzirdējām, ka uz Jelgavu noejot katru dienu viens kašaspēka vilciens. Tas bij mūsu glābiņš. Mēs atstājām kuģi, atpūtāmies vienu dienu Ventspilī un iebraucām Rīgā, gandrīz pēc nedēļas, skaitot no tā laika, kad bijām izbraukuši no mājas, tas ir 19. decembrī, atrazdami laipnu uzņemšanu kādā radu ģimenē. Rīgā es paliku gandrīz 3 mēnešus. Gluži bez darba es šē nebiju. Madaļas patversmē un cietumā es turēju dievkalpojumus, reiz es sprediķoju Doma baznīcas mācītāja vietā un pavadīju kādu liķi vēl aiz Dinaburgas (Daugavpils), kur to apglabāja ģimenes kapos Vitebskas gubernā. Jaunekļu savienībā un kādā misionēs pulciņā es turēju vairākus priekšlasījumus par misioni.

Pēc manas aizbraukšanas no Apriķiem, 19. decembrī pie Aizputes bij notikusi revolūcionāru kauja ar kašaspēku, kuŗa priekš pirmiem bij beigusies bēdīgi, jo pēc tam, kad viņiem 90 viru bij krituši, kamēr kašaspēks bij zaudējis tikai 3 kritušus un 4 vai 5 ievainotus, pārējie bij devuši kājām vaļu. Ar šo kauju patiesībā revolūcijai bij begas. Ļaudis sāka nākt pie prāta. Vadoņi, kuŗi tik daudz bij solījuši, bij zaudējuši katru uzticību.

Sekošais piemērs lai rāda, kādu teroru revolūcionāri un sevišķi mans Apriķu skolotājs mēdza izlietot. Kad pie Padures muižas dedzināšanas revolūcionāri kādu Biržu saimnieku bij saņēmuši kā spiegu, tas uz Melnbārža rīkojumu turēts apcietināts Apriķu valsts mājā. Te viņam piespriests nāves sods.

Kad šis cilvēks izvests no aresta telpām, viņš nokritis skolotājam pie kājām teikdams: „Augstais, cienīgais kara lielskungs, ko es jums ļaunu darijis, piedodat, piedodat!“ Bet tas viņam uzkiedzis: „Nost no manām acīm, tu nelieti!“ Pēc tam viņš aizvests un nošauts.

III. Atklātās revolūcijas apspiešana.

Kad valdība beidzot saņēmas un sāka sūtīt pietiekošā skaitā karaspēku uz vietām, soda ekspedīcijas un lauku kara tiesas iesāka savu darbību, galvenie vainīgie tika apcietināti un saņēma savu sodu un iestājās miers. Apriķos dedzināšanas nebij notikušas, tomēr muižu, pēc pārvaldnieka aizdzīšanas, bij pārņēmuši revolucionāri savā īpašumā. Bij izvēlēta komiteja, kuŗa bij uzņēmusies pārvaldišanu. Zirgi, govīs, labība bij tikusi pārdoti, kalpi ņēma sienu un ābolīnu no šķūņiem. Žagarus un malku katrs varēja ņemt pēc vajadzības. Ar vārdu sākot — bija ieviesta pilnīga komūna. Tad 1906. gada janvāra beigās ieradās soda ekspedīcija. Melnbārdis un viņa palīgi, visa rīcības komiteja aizbēga un neviens no viņiem vēl līdz šim nav saķerts. 4 vai 5 nopēra, 2 izsūtīja, un tagad, vēl pēc 9 mēnešiem, 4 cilvēkiem, tomēr ne galveniem vainīgiem, bet tiem, kuŗi man nelāva braukt uz Salienas baznīcu, ir piespriesti 1—2 mēneši cietumā. Redzams, cik ātri darbojās mūsu tiesas.

Pēc tam kad Rīgā biju saņēmis draudzes lūgumu ar 200 parakstiem, es pēc triju mēnešu prombūtnes atgriezos atkal pie saviem amata pienākumiem Apriķu draudzē. Daudz bij tādu, kas mani draudzīgi apsveica un varēja redzēt, ka viņiem bij prieks dzirdēt atkal Dieva vārdu. Bet lielu daļu, visvairāk vīriešu kārtas jaunekļu, šī kustība ir atsvešinājusi no baznīcas, kas laikam atkarājās arī no tā, ka galvenie musinātāji un vadoņi nav saņemti un droši vien pa daļai uzturas vēl turpat tuvumā, atstādami savu iespaidu uz ļaudīm. Vismaz es saņemu draudu vēstules un arī policija ir mani brīdinājusi, lai esmu uzmanīgāks.

Tāds īsumā ir revolūcijas apraksts manā draudzē.

Apriķu mācītāja muižā.
29. septembrī 1906. g.
№ 125.

E. D. Grūners,
Apriķu mācītājs.

Valtaiķu mācītājs
18. augustā, 1907. g.
№ 536.

Augsti godājamam
mācītājam Bilensteina kungam
Vecsaule.

Ja man tagad jāraksta vēl viens ziņojums par 1905./06. gada revolūciju, tad sīkāku datu es šoreiz negribu dot, jo es gan laikam varu pieņemt, ka tādu jums, godājamais mācītāja kungs, jau pietiekoši daudz būs pie rokas, tādēļ es domāju ap-

robežoties ar faktiem, kuŗi varbūt nebūs sastopami dažos citos ziņojumos.

Jau 1905. gada sākumā tika atrastas proklamācijas, kuŗas bij izkaisītas uz ceļiem un laukumiem. Pirmo reizi es ar šo aģitācijas kustību dabūju iepazīties 1. maijā, noturēdams dievkalpojumu Tašu-Padures lūgšanas namā. Toreiz dievkalpojuma laikā jauni cilvēki sacēla troksni ārpusē pie dievnama. Pēc dievkalpojuma beigām, kad es pats jau biju aizbraucis, izklīstošiem baznīcēniem bij tikušas izdalītas proklamācijas un mežkungam un mežsargiem draudēts ar revolveriem. Kad es 3. vasarsvētkos atkal braucu uz turieni, mani mežā gaidīja kāds vecs baznīcas pērminders, kuŗš lūdza mani, lai neturu dievkalpojumu, jo tas katrā ziņā tikšot traucēts. Pēc tam es, ceļā uz turieni, iegriezos kādā muižā un telefonēju no turienes apriņķa priekšnieka goda palīgam Aizputē. Tas apsolījās pulkstens 1 ar draguņu nodaļu ierasties pie lūgšanas nama. Es tad novilcināju dievkalpojumu tik tālu, ka draguņi ieradās taisni pa baznīcas lūgšanas laiku. Tā bij novērsts traucējums un revolūcionāri, kuŗi kā vēlāk izrādījās, lielākā skaitā mežā bij gaidījuši, nemaz nerādījās. Pēc dievkalpojumi Padures lūgšanas namā tika pārtraukti un atjaunoti tikai 1906. gada lieldienās.

Tikai ap 17. oktobri revolūcija še tapa atklāta, pēc tam, kad bij notikuši arī jau streiki. Piemēram Kazdangas muižā tika pārtraukti visi darbi, tā ka pat lopu kopšanu dažādās muižās un pusmuižās vajadzēja izdarīt nedaudziem muižas ierēdņiem draguņu apsardzībā, jo toreiz Kazdangas muižā vēl atradās draguņu nodaļa. Šos draguņus aizsauca uz Aizputi, kad tur bij izziņots pirmais lielais tautas mītiņš, lai atsvabinātu trīs apcietinātus vadoņus. Ka šī mītiņa nolūks tika panākts un aģitātorus policija uz ļaužu pieprasījuma bij atsvabinājusi, ar to izskaidrojami visi turpmākie notikumi. Viens no pirmajiem kauna darbiem bij Kazdangas modernieka nogalināšana, kas notika aģitatora Zemrovska, no Rīgas izbraukuša mūrnieka vadībā, kas še noturēja visus vietējos mītiņus. Tieši no kāda no šiem mītiņiem, kas notika pie pagasta mājas, kāda apbruņota banda bij devusies uz Sieksātes muižu, kur kungu māja vispirms tika izlaupīta un pēc tam nodedzināta. Šai kungu mājai 10 dienu laikā sekoja pārējās manā draudzē, kā piemēram, Kalnmuiža, Perbone, Kalvene, Puņi, Rudbārži un kā pēdējā 17. decembrī Kazdanga, kuŗas izlaupīja un izpostīja bandas, kas atgriezās no tā sauktās Aizputes kaujas (triju dienu ilgas nesekmīgas Aizputes aplenkšanas). Visā šai laikā tautu pilnīgi terorizēja dažādas neprātīgas baumas

(melnā sotņa). Visur varēja sastapt apbruņotas bandas, ziņnešus jāšus un uztrauktus cilvēkus. Mācītāja muižu pavisam apmeklēja septiņas tādas bandas, pa lielākai daļai naktis, meklēdamas ieročus, ēdienu un zirgus. Viena no pēdējām bandām bij nākusi mācītāja muižu nodedzināt, kas arī notiktu, ja to neaizkavētu kāda cita lielāka banda. Mācītāja muižas ļaužu ēdamistabā norisinājās cīņa, kurā otra banda, kāda Rudbāržu paligskolotāja vadībā pirmo atbrūoja, lai to sasietu aizvestu prom. Šis gadījums neapšaubāmi rāda, ka starp revolucionāriem pastāvēja divas pretrunīgas partijas (Savienība un strādnieku partija). Policiju šai laikā nemaz nemanīja. Vienīgais urjadņiks šai apvidū jau sen bij atbrūnots un aizdzīts. Baznīcas apsardzība formas pēc bij organizēta. Kazdangas barons Manteifels, kā baznīcas priekšnieks, jau Jānos bij saaicinājis visus 28 baznīcas pērminderus uz apspriedi. Še tika nolemts, ka turpmāk svētdienās dežurēs nevis 4, bet 8 pērminderi, priekš kurjiem iegādās 8 revolverus. Revolverus uzglabāja ģērbkambarī. Tikai nedaudzi no baznīcas pērminderiem vēlāk tiešām arī paņēma ieročus, un tiem pašiem, kad sākās ieroču meklēšana, vajadzēja revolverus nogādāt pie malas. Bez tam es arī šaubos, vai kāds no šiem cilvēkiem vajadzības gadījumā būtu lietojis ieroci. Barons Manteifels pa svētdienām ieradās uz dievkalpošanu. Un tomēr es domāju, ka šis solis palīdzēja nomierināt dažu labu bailīgāku garu. Un arī es atradu par vajadzīgu pārrunāt to no kanceles. Še ievēlētās ricības komitejas izturējās vēl samērā mēreni. Mācītājam no šīs puses nekas nav darīts. Nav notikuši nekādi dievkalpojumu traucējumi un dievkalpojumi ir tikuši kārtīgi noturēti. Jā, bij pat novērojama ļoti dzīva piedalīšanās, izņemot svētdienu, kurā dievkalpojuma laikā notika mītiņš, bet pat šai dievkalpojumā ņēma dalību liela daļa draudzes locekļu.

No 8 skolotājiem 5 bij dedzīgi aģitatori, Kazdangas Pūnpuru pēc tam pakāra. Tāšu-Padures Šmidts izglābās no nošaušanas aizbēgdams, tāpat abi Rudbāržu skolotāji, Zelmans un Ozols un Kalnmuižas Pulturs. Tikai divi veci irlavieši ir pilnīgi bez jebkādas vainas, un kāds Kuldīgas seminārists piedalījās tikai ļoti atturīgā kārtā, kur tam nebija iespējams izvairīties, tā ka tas varēja palikt amatā.

Muižu īpašniekiem beidzot visiem bij vajadzējis atstāt šo apvidu, pēc tam, kad tie cik vien ilgi iespējams bij izturējuši. Tikai starp 4. adventi un ziemsvētkiem iestājās reakcija. Pirmā soda ekspedīcija ieradās pirmās janvāra dienās. 3. janvārī tika nošauti pirmie 6 vīri Kazdangā. Šai pašā dienā no-

dedzināja arī dzīvojamo ēku kādās lauku mājās. Dažādās soda ekspedīcijas nošāva pavisam 24 draudzes locekļus un nodedzināja 8 mājas. Bez šiem 24, kādā dienā turpat baznīcai līdzās tika nošauti 32 ārnovadnieki, kuŗu liķi pa daļai arī vēl svētdienā bij palikuši turpat guļam. Šis stingrās rīcības iespaids bez šaubām bij paliekošs un labs, jo cik ļauni laiki toreiz arī nebij, ļaudis tagad vairākkārtīgi ir nākuši pie atziņas. Pie šīs pārliecības es esmu nācis mājas pārklaušināšanās, kuras tika noturētas arī 1906. gada februārī un martā.

Ja arī pagrimšana, kas pēc tādiem laikiem neizbēgami ir novērojama, sevišķi pie jaunatnes, dažu labu reizi ir manāma, tad tomēr man jāsaka, ka arī daļa iepriecinoša parādība ir redzama, un ka dažs labs draudzes loceklis smago pārbaudījumu laikā man ir tapis tuvāks, bet tas, ka baznīca tagad pat ir labāk apmeklēta, rāda, ka tomēr ir tādi draudzes locekļi, kuru jaunums, ko visi esam pārcietuši, ir pamudinājis atgriezties.

H. v. G a v e l s,

*Augsti godājamam
mācītājam H. Bilensteina kungam
Vecsaulē.*

Labprāt, godājamais mācītāja kungs, uz Jūsu septembrī izteikto vēlēšanos, gribu uzņemties attēlot Jums šejienes revolūcionārās parādības, tikai baidos, ka tas viss būs diezgan nepilnīgs, jo lielākā daļa mēnešu un dienu datumu man ir izkritusi no atmiņas.

Vispirms attiecībā uz visu garīgo, politisko un sabiedrisko dzīvi Gramzdas draudzē, kuŗa man nu jau vairāk nekā 40 gadu ir pazīstama, varu teikt tikai to, ka draudzei no laika gala baznīcas intereses ir stāvējušas tuvu, baznīca vienmēr čakli ir tikusi apmeklēta un draudze vienmēr labprāt un ar prieku ir piedalījusies visos baznīcas darbos, ko tā arī varēja, jo ir samērā turīga draudze. Saimnieki visi ir savas mājas izmaksājuši un laimīgi un mierīgi dzīvo viņās. Pie šīs draudzes skaitās sekošās muižas: Kaleta, Pormsāte, Dižgramzda, Mazgramzda un Trekņi; bet pie viņas turas arī sekošās pie Embūtes draudzes piederīgās muižas: Azviķe, Diž- un Mazdāma, Smaīži, Rauda un Galķi, par kuŗām garīgā ziņā jārūpējas vienīgi Gramzdas mācītājam, kamēr Embūtē mācītājs, kam jānolīdzina visas naturālās un citas nodevas, neliekas par šīm muižām ne zinot. — Attiecības starp draudzi un mani vienmēr ir bijušas ļoti patriarchālas, un politiski un saimnieciski notikumi, man slimniekus apmeklējot, vai piedaloties kāzās vai bērēs, tika ar mani pārrunāti un pa lielākai daļai pēc ziņām, kas bij smeltas

no „Latviešu Avīzēm“. Tikai pēdējos gados sāka turēt arī citus laikrakstus un es šur tur tiku redzējis „Balsi“, „Baltijas Vēstnesi“ u. t. t. Skolās visās bij krietni Irlavas semināristi par skolotājiem un par bērnu sekmēm varēja priecāties. Tad nāca pārkrievošanas mēģinājumi, kuŗi diemžēl atrada auglīgu zemi latviešos, kas meklēja pieslieties krieviskumam un kuŗos latviešu prese vēl bij sakurinājusi naidu pret vāciešiem; pusizglītība, kādu, skola deva, tapa par neizglītību; pagastiem likās, ka Irlavas semināristi ir par konservatīviem un tie gribēja tos atlaist, un skolu inspektora (kroņa ierēdņa) pabalstīti, tie pārvērta vairākas parastās tautskolas par ministrijas skolām ar skolotājiem no Baltijas semināriem Kuldīgā un Rīgā. Irlavieši bij tikai palīgskolotāji ar niecīgu iespaidu, un man ir bijis jādzird daudz sūdzību par garu, kāds no tā laika skolās valda. Tomēr no kāda īsta pretlikumības gara vēl nekas nebij manāms. Līdz 1904./05. gada ziemā prātīgākie starp latviešiem pašiem sāka runāt, ka no Liepājas dažādi tikšot mēģināts kalpu un dienastnieku stāvokli uzlabot sociālā un materiālā ziņā. Ap 1904. gada ziemsvētkiem muižas laudis jau ieradās pie viena otra no kungiem, jautādami, ko viņi lai dara, ja aģitatori no Liepājas mēģinātu aizkavēt viņus darbā. Un vairākkārt viņiem tika atbildēts: „Dariet, kā ziniet, mēs nevaram jūs aizsargāt,“ pie kam neviens gan nedomāja, ka draudi no Liepājas varētu būt nopietni ņemami, lai gan jau bij parādījušās atsevišķas proklamācijas ar uzrakstu: „Ceļaties, proletārieši“. Bet tad pēkšņi kādā pirmdienā, marta sākumā, ap pusdienas laiku Pormsātes muižā kalpi pārtrauca darbus un pieprasīdami lielu algas pielikumu, tūlīņ aizsūtīja delegātus uz 5 verstis attālo Dižgramzdas muižu un panāca arī tur darbu pārtraukšanu, noliedzdami arī lopu kopējiem apkopt lopus, tā kā turienes baronesēm pašām vajadzēja barot lopus un slaukt govīs. No šejienes tie aizsūtīja savus sūtņus vēl tālāk uz Diždāmes un Azvīķes muižām, kur arī tika pavēlēts darbus pārtraukt. Tikai pēc algas pielikuma izspiešanas, kas tūlīņ bij jāizmaksā, darbs otrā dienā tika atkal atjaunots un līdz Jurģiem laudis strādāja tad mierīgi tālāk. Uz Jurģiem kā ar agrākiem laudīm, tā ar jauniem pienācējiem tika noslēgti jauni līgumi, pie kam dažā muiža pielika pie algas un paturēja kalpus, bet viena otra cita ievada dienas algādžu saimniecību, kas izrādījās ļoti piemērota. Pa lielākai daļai tie bij latvieši, kas šo kustību radīja un tai labprāt sekoja, bet šai pusē daudzās muižās arī leiši ir pieņemti par laukstrādniekiem; tie labprāt negribēja nolikt darbu, bet latviešu darba biedri viņus uz to piespieda, un arī vēlāk kungiem vieglāk bij vienoties ar leišiem nekā ar latviešiem, kas laikam atkarājās no tā, ka lat-

vieši ir daudz turīgāki, nekā leiši, un pēdējiem tādēļ no lielāka svara ir nezaudēt savus ienākumus. Pēc tam kad uz Jurgiem bij panākta vienošanās, ja arī ar lieliem upuriem un zaudējumiem priekš darba devējiem (piemēram arendātoriem), visa vasara pagāja samērā mierīgi; mēdza jau gan vispār sacīt, ka tas esot klusums pirms vētras, un visi ar bailēm raudzījās nākotnē. Vasarā tomēr bij radušās dažas laupitāju bandas, kurām šejienes mežos bij savas slēptuves, un bieži bij dzirdams, ka uzbrukts cilvēkiem, kas no pilsētas braukuši mājā un kuņiem, kā domājams, vajadzējis naudai būt klāt, bet no šaušanām un slepkavībām vēl nekā nedzirdēja, līdz kamēr rudenī naktis kļuva garākas un tumšākas, un pa dažiem ceļiem, kā piemēram pa to, kas gar mācītāja muižu veda no Priekules stacijas uz Skodas miestiņu leišos, braukšana kļuva jau stipri bīstamāka. Naktis bieži bij dzirdami šāvieni, vai nu tas bij tādēļ, ka šāva braucēji, lai rādītu, ka viņiem ir ieroči, vai arī uzbrucēji gribēja iebiedēt savus ūpurus, sāka tomēr jau izveidoties kautkas mazam teroram līdzīgs, un neviens vairs labprāt nebrauca pa nakti. To tiesu redzēja arvienu vairāk jaunu cilvēku braucam ar divriteņiem, un ja par viņiem apjautājās, tad dzirdēja, ka tie esot liepājnieki, kas izbraukuši izkaisīt proklamācijas, kā arī mutes vārdiem aģitēt par revolūciju. Beidzot apstākļi sāka noskaidroties, kad nezin „kā“ un „no kā“ uz 6. novembrī 1905. gadā bij nolikts mītiņš (pēc dievkalpojuma), kuŗam vajadzēja notikt Gramzdas mežā šejienes ministrijas skolas tuvumā. Jāaizrāda, ka sociālisms šē bij parādījies divās partijās: viena no viņām, tā sauktā „partija“ vēlējās tikai sociāla rakstura reformas, otrā „savienība“, kuŗa no Liepājas šē aģitēja, bij tīri revolūcionāra, pret ķeizaru un baznīcu un katru kārtību. Šai pirmā mītiņā uzstājās kāds runātājs, kā toreiz vispār tika stāstīts, kāds žīds no Rīgas, kuŗš piederēja pie „partijas“ un runāja vienīgi par laukstrādnieku materiālā stāvokļa uzlabošanu, ieteikdams visiem palikt par sociālistiem, un tad visi kopā muižu īpašniekus un bagātņiekus piespiedīšot maksāt lielākas algas, pie kam tas uzstādīja tik augstu normu, ka tādu nevarēja maksāt un lielie zemes īpašumi tā pamazām izniktu. Bez tam tika arī teikts, ka nevajag vairs kungiem maksāt nekādus maksājumus, un ka drīz tiks noturēts otrs mītiņš, kuŗā sociālistu komiteja izmeklēs, kas runātāja rīkojumiem nebūs klausījis un nepaklausīgos sodīs. Šī vīra runai nebij nekādu lielu panākumu, mūsu strādnieki uzņēma to ar neuzticību un varēja dzirdēt vienu otru tamlidzīgu izteicienu, kā: „mums jau vēl „sprīku“ diezgan ir tādām sludinātājam atbildēt“. Neskatoties uz visu to, 13. novembrī sanāca 2. mītiņš, kas tika noturēts Gramzdas skolas namā, arī baznīcas

tuvumā, un kurā 5 runātāji, visi sveši, turēja runas, daži īsti ugunīgas, un „spriki“ palika nelietoti, bet laudis, galvas kratīdami, izrunājās, ka runātājiem varbūt tomēr esot taisnība. Mitiņam vajadzējis sākties ar revolūcionāru dziesmu, bet nu lūk, neviens no maniem draudzes locekļiem tādas dziesmas nezinājis, par ko sapulces dalībnieki no runātāja izpelnījušies pārmetumu: „Vai tad Jūs te esiet tik tumši, neattīstīti laudis, ka Jūs tās dziesmas nepazīstiet!“ Pēc tam 5 runātāji uzņēmusi kādu revolūcionāru dziesmu pēc kādas baznīcas meldijas un sapulce pievienojusies, dziedādama baznīcas dziesmu uz tās pašas meldijas. Arī šis mitiņš pagāja gluži mierīgi, bet zeme bij sagatavota, un to nu izmantoja no Liepājas izsūtītie „savienības“ aģitātori, kuŗi, sevišķi Pormsātes muižā, kur viņiem pievienojās saimnieki un saimnieku dēli, un citi jaunieši, ieguva virsroku, un bieži tika dzirdēts par jauniem cilvēkiem, kas, izbraukuši no Liepājas, izplatīja revolūciju, uzbruka atsevišķiem cilvēkiem, pagasta mājām un citām vietām, spieda maksāt viņiem naudu un, revolveri rokā, izplatīja teroru. Vispirms notika uzbrukums Pormsātes pagasta namam, visas aktis un oficiālie papīri tika sadedzināti, pagasta rakstvedis Brūns padzīts, tautskolotājs Cimermans atcelts, tāpat pagasta amata personas un nu revolūcionāri ievēlēja jaunas amata personas, starp citu arī Ozolu saimnieku Jēkabu Piziķi un Bolīņu saimnieku Jāni Graiksti, kas abi bij lieli dzērāji un visnederīgākie cilvēki, no kuŗiem varēja sagaidīt jeb kuŗu noziegumu. Šejienes baznīcā katru svētdienu varēja redzēt svešus sociālistus, kuŗi tomēr atturējās no jebkādam nekārtībām, un varbūt gaidīja tikai uz izdevīgu gadījumu, lai sarikotu kādas demonstrācijas, pie kam viņus pāra reizes, kā man stāstīja, aizkavējuši zaldāti, kas arī stāvēja baznīcā un ārpus baznīcas.

Ap 20-to novembri dižciltīgie muižu īpašnieki sāka atstāt savas muižas un meklēt patvērumu ārzemēs vai arī Liepājā, atstādami savas muižas pārvaldnieku zināšanā, vai, kā daži darīja, aizveda savas ģimenes drošā vietā uz paši, sargu pavadīti, atgriezās savās muižās, lai aizstāvētu tās pret revolūcionāru uzbrukumiem. Man pašam līdz tam laikam nekā no sociālistiem nebij nācies ciest, te 24. novembra vakarā, pulksten 7, 10 vīru liela banda uzbruka mācītāja muižai; 4 vīri revolveriem apbruņojušies iebruka mājā, 6 palika ārā par sargiem. Uz manu jautājumu, kas viņi ir, viņi atbildēja: „revolūcionāri“, kas sūtīti no Liepājas sadedzināt baznīcas grāmatas un dabūt naudu. Ja es viņiem visu prasīto izdošot, viņi man nekā nedarišot, kurpretim, ja es liegšoties izpildīt viņu prasības, viņiem esot pavēlēts mani nošaut. Neātlīka nekas cits, kā parādīt viņiem

skapi ar baznīcas grāmatām, atslēgt viņiem manu rakstāmgaldu, skapjus un kumodes un tā viņi paņēma, pēc tam kad viņi baznīcas grāmatas patiešām bij sadedzinājuši, manu un svešu naudu, apm. 150 rbl., pulksteņus un dažādas citas lietas apm. 100 rbl. vērtībā, pēc 1½ stundas atstādami mācītāja muižu un piespiezdami arī vēl manu kučieri ar maniem zirgiem aizvest viņus vēl 2 jūdzes tālāk, pēc tam, kad viņi man bij nolieguši turpmāk baznīcā noturēt aizlūgumu par ķeizaru un visiem maniem ļaudīm piesacījuši, ka neviens no viņiem pirms pulksten 7 no rīta nedrīkst atstāt mācītāja muižu, citādi tas tiks nošauts. Neskatoties uz visu to, aizlūgumu par ķeizaru es nākamā svētdienā tomēr turēju, bet uzbrukums mani bij padarījis tik nervozu un tā uztraucis, ka es ar savu sievu 29. novembrī uz 10 dienām aizbraucu uz Liepāju, lai tur nomierinātos, kas man arī izdevās, tā kā es 7. decembrī ar pēdējo vilcienu pirms lielā dzelzceļu streika atgriezos atkal atpakaļ. Pa tam Gramzdā rikojās kāds cilvēks, Nodagas saimnieka dēls, vārdā Strauss, kurš bij dabūjis labu skolu, runāja vairākas valodas, piederēja pie Liepājas „savienības“ un no Liepājas sociālistu centrālkomitejas bij izraudzīts par šejienes revolūcionārās kustības vadoni. Tas 5. decembrī atkal vietējā skolā bij sarīkojis mītiņu, kurā atkal vecās pagasta amata personas tika atceltas un ievēlētas jaunas, revolūcionāras, starp citu 2 jaunas sievietes, kuŗas piekrita tam pašam virzienam. Ar ārkārtīgu dedzību viņš runāja par to, ka muižnieki atgriezušies atkal uz savu tēvijā — Vāciju, muižas tagad vajagot konfiscēt un revolūcijas labā izmantot, un kur muižnieki esot palikuši, tur muižas jānodedzina un viņi paši jānošaujot u. t. t. Skolas pārzinis Zilbers, pazīstams zem rakstnieka vārda Sudraba Edžus, no sākuma nebija gribējis atļaut skolas telpās noturēt mītiņu, bet Strauss pielicis viņam brauniņu pie krūtīm un piespiedis viņu un tai pašā sapulcē tas ievēlēts par delegātu un brīnums — šis cilvēks, kurš līdz tam bij bijis lojāls un ķeizaram uzticīgs — pēkšņi, laikam jaunais gods viņam bij sakāpis galvā, bij kļuvis par niknu revolūcijas piekritēju un no tā laika brauca apkārt bikstīdams uguni, cik vien tas viņa spēkos stāvēja, kā še, tā apkārtnē, piemēram Aizvīķē, kur tas arī sarīkoja mītiņus, turēja priekšlasījumus, aicināja uz cīņu pret valdību, Aizvīķes pagasta skrīverī un turienes tautskolotāju Kārklīņu ievilkdams līdzī kustībā, tā kā skolā bērni ik dienas vingrinājās revolūcionāru dziesmu dziedāšanā un katra kārtība likās izzūdam. Lai gan tagad daudz vecāku savus bērnus izņēma no skolas un daudzi prātīgi cilvēki izteicās pret sacelšanos, tad tomēr slimība kā vēzis izplētās uz visām pusēm, un iznākums bij tas, ka 15. decembrī Dāmas

muižas dzīvojamo ēku uz Strausa un Zilbera pavēli nodedzināja un Smaišos iekārtu pilnīgi izdemolēja aiz atriebības pret abu šo muižu īpašnieku baronu Šrederi. kuŗš jau no paša sākuma ļoti enerģiski bij uzstājies pret socialistiem. — Šai pusē tika nu vēl dažās muižās, pavisam trijās, nodedzināti barības šķūņi, bet drausmīgi bij katru vakaru redzēt sārtu blāzmu debesīs no ugunsgrēkiem citos pagastos.

Atgriezies no Liepājas, es 3. adventē turēju atkal dievkalpojumu līdz ar aizlūgumu par ķeizaru, bet minot vārdā ķeizara nama locekļus, baznīcā klātesošie svešie revolūcionāri tā splaudījās un daudzijās un švikāja kājām, ka es, lai neprofanētu lūgšanu un savu baznīcu pasargātu no tālākas apgānīšanas, nolēmu neminēt vairs nevienu vārdā, bet aizlūgt tikai par „valdīšanu“, ko es līdz jaunam gadam arī izvedu, pēc kam man vairs nebij jāpiedzīvo nekādi traucējumi baznīcā. Tikai pēc kāda mītiņa man tika paziņots, ka Strauss un biedri nolēmuši 4. adventē nākošo mītiņu noturēt baznīcā. Es tādēļ griezpos pie draudzes ar mierīgu, sirsnīgu runu, lūgdams viņu, lai tā savu baznīcu nedod šim mērķim, un es piedzīvoju to prieku, ka pēc beigta dievkalpojuma, kad socialisti gribēja nākt baznīcā, visa draudze uzstājās pret to un to neatļāva, pēc kam sapulce devās uz skolu un tur noturēja savu mītiņu. Bet man bij jāpiedzīvo tas uztraukums, ka pēc mītiņa beigām Strauss ar iepriekš minētiem Piziki un Graiksti, revolveriem ķešās, ienāca pie manis, noprasidami, kā es drikstējis liegt draudzei, lai tā nedod baznīcu priekš mītiņa, kapēc es pats neeju uz mītiņiem, kas lielā mērā palīdzētu izplatīties viņu labai lietai, pie tam saukdami vārdā dažus mācītājus (vidzemniekus un kurzemniekus, kuŗu vārdus es še vairs negribu minēt), kas nemaz neesot pret viņiem, kādēļ tad es neejot kopā ar viņiem? Kad es viņiem teicu, ka mans amats ir vienīgi sludināt Dieva vārdu un mēs šurp un turp par to izrunājāties, pie kam viņi izturējās diezgan pieklājīgi, viņi izjautāja mūsu ļaudis, kā tie ar mums esot mierā un prasīja beidzot naudu, kā viņi teica, ieroču iegādāšanai, kuŗu viņiem vajagot ko „tos kungus nošaut“. Es teicu viņiem, ka viņu biedri pirms kāda laika man jau visu atņēmuši un ka tādēļ man nekā nav, un ar to viņi arī apmierinājās un atstāja mūs pēc tam, kad bij še kādu stundu uzturējušies. Protams, mana sieva un mani nervi pēc šī apciemojuma bij atkal lielā mērā uztraukti, un katrs troksnis sacēla jaunu uztraukumu un bailes, kuŗas vēl pieauga, kad nākošā dienā, 19. decembrī, kad mēs patlaban sēdējām pie vakariņām, atkal kāda banda, sastāvoša no 4 drusku iereibušiera jauniem cilvēkiem, kas visi bij bruņoti gaŗām flintēm, no mājas

pakalpusē iebruka mūsu ēdamistabā līdz pat ēdamam galdam un katēgoriski pieprasīja manu flinti, kas tiem esot vajadzīga, ar ko pie Aizputes iet cīņā pret karaspēku. Man vajadzēja flinti atdot, bet es pēc 4 dienām dabūju to atkal atpakaļ, jo kad šie jaunie cilvēki nonākuši Aizputē, kauja jau bijusi izšķirusies revolūcionāriem par launu. Par to man 1. ziemsvētku dienā bij jāpārdzīvo jauns uztraukums, kad pirms dievkalpojuma Strausa kungs ienāca pie manis ģērbkambarī un lūdza mani, lai aizlūdzu Dievu par tiem, kas pie Aizputes krituši. Kad es viņam teicu, ka es par mirušiem vispār neaizlūdzu Dievu, bet gan, ja viņš vēlas, varu lūgt iepriecinājumu priekš tiem, ko šī nāve apbēdinājusi, viņš bij ar to mierā un tā latviešu un pēc tam vācu dievkalpojums pagāja bez traucējumiem, bet pēc tam man no revolūcionāriem un sociālistiem nekā vairs nav nācies ciest, jo 8. janvārī 1906. g. šē ieradās soda ekspedīcija, kas stipri patīrīja šo pusi. Kad izplatījās ziņa, ka viņa nāk, aizbēga galvenie aģitatori, starp citu arī skolotājs Zilbers; daži no aizbēgušiem aizbrauca uz Šveici, citi uz Angliju, vēl citi uz Ameriku, no kurienes tie tad sūtīja vēstules uz māju saviem šē palikušiem piederīgiem. No palicējiem pirmais, ko nošāva, bij jau minētais Pormsātes Ozolu saimnieks Jēkabs Pizīkis un viņam sekoja vēl diezgan daudz citu, tā kā Gramzdas draudzē pavisam nošāva 22 cilvēkus, starp tiem arī Aizviķes tautskolotāju Kārklīņu un turienes pagasta rakstvedi, pareizticīgās konfesijas, un beidzot pagājušā rudenī Pormsātes Boliņu saimnieku Jāni Graiksti, kurš visu vasaru bij dzīvojis savā rudzu laukā, bet beidzot bij ticis apcietināts, un dragūni viņu bij nošāvuši, kad tas bij mēģinājis bēgt. Soda ekspedīcija nodedzināja arī 3 mājas, un nodomāts bij uzspridzināt Gramzdas skolas namu, bet uz manu lūgumu tas tika saudzēts.

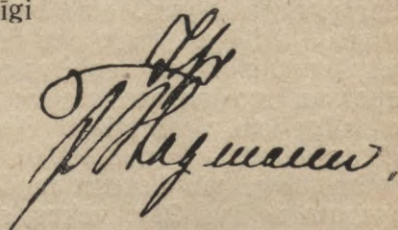
No tā laika viss liekas būt mierīgi; baznīca svētdienās un svētku dienās ir atkal pilna laužu, dievgaldnieku tikpat daudz kā agrāk un daudzi ir kā no slimības atveselojušies. Tikai reizēm uz ceļiem un arī baznīcas laukumā izkaisītās proklamācijas rāda, ka tomēr vēl pastāv kāda cīņas organizācijas centrālkomiteja. Revolūcionāru laikrakstu „Cīņu“ šē nelasa, un tikai retumis dzird, ka šē tiktū turētas un lasītas latviešu rīdīšanas lapas, bet, cik ļoti šē vēlas mieru, rāda tas apstākļi, ka neskatoties uz višām manām, diemžēl veltīgām, norāšanām un pamācībām, visā manā draudzē piedalīšanās lūdzamā nedēļā no 24. līdz 30. septembrim bij ļoti dzīva.

Ar to es Jums, augsti godātais amata brāli, būtu sniedzis diezgan plašu aprakstu, tomēr no sirds jūs nožēloju, ka Jums būs jālasa visi Jums iesūtītie ziņojumi. Tas aizņem daudz

laika, un es domāju, Jūs būsiet gluži apmierināti nesajemdami ziņojumu no Priekules un Krūtes, kur nav mācītāja. No Priekules tā vai tā nekā daudz nebūtu ko ziņot, jo tur pastāvīgi uzturējās karaspēks un tādēļ pa lielākai daļai viss bij ļoti mierīgs. Interesantākais no turienes notikumiem būtu tas, ka daudzīnāto Strausu, pēc tam kad tas apcietināts pie iekāpšanas kuģī, ar kuŗu tas gribējis doties prom, kara lauka tiesa Priekulē bij pakārusi pie telegrafa staba. — Krūtē viss pa lielākai daļai bij bijis mierīgi, tikai kādā svētdienā virs baznīcas durvīm bijis piestiprināts sarkans karogs un mācītājs Jūrgensons saņēmis rakstu, kuŗā tam aizliegts noturēt aizlūgumu par ķeizaru un tā vietā ieteikts lūgt par kritušiem brīvības cīnītājiem. Tad viņš iesniedzis atlūgumos un tūlī pēc tam atstājis mācītāja muižu.

Vēlēdamies, kaut Jūs, godātais amata brāli, manu darbu varētu lietot, sveicinu Jūs sirsnīgi

1. oktobrī 1906.

Grobiņas (tagad Liepājas) aprīņķis.

Revolūcijas apraksts Dienviddurbes draudzē 1905./1906. g.

Latviešu revolūcija Baltijā nav arī Dienviddurbes draudzei pagājusi garām, neatstādama aiz sevis postoša iespaids.

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Kā sagatavojošs faktors ar visplašāko iespaidu latviešu revolūcijā pirmā vietā bez šaubām nāk latviešu rīdīšanas prese, kuŗa jau vairāk nekā 2 gadu desmitus latviešu tautas dvēselē ir sējusi kvēlojošo naida sēklu pret visu, kas ir vāciskš, bet sevišķi pret vācu muižniecību, sēklu, kuŗai vajadzēja nest tik briesmīgus augļus. Laikam gan nebūs nevienas draudzes Baltijā, kur šī sātana sēkla nebūtu kritusi, un tā viņa dievamžēl arī Durbes dienvidu draudzē ir atradusi auglīgu zemi.

Kur radikālā prese vēl nebij paguvusi iznīcināt jebkuŗu autoritāti, tur tika ņemti palīgā citi līdzekļi, proklamācijas, kuŗu saturs sabiedrībai bij ārkārtīgi kaitīgs, un terors, ar kuŗu aģitatori tos, kas vēl šaubījās, tik ļoti prata iebiedēt, ka tie vairs neiedrošinājās pretoties, ja tie arī iekšķīgi nespēja uzņemt sevi brīvības varoņu idejas.

II. Revolūcijas izcelšanās un tālākās gaitas.

Kā revolūcionārās kustības sākums Durbē ir uzskatāmi baznīcas nemieri, kas 17. aprīlī 1905. gadā dievkalpojuma laikā notika Durbes baznīcā. Mācītājs Kristjāns Deksnis Ziemeļdurbē turēja dievkalpojumu. Bij taisni pirmā vasarsvētku svētdiena, te viņu sprediķa laikā pārtrauca kāds cilvēks, kurš zem kanceles stāvēdams pavēlēja viņam „klusēt“. Kad mācītājs uzaicināja draudzi nākt viņam palīgā, minētais cilvēks uzkāpa pa kanceles trepēm augšā un draudēja mācītājam ar pāceltu revolveri. (Tuvāk šo gadījumu aprakstīs Ziemeļdurbes mācītājs pats, es tomēr nevarēju viņa neminēt, jo Durbes baznīca ir kopīga Ziemeļ- un Dienviddurbes draudzēm, un tādēļ starp abām draudzēm nav novelkamas tik noteiktas robežas.)

1) Šis dievkalpojuma traucējums, kā likās, bij zīme nākamām revolūcionāriem notikumiem Durbē. Jo tūlīt pēc tam visās muižās sākās laukstrādnieku streiki ar algas paaugstināšanas prasībām.

2) Valdība sūtīja gan, kad tādas nekārtības bij notikušas, ierēdņus izmeklēšanai uz vietas. Šad un tad notika arī dažas apcietināšanas, bet visā visumā valdības vara izrādījās daudz par vāju.

Šai laikā, 1905. gada jūlijā, noslepkavo arī Grobiņas zemnieku lietu komisāru fon Brevernu, kuŗa slepkava arī tikai pēc gada laika krīt tiesai rokās.

Lai baznīcu un Dieva vārda kalpus pasargātu no turpmākiem traucējumiem, vietējie kungi, kopā sanākuši, nodibināja baznīcas apsardzību. Bet kad viņi redzēja, ka ir vilušies ceļībās, ka arī labi domājošie latviešu draudzes locekļi viņiem pievienosies un pat kungu parādīšanās baznīcā tika uzskatīta kā izaicinājums, kungi atteicās no šī līdzekļa. Valdība nepakustināja ne pirkstu un mācītājiem vajadzēja apmierināties ar to, ka nevienā dievkalpojumā, aizlūdzot Dievu par ķeizaru, viņi nevarēja būt droši, ka tos negaida kādas nepatīkšanas.

B. Otrs revolūcijas posms (no 17. oktobra līdz decembra vidum).

1. Atklāta uzstāšanās.

Notikumu gaita bij sākusies. Naids pret vāciešiem, kuŗu, kā jau augšā minēts, nacionālā prese mākslīgi uzturēja, tika uzkurināts arvienu vairāk un vairāk, izplatot lielā daudzumā proklamācijas, kuŗās vietējie iedzīvotāji tika kūdīti uz dedzināšanu, slepkavībām, likumīgo pagasta amata vīru gāšanu. Proklamācijas tika izplatītas izkaisot tās uz ceļiem, pie baznīcām, skolām, pagasta namiem u. t. t. Un pēc visaugstākā manifesta 17. oktobrī 1905. gadā, tautas aplaimotāji gandrīz ik svētdienas

noturamos mītiņos, kuŗos piedalījās simtiem draudzes locekļu, brīvi sludināja savas katru autoritāti iznīcinošās runas, kuŗās tie aicināja uz streiku, valdības gāšanu, Dieva noliegšanu.

2. Revolūcijas uzliesmošana.

a) Viens no šo mītiņu galveniem vadītājiem bij Urdangas tautskolotājs J. Dauberts, kuŗš kādā mītiņā pūlējās atrast pierādījumus, ka nav Dieva un ka baznīcas tādēļ jāslēdz un mācītāji jāaizdzen.

Laikam gan sakarā ar to es drīz saņēmu kādu draudu vēstuli ar tādu saturu, ka man turpmāk jāstrīpo aizlūgums par ķeizaru no vispārējās baznīcas lūgšanas, citādi draudze mani neaizstāvēšot pret revolūcionāriem. Pats par sevi saprotams, es šai man uzstādītai prasībai nevarēju paklausīt.

b) No skolotājiem arī vēl Vecmuižas tautskolotājs Jānis Kuršinskis bij pilnīgi nodevis revolūcijai. Viņš bij ievēdis tā saukto jauno programu viņam uzticētā skolā, pilnīgi izmezdams ticības mācības un garīgu dziesmu vietā mācīdams bērniem revolūcionāras dziesmas.

c) Jo vairāk kustība pieņēmas, jo vairāk muižas īpašnieku atstāja savas muižas, jo viņiem, nēskatoties uz vairāk-kārtējiem lūgumiem, ar kādiem tie griezās pie valdības, netika dota nekāda apsardzība un viņi jutās pilnīgi atstāti. Tā nodega Vecpils, Urdangas un Ussaiķes muižas.

d) Valdība likās pilnīgi nevarīga.

e) Revolūcionāri veselām bandām staigāja apkārt pa zemi, stāstīdami, ka ķeizars ir atcelts, iznīcinādami viņa bilde un atceldami pagastu valdes.

f) Pie mums revolūcionāru apbruņojums bij ļoti dažāds. Dažiem bij sevišķi labas flintes, citiem mazvērtīgi ieroči, bet dažiem ierocis tikai izskata pēc atgādināja flinti, kamēr dažam bij tikai nūja.

g) Bet kā no ļauna apsēsti, šie no visām pusēm kopā sanākušie bari stājās pretim karaspēkam, jo vadoņi tiem bij apgalvojuši, ka zaldāti uz viņiem nešaus.

Tā apbruņojušies revolūcionāri 1905. gada 18. decembrī uzsāka kara gājienu. Nodomāts bij piesavināties Kuldīgas rentejas kasi, par kuŗu bij zināms, ka to pa dzelzceļu vedīs no Aizputes uz Liepāju. Nekā no tā nezinādams, es tai pašā dienā aizvedu savus piederīgos uz Lieģu staciju, lai tos nogādātu uz pilsētu drošā vietā.

Mums tomēr nekā nepanākušiem vajadzēja atgriezties atpakaļ: vilciens vispār nemaz nepienāca, jo vairāki tilti uz stigas bij tikuši izpostīti. Atpakaļbraucot mēs sastapām daudz paļūgu ar revolūcionāriem, kuŗi, dabūjuši zināt, ka dzelzceļš iz-

postīts, trakā steigā devās tagad pa zemes ceļu uz Aizputi. Tur 1905. gada 19. decembrī tad arī patiesi notikusi cīņa. Zaldātu lodes bij nolikušas pie zemes prāvu skaitu revolūcionāru, un tikai tad tie steidzīgi atstājuši cīņas vietu, mazdūšīgi atgriezdamies uz māju.

Pirms vēl ziņa par šo sakaušanu pie Aizputes bij pienākusi Durbē, revolūcionāri Durbē mēģināja celt barikādes, pārstiepdami drāts žogus pār ceļu, kurš caur Durbes miestīņu no Aizputes veda uz Liepāju, lai tādā kārtā aizkavētu karaspēku, kuram tagad it kā pa zemes ceļu ar augšminēto rentējas kasi vajadzēja nākt no Aizputes uz Liepāju.

Vairāk nekā 600 apbruņotu cilvēku 19. decembrī Durbē bij sanākuši kopā. Kad es šai dienā gribēju braukt uz Lieģu staciju, lai ievāktu ziņas, vai dzelzceļa satiksme atkal atjaunota, mani nelaida miestīņam cauri un man vajadzēja braukt atpakaļ uz mācītāja muižu.

No valdībai uzticīgiem ļaudīm muižu īpašnieki, izņemot vienu, Kocha kungu, bij meklējuši patvērumu pilsētā. Mācītāji, ārsts, aptiekars un daži ierēdņi pilnīgi neapsargāti bij palikuši turpat.

III. Atklātās revolūcijas apspiešana.

1. Tikai pēdējā brīdī, 1906. gadā janvāra sākumā, nāca glābiņš. Soda ekspedīcijas ieradās zemē, kara tiesas iesāka savu darbību. Nāves sodu izcieta sekojošās 12 personas:

Indriķis Auniņš, 30 g. v., Juris Puķe, 54 g. v., Jānis Dadzis, 25 g. v., Jēkabs Millers, 50 g. v., Jānis Kronīts, 30 g. v., Jēkabs Piečs, 24 g. v., Andrējs Jansons, 32 g. v., Kārlis Grietēns, 22½ g. v., Andrējs Roze, 29. g. v., Andžs Akitovels, 27 g. v., Kristaps Pinkovskis, 36 g. v., Jēkabs Rubežs, 22²/₁₂ g. v.

Ierodoties soda ekspedīcijai abi augšā minētie skolotāji pārbēga pār robežu, tāpat arī kāds pārticis saimnieks no Raibās muižas Lišķu mājām, Jānis Andersons, kurū revolūcionāri bij iecēluši par vietējo gubernātoru.

Soda ekspedīcijas nodedzināja 6 mājas un nopostīja kādu ēku Durbes miestā.

2. Atjēgšanās bij briesmīga. Tikai ar varas līdzekļiem valdība ar aklību sistajiem ļaudīm atvēra acis. Ko tagad līdzēja visa vaimanāšana un žēlošanās?! Pirms tam ļaudis neticēja to cilvēku biedinājumiem, kas ar viņiem domāja labi, tagad, kad nelaime jau bij notikusi, viņi nāca meklēt padomu un mierināšanu.

3. Acumirkli draudzē samērā ir mierīgi. Šad un tad vēl notiek laupīšanas lauku mājās, krogos u. t. t., un noziedzniekiem vēl nav nākts uz pēdām. Droši vien tie nāk no Liepājas uz lau-

kiem, pastrādā šē savus kauna darbus un griežas tad atkal atpakaļ uz Liepāju. Terora vara laikam gan nav vēl galīgi lauzta, bet vismaz stipri ierobežota. Ar to laikam izskaidrojams arī tas apstāklis, ka dievkalpojumus apmeklē daudz dzīvāk un dievgaldnieku skaits salīdzinot ar pagājušo gadu stipri pieaug.

Tā piemēram daži no vecākiem draudzes locekļiem tā arī ir izteikušies, ka juku laikā viņi nemaz īsti nav drikstējuši apmeklēt dievnamu, lai nebūtu jāredz varas darbi, kādi toreiz svētdienās notika šīnī vietā. Tāpat viņi nevar vien beigt sūdzēties par tagadējo jaunatni, kas uzaug nekādas autoritātes neatzīdama. Vainīgi laikam gan būs galvenā kārtā tautskolotāji, kas bērņus neaudzina vis par krietņiem sabiedrības locekļiem, bet samaitā pie miesas un dvēseles.

Kaut Dievs tas Kungs mūsu smagi piemeklētai zemei drīzi dotu krietņus, kristīgus tautskolotājus, tad arī mūsu draudzēs drīz vien izskatītos labāk un izaugtu paaudze, kas censtos uz krietņiem darbiem.

Dienviddurbes mācītāja muižā,
14. jūlijā, 1907. g.

*Robert Jozan.
Pastor z. u. S. v. Quirben.*

Kuldīgas apriņķis.

*Viņa augstcienībai
mācītājam H. Bilensteina kungam
Vecsaulē.*

Kā 1905./1906. g. revolūcijas gadu notikumi norisinājušies Griezes draudzē, par to, augsti godātais mācītāja kungs, pagodinos ziņot Jums sekošo:

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Tā izteicās galvenā kārtā proklamāciju izplatīšanā, kuŗas atrada izkaisītas nevien baznīcā un uz lauku ceļiem, bet īsi pirms plājamā laika arī āboliņa laukos. Netrūka arī zināmo svešo riteņbraucēju.

II. Revolūcijas izcelšanās un turpmākā gaita.

A. 24. martā 1905. gadā arī Griezes mācītāja muižā muižas kalpi uzsāka streiku, pieprasīdami, lai viņiem paaugstina algas par 10 mēriem rudzu gadā. Kad griezās pie viņu tiesiskās apziņas, viņi gan ieskatīja savu netaisnību, bet tomēr palika pie sava. Mantkārība un bailes no terora bij jau spēcīgākas, nekā sirdsapziņas pārmetumi. Citas varmācības, kā dievkalpošanas traucējumi un archīvu iznīcināšana nav notikuši. Baznīcas

sardze un „selbstschutz's“ še nav noorganizējušies. Lielezerē novietotā kaņaspēka daļa (dragūni) vispār izturējās pasīvi. Starp citiem šīs daļas rīcības veidiem mināms sekošais: 6. augustā 1905. gadā Ezerē tika izklīdināta neatļauta Ezeres saimnieku sapulce, pie kam vairāki saimnieki, visvairāk galvenie vainīgie, bij krietni tikuši sapērti ar nagaikām. Tautas sajūtu pie tam raksturo tas, ka mazie, nemantīgie ļaudis par šo mantīgo apstrādāšanu mazāk izrādīja sašutumu, nekā ļaunu prieku par otra nelaimi. 7. augustā pašā dievkalpošanas laikā pie baznīcas ieradās dragunu nodāja. Draudzi pārņēma uztraukums. Ģērbkambarī ienāca kāds saimnieks, žēlodamies, ka viņi nu vairs pat ne baznīcā nevarot būt droši par savu dzīvību, pie kam tas kareivjus dēvēja par „slep kavām“. Mācītājs, vēlēdamies novērst tālākas aizdomas, jutās spiests no kanceles paskaidrot, ka zaldāti ieradušies bez mācītāja ziņas un gribas; tālāk, ka mācītājs labāko apsardzību priekš sevis un baznīcas redz draudzes uzticībā, un ja gadījumā šī mīlestība reiz zustu, viņš, mācītājs, labāk atstāšot savu vietu, nekā likšot sevi pīķiem apsargāt. Ka šie vārdi atstāja mierinošu, bet tomēr tikai pārējošu iespaidu, rādīja turpmākais laiks.

B. Tuliņ pēc 17. oktobra manifesta arī še sākās mītiņi, kuŗos runāja vienīgi sveši aģitātori no pilsētas. Rīcības komitejas vēlēšanas notika samērā vēlu, tas ir novembra beigās. Pateicoties šim apstāklim, kā arī tam, ka šai komitejā taisni Griezes rajonā bij ievēlēti vairāki morāles ziņā labi cilvēki, līdz lielākiem ekscesiem pie mums nenonāca.

Tā arī mācītāja atcelšana nebij tik daudz šīs rīcības komitejas, kā tautskolotāja Kriša Miņka darbs, kuŗš stāvēdams vietējās kustības priekšgalā, terorizēja citus. Šim pēdējam, Kuldiņas semināra audzēknim, bij visas revolūcionāram nepieciešamas īpašības: viņš bij gudrs kā čūska un bezdievīgs cilvēks, bez sirdsapziņas, kuŗš nāvīgi ienīda baznīcu un mācītāju. Jau ilgāku laiku tas bij darbojies sarkanā karoga labā, bij piedalījies kongresā Rīgā, iavedis jauno skolu programmu un slepenās sapulcēs skolā jauneklēm mācījis revolūcionāras dziesmas. Viņa vadībā arī tika sastādīts dokuments, kuŗā mācītājam rakstiski tika paziņota viņa atcelšana, pie tam tādā veidā, ka mācītājam tika atgādināts viņa solījums 7. augustā, līdz ar paskaidrojumu, ka tagad pienācis brīdis turēt šo solījumu, jo mācītājs vairs nebaudot savas draudzes mīlestību un uzticību. Šo dokumentu mācītājam pasniedza iesvētīšanas svētdienā, 27. novembrī 1905. gadā, ģērbkambarī pēc dievkalpošanas, pie kam pasniedzēji bij Pāņu (Pane) saimnieks Jukums Klubis, pazīstams kaktu advokāts un revolūcijas varonis. Runāja, ka tai pašā

svētdienā gribēts arī traucēt baznīcas mieru, bet uz dažu vecāku un apdomīgāku draudzes locekļu aizrunāšanu tas tomēr nav noticis. Kā baumas tālāk vēsta, Miņķa tālākais nodoms esot bijis visas trīs Ezeres mācītāja muižas pārņemt tautas īpašumā un triju mācītāju vietā turēt tikai vienu par visu novadu.

Kas attiecas uz revolūcionāru izturēšanos pret augstākas kārtas locekļiem, tad aizrādāms, ka Ezeres baronam Nolkenam kādā mītiņā, uz kuru tas ziņkārības dēļ ieradies kopā ar kādu virsnieku, uzblauts no pūļa: „Nost ar baroniem!”, pēc kam tas atradis par labāku aiziet. Ezeres pārvaldnieku Steinbergu atcēla, piedraudot viņam ar nāvi. Ieroču piesavināšanās notika Ezerē un Kārļa muižā, pie kam pēdējā tā bij savienota ar skapju un kumodu atlaušanu, ar savu fanātismu un rupjību labi pazīstamā Kreiju saimnieka Steinharda vadībā. Dedzināšanas nav notikušas, kas, varbūt, izskaidrojams ar to apstākli, ka Ezeres barons Nolkens bij ļoti populārs laudis un ka vietējie iedzīvotāji vispār ir tik labas dabas, ka revolūcionāri viņiem pat pārmetuši, ka ar viņiem nekas neesot iesākams (pardaudz rāmi). Pazīstamais melnās sotņas baiļu rēgs šē parādījās 30. novembrī 1905. gadā un sekas tam, atskaitot dažas pārargas dzemdības, bij tās, ka bēgot pār uzplūdušo Vadaksti, kāda krieviete no Leckavas (Letzkau) noslika un kādu skolas bērnu, kuŗš aiz bailēm bij paslēpies tukšā monopola bodē, viņa vecāki atrada tikai pēc triju dienu meklēšanas. Veco valdi atceļot un jaunu ievēdot, bez jau minētā Pāņu saimnieka Klubja, sevišķi rosīgs bijis arī Pūpu saimnieks Klestrofs. Tautas milicijas galvenais vadītājs bij Pipaļu saimnieka dēls, Matiss Tabaks. Tomēr aktīvā cīņā vietējie miliči nav ņēmuši dalību, jo valdības karaspēks pie Aizputes jau bij uzvarējis, kad vietējie miliči bij sasnieguši Kazdangu, no kurienes tie tad, nekā neizdarījuši, atgriezās atpakaļ.

Kas attiecas uz valdībai uzticīgo elementu izturēšanos, tad jāatzīmē sekošais. Muižu īpašnieki visi bij aizbraukuši prom, tā, piemēram, Ezeres barons Nolkens bij nozudis apmēram novembra vidū un Kārļa muižas barons Buchholcs jau oktobra beigās. Ezeres pārvaldnieks bij palicis turpat. Šī raksta autors pēc sprediķa 4. decembrī paskaidroja no kanceles, ka viņš, izpildīdams savu 7. augusta solījumu, noliekot savu amatu un, vērtīgākās lietas drošā vietā noglabājis, tas 17. decembrī, kopā ar savu ģimeni, aizbrauca no mācītāja muižas, pagaidām apmezdamies Savnaru mācītāja muižā.

Draudzes locekļu izturēšanās pret mācītāju vispār bij ļoti draudzīga, tā kā daži pat, sevišķi tie, kas ticībai un valdībai bij uzticīgi, atklāti nostājās viņa pusē un kādā, tā ap 20. decembrī,

sasauktā mītiņā, kuŗā tika pārrunāts mācītāju jautājums, lieta bij nogājusi tik tālu, ka no ļaužu pūļa bij atskanējuši saucieni: „Nost ar Miņķi!“ Ka draudzes aizkustinājums mācītāja atvadišanās sprediķa laikā nebij vienīgi pārejošs jūtu uzplūdums, bij redzams no tā, ka vēl pirms gada beigām tika aģitēts par labu parakstu vākšanai zem lūgumraksta mācītājam, lai tas nāk atpakaļ. Kad mācītājs ceļā no Savnariem uz Jelgavu, 27. decembrī, bij Možaiku stacijā, pie viņa ieradās kā draudzes delegāts agrākais ērgelniests un skolotājs Eduards Zorgenfreis, lūgt mācītāju, lai tas atgriežas. Mācītājs to arī apsolīja un 9. janvārī 1906. gadā atgriezās savā amatā atpakaļ. Viņu apsveikt bij ieradušies visi baznīcas pērminderi, izņemot vienu, kuŗam to neatļāva viņa revolūcionārā pārliecība, bet kuŗam tad vēlāk bij jāapmierinās ar to, ka viņu uz pārējo vienprātīgu vēlēšanos atlaida no amata un viņa vietā nāca noteikti konservatīvs cilvēks. Uz pirmo dievkalpojumu, pēc atgriešanās amatā, draudze bij ieradusies kuplā skaitā un ceļā uz baznīcu bij uzcēlti goda vārti.

III. Revolūcijas apspiešana.

9. vai 10. janvārī 1906. gadā Kuldīgas apriņķa priekšnieka Broedericha vadībā Ezerē ieradās soda ekspedīcija. Jau ziņas par viņas tuvošanos un par sodiem kaimiņu pagastos bij sacēlušas paniskas izbailes. Galvenie dumpinieki, Miņķis un milicijas priekšnieks Tabaks, bij aizbēguši un atrodoties tagad Amerikā. Palikušie vainīgie lūkoja glābties no briesmām, gandrīz visilūgdami mācītāju, lai tas par viņiem aizrunā. Lai gan pēdējais izturējās pie tam ar lielu uzmanību un atturību, tad tomēr šejienieši caurmērā diezgan viegli tika cauri. Neviens netika nošauts un arī nevienas mājas netika nodedzinātas. Tikai pēdējā laikā 1907. gada februārī, daži ir tikuši apcietināti, kā, piemēram, Kreiju saimnieks Steinhards un Salienu saimnieka dēls Kaspars, kā arī Dauburu saimnieks Irbe, bet sprieduma viņu lietā vēl nav.

No reakcijas sākuma līdz šai dienai, pateicoties priekšzīmīgai Kuldīgas apriņķa policijai, ārēji miers ir pilnīgs. Cik lielā mērā ir iestājusies arī iekšķīga nomierināšanās, par to pa lielākai daļai grūti nākas spriest.

W. Linnelbay

Por. Max von Großen.

No Kursiņu mācītāja
Kursiņu mācītāja muižā
c. Saldū
10. novembrī 1906.
№ 194.

*Ļoti godājamam
mācītājam H. Bilensteina kungam,
Vecsaulē.*

Uz Jūsu rakstu no septembra a. c. zem Nr. 381, man Jums, godājamais mācītāja kungs, jāziņo, ka nekādu istu vietējās revolūcionārās kustības aprakstu es Jums nevaru dot, jo tikai vēlā pagājušā gada rudenī uzsāku šē savu amata darbību un viss, kā cilvēki, tā apstākļi, man bij pilnīgi svešs.

Tik tālu revolūcija bija atstājusi iespaidu arī abos šejienes pagastos — Kursiņos un Zvārdē — ka bieži vien varēja dzirdēt: „Nost ar baznīcu un mācītāju!“ Bet tad pirmo reizi vairāki draudzes locekļi — diemžēl vairāk tikai no kalpu ģimenēm — uzstājās atklāti un bezbailīgi, katēgoriski pieprasdami ticības mācību skolās, un kad abos pagastos nihilistiski subjekti sātāniskā kārtā pieprasīja mītiņus baznīcā, augšminētie draudzes locekļi tā viņiem piedraudēja, ka tie vairs neuzdrošinājās baznīcai klāt ķerties. Taisni tas, ka sociālisti tādā mērā nozākāja baznīcu un ticību, radīja šē stipru reakciju. Noturēt aizlūgumu par ķeizaru, ķeizara nama locekļus pilnā vārdā minot, vietējais mācītājs ir varējis vienmēr, pie tam, ne no viena netraucēts. Abās ministrijas skolās gribēja ievest jauno programu, bet izdarīts tas netika. Kursiņu revolūcionārais skolotājs Ronis — tagad aizbēdzis — uzstājies kā aģitators Ezerē un savā skolā kādā vecāku sapulcē atklāti paskaidrojis, ka neesot Dieva. Šē neviens vācietis nav ticis aizdzīts un arī neviena muiža izpostīta. — Pagājušā gada novembra mēnesī daži sociālisti iegājuši žīdu tirgotāja Keidāna bodītē un, ieraudzīdami uz letes ķeizara bildīti, likuši to iznīcināt, jo tai vairs neesot nekādas vērtības. Kad nu viņi pie maksāšanas tirgotājam rādījuši 20 kap. gabalu, tad tas atteicis: „Tādu naudu es neņem pretim, jo uz tās ir ķeizara bilde virsū,“ apjukuši un nezinādami ko atbildēt, viņi esot aizgājuši.

Soda ekspedīcija šē ieradās janvāra vidū. Nodedzinātas tika Kalēju un Vālodzes mājas Kursiņos, kuŗu īpašnieki Osis un Vitiņš bij aizbēguši; bēgot nošauts tika Abrupju saimnieka brālis Krūzbergs. Tā kā jaungada naktī Bruziles muižā, 6 verstis no Kursiņu muižas, kaŗa lauka tiesa bij likusi nošaut 3 vīrus, šī enerģiskā rīcība atstāja šē lielu iespaidu; nesen atpakaļ šē bēgot nošauts pazīstamais meža brālis Lapiņš. Zvārdē bij nolemts nodedzināt divējas mājas: Pūļas un Kaneniekus, kuŗu īpašnieki Dreimanis un Beizans ir aizbēguši, bet uz Veczvārdes īpašnieka grafa f. der Pālena aizrunāšanu tās bij tikušas

saudzētas. Acumirkļi jau ir jūtami manāma reakcija: tā pirms pāra dienām veco uzticamo pagasta valdi, kuŗu sociālisti tik ļoti bij vajājuši, pagasts ievēlēja atkal no jauna. Pret ekspropriācijām arī šē klūst arvienu skaļākas balsis, quod deus bene vertat.

Th. Ramoliņš I,
mācītājs.

Mācītājs F. fon Beuningens,
Skrundā.
1. oktobrī 1906.

*Augsti godātam
mācītājam H. Bilensteina kungam
Vecsaulē.*

Atbildot uz septembrī saņemto lūgumu varu ziņot sekošo:
I. Gatavošanās uz revolūciju.

Jau 1904. gadā bij manāmi pirmie revolūcionārās propagandas sākumi, kas izgāja no Skrundas draudzes jaunajiem palīgskolotājiem. Visi trīs palīgskolotāji: Karlovskis, Fernests un Birznieks likās esam pārliecināti ateisti un valsts kārtības nīdēji. Abi pēdējie izglītību (drīzāk gan neizglītību) ir baudījuši Baltijas krievu seminārā, pirmais — kādā krievu pilsētas skolā. Viņi nekaunējas man priekšā, kad mēs bijām vieni bez lieciniekiem, atklāti izteikt savas ķeizaram un ticībai naidīgās idejas; tie dzīvi korespondēja arī ar ārieni, starp citu ar „Pēterburgas Avizēm“. Skolas tuvumā reizēm tika atrastas revolūcionāras proklamācijas; bet vispār viņi bij uzmanīgi un pret viņiem neko nevarēja iesākt, cik ļoti norūpējies es arī nebiju skolas bērnu dēļ.

Piepēši, mums visiem gluži negaidot, 1905. gada aprīlī žandarmērija apcietināja un aizveda skolotāju Birznieku. Viņa tālākais liktenis šē nav zināms. Viņa vaina, kā stāsta, nākusi gaismā apcietinot viņa brāli, laikam reālskolnieku Liepājā.

Abi pārējie skolotāji no šī gadījuma nekā nebij mācījušies; viņi turpretim uzstājās vēl pārdrošāk, kā skolā, tā pret galveno skolotāju, apsmiedami inspektoru, priekšniecību, ticību, līdz inspektors tos beidzot atcēla no amata. Lai raksturotu, cik nekaunīgi šē jaunie cilvēki pārkāpa disciplīnu, minēšu tikai, ka Fernests, piemēram, neskatoties uz visiem inspektora aizrādījumiem negāja uz rīta lūgšanām, stundas pēc patikšanas nokavēja, un nevienam ne vārda neteicis ar visu klasi devās uz mežu pastaigāties, lai tur skolēniem, kas zina, turētu nezin kādus priekšlasījumus. Jā, tā tas rikojās arvienu uz priekšu, neraugoties uz maniem stingriem aizliegumiem. Roku rokā ar viņa neticību gāja netikumība. Tā viņš bij paradis atsevišķām skolniecēm likt nākt uz savu istabu, it kā lai tās tur pārklaušinātu. Tiešām, nevar diezgan vien nožēlot to nelaimi, ko krievu sko-

lotāju seminārs, šis nihilistu perēklis ir ienesis mūsu zemē! Un tomēr valdība ļauj tam vēl ilgāk pastāvēt un pie tam vēl tai pašā vadībā!

Atskaitot skolu, par revolūcionārām parādībām draudzē maz kas ir sakāms. Abos politiskos pagastos Skrundā (ar apm. 4.300 dvēselēm) un Raņķos (ar apm. 3.000 dvēselēm), kas piederēja pie manas baznīcas draudzes, protams ir bijis un ir arī tagad zināms skaits pakļidušu cilvēku, arī daži pilnīgi ateisti, bet līdz revolūcijai droši vien nenonāktu, ja Skrundas skolotāji uguni nebūtu bīkstījuši, līdz tas avīžu, proklamāciju, bet visvairāk, pēc 1905. gada 17. oktobra, svešu musinātāju sakināts, iedegās gaišās liesmās.

Abi jau pavecākie Raņķu pagastskolas skolotāji, darīdami godu savai Irlavas seminārā baudītai izglītībai, līdz pat galam izturējās krietni, un, tā kā viņi bij labi skolotāji, tad pat sociālistiskie musinātāji maz viņiem uzbruka. Pagasts ņēma viņus savā aizsardzībā.

Lai gan pirms 17. oktobra nekādas nekārtības nebij nākušas priekšā, valdība lika ievēlēt tā sauktos desmitniekus pagasta policijas pastiprināšanai. Tikai nelabprāt ievēlētie nodeva zvērastu. Viņi nesaprata, kāds īsti būs viņu uzdevums, un nekādi īsti baznīcas, valsts mājas un monopola bodes vai citi kādi aizsargi viņi arī nevarēja būt, jo viņiem nebij ieroču un, kas gan būtu vismaz tikpat nepieciešams, enerģiska vadība. Visa šī rīcība bij atkal tikai bēdīgs, puspadarīts darbs.

Ja manā draudzē līdz 17. oktobrim viss palika mierīgs un kluss, lai gan prāti daudzo uztraucošo baumu dēļ kļuva arvienu nemierīgāki, tas laikam būs izskaidrojams ar to, ka lielās pilsetās bij tālu un grūti pasniedzamas, jo tuvākā dzelzceļa stacija Možaiki (Muravjevo) ir apmēram 45 verstis no baznīcas, otrkārt ar to, ka še vispār maz tiek lasītas avīzes un beidzot ar to, ka vietējie kroņa ierēdņi ir samērā prātīgi ļaudis, kas diemžēl nereti ir padevušies dzeršanai, bet nebūt tik viegli nav izsitami no līdzsvara. Tomēr arī še vētra, izlauzdamās ar elementāru spēku, izgāza ar visām saknēm vai nolauza dažu labu koku un nodarīja daudz nelaimes.

Pirmā revolūcijas posma pirms 17. oktobra nemaz nebij.
II. Revolūcijas uzliesmošana.

Otrais posms no 17. oktobra līdz 1905. gada decembrim.

Arī vēl pirmās dienas pēc 17. oktobra pagāja mierīgi. Tikai novembra sākumā še uzradās revolūcionārās Federatīvās komitejas sūtīti ļaudis: Zemrovskis, kāds jauneklis no Skrundas ar sliktu slavu, kurš kādu laiku bij dzīvojis Rīgā, kāds Cige, arī dzimis skrundenietis, amatnieka dēls, un citi.

1. Revolūcionāri uzstājas atklāti:

a) Mītiņi.

Pirmais mītiņš notika 6. novembrī uz iesvētītas zemes, turpat pie baznīcas, iesākdamiem vēl pirms dievkalpojuma beigām. Starp četriem sarkaniem karogiem bij redzams kāds melns anarchistu karogs it kā par godu kritušiem brīvības cīnītājiem. Runas turēja Cīge (Ziege) un kāds Rudbāržu palīgskolotājs, Folkmans. Dieva zaimošana un viņa majestātes ķeizara un viņa valdības nozākāšana bij galvenais saturs, līdz ar aicinājumu uz cīņu par brīvību. Pēterburgas notikumi 9. janvārī tika izmantoti galvenā kārtā pret valdību un ķeizaru. Baznīcu un mācītājus nozākāja tādēļ, ka tie turot aizlūgšanas par tādu valdnieku. Vairākkārt sapulcētie tika uzaicināti pret mani, vietējo mācītāju, izteikt sūdzības. Man par lielu prieku, ne še, ne citur kur, neviens nebija jutis vajadzību šim uzaicinājumam paklausīt, pēc kam aģitators bij izteicies: „Jā, tad jums nevar līdzēt!“ Tikai ērģelnieks Jānis Rogerts (Roperts?), latvietis ar sirmu galvu, kurš agrāk bij bijis arī skolotājs un kuram es esmu darijis daudz laba, ja neskaita vēl kādu pustraku ateistu, ir bijis vienīgais, kas man sagādājis personīgas nepatīkšanas, ar meliem nosūdzēdams mani rīcības komitejai, kaut gan arī tur tas nevisai bij ticis uzklausīts. Šis neredzētās nekrietnības dēļ tam vēlāk uz policijas pavēli ar kaunu un negodu bij jāatstāj sava vieta.

Svētdienā pēc tam (13. novembrī) atkal notika mītiņš pie baznīcas. Šoreiz no Rīgas bij ieradušies vēl vairāk runātāju, starp citu kāds politehnikas students formas svārkos un vēl kādi ar atbaidošām sejām. Tūlīn pēc dievkalpojuma sākšanās sākās arī tracis pie baznīcas. Kamēr dziedāja dziesmu pirms sprediķa, es talārā izgāju no ģērbkambara, pie tam ļoti uzmanīgi, lai apmēram 17—18 gadus veco jaunekli, kurš runāja no ģērbkambara sliekšņa, nenogrūstu no viņa improvizētās runātāja tribīnes. Neskatoties uz manu visai pazemīgo lūgumu, netraucēt dievkalpojumu un taču paiet mazliet tālāk, es nekā nepanācu, bet man par prieku mana draudze neatstāja baznīcu, uzmanīgi noklausīdamās sprediķi, par Jāņa evaņģ. 18, 37, kurā es tai uz to ciešāko piekodināju sargāties no kārdinājumiem un palikt uzticīgai līdz nāvei tam mūžīgam ķēniņam Jēzum Kristum. Un tomēr viens neglīts traucējums mums bij jāpiedzīvo: taisni pa svētā vakarēdiena laiku turpat zem logiem tika blauts urrā, tā kā daži bailēs sarāvās. Vispār pūlītis ārpusē nebija visai liels. Ko es varēju dzirdēt no runām, kamēr draudze dziedāja kādu dziesmu, bij mācītāju zākāšana. Te tikai izsūcot laudis, zienu braukdami apkārt un lielās, tukšās ragavās krau-

dami gaļu, baltmaizi u. t. t. (!!). Laimīgā kārtā, es gluži skaidri varēju dzirdēt, kā runātāja jautājumu: jūsu mācītājs arī gan laikam pa ziemu apbraukā lauku mājas? kā arī atbildi, kas skanēja no vairāk pusēm: Jā, viņš brauc gan pārklaušināt bērnus, bet nekad nav nekā no mums prasījis, ne arī piepēmis! Tas tomēr ir krietni no maniem skrundēniešiem, ka tie neļāva savu mācītāju nomelnot! Tādi piedzīvojumi arī šai drūmā laikā mani sirsniģi iepriecināja.

Nevaru atstāt neminētu, ka toreiz, 6. un 13. novembrī, gluži tuvu pie baznīcas krogā bij novietoti 26 kājnieki, diemžēl, zem virsnieka, kurš stipri bij dzeršanai padevies. Ja valdības iestādes to gribētu, tā būtu viegla lieta ar trešo daļu no zaldātiem maz minūtēs izklīdināt šo trako sapulci, bet neviens neko nedarīja. Pa tam gan bij ticis aizliegts iet ar sarkaniem karogiem, bet kad sapulces dalībnieki, kuŗiem vēl bij pievienojušies baznīcēni, devās uz otru mītiņu skolā, sarkans karogs tomēr tika nests pa priekšu. Piepēši gājienam nāca pretim pulciņš draguņu, 5 skaitā, tie tūliņ, saskaņā ar pavēli, gatavojās šaut. Kas tā bijusi par skriešanu! Daža laba sieviņa pazaudējusi savas kurpes uz tīruma! Karogs pazudis acumirkli, un draguņi devušies tālāk pa ceļu, bēdzējiem garām. Bet tie salasījušies no jauna un gājuši uz skolu, uz kurieni pirmais skolotājs bijis norīkojis visus vecākus. Ar šo vakaru viss tik īsti sāka iet vaļā. Sliktie elementi apvienodamies bij ieguvuši spēku un drosmi. Kas kautko gribēja iebilst pret neprātīgajām komunistiskajām idejām, tam tika draudēts un tas tika iebiedēts. Valdību vajadzēja gāzt, ticību atmest un ar jaunas kārtības palīdzību radīt paradīzi virs zemes, protams priekš proletāriāta. Bēdīgi sacīt, ka galvenā vaina par revolūcionārās kustības sekmēm krīt uz skolotājiem. Ja pirmais skolotājs nebūtu sabungājis kopā visus vecākus, aģitātoriem nebūtu bijis ne trešās daļas klausītāju. Bet skolas pārzinim Pēterim Brigantam viņa līdzdarbība nāca tikai par ļaunu. Daži agrāk atcelti skolotāji apsūdzēja viņu kā spiegu un nodevēju (Birznieka dēļ), panākdami viņa atcelšanu, ja, gandrīz tikpat kā notiesāšanu uz nāvi. Tikai brauciens uz Rīgu pie Izpildu komitejas locekļiem varēja viņu glābt — jādodomā ar kāda skanoša līdzekļa palīdzību.

Arī es bezkaunīgā kārtā biju ticis aicināts uz mītiņu. Es, protams, netiku gājis un neviens, izņemot pustrako ateistu, nekā arī nebij pret mani runājis. Tas mani lamājis par bendi un slepkavu, tādēļ ka es desmitniekus biju nozvērīnājis un viens no viņiem pēc 2—3 nedēļām bij nomiris. Par to pa daļai tikai smējušies.

Bet revolūcionārā inde sāka tagad tālāk darboties. 17. no-

vembrī vajadzēja notikt jaunu amata vīru vēlēšanām pagastos. Nemieru dēļ valdība bij devusi rikojumu atlikt vēlēšanas. Neskatoties uz to pie pagasta namiem bij sapulcējušies lieli ļaužu bari. Policija (barons G. f. Zass) un zemnieku lietu komisārs (grafs Kaizerlings) ieradās ar 16 dragūņiem 17. pie Raņķu un 18. ar 26 kājnieku lielu pastiprinājumu pie Skrundas pagasta nama, bet baidīdamies no asins izliešanas, viņi nevarēja izkliedēt ļaužu masas, kas bij bruņojušās revolveriem, flintēm, nažiem un rungām, un nevarēja arī aizkavēt ka viņiem acu priekšā tika noturēti nekārtīgi vēlēšanu mītiņi, tikai kasi ar naudu un vērtspapīriem viņi paņēma līdzī un izglāba tos, aizvezdami uz pilsētu, par ko viņiem tagad visi prātīgi cilvēki ir pateicīgi.

b) Nu tika izvēlēti ricības komitejas locekļi un pie tam gluži bez jebkādas kārtības un saprāta. Kāds vīrs, redeļu ratos iekāpis, lika priekšā vienu vai otru vienam vai otram amatam; tas varēja būt pat vairākkārt sodīts zaglis. Ar urrā blāvieniem norisinājās vēlēšanas. No balsu skaitīšanas un vēlēšanu tiesību kontroles nebij ne vēsts. Žīdi, laudis no svešām vietām un pilsētām, vīri un sievas: visi bij lidztiesīgi; skaļākais un nekautnīgākais kliezējs līdz ar tō bij arī vislielākais varonis. Tā, piemēram, Skrundā par komitejas priekšsēdētāju ievēlēja kādu lielu blēdību dēļ atceltu vecāko mežsargu, par locekļiem pāra jaunas meitenes, kādu žīdu tirgotāju un tamlīdzīgi.

No sākuma daudz neko nedzirdēja par ricības komitejas darbību. Vispirms tai vajadzēja dabūt atslēgas no vecās valdes, tad tā izziņoja jaunus nodokļus un vāca naudu ieroču iegādāšanai. Ar nodokļu piedzišanu tomēr negribēja veikties, jo pie pagasta nepierakstītas personas, piemēram, aptiekari, muižu arendatori, dzirnavnieki, krodzinieki, kuŗiem bij jāmaksā 50, 100 un vēl vairāk, liedzās to darīt. To pašu darīja jaunās meitas, kuŗām tas likās ļoti savādi, ka tām jāmaksā pusrubli liels nodoklis. Nodokļu pieprasītājus vienkārši izzoboja, un tikai divas meitas esot bijušas tik mulķes, ka labprātīgi samaksājušas nodokli. Varu komiteja vai nu negribēja, vai nevarēja lietot. Tā viņa ar nodokļu piedzišanu piedzīvoja galīgu neveiksmi. Bet 30. novembrī pār pagastu pāršalca kā vētra. Sauciens: „Melnā sotņa nāk!“ sacēla visus kājās. Atkal šis patiesās tautas sacelšanās signāls izgāja no skolotājiem, droši vien saziņā ar komiteju un uz aizrādījumiem no Rīgas. Nu sākās ieroču laupīšana. Kas tūlī labprātīgi neatdeva savu ieroci, tam to atņēma ar varu. Skrundēnieši laupīja ieročus Pampaļos uz dienvidiem un Rudbāržu, Sieksātes un Kalna muižās uz rietumiem. Tagad tauta bij zināmā mērā apbruņota

un nu sāka runāt par karu pret valdības karaspēka daļām. Un tiešām arī laudis devās uz Aizputi — isti ērti, rekvizētās ekipāžās, bet uguns kristības mani skrundēnieši netika baudījuši: kāda dragūņu patruļa, 2—3 vīru liela, bij viņus un simtiem citu, kas no Saldus un apkārtnes bij ieradušies, piespiedusi griesties atpakaļ. Kad vienam no trakākiem mītiņu runātājiem to pārmeta, viņš naivi atbildēja: „Jā, kā tu skriesi taisni zaldātu lodēm pretim, tās jau iet savas 2—3 verstis!“ Tā tad no lielā kara nekas neiznāca. Ka uzbrūkot no slēptuves nelielai dragūņu nodaļai ritmeistara Aļbovska vadībā, 2. verstī no Aizputes uz Liepājas ceļa, bij nāvīgi ievainots tikai 1 dragūns, bet nošauti 92 zemnieki un ļoti daudzi ievainoti, arī vislielākam muļķim deva kaut mazu daļiņu no svarīgās atziņas, ka cīņai pret krievu ķeizariskās majestātes karaspēku nav ne mazāko izredžu.

Neskatoties uz to, revolūcionāri nelikās mierā, bet rīkojās turpat uz vietas cik vien spēdami un, lai laudis nezaudētu cerību, tika izplatītas vistrakākās pasakas. Gan runāja, ka palīdzība nāksot no Anglijas, gan no Francijas, gan pat no Japānas. Kuģi jau esot netālu no krasta. Arī mazie revolūcionāru pānākumi Tukumā, Talsos, Kuldīgā, Ventspilī tika izpūsti kā nezin kādi pasaulsvarīgi notikumi.

Revolūcionāru rīcība pret a) baznīcu: Svētdien, 11. decembrī, es pēc beigta dievkalpojuma atradu ģērbkambarī pulciņu sociālistu. Viņi pa laulāšanas laiku bij tur iegājuši un klusu gaidījuši, līdz baznīca bij gluži tukša. Nu viens no viņiem ar lielu nekaunību stājās priekšā, izskaidrodams baznīcu par slēgtu uz mūžīgiem laikiem; tas atprasīja atslēgas, protams, viss tas tika darīts tautas vārdā, bet personīgi pret mani tas nebij rupjš. Es paskaidroju, ka tā kā es esmu viens, tad man viņiem jāpadodas, un aizbraucu uz māju. Mani baznīcas pērminderi aiz bailēm jau nedēļām mani bij atstājuši vienu. Pāra dienas vēlāk kāds saimnieks atnesa man, visādi atvainodamies, ka darot to tikai piespiests, kādu nožēlojamu papīra strēmeli bez parakstiem, kurā rīcības komiteja pasludināja manu atcelšanu un lēmumu, ka 7 dienās jāatstāj mācītāja muiža. Es atbildēju rakstiski, ka nevaru ievērot papīri bez parakstiem un padošos tikai varai, jo ja es kā zvērināts mācītājs klausītos uz draudiem un tūliņ gribētu bēgt, tad es būtu tikai derēts gans. Vispirms viss palika mierīgi; tad baznīcai uzticīgā draudzes daļa sāka domāt par aizstāvēšanos. Daži uzticīgi labi cilvēki gāja no mājas uz māju, vākdami kopā daudzus labi domājošus laudis, kuri citādi sargājās no mītiņiem, un nākošā jaunā, lielā mītiņā tika iznests ne tik vien tas, ka baznīca tūliņ slēdzama

valā un es esmu atstājams amatā, bet arī baznīcas lielākais ienaidnieks tika izbalsots no komitejas un gandrīz piepērts. Tā še nepārtraukti varēja notikt dievkalpojumi un pie tam bez kādiem traucējumiem, izņemot jaungada dienu, kad daži anarchisti bij nostājušies kanceles un ģērbkambaŗa durvju tuvumā un upuŗa makā iemesta zīmīte, kuŗā man bij piedraudēts iebāzt mani maisā, ja noturēšu aizlūgumu par ķeizaru. Man patsniedza zīmī augšā un es neskaitīju baznīcas lūgšanu uz kanceles; bet no altāŗa pastāstīju draudzei šo notikumu, izskaidrodams šo nedzirdēto rupjību un bezdievību un izteikdams pārliecību, ka tādu nebūs daudz, kas viņiem piekritīs; uzaicināju draudzi pierādīt to tādā kārtā, ka mēs šodien jo sirsnīgāk, tas ir ceļos nometušies, aizlūdzam par mūsu ķeizaru. Daži pārgalvji steidzās iziet ārā, bet visa draudze, ceļos nometusies, lūdza kopā ar mani. — Tagad baznīcas gars draudzē liekas vēl stiprāks kļuvis; diemžēl daži gan savā bezdievībā ir vēl vairāk nocietinājušies. Bet saimnieki gandrīz bez izņēmuma aizstāv tagad valdību, kārtību, ticību.

b) Skolā: Tūliņ 18. novembra mītiņā pirmais skolotājs, kuŗam bij arī daudz ienaidnieku, bij atcelts un viņa vietā ievēlēts palīgskolotājs Redlichs, tas kopā ar abiem pārējiem palīgskolotājiem Komarovski un Estbergu ieveda tagad jauno programu; reliģija tika pilnīgi izmesta, bībeles, katķismi, dziesmu grāmatas, bībeles stāstu grāmatas tika kājām midītas, saplēstas, sadedzinātas; garīgu dziesmu vietā bērniem mācīja nekrietnas revolūcionāras dziesmas. Es aizgāju uz skolu un sirsnīgi un nopietni izrunājos ar skolotājiem — par velti, viņi neļāvās sev neko labāku iestāstīties, bet tad lūk izrādījās, ka viņi vecākos bij maldījušies. Tēvi un mātes steidzās pie manis, teikdami, ka tādā bezdievīgā skolā tie savu bērnu vairs nesūtīšot. Nu, protams, vediet tos taču uz māju! To jums jau pārā dienu agrāk vajadzēja darīt — es viņiem atbildēju. Pēc nedaudz dienām no 260 skolniekiem bij atlikuši vairs tikai 30 un arī šis skaits pamazām saruka.

c) Vislaunākā revolūcionāru rīcība bij kaimiņu muižu nopostīšanā. Manā draudzē ir tikai trīs mazas privātmuižas: Savenieki, Niedres un Pikules muiža. Tikai pēdējo no viņām apdzīvoja kāds vecs laulāts pāris, abas pārējās stāvēja tukšas. Šais mazās muižiņās, tāpat kā lielajās kroņa muižās, nenotika ne dedzināšanas, ne citi kādi noziegumi, tikai vienā no kroņa muižām aiz nesaskaņām ar kungu bij gribēts noliegt baŗot lopus, bet drīz vien uz lopu kopēju līgumu tas tomēr atkal bij ticis atļauts. Tā vietā ļaudis no manas draudzes bij gājuši uz Valtaiķu pagastu kaimiņos un kopā ar turieniešiem Kalna muižu

(baronam Medemam piederīgu), Sieksāti (barons Firkss) un skaisto Rudbāržu muižu (baroniete Th. f. Firkss) vispirms izlaupījuši un tad nodedzinājuši. Par šiem kauna darbiem soda ekspedīcija 3. februārī 1906. g. bij nošāvusi desmit cilvēkus Valtaiķos kopā ar 22 citiem. Divi no šiem desmit bij pārtikuši kroņa saimnieki, viens kāds saimnieka dēls, 7 pārējie pa lielākai daļai precēti kalpi galvenā kārtā no Skrundas kroņa muižas. Piedalījušies sevišķi gājienā uz Rudbārziem bij gan 3—4 reizes vairāk ļaužu, bet sodīti tika tikai galvenie vainīgie, mazāku skaitu, kādus 6—7, izlaida atkal no cietuma. Miesas sods gandrīz nemaz netika lietots. — Par vāciešu izdzīšanu laikam gan vienu otru reizi ir ticis runāts, tomēr nekādi naidīgi soļi pret viņiem nekur nav tikuši sperti. Kustībai noteikti bij anarchistiski - komūnistisks raksturs, kādēļ arī visi prātīgākie zemnieku māju īpašnieki atturējās no tās. Daži saimnieki bailēs asaras raudādami nāca pie manis meklēt apmierinājumu.

d) Uztāšanās pret valdību.

1) Rīcības komitejas visādā ziņā gribēja būt republikāniskas. Raņķu pagasta namā ķeizara bildes tika sašautas, Skrundā noglabātas, bet valsts ērglis sadauzīts. Ķeizara bildes Skrundas skolā bij nozudušas, laikam arī iznīcinātas. Pagasta amata vīri no 18. novembra skaitījās par atceltiem, tāpat arī pagasta skrīveri, abi veci, krietni, godājami vīri. Raņķu pagasta skrīveri Teodoru Delvigu, ļoti spējīgu, bet grūti piemeklētu cilvēku, kurš var iet tikai ar kruķiem, velna apstulbotie ļaudis gandrīz būtu nosītuši par to, ka viņš it kā esot atsaucis kaŗaspēku, ko viņam tāpat kā man melīgā kārtā gribēja uzkrāut. Vēlāk, kad jaunais rakstvedis ļoti kārtīgi vestās grāmatas bij uzrādījis rīcības komitejai, uzteikdams sava priekšgājēja nopelnus, revolūcionāri aizdzītajam, tikko ne nogalinātajam ilggadīgajam rakstvedim bij gribējuši izsniegt goda diplomu. Jauns piemērs, cik maz sprieduma spējīgs ir pūlis!

2) Par apbruņošanos un ļaužu gājienu uz Aizputi esmu jau rakstījis. Kāds atvaļināts zaldāts tur esot miličus apmācījis, tomēr par to es nekā nevaru sacīt, jo, kā liekās, valdības iestādēm par to nekas nav zināms. — Monopola bode šē tika izlaupīta un krogi slēgti. Bet tas mani skrundēniešiem nebija prātam. Krogu atkal atvēra jau otrā dienā. Kā lai bez viņa būtu varēts dzīvot.

Valdībai uzticīgo ļaužu izturēšanās: Par tiem daudz nekā nebūtu ko sacīt, tie, kas neprātam labprāt būtu pretim stājušies, tomēr neka nevarēja darīt, būdami priecīgi, ka tos vienkārši neņem un nenošauj, jo ja īsti ļaunprātīgo skaits

arī nebij pārāk liels, tie tomēr bij it kā no ļaunā apsēsti, nekādiem aizrādījumiem nepieejami un uz visu gatavi.

III. Sacelšanās apspiešana.

3. janvāri no Kuldīgas ieradās pulkvedis Seloņina ar apm. 1.000 vīriem, kājniekiem, jātniekiem un lielgabalniekiem, Kuldīgas apriņķa priekšnieka un viņa palīga pavadībā. Tā kā kūditāji no Rīgas gan bij prom, tāpat daži no galveniem vainīgiem, piemēram, augšā minētais vecākais mežsargs; pārējos vainīgos drīz vien apcietināja, vai arī tie pieteicās paši naivā kārtā domādami tikt vaļā ar pāra nedēļām aresta. Bet desmit tika nošauti un 4 mājas nodedzinātas un arī citādi pagastam uzkrauts daudz nastu ar šķūtīs braukšanu, zirgu barības piegādāšanu, maizes un gaļas nodošanu — gan tikai dažas dienas, tā ap 10—12.

Uz manu aizlūgšanu palika nodedzinātas vēl 4 citas mājas un atlaisti brīvā daži mazāk vainīgi apcietinātie.

Šai enerģiskai rīcībai bij ļoti labi panākumi. Laudīnu zin atkal, ka mums ir valdība, un visi godīgi cilvēki pateicas Dievam par to, sacīdami, ja 1 vai 2 nedēļas vēl tā būtu gājis uz priekšu, neviens vairs nebūtu drošs par savu dzīvību.

Bez šaubām visi laudīs tagad saprot, kāds ir stāvoklis. Visi dievbijīgi, godīgie cilvēki, kuŗi vētras laikā reizēm nesa-prata ko darīt, ir tagad noteikti pretinieki anarchistiskai kustībai, sevišķi saimnieki. Zināms gan, ir arī daži nelabojami revolūcionāri, kuŗi tagad ir jo vairāk sarūgtnāti, ja tiem ir bijis jānes kāds sods, jāsēd cietumā, vai cits kas tamlīdzīgs. Ja šie neieradīsies atkal revolūcionāri, mēs varam būt droši, ka šie viss paliks mierīgi.

IV. Nekāda mazā kara sākot ar lieldienām šie nav bijis. Nekas ļauns šie nav noticis, izņemot pāra zādzību. Divus sociālistus laupītājus, kuŗi pa sacelšanās laiku bij aizbēguši un ir tādi nelieši, ka revolūcionāri būtu viņus pakāruši, ja tie dabūtu viņus rokā, policija laimīgā kārtā bij noķērusi; bet mirtiesnesis, acimredzot, sociālists pēc pārliecības vai arī pērkams cilvēks, nezina kā bij viņus, tāpat kā daudzus citus, atlaidis brīvā. Tas izklausās neticami, bet tomēr tā esot! Ja krievu valdība mūs aplaimos ar daudziem tādiem ierēdņiem kā H. Pobjedincovs, tad mūsu mīļai dzimtenei var diezgan jauki kļāties!

Nu, mīlais Bilenšteins, es tagad savu sirdi šai lietā esmu pamatīgi izkratījis. Varbūt es pārāk esmu ielaidīgs sīkumos. To piedod laipni! Kas zīmējas uz to, ka loksnei jāraksta uz vienas puses, tad tai ziņā es gan laikam neesmu rīkojies pareizi. Es biju iesācis savu darbu tā kā raksta iespiešanai, t. i.

uz pirmās un trešās lappuses loksnei, bet mācītājs Zeezemans domāja, lai daru tā, kā tas ir noticis, lai tu uz malām vari taisīt atzīmes. Nem nu par labu, kā ir!

Mein, lieber Lialauffein, habe ich mich sehr
sehr freundlich in dir so kurz und gefällig. Ich habe
dich in der mit freudig gemacht! Ich wünsche dir
alles!

Mit freundlichen Grüßen
Dein F. Beuningens

P. S. Vēl būtu pieminams, ka daži drošsirdīgi cilvēki, neskatoties uz nāves draudiem, kas pastiprināti, vēršot flinšu stobrus viņiem pret krūtīm, bij liegušies piedalīties laupīšanas gājienos un kara gājienā uz Aizputi. Kāds mežsargs uzrāpies skurstenī, citi noslēpušies grāvjos, lai tos nepaņemtu līdzī. Mani Dievs tas Kungs ir tik žēlīgi pasargājis, ka man nekas ļauns nav noticis ne uz ceļa, ne mājā. Arī tie vistrakākie svešie un vietējie sociālisti ir izturējušies pret mani pieklājīgi, tikai ērģelnieks, kuram es tiešām esmu darijis ne mazumu laba, bij kūdījis pret mani. Netrūkst tomēr arī tādu cilvēku.

F. f. Beuningens.

4. oktobrī 1906.
Skrundā,

Mīlais Bilenstein!

Kā varbūt lietderīgu papildinājumu savam ziņojumam vēl piemietinu:

1) Ka divus skolotājus, Komarovski un Redlichu, pēc pāris mēnešu apcietinājuma, palaida brīvā. Uz Kurzemes skolu virskomisijas lēmuma abus minētos, kā arī Skrundas trešo palīgskolotāju, atstādināja no amata. Ir cerība, kā atvieto-jumu iegūt vismaz divus jaunus cilvēkus.

2) Lai raksturotu, kā sociālistu aģitatori centās ķengāt un nonievāt kristīgo ticību, jāsaka, ka viņi, no vienas puses, pašu Pestītāju nostādīja kā pirmo sociālistu, kuru viņa brā-lības un mīlestības mācības dēļ varas un valdības vīri likuši

zaimojoši nonāvēt. No otras puses viņi izplatīja melu baumas, ka visu, kas stāv svētos rakstos, un ko sludinājuši apustuļi, esot izdomājuši launie vācu baltiešu mācītāji, lai kalpinātu nabaga iedzīvotājus. Es negribēju pat domāt, ka arī inteligēntākie cilvēki varētu šādiem meliem kaut pa daļai ticēt. Lai nostātos pret šīm baumām, cilvēkiem, kas drusku saprata krieviski, es ieteicu palasīt krievu bībeli, un aizrādīju, ka pēdējai burtiski tāds pat saturs.

3) Lai diskreditētu valsts varu, aģitatori daudz stāstīja par trakajām nodevām, kas it kā esot jānes vienīgi nabaga šķirai, kāmēr bagātie, asinssūcēji, no visiem nodokļiem esot brīvi. Patiesībā gan ir pilnīgi otrādi, jo tikai nekustamu īpašumu īpašnieki maksā tiešo valsts nodokli, kamēr zemnieki un pilsētu okladisti tikai paši savā labā nomaksā pagasta nodevas. Daudzi ieplēta acis, kad es tiem uzrādīju savus papīrus, no kā bija redzams, ka 1906. gadā man jānomaksā 163 rubļi desetinodokļa. Cik bērnišķīgi un naīvi domāja šie vienkāršie ļautiņi par šiem jautājumiem, spriežu no sarunas ar kādu zemnieku, kas, arī aģitatoru sagumdīts, runāja par nedzirdēti augstiem netiešiem nodokļiem. Uz manu jautājumu, kādi no nepieciešamiem pārtikas līdzekļiem tad ir aplikti ar tik lieliem nodokļiem, viņš tikai zināja atbildēt: Nu, piemēram, sērķociņi! Tas taču ir smieklīgi: — 2¹/₃—3 kap. uz paciņu! Ka patiešām stipri augsts nodoklis ir uz silķēm, sāli un tēju, par to nabadziņiem nebija ne jausmas.

Domāju, novembra beigās dumpinieki izlaupīja monopolveikalu. Degvīns no pasaules iznīcināms, tā teica, bet nedaudz dienas vēlāk Rudbāržu muižas skrīverī piespieda atvērt turienes degvīna pagrabu un netīrīto, veselībai augstākā mērā kaitīgo spirtu pārdeva par 20 kap. stopā. Daudzi cilvēki devās uz Rudbāržiem, kur isā laikā pārdots ap 16000 stopu spirta. Daži sapirkuši 500, pat 1000 stopus un sākās šausmīga plītēšana, no kā daži cilvēki dabūja pat galu. Tādā veidā nelegālā cīņa pret patiesi briesmīgu netikumu radīja tikai vēl vairāk launuma.

Lai slavēts Dievs, ka nu mums mūsu apkārtnē atkal miers! Lai viņš to žēlīgi mums uztur!

Tavs v. Beuningens.

Ventspils
latviešu draudzes
mācītājs.

Zīmējoties uz revolūcionāro kustību Lutriņos, viss saņemams diezgan īsi, jo te šī kustība vēl pilnā mērā netika izlauzusies uz āru. Revolūcijas gaita bij apmēram sekošā.

Visu vasaru starp bezzemniekiem-strādniekiem bij manāma zināma rūgšana, kas parādījās uz āru nepienācīgās valodās, tā, piemēram, ja gadījās, ka mācītāja muižā tika cepts cepetis un apkārtējie kalpi to redzēja, viņi teica: „Kas kungiem nekait; mēs protam arī labo kuņģos cienīt!“ Runāja arī, ka apkārt esot gājušas listes, uz kurām vākti paraksti, ka mācītājs un baznīca neesot vajadzīgi. Kad es, mūsu ģenerālsuperintendanta kunga gana vēstījumu nolasījis, pieliku vēl savas sinepes klāt, kuŗas bij rūgtākas nekā tās, ko mums bij atsūtījis mūsu virsgans, tad man daži izteicās, ka nu vairs nevarēšot aizstāvēt mani pret sociālistiem. Astotā svētdienā pēc vasarsvētkiem es sprediķoju par viltus praviešiem un pēc dievkalpojuma, piegājis pie pultes, kas baznīcā uzstādīta priekš ķestera, referēju par baznīcu grāmatu sadedzināšanu un mācītāju aizskaršanu, paskaidrodams, ka pēc manas pārliecības mācītāju baznīcā nemaz nevar apvainot, jo dievkalpojuma laikā mācītājs ir draudzes vietnieks. Mācītāja aizskāršanu baznīcā es uzskatu kā draudzes apvainošanu.

Varbūt, ka sprediķoju un runāju uztrauktā gara stāvoklī. Tās pašas dienas vakarā ieradās pie manis arī skolotājs L a s i s, kāds baznīcas pērminders un kāds no mācītāja muižas rentniekiem un apgalvoja man, ka Lutriņos mācītāju un baznīcu neaiztikšot. Sveši baznīcas apgānītāji ierodoties tikai tad, ja vietējie tos aicinot. Tai pašā naktī, kad man tas tika apgalvots, baznīcā bij izdauzītas kādas 15 rūtis. Samērā mierīgi pagāja vasara un arī rudens līdz 30. novembrim. Tad izplatījās ziņa par „melno sotņu“, kuŗu muižnieki esot izsūtījuši, lai visus ļaudis lauku mājās nogalinātu, apkārtējās muižas esot jau nodedzinātas u. t. t. Visiem ļaudīm, kas gribot izglābties, vajagot sapulcēties mācītāja muižā un tuvējā Jaunmuižā. Tomēr šoreiz pietika vienīgi ar izbailēm. Aprakto maizi un drānas varēja rakt atkal ārā.

2 nedēļas pēc tam kādā svētdienā pēc dievkalpojuma ļaudis tika uzaicināti ņemt daļību revolūcijā (2 sapulces bij notikušas jau pirms tam, viena pie baznīcas, maz apmeklēta, otra pie pagastmājas, kuŗā bij atcelta pagasta valde). Doto brīvību tagad gribot atņemt, tiekot jau sūtīti zaldāti u. t. t. Pirmdien vajagot visiem sapulcēties Saldū. Svētdien pēc pusdienas komitejas locekļi gāja apkārt uzaicinādami visus ļaudis doties uz Saldu. Mācītāja muižas rentnieks bij bijis arī pie mana tēva un pieprasījis zirgus uz pirmdienu. Mans tēvs vaicājis priekš kā, un rentnieks atbildējis, ka viņi gribot taisīt revolūciju.

Mans tēvs: Vai zināt arī, kādu sodu dabūsiet?

Rentnieks: Nē!

Mans tēvs: Jūs tapsat pakārti. Zirgus es nedodu, tur ir stalli, ja gribat, laužat augšā un ņemat.

Rentnieks: Nē, ar varu mēs neņemam.

Pirmdienas rītā pie tēva atnāca kalpi un prasīja zirgus, bet arī tagad mans tēvs nedeva zirgu. Pie manis bij kāds students, to kalpi gribēja bāzt maisā un vest uz Saldu, bet tas steidzīgi atstāja manu māju.

Man ļaudis neuzmācās ne vismazākā mērā. Tie, kas bij dabūjuši ieročus, bij palikuši Saldū par sargiem, citi pārnāca atpakaļ. Strādāts šai nedēļā netika nekur. Apsargāti tomēr tika visi ceļi, pie kam ļaudis uz 18 stundām tika norīkoti par sargiem.

Sestdien jau ziņa par Tukuma sašaušanu bij atnākusi uz Saldu un visa tautas milicija izklīda. Ceļi vairs netika apsargāti, tomēr revolūcija vēl attīstījās. Bij pienākuši jau ziemsvētki. Pirmā svētku dienā pulksten 10 no rīta bij izziņots mitiņš Jaunmuižā. Runājuši, ka mani ar visu draudzi aizvedīšot tieši no baznīcas un pretošanās gadījumā nositīšot. Par laimi es no šī velnišķīgā plāna nekā nezināju. Pirmā svētku dienā baznīca bij stāvgrūdām pilna un bij ieradušies arī visi baznīcas pērminderi, par ko man bij brīnums. Nekas nenotika. Un tādejā nē, ka kaimiņu draudzē Vārmē četri galvenie vadoņi bij nošauti. Lutriņos ļaudis zināja to pulksten 10 no rīta; es to dabūju zināt tikai uz vakaru.

Un nu sākās netaisno soda ekspedīciju laiks, kas katrā cilvēkā redzēja slepkavu, nāca necilvēcīgās cilvēku mocīšanas, kas turpinās vēl tagad.

Es personīgi neesmu aiztikts, tomēr kad Gaiķu mācītājs bij ticis atcelts, rīcības komiteja viņam bij teikusi, ka es noturēšot dievkalpojumu Gaiķos, un kad es ļaudīm, kuri bij deputācijā, paskaidroju: tāda dumpīga valde man nevar nekā pavēlēt, viņi noraudzījās mani kā nesaprazdami. Tā kā es biju redzējis, ka daudz kas notika aiz muļķības, tad uzstājos arī kā liecinieks kara tiesā un ļaudis gluži viegli tika cauri.

Galvenie aģitatori bij kāds Siliņš, Steppe un Strautiņš. Strautiņš bij gudrs vīrs, abi pārējie ir, kā es ļaudīm teicu, „tikai muļķa puisēļi“. Siliņš tika bēgot nošauts, abi pārējie ir nozuduši.

Citi sikumi man izgājuši no prāta un laikam arī būs nenozīmīgi.

Uzrakstīt garāku ziņojumu man tiešām nav laika.

Ar sirsniņu sveicienu Jūsu

Th. Grünbergs.

Kopš pagājušā gada maija varēja konstatēt baznīcas apmeklēšanas atslābumu, kuŗu pa daļai izsauca revolūcionārā gara ieplūšana draudzē, bet it sevišķi bailes, ka baznīcā nenotiek varas darbi un dievkalpojuma apgānīšana. Dažās svētdienās gāja baumas, ka tas notikšot. Vietējam mācītājam atkārtoti ziņoja par šādu gaidāmo uzstāšanos. Paldies Dievam, tas nav noticis, bet to varēja sagaidīt. Mēģinājums, organizēt draudzē ar pagasta vecākā un pagasta priekšnieku piepalīdzību baznīcas apsargāšanu — neizdevās un nevarēja izdoties, jo Dieva nama un dievkalpojumu aizstāvēšanai ar neapbruņotiem cilvēkiem pret labi apbruņotiem revolveru varoņiem ir lielā mērā vajadzīga personīga drošme un patiesa enerģija. No otras puses, projekts apbruņot baznīcas sardzi ar šautenēm bij jānoraida, jo zināmos gadījumos tas varēja būt liktenīgs. Šinī gadā baznīca nebij tik stipri apmeklēta, kā agrāk, bet tukša tā arī nekad nav bijusi. Sēdamās vietas parasti bij aizņemtas, dažreiz arī ejas. Aiz šī iemesla revolūcionāru vadoņi, kuŗus bieži varēja redzēt baznīcā, neuzdrošinājās sarīkot demonstrāciju, jo tie nebij droši par tās izdošanos. Tā tika dievkalpojumi noturēti līdz trešai adventes svētdienai. Pēdējā ap plkst. 1/210 ritā, pirms dievkalpojuma iesākšanās, ielauzās baznīcā apbruņota banda un izdzina no tās ārā nedaudzos baznīcēnus. Tūliņ pēc šī starpgadījuma tika attiecīgi iekārtota istaba mācītāja muižā un tur noturēti dievkalpojumi III. un IV. adventē līdz ar dievgaldnieku pieņemšanu.

III. adventes ritā izdarītais neģēlīgais darbs revolūcijas lietai nekā laba nesagādāja, bet gan ļoti kaitēja. Daudzi draudzes locekļi bij par to redzami sašutuši. Ka tas tā, to varēja redzēt pie noturāmiem dievkalpojumiem mācītāja muižā. Vietējā mācītāja atcelšana revolūcionāriem arī nekāda labuma neatnesa. Tika sarīkoti pretmītiņi un balsu vākšanu šāda lēmuma anulēšanai. Vispār jāsaka, ka revolūcija ir kaitējusi baznīcas dzīvei, jo caur to ir mazinājusies baznīcas apmeklēšana.

Šī gada apmeklētāju samazināšanās vēl nedod drošu mērogu, jo daži aiz bailēm neapmeklē baznīcu. Kamēr pastāv neierobežotā revolūcijas vara, Saldū ir dažreiz mītiņos arī Dievs zaimots un tādā pat kārtā runāts par sv. vakariņām. Tā kāds no svešajiem vadoņiem uz kāda vīra iebildumu: „Mums ir mācītājs vajadzīgs, kā lai mēs citādi tiekam pie dievgalda?” — atbildējis: „Mācītāju jūs dabūsi, un kas attiecas uz sv. va-

kariņām, tad jums nav nekas vairāk vajadzīgs, kā silķe un putra, tās ir tās labākās vakariņas.“

Kā pret sv. vakariņām, tā arī pret kristībām bezdievji ir mēģinājuši uzstāties un iegalvot, ka tās ir gluži nevajadzīgas. Atkārtoti viņi ir uzstājušies ar runām, vērstām pret bērnu kristīšanu, jo tās esot izdomātas, lai pildītu mācītāja kabatas ar draudzes locekļu naudu. Bērnu piedzimšana reģistrējama vienīgi pagasta valdēs. Viņi izsmējuši tos mulķus, kuŗi pielaižot, ka mācītājs viņiem ādu pār acīm velkot u. t. t. Tāpēc nav ko brīnīties, ka dažos gadījumos bērni netop kristīti, kuŗi pat dažus mēnešus atpakaļ ir piedzimuši. Tas ir, paldies Dievam, noticis nedaudz gadījumos; vēlāk arī šie bērni ir kristīti. Saprotais, ticība šim sakramentam daudz draudzes locekļos tika satricināta. Pie mirušo apglabāšanas piederīgie rauga izpalīdzētis ar saviem spēkiem.

Par iesvētāmo uzvešanos nevaru sūdzēties, viņa bij apmierinoša. Protams, pirms mācības uzsākšanas iesvētāmiem tika noteikti paskaidrots, ka izslēgšana no iesvētāmo vidus ikkatru nekavējoši skārs, ja kāds padarītu ko nebūt nepielaižamu. Ja arī šinī virzienā nebij iemesla žēloties tad tomēr no daža laba palika iespaids, ka viņš vai viņa ir stipri no ticībai naidīgā sociālisma iespaidoti; lai gan tas vārdos neizpaužas. Protams, iesvētāmie izrāda sevi mūsu acu priekšā drusku citādi, nekā viņi ir. Mums liekas, ka taisni jaunatne ir visļauņākā kārtā saindēta, jo skolotāji pa lielākai daļai ir galvenie vainīgie pie revolūcijas izcelšanās un tai sekojošā reliģiskitikumiskā pagrimšanā.

Ši gada rudenī skolas atvēra vēl vietējais mācītājs, pie kam pie skolotājiem nevarēja manīt nekādu naidīgu iztūrešanos jeb opozīciju. Bet ātri vien viņi parādījās savā patiesā gaismā. Rīgā sanākušais skolotāju kongress izsauca viņu vidū pilnīgu skurbumu, kuŗa sekas ir nepārredzamas. Savā draudzē, paldies Dievam, es varu konstatēt, ka ne visi skolotāji ļāvās aizrauties. No 10 cilvēkiem nepiekāpās 6; viens no viņiem izrādījās šinī izšķirošā laikā par izcilus personu un lielu vīru. Bet tie 4 netika iespaidoti, lai gan arī tika sasauktas sapulces, uz kuŗām bij skolotāji aicināti neiztrūkstoši ierasties. Viņi neieradās; 6 atnākušie apsoliņās man nekādu pretlikumīgu darbību neuzsākt. No ceļa nogājušo skolotāju skolās tika noturēti mītiņi un pieņemti, kā arī izvesti programmas grozījumi. Pie šī gadījuma notika Dieva zaimošana, kā arī apmelošana un kūdīšana pret garīdzniecību vispār, bet pret vietējo mācītāju atsevišķi. It īpaši traki rikojās Cieceres skolotājs. Viņš bēguļo, bet no pagrīdes tas izplāta tādu teroru, ka jaunievēlētais

skolotājs viņa vietā, tūlīņ pēc draudu vēstules saņemšanas, atteicās, bet pagasts nav uzdrošinājies izsludināt jaunas vēlēšanas. Tādos apstākļos, protams, ticības mācība palika bez svētīga iespaida tanīs skolās, kuŗu skolotāji staigāja pa jauniem ceļiem. Šinīs skolās ticības mācība ir vairāk kaitējusi, nekā atnesusi labuma. Pēc valdības varas nostiprināšanās izzuda, protams, visas jaunās programmas un citi jaunievedumi. Notikušais tika tagad nosodīts un ieņemts lojāls stāvoklis, itkā nekas nebūtu noticis. Gala iznākums, kā liekās, būs tas, ka tie paši neticīgie skolotāji arī tālāk paturēs savas vietas. Skolēnu zināšanas ticīgo skolotāju skolās bij apmierinošas, tur arī revīzija tika izdarīta.

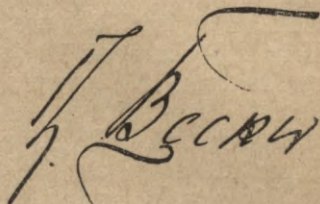
Mājas mācību mācītājs viens pats kontrolēja, proti tekošā gada februārī un martā. Skaidri varēja konstatēt, ka pagājušā ziemā mātes daudz mazāk pūļu bij pielikušas bērnu apmācībā. Arī uz kontroli atvesto bērnu skaits bij manāmi mazāks, nekā citām reizēm. Ap 150 bērnu iztrūka pie pārbaudīšanas.

Reliģiski-tikumiskā draudzes dzīve atradās pilnīgi zem revolūcijas iespaida, ar ko, protams, nav sacīts, ka daudzi draudzes locekļi klusumā nebūtu palikuši uzticīgi savai ticībai un kristīgām parašām. No viņu vidus ir arī cēlusies vēlākā reakcija, kuŗa liek cerēt, ka darbs, veltīts tam Kungam, nav veltīgs. Iztirzāt visu sikumos — nav iespējams. Piemetināšu tikai, ka no sociālistu mācībām ir cēlies netiklības vārds, tā saucamā „brīvā mīlestība“. Nelaulāto skaits nedod nekādu mērogu apstākļu apsvēršanai attiecībā uz grēkošanu pret 6. bausli. Varbūt tikumiskais stāvoklis būtu drošāks, ja ār-laulības dzimstība panīktu. Kas attiecas uz dzeršanu, tad tā ir pēc manām domām vedama sakarā ar monopoltirgotavu aplaupīšanu un demolēšanu. Varbūt, ka revolūcijas laika režīms nav ar to novedis līdz vēl briesmīgākām asins un varas darbu orgānijām. Tikai tur, kur avoti atrodami, uzplaukst arī dzeršana, un labu priekšzīmi dod šinī ziņā šie novietotais kaŗaspēks.

Ar 17. aprīļa manifestu ir arī šie radusies kustība, kuŗa pūlas piegriezt dažus ev.-luterāņu baznīcai. 1905. g. ir no vietējās pareizticīgo draudzes uzņemti 16 locekļi. Ja tiktu atcelts vēl tagad pastāvošais spaidu likums attiecībā uz jauktām laulībām — un uz to var ar pilnu tiesību gaidīt — tad pēc dažu domām jau saskatāmā laikā latvju pareizticīgā draudze miestā vairs neeksistētu un sastāvētu vienīgi no krievu ierēdņiem. Bet var jau arī citādi būt. Mēs varam Dievam pateikties, ka Viņš ir viņus nomierinājis. Tālāko mēs redzēsīm nākotnē.

Vietējais priesteris kopā ar pareizticīgo pasta nodaļas priekšnieku ir atklāti pārgājuši revolūcionāru pusē. Priesteri

pārcēla uz Vidzemi un viņa vietā atsūtīja kādu Vidzemes popu, kurš agrāk bijis valsts iekšienē. Kas šis pops par vīru — es vēl nezinu. Bet laba zīme redzama tanī apstākļī, ka viņš še ar sievu izdarija pie manis vizīti, un kā redzams neuzstāsies naidīgi pret luterāņu baznīcu. Uz šo vizīti vēl neesmu atbildējis, bet katrā ziņā to darišu.

Saldus mācītājs.

Jaunjelgavas aprīņķis.

*Augsti godājamam
mācītājam H. Bilensteinam
Vecsaulē.*

Mīļais Ansi! Tu gribi dzirdēt V a l l e s muižas revolūcionāros notikumus. Dieva laime, ka es esmu pilnīgi vesels, citādi man no mūžīgas atkārtošanas varētu uzņākt vēmiens. Bet Tava griba lai notiek, tomēr ja es savu jauno uzvalku, kas man mugurā, pie tam nosmērēšu, tad Tev jāgādā man jauns vietā. Tā tad mediam in rem. Kā visur, tā arī Vallē, no 1905. gada janvāra sākot bij manāms arvienu vairāk pieaugošs uztraukums, kas vispār vērsās pret valdību un viņas iestādēm, bet drīz vien šis uztraukums pieņēma komunistiski-pretreligiozu latviski-nacionālu nokrāsu. Līdz 1905. gada Vasarsvētkiem rūgšana bij manāmi pieņēmusies. Ja manas attiecības pret draudzi normālā laikā nebūt nevarēja apzīmēt „par ļoti labām“, tad tagad likās it kā agrāko attiecību nemaz nebūtu bijis, labākie ļaudis bailīgi izvairījās un sliktākie kūdīja nepārtraukti, sevišķi mācītāja muižas Mazjāņu mājas saimnieks Jānis Lapa, kurš, lai gan bij pārticis cilvēks, nekad laikā nenomaksāja rentes. 1905. gada Vasarsvētkos garāmbraucoši anarchisti bij piestiprinājuši pie baznīcas durvīm 2 sarkanus karogus, kurus es, tiklīdz to dabūju zināt, liku noņemt. Dievkalpojums netika traucēts, tikai puse no draudzes aiz bailēm bij palikusi ārā. Sākot ar Vasarsvētkiem nemiers pieņēmas, tā sakot, pa nedēļām, izturēšanās pret mācītāju kļuva ikdienas nekaunīgāka. Pagājušā gada jūlijā es kādā svētdienas pēcpusdienā sasaucu visus saim-

niekus, domādams organizēt baznīcas un savstarpēju māju ap-sardzību, bet no apmēram 230 saimniekiem ieradušies bij 18, no tiem 16 uzticami, 1 šaubīgs un 1 nederīgas markas, kurš bij ieradies tikai spionāžas nolūkā un vēlāk arī bij ievēlēts par rīcības (Rīcinus) komitejas priekšsēdētāju. Pagājušā gada augustā, kad es nokrēslā ar savu ģimeni pa mācītāja muižas alēju pastaigājos, uz mani tika šauts, lode dažus soļus man priekšā iesitās zālē. Toreiz es domāju, ka tas ir bijis tikai iebaidīšanas šāviens, vēlāk es tomēr dabūju zināt, ka šāviens bijis domāts man. No augusta līdz 17. oktobrim viss pagāja samērā mierīgi. Es varēju savas skolas mierīgi atvērt. Bet ar 17. oktobra visi velni bij kājās. Skolas apkopa sociālisti, skolotāji bij pasūtīti Rīgā uz konferenci. Skolotājs Grinbergs ar sievu pārgāja revolūcionāru lēģerī, Grinberga palīgs Rozīts reliģijas vietā mācīja anatomiju, kā palīga līdzekli izlietodams kailu sieviešu bildes. 8. novembrī Valles muižā notika mītiņš, kurā tika atcelta pagasta valde, skrīveris atklāti nozākāts, aizliegts mācītājam maksāt akcīdenci (to viņi nedarīja jau agrāk), nodot siecīņus, maksāt renti, kas arī kārtīgi tika izpildīts. Manu baznīcas labību un renti no 6 saimniekiem es dabūju piedzīt tikai ap 1906. gada Jurgiem uz soda ekspedīcijas piedraudējumu. Ja nu nenāktu nekas cits, man atliktu tikai dzīvot no zila gaisa un mīlestības, ko no manis manā vecumā vairs nevar prasīt, bez tam es arī vieglprātīgā kārtā savus bērnus no pašas dzimšanas esmu pieradinājis pie ēšanas. Daudzinātā 6. novembra mītiņā atskanēja sauciens: „Tagad iesim ieņemt mācītāja muižu!“ Prātīgākie cilvēki esot devuši padomu to nedarīt, bet naktī no 6. uz 7. novembrī 10—12 vīru tomēr lauzušies mācītāja muižā, bet apmierinājušies ar ziņu, ka manis nav mājā: es ar savu sievu gluži nejauši bijām aizbraukuši uz Jelgavu.

13. novembrī es sprediķoju, bet pie baznīcas mani saņēma ar pīrgāšanos. 12. novembrī, sestdienā, labi domājoši ļaudis bij bridinājuši mani, lai es tumsai iestājoties nerādotos ārpus mājas, jo man tiekot uzglūnēts. Dievkalpojums 13. novembrī tomēr pagāja mierīgi, bet kad dievkalpojums bij beidzies, no luk-tām kāds galīgi piedzēries cilvēks (vārdā Kurzemnieks) paziņoja, ka skolas tikšot atvērtas noteiktā dienā pēc jaunās pro-gramas. Prātīgākie cilvēki man paskaidroja, ka vairs nenākšot uz baznīcu. 13. novembrī es paziņoju, ka vienu svētdienu iz-trūkšu un sprediķošu pēc 14 dienām. Pēc tam es aizbraucu uz Jelgavu un ziņoju konsistorijai, kāds stāvoklis ir draudzē, tad devos uz Rīgu, lai no turienes brauktu uz Valli. Kad es 25. no- vembrī ar somu rokā iznācu no mājas, lai brauktu uz staciju, bij sācies tramvaju, ormaņu un dzelzceļnieku streiks, tā kā es

Rīgā biju ieslēgts. 25. novembrī, kad man, kā bij domāts, vajadzēja atgriezties mājā, visa Valles draudze, tūkstošgalvains pūlis ar mēslu dakšām, flintēm, veciem zobeniem devās pretim man kā melnās sotņas vadonim. Ka šis pūlis mani būtu gripējis pabarot ar marcipānu, man nav nekāda iemesla pieņemt. Kad pienāca svētdiena, kad man atkal vajadzēja sprediķot (ka es neierados, vainīgs jau bij vienīgi dzelzceļnieku streiks), draudze ar sarkaniem karogiem devās uz baznīcu un Kraukļu mājās arī priekš vietējā mācītāja bij ticis pašūts sarkanais karogs, piedaloties skroderim Stabiņam; karogu bijis nodomāts ar varu iespiest man rokā. Līdzī bijusi paņemta arī kule ar kvēpiem, ar ko maniem uzbrucējiem nosmērēt melnu seju un rokas. Tās pašas svētdienas priekšpusdienā uz mācītāja muižu bij ticis atnests oficiāls raksts, kurā bijuši uzskaitīti visādi neiespējami priekšraksti, zīmējoties uz mācītāja izturēšanos. Šo lielo uztraukumu pavairoja vēl sekoša lieta. Mans lielākais ienaidnieks un lielākais saimnieks Vallē, mācītāja muižas saimnieks Jānis Lapa, dzelzceļu streika laikā bij gājis taisnā ceļā pa dzelzceļu tiltu, kāds zaldāts uzsaucis viņam, bet viņš neapstājies un dabūjis lodi plaušās. Rīgā slimnicā uz miršanu gulēdams, viņš caur saviem piederīgiem Vallē bij izplatījis ziņas, es esot bijis kā oficiers pārgērbies un licis uz viņu šaut. Viss tas tika ticēts, un kāds gara stāvoklis pret mani Vallē toreiz valdīja, rāda sekošais neatļautais Valles aptiekāra Zankēviča vēstules noraksts, kurū es caur gadījumu Rīgā saņēmu: Godātais mācītāja kungs! Stāvoklis Vallē kā priekš Jums, tā vispār ir tapis **loti draudošs**. Par nelaimi, Jūsu lielo ienaidnieku Mazjāni pagājušā nedēļā Rīgā zaldāti ir aizšāvuši un viņš tagad guļ slimnīcā Rīgā slimnicā. Bet šie ir izplatījušās baumas, ka Jūs pārgērbti esot Rīgā redzēts kopā ar huligāniem, un šie acumirkļi tiek ticēti visam, arī tam, ka Jūs esot vainīgi pie viņa ievainošanas, tādēļ es varu dot Jums tikai to **nopietno** padomu, tagad uz Valli **nekādā ziņā neatgriezties**, jo Jūsu dzīvībai varētu draudēt briesmas. Vispārējā sajūta ir briesmīga etc., etc. Tālāk, pret mani tika izvests boikots, manas lietas apkārtējā ricības (Ricinus) komiteja, kurā prasīja, lai ierodos Vallē „dēļ rēķinumu nolikšanas, kas attiecas uz draudzes kapitālu”.

Es biju spiests glābt, kas glābjams, man vajadzēja 5 cūkas (2 bij pusotra gada vecas) pārdot pavisam par 30 rubļu; govis, kurām tikko vajadzēja atnesties, par 20 rubļu gabalā.

Ka saites ar šo draudzi bij sarautas uz visiem laikiem, to, jādāmā, sapratīs katrs bērns. Tagad, kad laudim nav izdevies mani iznerrot, viņi saka, ka nekas neesot noticis, es pārsteidzīgi esot aizgājis prom. Es varētu vēl pastāstīt daudz tuvāku

sikumu, bet tā kā man jau sāk palikt nelabi un es Tevi negribu padarīt nelaimīgu, es beidzu.

Ar sirsnīgu sveicienu visiem

Taborā,
19 $\frac{9}{X}$ 06.

V. Urbāns.

*Revolucionāro notikumu apraksts Sunākstes draudzē,
ņemot vērā arī kaimiņu draudzes.*

Pēc tam, kad 1905. gada pavasarī (februārī) iedzīvotāji ar proklamācijām uz turpmākiem notikumiem jau bij pietiekoši sagatavoti, vasarā Sunākstes baznīcā tika gatavoti vairāki dievkalpošanas traucējumi un arī mēģināts tos izvest; bet ar policijas sperto soļu palīdzību, kā arī pateicoties pastiprinātai baznīcas sardzei (Kirchenschutz) izdevās tos novērst, kamēr Secē (I. vasarsvētku dienā), kā arī baznīcā (augustā) notika lielāki nemieri.

Tā uztraukumā un saspīlētās nākošo notikumu gaidās pagāja laiks līdz 17. oktobrim. Līdz ar manifestu uzliesmoja revolūcija. Viens mītiņš sekoja otram, kuŗos neprātīgie vadoņi, iebiedēdami iedzīvotājus, spieda tos izvest vēl neprātīgāko revolūciju. Kaut kur no kaut kādas vietas vienmēr tuvojās „melnā sotņa“, kuŗai veselu nedēļu pa visiem ceļiem tika trenkti pretim visi vīriešu kārtas iedzīvotāji. Novembra vidū ievēlēja rīcības komiteju, pie kām vecās valdes un tiesas iestādes tika izsludinātas par atceltām. Viens no pirmiem rīcības komitejas darbiem bij uzdot četriem rīcības komitejas locekļiem „oficiāli paziņot nāves spriedumu vietējam mācītājam, slēgt baznīcu un noliegt mācītājam katru amata darbību“. Protams, mācītājs nedomāja, ka šis spriedums priekš viņa būtu saistošs, un pēc iespējas tas neļāvās traucēties savā amata darbībā.

* * *

Naktī no 27. uz 28. novembri, pēc tam, kad vēl pirmā adventē liela draudze bij pildījusi baznīcu, mācītāja muižā ap $\frac{1}{2}$ no rīta ieradās ap 400 vīru liela banda, kuŗa, pieprasidama visu ieroču izdošanu, pārmēklēja visas apdzīvotās vietas no bēniņiem līdz pat pagrabam, cerēdama uz pasakainiem ieroču krājumiem, pēc kam mācītāju piespieda iznākt uz lieveņa, it kā izrunāšanās dēļ, bet patiesībā, lai viņu mocītu un apvainotu. Pēc tam, kad pret mācītāju bij celtas visādas mulķīgas sūdzības, tika pārrunāts jautājums, kā vislabāk nogalināt viņu, vai pakārot, nošaujot, maisā iebāzot un noslicinot, vai kā citādi, pie kam

nervu uzmundrināšanai mācītājam turpat pie galvas, bet aiz muguras, pa reizei atskanēja kāds flintes šāviens. Galu galā viss beidzās ar to, ka mācītājam noliedza izpildīt amata pienākumus, kā arī atstāt mācītāja muižu, un pūlis taisījās iet tālāk, tomēr pastāvēdams uz to, ka mācītājam jāiet līdzi. Kad tas katēgoriski no tā atteicās, tie, ilgāku laiku šurp un turp izpratojušies, atstāja viņu turpat un aizgāja, dziedādami „Mostaties jūs, darba laudis“ uz baznīcas dziesmas meldiju.

Šī nožēlojamā komēdija bij norisinājusies no 1/2 līdz 1/26 no rīta. — No mācītāja muižas brēcošais bars bij devies tālāk uz Vārenbrokas skolu un pagasta namu, kur bij tikušas iznīcinātas ķeizara bildes un tiesas zieģelis, tālāk uz Vārenbrokas muižu, kur no pūļa atskanējais sauciens: „Tagad mums ir tā vara debesīs un virs zemes,“ tālāk uz Evaltes muižu, Sēlpils mežniecību — visur konfiscējot ieročus. Šais dienās pagasta mājās visur ķeizara bildes un ērgļi tika iznīcināti, sašauti un sviņīgi sadedzināti un — nāves sodi piespriesti un izpildīti. Tā, piemēram, Sunākstes draudzē:

1) kāds rakstvedis vispirms briesmīgi mocīts un tad noslicināts;

2) kāds saimnieka dēls — kādā kārtā, nav zināms — nogalināts;

3) Sēlpils mežkunga kučiers nošauts;

4) kāds mazs bodnieks gribēts noslicināt, bet slepkavu rokās dabūjis trieku, tā Dievs to izglābis no tālākām mokām; slepkavas līķi atsvieduši sievai rokās, teikdami: „Paglabāt pati viņu vari!“;

5) un 6) Seces ķesteris, Žurevskis, un viņa dēls, politehnikas students, abi briesmīgi mocīti un Daugavā noslicināti.

Nāves spriedumu, kurū delegāti mācītājam svinīgi bij nodevuši, laikam gribēts izpildīt 1. ziemsvētku dienā. Kamēr mācītājs noturēja liturģiju, trīs sveši nelieši bij ienākuši baznīcā, no kuriem viens trīs reizes vilcis revolveri ārā no kažoka un griezis to pret mācītāju, bet laikam gan tūkstošgalvainās draudzes priekšā nebij uzdrošinājies pastrādāt slepkavību.

Baznīcas slēgšana un mācītāja boikotēšana nevarēja tikt izvesta, jo mācītājs, neskatoties uz visiem draudiem, kārtīgi noturēja dievkalpojumu arī tad, ja visa draudze bij četras vecas sievas, kā 2. adventes svētdienā.

Kas zīmējas uz tautskolotājiem, Sunākstes skolotāja un viņa palīga izturēšanās bij nevainojama, kamēr Vārenbrokas skolotājs Vismans un Eķengrāves skolotājs Kiops līdz ar palīgskolotāju bij galvenie revolūcijas vadoni, kuri arī jauno pro-

gramu bij ievēduši skolās. Vēlāk tiem nācās pazust no tās vietas, kur tie bij strādājuši savus negoda darbus!

Ja lieta arī nenogāja līdz atklātam kaŗam, tad tomēr, kā toreiz mēdza sacīt — bij nodibinājusies īsti draudoša milicija. Tā arī no Eķengrāves uz Jēkabmiestu aizejošie draguņi Eķengrāves mežā tika apšaudīti no slēptuves, pie kam viens draguns bij ticis nonāvēts, otrs draguns smagi un aprinķa priekšnieka goda palīgs, barons Livens, viegli ievainots un divi zirgi nogalināti. Gribēts arī sarīkot uzbrukumu Jēkabmiestam, bet tas nav noticis, jo vadošos ģenerāļus, kad tie patlaban noturējuši savu pēdējo apspriedi Salas muižas pagasta namā, pilnā sastāvā sagūstījusi kazāku nodaļa un ievietojusi tos cietumā.

Tas bij grūts un bēdīgs laiks! Apsardzību no policijas un kaŗaspēkā nebij ko gaidīt: muižas visas bij atstātas, kaimiņu mācītāji Secē un Saukā bij bijuši spiesti aiziet no savām draudzēm; katra satiksme bij nogriezta, ne mierinājuma, ne ziņu kur smelties, visapkārt vienīgi vistrakākās baumas un neprātīgs ļaužu pūlis! Tomēr vienmēr bij arī savs pulciņš uzticīgo: mācītāja muižas laudis, kas uzticīgi turējās pie savā kunga un mācītāja, un pār visām lietām Sunākstes ķesteris Bloks, kas kā uzticīgais Eckhardts dienu un nakti sargāja savu mācītāju. Lai man ir atļauts sirsniņā patejcbā šai vietā pieminēt viņu uzticību! Dievam tam Visuaugstākam un šiem augšā minētiem ļaudīm un personām Sunākstes mācītājs var pateikties, ka tas savā vietā varēja izturēt līdz galam.

(Maza epizode: Kāds mācītāja muižas kalps, pārnācis no mītiņa, teica drebošā balsī ar asarām acīs: „Kad spētu, spalvu mērktu savās asinīs un ķeizaram rakstītu, kādas lietas te notiek!“)

Tiklīdz ieradās soda ekspedīcijas, arī tautas dzīve rādīja citu ainu! Kaimiņu draudzēs — Sēlpilī un Biržos — soda ekspedīcijas rīkojās ļoti enerģiski un stingri: tika nodedzināts daudz māju (dievamžēl!), galvenie dumpja vadoņi nošauti! Brīvības reiboņa vietā iestājās vispārēja nospieģība. Tieši Sunākste maz ko tika redzējusi no soda ekspedīcijām, tik kāds dulburis tika nošauts. Galvenie vadoņi un brīvības varoņi, tiklīdz valsts sāka lietot varas līdzekļus, bij aizbēguši un nu ir izkaisīti visās pasaules malās. — Nožēlojams ir tas, ka par izdarītām sešām nejēdzīgām slepkavībām vēl neviens nav saņēmis sodu, jo neviens no daudzajiem slepkavām — pie katras slepkavības ņēmuši dalību 10—14 cilvēku — vēl nav saķerts. Tas kā smags lāģsts nospieģ draudzi!

Arī Sunākstes draudzē iestājās miers līdz ar soda ekspedīciju ieraģanos un vairāku kaŗaspēka daļu novietoģanu draudzes

robežās, bet tikai ārēji, tie, kas domā citādi, varētu piedzīvot rūgtu vilšanos, rīdīšana un musināšana, apmelošana un aprunāšana ir pilnā spēkā! Sevišķi baznīcas dzīve no tā stipri cieš, kā to rāda visas baznīcas un garīgās dzīves nozares. Revolūcionārās un radikālās avīzes ir plaši izplatītas un līdz ar viņām izplatās visnepretīgākās un mulķīgākās idejas un baumas. Mazs ir tas pulciņš, kas tam stājas pretim, maz arī to, kas, neskatoties uz visām jūkām un uzbrukumiem, ir palikuši uzticīgi tam Kungam.

1906. gada oktobrī Sunākstes mācītājs saņēma savu nāves spriedumu, vācu valodā drukātu un piesūtītu tieši no revolūcionārās Centrālkomitejas Rīgā. Ar šo spriedumu tas tika uzaicināts, tūlī slēgt baznīcu, „savu svētdaršo veikalu“, pretējā gadījumā viņu gaidot tas pats liktenis, kas mācītājus Šillingu, Līcīti, Cimmermani, Taurīti!“ Šo rakstu baznīcas priekšnieks nodeva soda ekspedīcijas nodaļu komandierim ģenerālmajoram Vendtam, Krustpīli. Tas tūlī atsauc pie sevis visus Sunākstes draudzes pagastu vecākos un baznīcas pērminderus, pieņēma tos pilnā formā tērpies sava štāba klātbūtnē un jautāja viņiem, ko viņi uz to domānot darīt? Vārenbrokas pagasta vecākais Millers, kuŗa vīrišķīgā uzstāšanās visā revolūcijas laikā arī nav aizmirstama, tūlī ņēma vārdu un teica, ka pagasti darišot visu, lai aizsargātu savu mācītāju, un izpildīšot visu, ko vien viņa ekselence pavēlēšot. Pēc tam draudze salīga divus lauksargus, kuŗus tā no novembra līdz aprīļa vidum algoja mācītāja apsargāšanai. — Kad viss šis notikums — protams, pilnīgi sagrozīts — bij ticis izklāstīts latviešu radikālā presē, pēc ilgāka laika „Latvijā“ parādījās kāda korespondence, kuŗā iesūtītājs vispirms paziņoja, ka tas griezies pie vairākām redakcijām, kuŗas tomēr viņa iesūtījumu atraidījušas, tālāk tas atstāstīja augšā minēto notikumu, visus melus noteikti atspēkodams un nobeidgams ar to, ka Sunākstes draudze nevēlas, ka kāds iemaisītos viņas iekšējās darišanās, sevišķi kāda tur „centrālkomiteja“. — Lai Dievs dod, ka tāds veselīgs gars arvienu vairāk iesakņotos pilsetā un uz laukiem, ka tautas dvēsele, atmozdāmās no ļaunā sapņa, kļūtu arvienu veselāka, un tā tautas tikums, kas novests bezdibeņa malā, tiktu pasargāts no bojā iešanas un atmosfost uz jaunu, patiesu dzīvi!

Ziņas par 1905. g. gada revolūcijas kustību Zalvas draudzē.

Kā vispār visu zemi, tā arī šejienes apgabalu skāra revolūcijas vētras, sacelot lielu uztraukumu un nodarot daudz posta. Sekmēti no nacionālu pulciņu priekšdarbības, nemieri sākās

oktobrī. 30. oktobrī vēl noturēju dievkalpojumu Lielzalvas baznīcā un pēc sprediķa no kanceles nolasiju 17. oktobra manifestu. Aizlūgumā par keizaru centos iepīt brīvības jēdziena paskaidrojumus, pieskāros arī sirdsapziņas brīvības problēmai, un visu noslēdzu ar lūgšanu. Tai pašā dienā, pēcpusdienā, pie Lielzalvas skolas nama notika tautas sapulce ar sarkanu karogu un uzrakstu: „Sveiki, brīvie pilsoņi!“ Pirmais skolotājs un ķesteris, Eduārdš Blūms, vispirms nolasiija to pašu 17. oktobra manifestu, sniedza valstiskus paskaidrojumus, un viņam pat izdevās panākt to, ka ķeizaram uzsauca „urrā!“ Bet tam sekoja uzbrukumu pilnas runas no Lielzalvas otrā skolotāja, Jūlija Baloža, Dzērves skolotāja Tumaša un citiem.

6. novembrī notika Daudzevas baznīcā dievkalpojums arī bez kādiem traucējumiem, neskatoties uz to, ka bija ar zināmu nolūku ieradies kāds svešs sociālists. Draudzes locekļi par to man jau iepriekš paziņoja. Tūlīt pēc dievkalpojuma, netālu no baznīcas nepazīstami revolūcionāri bija sasaukuši tautas sapulci. Uzstājās kāds svešs sociālists un vispār sapulces dalībnieki bija nolēmuši stāties ceļā baznīcēniem, sevišķi dievgaldniekiem. Pie dievkalpošanas Mazzalvā, 13. novembrī, par aizlūgšanas laiku par ķeizaru bija manāms stiprs nemiers, bez tam man vēl bija dažas nepatīkšanas.

25. novembrī sasauca lielu tautas sapulci pie Lielzalvas skolas. Sapulce noritēja ļoti vētraini, bija uzaicināti un ieradušies arī divi sociālisti no Rīgas. Ievēlēja rīcības komiteju, uz svešo aģitatoru priekšlikumu nolēma atstādināt no amata vietējo mācītāju. Fanātiskais, satrakotais pūlis bija gribējis nekavējoši doties uz mācītāja muižu, lai paziņotu man šo lēmumu, bet dažām saprātīgām, man uzticamām personām bija izdevies ļaudis no tā atrunāt. Tad pūlis devās uz pagastmāju, kur norāva un samina ķeizara bildi, kā arī valsts ērgli. Tā, pateicoties Dieva žēlastībai, es un mana sieva personīgi izglābāmies šai vakarā no posta un šausmām. Nākošā dienā pie manis ieradās divi delegāti un ļoti pieklājīgā kārtā nodeva rakstu ar sekošu saturu: „Lielzalvas mācītājam, Rozenberģera kungam, pavēste no Lielzalvas rīcības komitejas:

„Pamatodamies uz pilnas tautas sapulces lēmumu, komiteja Jums paziņo, ka Jums muiža jāatstāj 14 dienās, t. i. līdz 9. decembrim, 1905. gadā. Pārsūdzēt šo lēmumu variet pilnas Lielzalvas tautas sapulcei pirms noteikto 14 dienu notecēšanas. Pārsūdzības raksts iesniedzams rīcības komitejai uz tautas sapulces vārda.

Komitejas priekšsēdētājs: J. Nāburs,
rakstvedis: J. Balodis.“

Nākošās dienas ļoti uztraucošas, pilnīga revolūcija.

Pirmā adventes svētdienā (27. novembrī) noturēju mazai saujiņai baznīcēnu dievvārdus ar svēto vakarēdienu iesvētāmo telpās, muižā. Tā bija bēdīga adventes svētdiena.

28. novembrī muižā ieradās Lielzalvas otrais skolotājs, galvenais kustības vadonis un musinātājs, J. Balodis, un atprasīja man ieročus: revolveru un vecu medību šauteni. Kad jautāju viņam, kādēļ esmu „atstādināts“ no amata, tas atbildēja: Jūs esiet izdalījuši lapiņas, A. Niedras: „Kas ir panākts?“ un izteikušies pret socialistiem.“ Bez tam rupjā kārtā viņš piedraudēja: „Sargāties pret mums ko runāt, vai darīt, citādi mēs izpostīsim Jūsu muižu tā, ka akmens uz akmeņa nepaliks.“

29. novembrī plkst. 8 no rīta muižā ieradās vesela banda, septiņi apbruņoti tēviņi (Mazzalvas, Lielzalvas un Ērberģes kalpi) un izdarīja kratīšanu, meklējot ieročus. Bija izplatījušās nejēdzīgas baumas, ka šie atrodoties slepena ieroču glabātuve „melnajai sotņai“. Izmeklējuši arī pagrabu un bēniņus, tie tomēr nekā neatrada un aizgāja.

Iesniedzu rakstu Lielzalvas rīcības komitejai, aizrādot, ka man nav iespējams tik ātrā laikā izvilkties no mācītāja muižas. Lūdzu komiteju ņemt manus paskaidrojumus vērā, un lietu vēlreiz caurskatīt pilnā tautas sapulcē. 1. decembrī arī saņēmu sekošu lēmumu: „Lielzalvas rīcības komiteja Jums caur šo paziņo, ka 1. decembrī noturētā tautas sapulce nolēma sekošo: Atļauj Jums palikt mācītāja muižā līdz 1906. gada Jurgiem un izpildīt mācītāja darīšanas kā privātam cilvēkam kā mācītāja muižā, tā arī baznīcā, ievērojot to, ka Jūsu darbībā nerunātu pretim tautas interesēm.“ Paraksts.

Kādu uztraucošu gadījumu gribētos vēl pieminēt. 4. decembrī pie manis ieradās kā Mazzalvas dziedāšanas biedrības delegāti, trīs Mazzalvas jauni saimnieki, un pieprasīja, lai tiem izdodu Mazzalvas baznīcas skolas un ērģeļu kases. Nauda esot vajadzīga ieroču iegādāšanai. Viņiem līdzī bija atnākuši arī divi Mazzalvas baznīcas pērminderi. Centos šiem laudim ieskaidrot, ka viņu prasības ir gluži netaisnas, un ka nevaru tiem izsniegt ne naudu, ne vērtspapīrus. Beidzot viņi arī aizgāja.

Adventes laikā noturēju dievvārdus trijās filiālbaznīcās. Viss noritēja bez traucējumiem, tikai aizlūgšanu par ķeizaru biju spiests izlaist.

Pirmā ziemsvētku dienā Lielzalvas baznīca bija pārpildīta, varbūt arī tādēļ, ka divas kaimiņu draudzes bija bez mācītājiem. Šai dienā varēja notikt nepatīkams un uztraucošs starpgadījums, jo, kā vēlāk dabūju zināt, Lielzalvas otrais sko-

lotājs, galvenais aģitators J. Balodis, gribējis piespiest mani nolikt amata svārkus. Tikai daži man uzticami cilvēki un baznīcas pērminderi šo Baloža nodomu izjaukuši. Protams, bez talāra jau es dievkalpojumu nebūtu turējis, un būtu vienkārši braucis uz māju. No Baloža nodoma kļuva skaidrs citādi nesaprotamais teiciens rīcības komitejas lēmumā: „kā privātam cilvēkam“.

Sākot ar 1906. gada janvāri revolūcionārā kustība mūsu apgabalā sāka iet mazumā, tādēļ arī 6. janvāra dievkalpojumā es iedrošinājos noturēt aizlūgšanu par ķeizaru. Valdija liels uztraukums, jo sagaidīja soda ekspedīciju. Vispārējais stāvoklis kراسi mainījies pateicoties karaspēka rīcībai. Un bija jau arī pēdējais laiks! Ja valdība vēl neiejauktos, tad lieta droši nonāktu līdz pilnīgai anarchijai. Vietējos kalpus un strādniekus svešie sociālisti un aģitatori ar saviem solījumiem bija pataisījuši galīgi trakus. Ērberģes, Lielmēmeles un Lielzalvas muižās tika nolaupīti ieroči un uzlauzti vīna pagrabi.

Rīcības komitejas atcēla un ievēlētās pagastvaldes atkal sāka darboties. Sāka darboties soda ekspedīcijas. Tā ar nāvi tika arī sodīts Lielzalvas palīgskolotājs Dievkociņš, ko tepat arestēja, un ko 21. janvārī 1906. gadā pie Eķengrāves nošāva. Viņš bija rīcības komitejas loceklis un revolūcijas sākumā esot uzstājies ar kūdišanas runām. Viņš bija gan sociālists, bet tomēr mērens. Ja es arī būtu vēlējis viņu no draudzes dabūt projām, tad tomēr šī jaunā, apdāvinātā cilvēka ir žēl.

Galvenais skolotājs, Blūms, kas bija arī Lielzalvas draudzes ķesteris un ērģelnieks, pats bija uzdevies Jēkabpils apriņķa policijai un tūlīt arestēts. Neskatoties uz to, ka viņš agrāk varbūt bija darbojies ne visai pieklājīgā kārtā, nacionālā garā, tagad viņa galvenais noziegums pastāvēja iekš tam, ka tas bija nelegālās pagasttiesas loceklis, kaut arī pret savu gribu, piespiesti. Viņš tomēr bija darījis nomierinošu iespaidu un uztrauktiem prātiem un ļaudis atturējis no dažādiem varas darbiem. Uz manu un baznīcas priekšnieka galvojumu viņu no aresta atsvabināja, kaut arī spriedums vēl stāv priekšā. Liekas vien, ka viņa soda mērs būs mazs, un es ceru, ka Blūms arī turpmāk šē darbosies kā skolotājs. Lielzalvas otrais skolotājs, Jūlijs Balodis, galvenais aģitators, anarchists un ateists, pagaidām ar bēgšanu no pelnītā soda izvairījies. Viņš tagad sēd Rīgas Centrālcietumā. Lielmēmeles skolotājs, Jānis Strautiņš, agrāk krietns, centīgs, un cienīts darbinieks, arī pieslējās sociālistu kustībai, bet šķiet esam no mērenajiem. Strautiņš noturējies skolā mācības līdz 1905. gada ziemsvētkiem, bet tad aizbēdzis. Ērberģes skolotājs Kārlis Upelnieks, gluži jauns

cilvēks, arī sākumā aizrāvis no kustības, bet tad vēlāk apdomājies un labojies. 1906. gada 15. janvārī viņš Ērberģes draudzē vēl piedalījies kā ērgelnieks, bet pēc tam pazudis. Kur — neviens nezina. Daudzevas skolotājs Kārlis Melbārds un Mazzalvas Jēkabs Upenieks, kuŗi arī darbojās kā ķesteri un ērgelnieki, revolūcijas kustībā nepiedalījās. Daudzevas skolotājs, kas šē strādā jau 26 gadus, arvienu no politikas turējis pēc iespējas tālāk un palicis uzticams savam amatam. Ar prieku varu arī konstatēt, ka visi mani 15 baznīcas pērminderi šajā nemierīgā laikā izrādījās par uzticamiem vīriem. Tikai viens no viņiem sākumā no jaunās strāvas gan aizrāvās, bet tad pats atzina savu kļūdīšanos.

Vispār ņemot, manas draudzes aina nav iepriecinoša. Ja arī jaunie izglītotie latvieši vispārējā revolūcijas kustībā nepiedalījās, un sevišķi vecākie, prātīgākie palika noteikti pie sava, tad tomēr jāsaka, ka visu jauno paaudzi sociālistiskās idejas ir samaitājušas. Neticību draudzē ienes neapzinīgi tautskolotāji, kas savā pusizglītībā stipri nokļūst zem nelaimīgā Rozena iespaida. Paies ilgāks laiks, kamēr izdosies izskaust šo indi, bet cerams, ka tagad, kad darbojas noteikta vara, neviens neizbēgs sodam un dažs labs vēl laikā atjēgsies un nāks pie prāta. Vislabāk izturējusies Daudzevas draudze, neskatoties uz viņas sliktajiem kaimiņiem.

1905. gada novembrī un decembrī, šai kritiskā un bīstamā laikā, pateicoties pasta-telegrafa streikiem, mēs ar sievu bijām pilnīgi noslēgti no visas pasaules. Dzīvojam muižā vienās bailēs, nesņemot nekādas ziņas no radiem vai draugiem. Pār-dzīvojam augstākā mērā uztraucošu laikmetu. Vienīgais prieks un mierinājums bija labu un uzticamu draudzes locekļu apciemojumi. Dieva žēlastība mūs neatstāja, bija mums sargs un patvērumš šais grūtos laikos.

Paraksts: R. Rozenbergers,
mācītājs emeritus.

Zalvas mācītāja muižā,

6. jūlijā, 1907.

Ilūkstes apriņķis.

Ziņojums par revolūciju Kaldabruņas draudzē.

I. Gatavošanās uz revolūciju.

Par šo laikmetu nekas sevišķs nebūtu ziņojams, jo atskaitot dažas revolūcionāras proklamācijas, kuŗas šē, droši vien, bij ienestas no ārienes, Kaldabruņas draudzē pašā un laikam gan arī visā Ilūkstes apriņķī valdīja vēl pilnīgs miers. Viena no šim

proklamācijām, kuŗu urjadņiks bij noplēsis no verstes staba, bij uzsaukums rezervistiem neiet karā. Bet kad vēlāk Ilūkstes apriņķi mobilizēja, viss tomēr palika mierīgi, jo ļaudis paklausīgi izpildīja iesaukšanas pavēli.

II. Revolūcijas izcelšanās un tālākā gaita.

A. Pirmais revolūcijas posms (no 1905. gada vasaras līdz 17. oktobrim 1905. g.).

Arī šai laikā Kaldabruņas draudzē viss vēl bij mierīgs, tikai turpat kaimiņos, Subātes draudzē, notika vienas dienas streiks Susejas muižā, bet to drīz vien apspieda un vainīgos nodeva tiesai. Vēlāk Asares baznīcā (Subātes draudzē) vēl izkaisītas proklamācijas, pie kam notikušas apcietināšanas, bet dievkalpojums, cik man ir zināms, tomēr neticis izjaukts. Bez tam nodedzināja vairākus Asares muižas īpašniekam E. fon Valterim-Vittenheimam piederošus šķūņus. Asares muižā no 1905. gada vasaras sākumā līdz 1905. gada novembra beigām, vai decembra sākumam uzturējās zaldāti (dragūni).

Policija, laikam gan uz Ilūkstes apriņķa priekšnieka norādījumu, bij pavēlējusi draudžu padomēm gādāt par baznīcu apsardzību, ko atsevišķi saimnieki arī darīja, pārmaiņus, kā sargi pa dievkalpojuma laiku dežurēdami. Es pats jau pirms tam ar Kaldabruņas draudzes priekšnieka, barona fon der Osten-Sackena, ziņu, biju lūdzis baznīcas pērminderus raudzīties uz mieru un kārtību, gadījumā, ja tiktu traucēts baznīcas miers, kam viņi arī labprāt piekrita. Kaldabruņas baznīcā dievkalpojumi tomēr netika traucēti. Apkārtējie muižas īpašnieki prātoja arī par „selbstschutz'a“ dibināšanu, kas tomēr netika izdarīts.

B. Otrs revolūcijas posms (no 17. oktobra līdz decembra vidum 1905. gadā).

Pie mums revolūcija sākās tikai novembra pēdējās dienās, līdz tam laikam viss vēl bija mierīgs, bet tad tā uznāca pēkšņi un negaidīti. Kādā vakarā, Rubiņu muižā, bij noticis pirmais mītiņš manā draudzē, par kuŗu es dabūju zināt tikai trešā dienā no saviem ļaudīm. Tai pašā dienā pēc pusdienas, notika otrs mītiņš jaunuzceltajā un vēl neiesvētītajā Kaldabruņas skolā, uz kuŗu arī es, stundu pirms mītiņa sākšanas, saņēmu anonīmu ielūgumu tautas vārdā, bet neaizbraucu. Nu sākās mītiņš uz mītiņa. Tas pats notika arī Subātes draudzē. Mītiņu vadītāji bij sveši aģitatori, kuŗiem pievienojās arī daži no vietējiem skolotājiem. Vienu no mītiņiem Rubiņu muižā vēl revolūcijas sākumā izklidināja Asares muižā stāvošie dragūni, bet tad dragūni aizgāja no Asares muižas un mēs palikām bez kareivju apsardzības. No visa, kas man par aģitatoriem ir zināms, var redzēt,

ka tie būs bijuši isti manīgi blēži, jo citādi ļaudis tik viegli no viņiem nebūtu ļāvušies apmulķoties. Viņi uzstājās pret pastāvošo kārtību: arī pret baznīcu kā pret luterāņu, tā arī pret katoļu tie esot runājuši. Celt ierunas mitiņos nedrīkstēja. Kas to mēģināja darīt, to piespieda ciest klusu. Vai arī rīcības komiteja ir bijusi ievēlēta, to es nevaru konstatēt. Tikai tik daudz man ir zināms, ka Kaldabrunā bij ievēlēts nelegāls pagasta vecākais un tāpat nelegāli pagasta tiesneši, arī Rubiņu muižā esot tikušas ievēlētas nelegālas pagasta amata personas. Bet vai tās arī kādus lēmumus pieņēmušas, to es nezinu. Es dzirdēju gan par revolūcionāriem plāniem, attiecībā uz mežu pārvaldīšanu, nodokļu maksāšanu, bet kas šos plānus izstrādājis, to es nevaru konstatēt. Liekas, ka nelegālās pagasta amata personas pārāk vēlā revolūcijas izcelšanās un īsais pastāvēšanas laiks būs kavējuši izvest lēmumus, ja tādi būtu taisīti, vismaz viņu darbība nekur nebij redzama.

Dievkalpošana netika traucēta, bet no mācītāja, piedraudot ar boikotu, tomēr tika prasīts, lai tas gādā, ka ar upura maku vairs netiktu vāktas dāvanas baznīcas kalpotājiem. Kolektes misionēi un citiem labdarīgiem mērķiem bij atļautas, tikai tās nevarēja vākt blodā kā līdz šim, bet upura lādē. Kā revolūcionāri skolotāji būtu mināmi Kaldabrunas tautskolotājs Šulcs (no Kuldīgas semināra) un luterāņu ticības mācības skolotājs Rubiņu katoļu skolā, Vaskenovičs, (līdz ar to ērgelnieks Oknistē, Subātes draudzē), kuŗi abi soda ekspedīcijai tuvojoties aizbēga. Arī Rubiņu katoļu skolas skolotājs Skoliņš aizbēga. Cik tālu viņi bij izveduši jauno programu, ir grūti konstatēt, kā rādas viņi, vismaz, ir mēģinājuši to darīt.

Vācieši netika izdzīti. Tikai dažas muižas ipašnieku ģimenes, pa lielākai daļai dāmas un bērni, stāvoklim bīstamam kļūstot, aizceļoja uz ārzemēm, pārējie palika. Arī muižas netika izpostītas. Tikai, telefona vadi visur tika izpostīti un ieroči atņemti. Arī manus ieročus man atņēma kāda apbruņota banda. Keizara bildes, cik man zināms, netika iznīcinātas, bet gan no sienas noņemtas un vēlāk atkal uzkārtas.

Pagasta amata personas, pa daļai, (Bebru un Rubiņu pagasta valdēs) tika atceltas, Prodes pagasta valde palika. Rubiņu monopola bodi vietējie iedzīvotāji bij slēguši un vēlāk, kā stāsta, kāda sveša apbruņota banda to izlaupījusi. No Bebru pagastvaldes arhīviem esot nozuduši pagasta nodokļu saraksti. Kur tie palikuši, neesot varēts noskaidrot. Revolūcionāri domāja arī par tautas apbruņošanu pret karaspēku. Kādā naktī, no svētdienas uz pirmdienu, cik es atceros, dažas nedēļas pirms ziemsvētkiem, zemniekus aicināja uz Līvenhofas (?)

muižu, kā tika teikts, cīņai ar kazākiem. Cīņas nekādas tomēr nebij. Pēc šī revolūcionāru mobilizācijas mēģinājuma, ļaužu dedzība priekš revolūcijas, kā likās, atslāba. Pacēlās balsis pret cīņu ar karaspēku un ļaužu prāti pēdējā adventes laikā līdz 1906. gada jaungadam bij kļuvuši rāmāki. Tad pirmās janvāra dienās 1906. gadā notika uzbrukums Asares muižai (Subātes draudzē), 9 verstu attālumā no Kaldabruņas mācītāja muižas. Uzbrukumu Asares muižā sanākušie kungi tomēr laimīgi bij atsītuši. Lai gan no dažādiem svešiem pagastiem salasījusies banda bij vairāk, nekā simts cilvēku liela, tā tomēr pēc īsas cīņas drīz vien aizbēga. Bandas vadoņi: Staperans, skolotājs Dignajā un kāds katoļu ērgelnieks no Līvenhofas (?) muižas, tika apcietināti un vēlāk nošauti. Nākošā dienā ieradās karaspēks (dragūni, kopā ar artilēriju) Asares muižā, un revolūcija pie mums bij galā. Dažas Kaldabruņas draudzes daļas vispār vai gandrīz nemaz neķēra revolūcionārā kustība. Pie tādām pieder Kameņčas, Ilzes un Gulbenes novadi.

III. Atklātās revolūcijas apspiešana.

Soda ekspedīcija, dragūni ar artilēriju, kā jau minēts, ieradās 1906. gada janvāra sākumā. Tā apmetās Asares muižā. Vēlāk, apmēram janvāra beigās, ieradās vēl kāda matrožu nodaļa, kas novietojās Subātes miestīnā. Galvenie vainīgie, soda ekspedīcijai ierodoties, bij aizbēguši. Janvāra sākumā Kaldabruņā dragūni nodedzināja nelegālā pagasta vecākā, Krūmiņa, dzīvojamo māju, kurš pats, tāpat kā citi, bij aizbēdzis. Kaldabruņas pagastā uz nāvi notiesāts netika neviens, bet ar miesas sodu sodīja vairākus cilvēkus. Tos, kas bij piedalījušies Rubiņu monopola bodes slēgšanā, apcietināja un tie nosēdēja apmēram pusgadu Daugavpils cietumā. Subātes draudzē nošāva divus revolūcionārus. Viņu vārdi man nav zināmi. Valdības enerģiskā uzstāšanās iebiedēja sliktos elementus un nodibināja atkal kārtību.

IV. Mazais karš kopš lieldienām.

Sākot ar 1906. gada lieldienām Kaldabruņas draudzē nekas nenotika, laupītāju uzbrukumi un slepkavības nenāca vairs priekšā. Arī Subātes draudzē, kurū es, brīvdienām sākoties, 1906. gada vasarā apkopu, viss likās būt mierīgi. Tikai augusta beigās Oknistē (Kaunas guberņā) izlaupija monopola bodi. Bez tam, Oknistes apvidū, domājams aiz atriebības, caur logu tika nošauta kāda saimniece ar savu māti. Arī slepena drukātava esot tikusi uzzieta kādā no turienes lauku mājām.

Ziņas par revolūcionāro kustību
Pārļaucenes-Bornas baznīcas draudzē.

Revolūcionārā kustība Pārļaucenes-Bornas baznīcas draudzē nestāv sakarā ar latviešu kustību Kurzemē un Vidzemē, bet ar žīdu, leišu un krievu nemieriem Vitebskas gubernā (Daugavpili un Krāslavā).

I. Sagatavošanās uz revolūciju 1905. gada februāra sākumā.

Muižu un mežu postīšanas Vitebskas gubernā starp 11. un 17. februāri. Biežāka zemnieku ielaušanās no krievu sādžām Vitebskas gubernā pretim Sīķeles muižai un Rozālišķu mežkunga mājai, Sīķeles mežos. Pamudināti no žīdiem, kas apsolijuši kokus atpirkt, cērt baļķus un ved projām, pāri Daugavai. Sīķeles pilnvarotais pa tālruni lūdz pēc palīdzības. Naktī, no 16. uz 17. februāri Sīķeles muižas pagalmā sapulcējās: barons V. Engelhardts no Inišķiem, barons M. Līvens no Bruņas muižas, barons H. Strombergs no Mazlašiem, barons R. Strombergs no Grīvas, barons R. Engelhardts, jun., no Matulišķiem, virsmežkungs N. Löfflers no Kalkūnes, ar saviem mežsargiem, pārvaldniekiem un t. t. Pavisam 12 cilvēki. Rīta ausmā viņi jāpāri Daugavai. Pie Vitebskas krasta tie sagaida meža laupītājus — 6 ragavas ar 12—16 cilvēkiem, kas brauc šurp no Kūru krasta. Ar ragavām ved baļķus un malku. Viņi liek priekšā laupītājiem pieturēt un pavēl braukt atpakaļ.

Kad viens no mežsargiem grib apgriezt kādu zirgu, laupītāji ķeras pie ieročiem. Matulišķu barons, Engelhardts, nāk palīgā vienam no saviem cilvēkiem, bet pa to starpu kāds cits ar lielu baļķu zāģi triec baronam pa galvu. Uzbrucēju nošauj Grīvas barons R. Strombergs. Barons Engelhardts ar to ir glābts. Beidzot izdodas 6 laupītājus (5 vīriešus un 1 sievieti) saņemt cieti. Citi ievainoti, pārējie bēg, ņemot nonāvētos līdzī. Pa to starpu ieradušies palīgā barons R. Rādens, Grīvas apriņķa priekšnieka jaunākais palīgs, ar diviem urjadņikiem. Šākas nopratināšana, protokola sastādīšana.

Apcietinātos apsardzībā pa aplinkus ceļu ved uz Daugavpili. Vesels pūlis jau salasījies pie Daugavas, lai apcietinātos atsvabinātu. Laupītāji paliek cietumā 1 gadu līdz lietas izmeklēšanai un tiesas spriedumam. Tai laikā viens no ievainojumiem nomirst. Pēc, apmēram, pusotra gada lielāko daļu atlaida brīvā. Pareizticīgo garīdzniecība pret laupītājiem bija ļoti sašutusi, liedza visiem dalībniekiem svēto vakarēdienu, līdz kamēr tie no Sīķeles pilnvarotiem neizlūdzās piedošanu.

* * *

Daļu koku izdod atpakaļ. Krievu sādžās mēnešiem ilgs uztraukums; viņi draudē atriebties Sīkeles muižai, kas atrodas pie Daugavas, mācītāja muižai, Muravkai, un muižniekiem. Nomierināšanās tikai pavasarī, ledus iešanas laikā.

II. Revolūcijas izcelšanās.

A. Vasara, oktobrs, 1905. g.

Baznīcas draudzē viss mierīgi, nekādu gājienu, prasību un streiku, nekādu dievkalpojumu traucējumu un t. t. Tikai pamazām uz rudens pusi manāms apslēpts uztraukums, dzirdamas baumas par „melno sotņu“, rodas īgnums pret baznīcas aizsardzību. Viena daļa tādēļ no baznīcas izvairās, otra daļa, gaidot ko sevišķu, tieši tādēļ baznīcu apmeklē. Uzpeld ritenbraucēji.

Skrudalīnā, dažās Sīkeles, Liel- un Veckaplavas mājās mītiņi, ko vada daži no Lejaskurzemes un Vidzemes ieradušies latvieši, kā arī Daugavpils un Krāslavas žīdi. Borovkā, Daugavpilī un Krāslavā, sevišķi tirgos, izdala proklamācijas.

B. No 17. oktobra līdz decembra vidum, 1905. g.

Jau no 17. oktobra Daugavpilī un visā Vitebskas guberņā lieli gājieni un nemieri. Daudzus policistus noslepkavo. Mītiņi, proklamāciju dalīšana, policistu un karaspēka apšaudīšana, Kareivji šauj pretim, daudzas personas nonāvē. Gājieni pie upu apbēdīšanas. Sākot ar 17. oktobri uztraukums vēl lielāks. 3 dienas no vietas tautas sapulces ar musinošām runām. No Daugavpils un Krāslavas nemieri izplešas uz Kurzemi. Muižās ap Grīvu prasa algas paaugstināšanu, piesprasa ieročus un uzstājas, lai ļaudis atlaiž uz tautas sapulcēm. Nemieri aug. Tautas sapulcēs piedalās daudz ļaužu. Vairākas sapulces Skrudalīnā un Veckaplavas mājās. Kopš septembra beigām daudzās muižās novietots karaspēks, draguņi. Novembra 20. dienā Skrudalīnā liela tautas sapulce, vesels pulks ļaužu saņēmis no pagasta valdes pavēstes. (Pagasta skrīveris nespēlē labu lomu.) Ziņa, ka sapulcējušies 200 un vairāk ļaužu nokļūst līdz tuvējām muižām. Elkšņu barons Rumells, kas izpildīja apriņķa priekšnieka goda palīga amatu, lūdz pastiprinājuma spēkus no Matulišķiem, kur bija novietojies draguņu kornets, barons Strombergs, ar 30 draguņiem. Kopā ar viņiem un saviem mežsargiem tas jāļ dumpiniekiem pretim uz Skrudalīnu, kur atrada sapulcējušos vairāk nekā 200 cilvēkus. Vienu, divas un trīs reizes viņš uzaicināja tos izklīst un beidzot sacīja, ka ja viņi uzaicinājumam neklausīs, tas griezīsies pēc karaspēka palīdzības. Tā arī notika, un kornets, barons Strombergs, pēc vēlreizēja uzaicinājuma izklīst, pavēlēja šaut. Daži krita, dažus ievainoja. Pa to starpu ļaudis bija mēģinājuši ielauzties paga-

sta mājā un tur koridorā sagūstīt baronu Strombergu, citi lau-
zās tālāk un gribēja uzspridzināt kasi. Baronam Stromber-
gam ar revolvera šāvienu izdevās izbēgt. Jānot apkārt mājai,
viņš atkal atrada sapulcējušos pūli, pavēlēja vienu sagūstīt, ko
citi tomēr atbrivoja. Barons Strombergs atkal pavēlēja šaut,
un tikai tad ļaudis sāka izklīst. Kritušo bija astoņi un apmē-
ram tikpat daudz ievainotu. Sašutums tautā liels, izplatīja vis-
neprātīgākās baumas. Stāstīja, ka baroni pārgērbusies par
draguniem, un sapulcējušies, lai apšautu pagasta valdē saaci-
nātos nabaga cilvēkus. Draudēja visiem muižu īpašniekiem.
sevišķi Elkšņu baronam Rumellim, baronam Strombergam no
Mazlašiem, Vecsalienas baronam Hahnam, baronam Līve-
nam no Bruņas muižas, baronam Engelhardtam no Inišķiem.

Sakarā ar to lielākā daļa muižnieku ģimenes salasījās
muižās, kur bija novietots karaspēks, Vecsalienā un Matulišķos.

Novembra beigās karaspēku izsauca uz Krustpili, visas
muižnieku ģimenes bēga uz ārzemēm. Visas dāmas, bērni un
veci kungi pirmās decembra dienās aizceļoja uz Vāciju — In-
sterburgu, Eidkūņiem, Karalaučiem, Berlīni. Tie, kuri tik tālu
doties nevarēja, novietoja savas ģimenes drošībā — Daugav-
pili. Tukšas palika — Elkšņu, Mazlašu, Tābaras, Lašupes Ma-
tulišķu un Vecsalienas muižas. Pārpalikušie jaunākie kungi
mainījās ar sargiem, un ar ātri organizētiem „selbstschutza“
spēkiem jāja no muižas uz muižu. Tikai Muravkā, Sīkeles
mācītāja muižā palika mācītājs ar savu ģimeni, sagatavojies, ka
katru dienu to var izdzīt, vai arī, ka viņš būs spiests savu ģi-
meni novietot drošībā. Bija nogriezta Rīgas-Orlas dzelzceļa
satiksme. Sešas nedēļas ne pasta, ne dzelzceļu satiksmes.
Tomēr avīzes no Pēterburgas pienāca, izņemot 5—6 dienas,
Daugavpilī un Grīvā izņemot 3 dienu pārtraukumu, visas bodes
un viesnīcas streika komiteja bija slēgusi gandrīz uz 3 nedē-
ļām. Kučieri, kas brauca ģērbusies livrējās, bija apdraudēti.
Virsproku ņēma zādzības. Daudz slepkavību.

3 dienas pirms ziemsyētkiem bija pirmais pasts, veikali
un pārdotavas atvērtas. Žīdus bija piespieduši to darīt vec-
ticībnieki, piedraudējot ar varas darbiem. Pamazām iestājās
miers.

III. Revolūcijas apspiešana.

Janvāra sākumā ieradās soda ekspedīcija, ko vadīja kara-
spēks un apriņķa priekšnieka palīgi, goda policisti.

Kaplavas miestnā, pie Veckaplavas, pagasta mājā notika
ļaužu nopratināšana. Vairākus, kas uzstājās ar lielām runām
(3 latviešus), apcietināja un tie saņēma miesas sodu. Annas

muižā pretim Krāslavai vesela rinda arestu, tāpat arī Veckaplavas mājās, Elkšņu un Tābaras mājās.

Karaspēks atprasīja ieročus. Krāslavā daudzas ēkas karaspēks nodedzinājis. Apcietinātos aizsūtīja uz Jelgavu, bet pēc 5 mēnešiem tie parādās atkal.

Februārī dažas ģimenes atgriezās atpakaļ, uz lieldienām jau visas muižas bija atkal apdzīvotas. Satrauktie prāti pēc iespējas nomierinājās.

Dievkalpojums nekad netraucēja. Zināmos centros novietoja strazņikus: kājniekus un jātniekus. Jātniekus pēc dažiem mēnešiem pārcēla uz Ilūksti, kājnieki palika. Draguņi visi sakopoti Ilūkstē. Pašaizsardzībai muižās novieto vienu vai divus draguņus.

Mācītājs Oskars Biders

Daugavpils apriņķis.

No Krustpils mācītāja
№ 213.
Krustpils mācītāja muižā.
2. aprīlī 1907.

*Augsti godājamam
mācītājam H. Bilensteinam
Vecsaule.*

M. B. Ja es tev apskatu par vietējo revolūcionāro kustību tik ilgi esmu palicis parādā, tur vainīgs tas, ka es nabaga cilvēks, tā esmu apkrauts darbiem, ka nezinu, kā tikt galā ar lielo darba daudzumu. Patiesībā man tev arī gan daudz nav ko stāstīt, jo lielākajam tracim še drīz vien tika padarīts gals. Revolūcionāras kustības sākumi gan bij manāmi jau 1905. gada lieldienās. Pirmo skandālu baznīcā es piedzīvoju 3. vasarsvētkos 1905. gadā Trentelberģes filiālbaznīcā. Ka tāds notiks, uzticami draudzes locekļi bij man jau iepriekš ziņojuši. Tā novēršanai es biju lūdzis vietējo pristavu spert soļus. Viss būtu labi, ja kāda daļa no 50 draguņiem, kas jau toreiz Krustpili bij novietoti, būtu ieradusies Trentelberģes miestā, kas atrodas apkārt baznīcai. Pristavs turpretim bij bijis tais domās, ka nekas nenotiks un atnācis viens pats, par ko tam arī vajadzēja samaksāt, jo viņu tikko nenosita. Asinīm pārplūdušu un bez samapas, ar vairākām vātīm galvā, viņu ienesa aptiekā. Mani revolūcionāri gribējuši sagrābt uz ceļa, bet bij pārskatījušies tādā ziņā, ka bij gaidījuši mani no Stukmaņiem, kamēr es biju izvēlēties otru ceļu (ar zirgiem no Krustpils uz Trentelberģi). Noturot aizlūgumu par ķeizaru, sacēlās briesmīgs troksnis. Izbiedētā draudze tūlī spiedās ārā no baznīcas, aizraudama līdzī arī trača cēlējus. Es liku aizslēgt durvis un pabeidzu dievkalpojumu ar nedaudzajiem pāri palikušajiem draudzes locekļiem. Kad atkal piegāju pie altāra, lai izdarītu

krustišanas, lieta ar pristavu, kuŗu augšā minēju, bij jau cauri. Vispārējā jucekļi, kāds nu bija izcēlies, es bērnu kūmas nevarēju vairs sadabūt kopā. Nogaidīdams viņu ierašanos, iegāju ģērbkambarī, kur uzticamie draudzes locekļi un pērminderi man uzmācās, lai bēgu, kamēr vēl nav par vēlu, jo mani gaidot tas pats liktenis kā pristavu, par kuŗu viņi domāja, ka tas ir nonāvēts. Kad negribēju padoties, viņi sagraba mani un pārcēla pār baznīcas mūrļa valni, un es atrados baznīcas otrā galā, netāļu no Aiviekstes krasta.

Nogājis lejā pie Aiviekstes, atradu tur kādu zēnu ar laivu un likos pārcelties otrā krastā. Uzgājis uz Krustpils ceļa, satiku kādu draudzes locekli, kas mani aizveda uz Krustpili.

Pēc tam baznīcas apgānīšana vairs nav notikusi. Stāvoklis tomēr kļuva arvienu draudošāks, jo revolūcija manā draudzē pieņēma arvienu plašākus apmērus. Pastāvīgi staigāja aģitatori „kā nabaga ceļinieki“ ģērbusies, kas tikai mājās iegājuši nometa maskas. Arī leitnants, kuram bij uzticēta draguņu komandēšana, nebij par saviem ļaudīm vairs gluži drošs, jo nezināja, vai var tiem pilnīgi uzticēties. Sevišķi ļauns stāvoklis kļuva novembra mēneša beigās. Katru acumirkli gaidīja uzbrukumu Krustpili, kuŗai, kā dzirdēja, tika gatavots tas pats liktenis, kas Skrīveriem. Leitnants paskaidroja, ka nevarot mūs apsargāt ar saviem apmēram 50 draguņiem, tādēļ lai es ar savu ģimeni pēc iespējas drīzāk meklējot citur patvērumu. To bij vieglāk pateikt nekā izdarīt, jo dzelzceļa streiks aizbraukšanu darija neiespējamu. Visi arendatori un Krustpils īpašnieks bij aizbēguši vēl ar pēdējiem vilcieniem, kas atgāja uz Pēterpili. Tā tad atlika vienīgi nogaidīt, ko nesis nākotne. 5. decembrī, drīz pēc katastrofas pie Stukmaņiem, kad virsleitnanta Roerberga bataljons bij ticis apšaudīts, pēc tam kad vilciens bij nolaists no sliedēm, dzirdēja, ka tiekot atkal nolaisti vilcieni līdz Rīgai. Es nolēmu savu sievu un bērnus nosūtīt uz Rīgu. Stacijā no Rīgas pienākušais vilciens pēc ilgāka laika bij atvedis atkal avīzes un kāds ierēdnis sniedza man mana svainļa nāves ziņu, kuŗš ceļā uz „Gloveri“, kur tas strādāja kā inženiers-ķīmiķis, bij nogalināts, tā es biju spiests pievienoties savai ģimenei. Kad es pēc sava svainļa bērēm gribēju braukt uz māju, dzelzceļa satiksme no jauna bij apstājusies un man bij jāpaliek Rīgā. Kad man bij iespējams atkal atgriezties, es atradu savu māju pilnu zaldātiem. Karaspēka daļas, kā izrādījās, bij ieradušās 8. decembrī. Mierīgie elementi uzelpoja brīvāk. Sai apvidū līdz ar to briesmas bij novērstas. Tikai priekš manis stāvoklis nebij patīkams tādā ziņā, ka mana māja bij pārvērsta kazarmē un man vairs nebij mājas. Tāds stāvoklis

pastāvēja līdz 1906. gada augustam. Nemierīgi šē bij tikai dažī laudis, kuŗiem dzīvē nebij veicies, pusizglītoti saimniekdēli un proletāriāts Livanu, Trentelberģes un Krustpils fabrikās, kā arī latviešu rentnieki, kas nebij maksājuši arī renti un ar revolūcijas palīdzību cerēja kļūt par rentētās zemes īpašniekiem. Tik tālu kā uz robežas, t. i. Kalsnavā, Stukmaņos, Laudonā, Sēlpilī, Attašienē un Alūksnē, pie mums, pēc manām domām, nekad nebūtu nonācis, izņemot, ja no šīm robeždraudzēm būtu ienākuši sveši elementi, ko karaspēka ierašanās aizkavēja. Ar sirsniģu sveicienu tavš

R. Valters.

Cēsu (resp. Madonas) apriņķis.

*Kalsnavas mācītāja I. Doebnera
mutisks ziņojums 11. maijā 1905. g.*

8. maijā Vietalvas baznīcā pa dievkalpojuma laiku nezināma roka ielaida balodi, kuŗam bija piesieta gaŗa sarkana lente ar revolūcionāru uzrakstu. Balodis sākumā nolaidās zemē baznīcas vidū un pēc tam lēni aizlidoja uz ērģeļu kori. Vairāki nepazīstami jaunekļi, kuŗi bija izdalījušies pa visu baznīcu, pēkšņi uzlēca kājās, it kā no paniskām bailēm, gribēdami, acīmredzot sabaidīt ap 800 cilvēku lielo baznīcēnu masu. Baznīcēni arī piecēlās kājās, bet tūlī atkal apmierinājās, kad mācītājs ar stipriem vārdiem aizrādīja uz šī starpgadījuma aplamību un nepieklājību: viņš aizrādīja arī uz nepazīstamiem jaunekļiem, kuŗi turējās baznīcas dibenā. Tani laikā salasījās pie sakristejas durvīm nepazīstamu cilvēku pulciņš, kuŗš gaidīja uz mācītāju, bet tika aizdzīts no Vietalvas saimniekiem, kuŗi gāja savus zirģus apraudzīt. Mācītājs tika brīdināts nebaupt atpakaļ uz Kalsnavu caur mežu, gar kapiem. Viņš arī to nedarīja, bet aizbrauca papriekšu uz Vietalvas muižu un pēc tam, apbraucot mežam apkārt, atgriezās mājās. Odzianas lauku urjadņiks, kuŗš bija Vietalvas krogā, vēlāk balodi ar sarkano lentu saņēma gūstā.

*Lazdonas mācītāja J. Ermaņa
ziņojums konsistorijai 9. maijā 1905. g.*

8. maijā, pa sprediķa laiku, baznīcā salasījās pūlis nepazīstamu cilvēku. Kad draudze sāka dziedāt, pūlis arī sāka dziedāt savas dziesmas, tā kā dievkalpojums bija jāpārtrauc. Kamēr mācītājs atradās sakristejā, kāds vīrs, sarkanā maskā, uzkāpa kancelē un turēja revolūcionāru runu, kuŗā tas baznīcu nosauca par elku templi, uzaicināja laudis iznīcināt valdības

ierēdņus, zaldātus, policiju, izpostīt telegrafu un dzelzceļus. Ap kanceli stāvēja ar dunčiem, revolveriem un nūjām apbruņoti laudis, aizbaididami nedaudzus baznīcēnus un dažus palikušos iebaididami... Pēc sarkanās maskas runas trokšņoja, kļiedza urrā un dziedāja, pēc tam 4—5 vīri iegāja sakristejā, piespieda mācītāju iziet no baznīcas, kur viņam iespieda rokā sarkanu karogu un veda viņu līdzī. Kad mācītājs atteicās iet ar viņiem, pēdējie viņu grūstīja un vilka līdzī. Tā viņš nogāja ar viņiem apmēram, 2 verstis, pie kam pūlis dziedāja Dievu zaimojošas, revolūcionāras dziesmas pēc pazīstamu korāļu meldījām. Pūlis sastāvēja no apmēram 1500 cilvēkiem un nesa līdzī 11 karogus. Lazdonas draudzes locekļi atradās gājiena beigās. Mācītājam ziņots, ka Lazdonas sociālistu vadoni bijuši pret dievkalpojuma traucēšanu, bet revolūcionārie elementi tomēr izveduši savu gribu.

*Bērzaunes mācītāja Ramoliņa
ziņojums konsistorijai 11. maijā 1905. g.*

1. maijā, ap pulksten 2, pēc noturēta dievkalpojuma, ieradās liels laužu pūlis ar sarkaniem karogiem (uzraksti: „Nost ar patvaldību!“) mācītāja muižā un pieklājīgā kārtā lika mācītājam nākt līdzī par liecinieku viņu sarunā ar muižas īpašnieku. Pēc tam, kad mācītājs atteicās līdzī iet, aizrādot uz karogu uzrakstiem, tas apsoliņās tomēr viņiem sekot un būt par liecinieku sarunās. Tad viņš, mācītājs, tika nostumts no parādes trepēm laužu pūlī; tur viņam rokās iespieda sarkanu karogu, bet uz mācītāja protestu, karogu atkal atņēma. Gājienā atradās arī pareizticīgo mācītājs. Apmēram 500 soļus no mācītāja muižas, gājienu apturēja karaspēks. Abi garīdznieki uzsāka sarunas ar virsnieku un izteica protestu pret varbūtēju šaušanu. Mācītājs Ramoliņš aizrādīja, ka daudzi nevainīgi varētu ciest un ka karaspēks arī par vāju, lai varētu ko nebūt panākt, tādā kārtā lieta varētu tikai pasliktināties. Doma, ka komandējošais virsnieks grib garīdzniekus no pūļa atbrīvot, neienāca viņam — Ramoliņam — prātā. Pūļa uzdevumā abi garīdznieki apsoliņās virsniekam, ka neviens netiks aiztikts, pēc kam karaspēks tika atvilktis un gājiena devās tālāk uz muižu. Pie lielcēla atzarojuma, kurš ved uz pili, ceļš tika no jauna aizsprostots; komandējošais virsnieks atļāva pūlim virzīties tālāk pa lielcēlu, ar noteikumu, ka sarkanie karogī jānolaiž. Abi garīdznieki tika atlaisti mājās.

Pie šī ziņojuma piemetina Bērzaunes īpašnieks V. fon Bērens: Komandējošais virsnieks, rezerves leitnants Britcke, izteicies, ka viņš piedāvājis garīdzniekiem apsardzību, bet tie

no pēdējās atteikušies, pie kam viens no viņiem teicis: „Es pazīstu savus ļaudis, man jāpaliek pie viņiem, lai tos pasargātu no ļauna.“

Odzienes fon Brümmeris izsakās, ka leitnants Britcke apgalvojis, ka viņš, Britcke, piedāvājis garīdzniekiem apsardzību un gribējis viņus no pūļa atsvabināt, uz ko mācītājs Ramoliņš atbildējis: „Es piederu manai draudzei un gribu pie tās palikt.“

No mācītāja Ramoliņa 11. maija ziņojuma nav redzams, vai trokšņojošais pūlis pastāvējis no Bērzaunes draudzes locekļiem, resp. vai daudz svešinieku starp viņiem bijis. Mācītājs Ramoliņš ir gan tikai kopš 4 nedēļām amatā.

*Ērgļu mācītāja E. Köhlera 5. maija ziņojums
konsistorijai un Vidzemes ģenerālsuperintendentam.*

5. maijā vairāk simtu cilvēku liels pūlis no gada tirgus ieradās mācītāja muižā un pieprasīja, lai viņš, nesdams priekšgalā sarkanu karogu, nāktu viņiem līdzī uz muižu un izpildītu tulka vietu sarunās ar muižas īpašniekiem. Kad viņš, mācītājs, atteicās paklausīt, daudzi viņu sāka lūgt nākt līdzī, jo citādi viņa dzīvība esot apdraudēta. Pēc tam viņu nogrūda no parādes trepēm trokšņojošā ieskurbušā pūlī. Viņš deva zīmi, ka vēlas runāt. Pēc tam vadoņi pavēlēja apklust un viņš, starp citu, teica: „Ja mans Pestītājs ir spaidu kārtā krustu nesis, tad arī es varu tagad spaidu kārtā sarkanu karogu nest.“ Laužu pūlis norāva no galvas cepures un kļiedza urrā. Pūlis viņam apsoliņās neko nedemolēt. Dziedādams tas sāka kustēties. Daļa cilvēku bij ieskurbusi. Mācītājs, kuram pievienojās arī viņa sieva un māsa, atradās pūļa vidū, cieši ieslēgts no jauniem cilvēkiem, pa daļai no tiem, kurus viņš pats bij iesvētījis. Tā tas tika pasargāts no ieskurbušo uzmācības, Karogu viņš nav nesis, bet bija spiests pa laikam pieskārties pie karoga kāta... Gājiens devās uz Ērgļu muižu, kurās iemītnieki aizbēguši. Nekas netika demolēts. Vadoņi tomēr nespēja vairs valdīt pār pūli un tādēļ pasludināja, ka 15. maijā tiks sarīkots jauns gājiens uz muižu un mācītājs ar savējiem tika atlaists mājās.

Mācītājs vēl piemetina, ka padībeni uzmācās naktīs mācītāja muižā ar pieprasījumiem pēc naudas. Saimnieki viņam nemaksā kopš ilga laika nomas; tas notiek uz kāda turīga saimnieka ierosinājumu, kurš arī mācītāja pļavas nogana ar saviem lopiem.

Noslēgumā

sniedzam 1905. gada kustības laikā pārpildīto cietumu dzīves ainas un uz nāvi notiesāto revolūcionāru Golgatas ceļu arī garīdznieka attēlojumā:

— d. —

Von

Deutschen Stadt - Prediger

St. Johannis.

Mitau.

den d. d. *Rybniker* 1906

№ 147

Augsti godātam

mācītājam H. Bilensteina kgm

Vecsaulē.

M. B.! Uz tavu pieprasījumu par revolūcijas notikumiem manā draudzē, esmu tai laimīgā stāvoklī, ka varu tev paziņot, ka mana draudze tieši no revolūcijas netika traucēta.

Neviens revolūcionārs no šejienes nav cēlies, ne arī kādam draudzēs loceklim revolūcija tiešā, jūtāmā veidā kaitējusi. Gluži otrādi, pēc manas pārlicības, garīgā apziņa šai laikmetā, kur katram nācās izšķirties pa labi vai pa kreisi, tieši kļuvusi manāmi stiprāka. Kas attiecas uz revolūcijas notikumiem pašā pilsētā, tad, es domāju, Bernevis un Dobberts tev sniegs par to labākas informācijas, nekā es. Obligātoriskas draudu vēstules latviešu valodā, protams, es arī saņēmu. Tanīs tieku titulēts par „melnās sotņas priesteri“, man piedraud ar noraušanu no kanceles un nosīšanu. Bet tam taču nav nozīmes. Cietumos — vīriešu un sievietes, apmēram līdz ziemsvētkiem no revolūcijas gandrīz nekas nebija manāms. Ieslodzīto skaits vīriešu cietumā svārstījās starp 150 un 200 cilvēkiem. Pā to starpu ieveda arī revolūcionārus no laukiem, no kuriem lielāko daļu, ar vai bez drošības naudas, drīz atkal palaida brīvā, tā ka kriminālnoziedznieki arvien vēl iztaisīja vairākumu. Dievkalpojums piedalījās kārtīgi apmēram trešā daļa no visiem ieslodzītiem (neviens netika piespiests to darīt!).

Dievkalpojumu traucējumi nekad nav notikuši, pat pie aizlūgšanas par ķeizaru. Es pat nevarēju vēlēties uzmanīgāku draudzi. Pirmajā adventē un nākošās dienās nemiera vilņi gāja, kā zināms, visaugstāku. Tieši pirmā adventē biju nolīcis dievkalpojumu cietumā. Pilsētā trakoja revolūcionāri. Važņu nebija. Runāja, ka notikšot uzbrukums cietumam. Kājām ejot nesu uz cietumu dievkalpošanai nepieciešamās lietas. Cietuma apkārtnē bija gandrīz tukša no cilvēkiem. Un kamēr pilsētā ļaužu pūļi klainoja un blāva, es aiz cietuma mūriem pilnīgi netraucēti noturēju dievkalpošanu. Adventes beigās es noliku ziemsvētku svinēšanu un izgādāju atļauju arī vīriešu

cietumā dedzināt eglīti, kas līdz tam vēl nekad nebija darīts. Ziemsvētku svinēšanu es apvienoju ar svēto vakarēdienu, kurā piedalījās apm. 20 cilvēku, arī daži tādi, kas notiesāti par piedalīšanos vasaras nemieros. Viņi atzinās, ka savus noziegumus (postišanas) izdarījuši dzērumā un ka to nožēlo. Lūgšanas zāle bija pārpildīta un viss noritēja ļoti labi. — Drīz pēc ziemsvētkiem, kad sāka darboties soda ekspedīcijas, cietumi pildījās un pat ļoti ātri. Pēc kādām pāris nedēļām vīriešu cietumā bija pāri par 500 cietumniekiem. Lūgšanas zāli atbrīvoja cietuma vajadzībām, tā ka kārtējus dievkalpojumus vairs nebija iespējams noturēt. Kad arestantu skaits arvienu vēl pieauga, ķērās pie sieviešu izlikšanas no cietuma, lai tanī novietotu vīriešus revolūcionārus, apm. 120 cilvēku.

Ciešanu laikā noturēju abos cietumos dievkalpojumus ar svēto vakarēdienu. Vīriešu cietumā šim nolūkam man iekārtoja kādu halli, bet agrākā sieviešu cietumā lūgšanas zāle bija palikusi brīva. Abās vietās dievkalpojumus ņēma dalību apm. 40 vīriešu. Dievgaldnieki vai nu dievojās, ka viņi ir nevainīgi, vai arī centās savus pārkāpumus aizbildināt ar pavešanu un teroru. Arestanti nāca un gāja, tā ka bija grūti nodibināt ar kādu no tiem tuvākas attiecības. Jūlijā agrākajā sieviešu cietumā, es atkal noturēju dievkalpojumu. Viss noritēja kārtīgi, bet noturot aizlūgšanu par ķeizaru, sākās demonstratīva kāsēšana. Tas notika pēc zināma parauga, jo isi pirms tam Rīgā bija noticis tāds pats gadījums. Izņemot šo, līdz šim nekādu dievkalpojumu traucējumus neesmu piedzīvojis. Nākošā reizē aizlūgumu par ķeizaru noklausījās mierīgi, katrā ziņā šoreiz agrākā sieviešu cietumā kriminālnoziedznieki bija pārsvarā, kas iepriekšējā reizē bija citādi bijis. Vīriešu cietumā patlaban 550 arestēto, agrākā sieviešu cietumā apm. 110. Vairāk arī nav iespējams ievietot. Par uzturu visā šai laikā man žēlojies tikai viens arestants, bet es nedomāju, ka te lieta grozījās ap uzturu, bet gan ar šo sūdzēšanos viņš gribēja dabūt naudu. Citādi, nevienā personīgā sarunā nekad neesmu dzirdējis par to sūdzamies. Arī par sliktu apiešanos no priekšniecības puses neesmu dzirdējis nevienas sūdzības. Tagadējais cietuma priekšnieks ir ļoti mikstas dabas cilvēks, katrā ziņā sasirdzis ar visām humanitātes skurbuļa kaitēm (pēdējās ir tikai manas domas). Esmu atradis, ka tas katrā laikā gatavs pēc iespējas atvieglot arestantu stāvokli. Cietumnieki ļoti žēlojas par šausmīgu garlaicību un visi pastāvīgi lūdz grāmatas. Tikai ir bezgala grūti tik lielā skaitā dabūt piemērotu lasāmu vielu latviešu valodā. Esmu devis šiem cilvēkiem veselas pakas Niedras rakstu. Neko nekaitē, ja viņi šīs grāmatīņas vēlāk saplēš. Ja

tie lasa arī kaut tikai gara laika pēc, tad ar to jau arī kas panākts. Arī „Vērotāju“ viņiem iedevu. Nereti lūdz arī bībeles un dziesmu grāmatas. Tikai ar šo grāmatu došanu nav pārāk jāsteidzas, jo agrāk šīs grāmatas parasti izlietotas papirosiem. Tāpēc es arī daru tā, ka bībeles un dziesmu grāmatas dodu tikai tiem, kuri esmu bieži manījis dievkalpojumos un kuriem tā tad ir zināmas garīgas prasības.

Līdz pat pēdējam laikam nāves sodu izpildīšana šē nebija nākusi priekšā. Uz nāvi notiesātos veda uz Liepāju un tur nošāva. Ar kara lauka tiesu ievēšanu stāvoklis ir mainījies. 9. septembrī pusdesmitos vakarā es saņēmu caur policijas priekšnieku no gubernatora uzaicinājumu nākošā rītā, pulkst. 6, pavadīt dažus uz nāvi notiesātus.

Diezgan grūts uzdevums! Lieta grozījās ap grāfa Lamsdorffa slepkavu un vēl 2 līdzdalībniekiem. Pulkstens piecos liku sevi modināt, paņēmu savus amata svārkus un svētā vakarēdiena piederumus un braucu uz vīriešu cietumu. Bija gandrīz pavisam tumšs; lietus gāza strauvē. Ielas klusas un tukšas no cilvēkiem. Pie pirmajiem cietuma vārtiem, pa kuriem ieeja atļauta visiem, stāvēja kareivji ar uzvilktām bajonetēm, viņi manī jautājoši noskatījās un tad palaida garām. Aiz vārtiem iekšpusē stāvēja divi vezumnieku rati. Viņu mērķis bija skaidrs: ar viņiem vedis nošauto liķus uz apbēdīšanas vietu. Pārņem savādas, drausmīgas jūtas: tur augšā notiesātie, kuri vēl nezina, ka jau tagad sodu izpildīs, spēcīgi un veseli vīri, un šē apakšā — rati, kas gaida uz viņu liķiem! Pa to starpu aust jau rīts. Satieku dažus virsniekus, no kuriem viens, šējienietis, ir man pazīstams. Mēs sasveicināmies. Viņiem tīri oficiālas sejas, it kā lieta grozītos ap kādu šaušanas mēģinājumu, bet tomēr arī viņos manāms iekšējais uztraukums. Ieeju kantorī un sastopu cietuma priekšnieku un viņa palīgu, kurš arī ir vietējais. Viņos uztraukums nomanāms vēl skaidrāki, jo taču tikai apmēram pirms vienas stundas tiem paziņots par nāves soda izpildīšanu, kas notiek pirmo reizi, kamēr cietums pastāv. Cietuma priekšnieka palīga pavadībā izeju cauri otriem vārtiem un pienāku pie galvenās ēkas, kur vēl valda pilnīgs klusums. Nepārtraukti list lietus. Nonākam galvenā koridorā, tad aiz stūra uzrauga dežūras istabā, kur drūmi deg lampas. Es lūdzu uzraugam, kas ir manas draudzes loceklis, baltu galdautu, ar ko pārklāt svētā vakarēdiena gāldu. Galdauta nav, bet man iedod pārs rupju, bet tīru dvieļu, kas izpilda to pašu vietu. Tad es sakārtoju svētā vakarēdiena gāldu un uzvelku amata svārkus. Vēl atnes sveci un viss ir gatavs. Uzraugs prasa priekšnieka palīgam, kā lai viņš cietumniekus iaved — ar vai

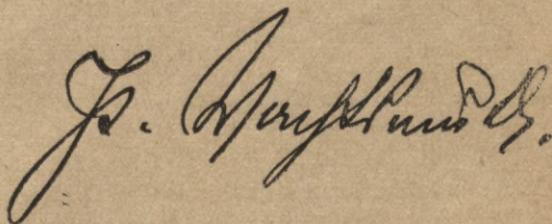
bez ķēdēm. Ķēdes pie durvīm lai noņemot, jo pie altāra ķēdēm neesot vietas! Tad priekšnieka palīgs man jautā, kādus sargus lai viņš atsūta. Katrā ziņā dažiem te jābūt. Es lūdzu, lai sūta kareivjus, kas nesaprot latviski, lai notiesātie varētu brīvāki izrunāties. Viņš apsola lietu tā nokārtot. Tad viņš ar uztraugu iziet ārā. Pajet apmēram 20 minūtes. Notiesātie vēl ģērbjas. Viņi nezina, ka tos šinī pašā brīdī gaida nāve. To viņiem teiks tikai tad, kad tie būs apģērbusies. Dzirdu aiz durvīm ķēžu žvadzēšanu, viņus ievēd. Pie durvīm tiem noņem cieši saslēgtās ķēdes, kas arī ilgst savu brīdi.

Tad viņi ienāk, 3 vīri, kam seko 4 kareivji, kuŗi ar ieročiem rokās, nostājas vairāk dibenā. Notiesātie nostājas man priekšā, viens ļoti bāls, divi pārējie ar noliektām galvām. Es vēl nezinu, vai viņi vēlēšies pieņemt svēto vakarēdienu. To ļoti apšaubu attiecībā uz vienu, galveno vainīgo. Es arī negribu viņiem to tūlīn jautāt, bet gan iepriekš tos sagatavot šai atbildei. Ar šo nolūku es lasu viņiem priekšā līdzību par pazudušo dēlu un par noziedznieku pie krusta. Pa lasīšanas laiku viņu sirdis kļūst mīkstākas un tie sāk šņukstēt — tā ir laba zīme. Izejot no šīm līdzībām, es runāju papriekšu ar viņiem visiem un tad ar katru atsevišķi. Divi apzvēr savu nevainību noziegumā, kuŗa dēļ tiem piespriests nāves sods. Arī Dieva priekšā un skatoties nāvei acīs viņi pie tā paliek! Vai tas tā ir vai nav — tikai Dievs to zina! Ka tie Dieva priekšā ir grēcinieki, to viņi zina, grib savus grēkus atzīt un pieņemt svēto vakarēdienu. Saviem piederīgiem tie liek nodot sveicienus un teikt, ka viņi mirst nevainīgi. Trešais galvenais vainīgais, saka, ka tas nav vainīgs v i s ā s tais lietās, par ko viņu apvaino, tikai dažās. Viņš grib savus grēkus atzīt Dieva priekšā un pieņemt svēto vakarēdienu. Uz manu jautājumu, viņš liek pateikt savai mātei, ka tas nožēlojis savus grēkus un piesaucis Jēzu Kristu par savu Pestītāju. Uz maniēm tālākiem jautājumiem tas atbild, ka lūdz piedošanu no tiem, kam nodarījis ļaunu un nožēlo savus darbus. Es atbildu viņam, ka cieņš, protams, no sirds viņam piedod. Pēc tam mēs visi kopā lūdzam Dievu. Notiesātiem visu laiku asaras birst pār vaigiem, bet citādi viņi turas stingri. Tad mēs vēl apmaināmies ar dažiem šķiršanās vārdiem. Šausmīga doma: še stāv vīri veseli un spēcīgi; tikko mēs kopā lūdzām Dievu un es tiem izdalīju svēto vakarēdienu, bet aiz durvīm gaida, lai vestu tos nāvē, un pie vārtiem stāv liķu rati. Vēl pāris atvadišanās vārdu, tad viņi man nobučo rokas un iet ārā. Dzirdu vēl, kā tie stipri iešņukstas, kad saprot, ka viņus tūlīn gaida nāve. Acis tie neļauj aizsiet. Un viss gājieni iziet ārā. Un kamēr es izeju

ārā pie durvīm, jau noskan zalve. Šāvuši 18 vīri, uz katru 6. Klīdzieni nav dzirdami, viņi uz vietas bijuši beigti. Es eju caur vārtiem. Ar bailīgi sastingušām sejām mani sveicina liķu vēdēji. Tad caur pēdējiem vārtiem un ārā uz ielu... Ir apmēram pusastoņi. Lietus gāž vēl arvienu. Varu teikt vienīgi to: kaut ko tamlīdzīgu cilvēks nevar bieži izturēt, tas nav panešams! Aizvakar no rīta atkal tādā pat kārtā divus nošāva. Protams, nāves sods ir vajadzīgs, bet tas tomēr ir kaut kas šausmīgs, pret ko viss cilvēkā sacelās. Lai Dievs dod, ka mums drīz vairs nebūtu vajadzīgi nāves sodi! Vairāk man nekā nav ko ziņot.

T a v s

sv. Jāņa baznīcas mācītājs, Jelgavā.

Saturs.

	Lapp.
Ievadam	3—11
1. Jelgavas apriņķis.	
Dalbes draudze, zinotājs mācītājs Pauls Heintcs	12—21
Sesavas — E. Krügers	21—25
2. Talsu apriņķis.	
Engūres — G. Sadovskis	25—28
Talsu — (vācu draudzes mācītājs, pēc 1905. g. adrešu grāmatas Jūlijs Eckerts)	28—39
Stendes un Spāres — Glazers	39—41
Kandavas — (pēc 1905. g. adrešu grāmatas tanī laikā Kandavā par mācītāju bija A. Bernevis)	41—47
3. Ventspils apriņķis.	
Dundagas — (pēc 1905. g. adrešu grāmatas tanī laikā Dundagā par mācītāju bija prāvests K. Moltrechts)	47—52
Popes-Rīndes — (pēc 1905. g. adrešu grāmatas tanī laikā par mācītāju bija fon Bernevis)	53—59
Puzes — R. Heinrichsens	59—63
Ugāles — E. Freibergs	63—65
Piltenes — Joh. Šalme	65—67
Piltenes prāvesta iecirkņa ziņojums — (K. Moltrechts)	68—69
Landzes un Užavas — Artūrs Bāders	69—75
Zlēku — Vilhelms Kupffers	76—85
Ēdoles — E. Šilings)	85—99
4. Aizputes apriņķis.	
Apriku — Ed. Grūners	100—106
Valtaīku — H. von Gavels	106—109
Gramzdas — F. Stegmans	109—116
5. Grobiņas (Liepājas) apriņķis.	
Dienvidurbes — Roberts Siecens	116—120
6. Kuldīgas apriņķis.	
Griezes — V. Tittelbachs	120—123
Kursiņu — Th. Ramoliņš	124—125
Skrundas — F. fon Beuningens	125—135
Lutrinu — Th. Grünbergs	135—137
Saldus — H. Beckers	138—141
7. Jaunjelgavas apriņķis.	
Valles — V. Urbāns	141—144
Sunākstes — (pēc 1905. g. adrešu grāmatas Joh. Stenders)	144—147
Zalvas — R. Rozenbergers	147—151
8. Ilūkstes apriņķis.	
Kaldabruņas — (pēc 1905. g. adrešu grāmatas — Aleksandrs Broederichs)	151—154
Sīkeles (tekstā nodrukāts nepareizi (— Bornes) (1905. g. te par mācītāju bija Oskars Bidders)	155—158
9. Daugavpils apriņķis.	
Krustpils — R. Valters	158—160
10. Cēsu (resp. Madonas) apriņķis.	
Kalsnavas — Doebnērs	160
Lazdonas — J. Ērmans	160—161
Bērzaunes — Ramoliņš	161—162
Ergļu — E. Köhlers	162
Noslēgums.	
Jāņa baznīcas Jelgavā — P. Vachtsmuts	163—167

213 165

Izglītības kooperatīva „Kultūras Balss“ jaunākie izdevumi (1929./30.).

Literatūra.

O. Nonāca sakārtojumā — Mācītāju ziņojumi par 1905. g. revolūciju, 167 lp.	Ls 1,50
Upītis, A. — Stāsti par mācītājiem, noveles 1930. g., 224 lp.	2,—
Hašeks, J. — Drošsirdīgā kareivja Sveika piedzīvojumi, III. d., 258 lp.	1,50
Hašeks, J. — Sveiks krusta ugunis, 272 lp.	1,50
Upītis, A. — Zem naglotā papeža, romāns, I. d., 238 lp., II. d. 237 lp.	1,50
Ozoliņ-Krauze, A. — Virpuļu durvis, romāns, 203 lp.	1,50
Kurcijs, A. — Cilvēciskie lopī, stāsti, 150 lp.	1,50
Žeromskis, S. — Pavasara priekšvakarā, romāns, tulk. J. Grots, 332 lp.	2,—

Zinātne.

Faradejs, M. — Sveces ķīmiskā vēsture, 90 lp.	1,—
Dēkēns, K. — Agrā bērnība (no jauna brošēts), 138 lp.	1,50
Priedkalns, A. — Mazu bērnu kopšana, otrs pārlab. izd., 197 lp.	2,—
Reizlīš, E. — Cilvēka anatomija un fizioloģija, 80 lp.	1,50
Serdants, A. — Nāve un nemirstība, 98 lp.	1,—
Balodis, K., prof. — Ievads tautsaimniecībā un tautsaimniec. teorijā, (trešais pārlab. izd. 1930. g.), 244 lp.	4,—
Pļechanovs, G. V. — Materiālisma vēsture (no 10 gr. sērijas) Nr. 1., 167 lp.	1,50
	abonentiem 1,—
Menders, Fr. — Ievads tautsaimniecībā (drukā), Nr. 2.	1,—
Kautskis, K. — Cilvēka daba, I. d. (sagatavošanā), Nr. 3.	1,—

Dažādas.

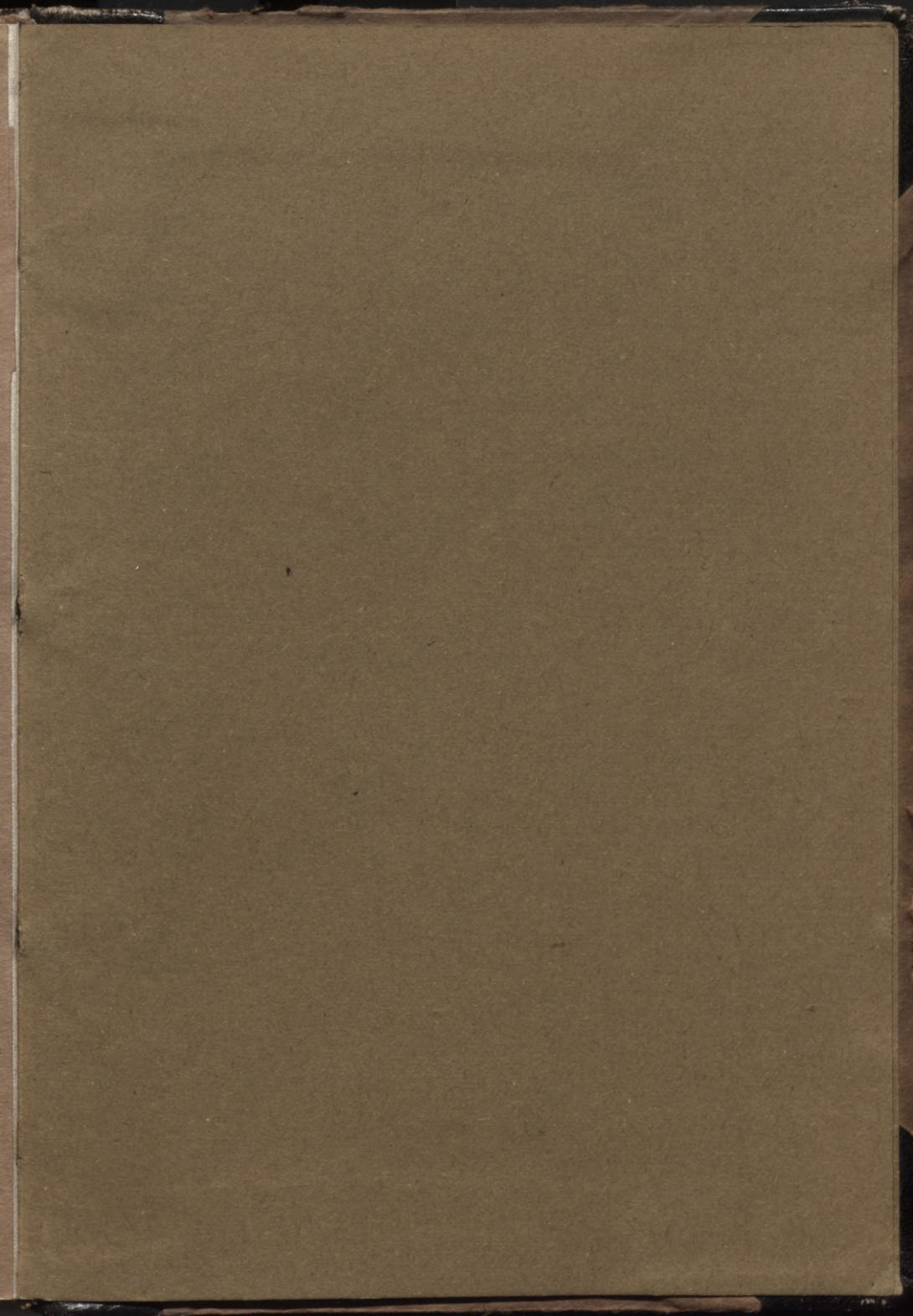
„Kultūras Balss“ — Ābece (mazā, baltieš.), 1930. g., daudz bild, krāsās, 48 lp.	—,50
Dr. Orientācija. — Satīriskais kalendars 1930. g., 112 lp.	1,—
„Progress“ kalendars 1930. g., veltīts 1905. g., 176 lp.	1,—
Darba rūka kalendars 1930. g. (zemes gab. turētājiem)	—,50
Upītis, A. — „1905. gads“, drāma, 61 lp.	1,50
Katājevs, A. — „Rinķa kvadrātūra“, drāma, 68 lp.	1,—
Liberts, A. — Kosmografija, 95 lp.	1,50
Liepiņš, R. — Dabas mācība, I. d., 6. izd., 104 lp.	1,50
Liepiņš, R. — Fizika, II. d., 131 lp.	2,—
Arnolds un Bachs — Spāniešu muša, komēdija (otrs izdev., 1930. g.)	
Liepiņš, R. — Ķīmija vidusskolām, 143 l.	2,—
Grots, J. — Sveiki brīvā Latvijā, luga (drukā) Katalogu un bibliotēku lasītāju grāmata	8,—
Vēst. pēt. b-ba. — Revolūcionārā kustība Latvijā, 214 lp.	2,—
„ „ „ — 1905. g. revol. cietušie skolotāji	2,—
„ „ „ — 1905. g. revolūcionārā kustība Alūksnes un Smiltenes novados	2,50
Panžola, N. — Slavus tirgotāji, luga, 100 lp.	1,50
Upītis, A. — Cēloņi un sekas, komēdija, 48 lp.	1,—
Upītis, A. — Lapas viesuli, viencēliens, 14 lp.	—,50
Vecās un jaunās dziesmas, ko tagad dzied	1,—

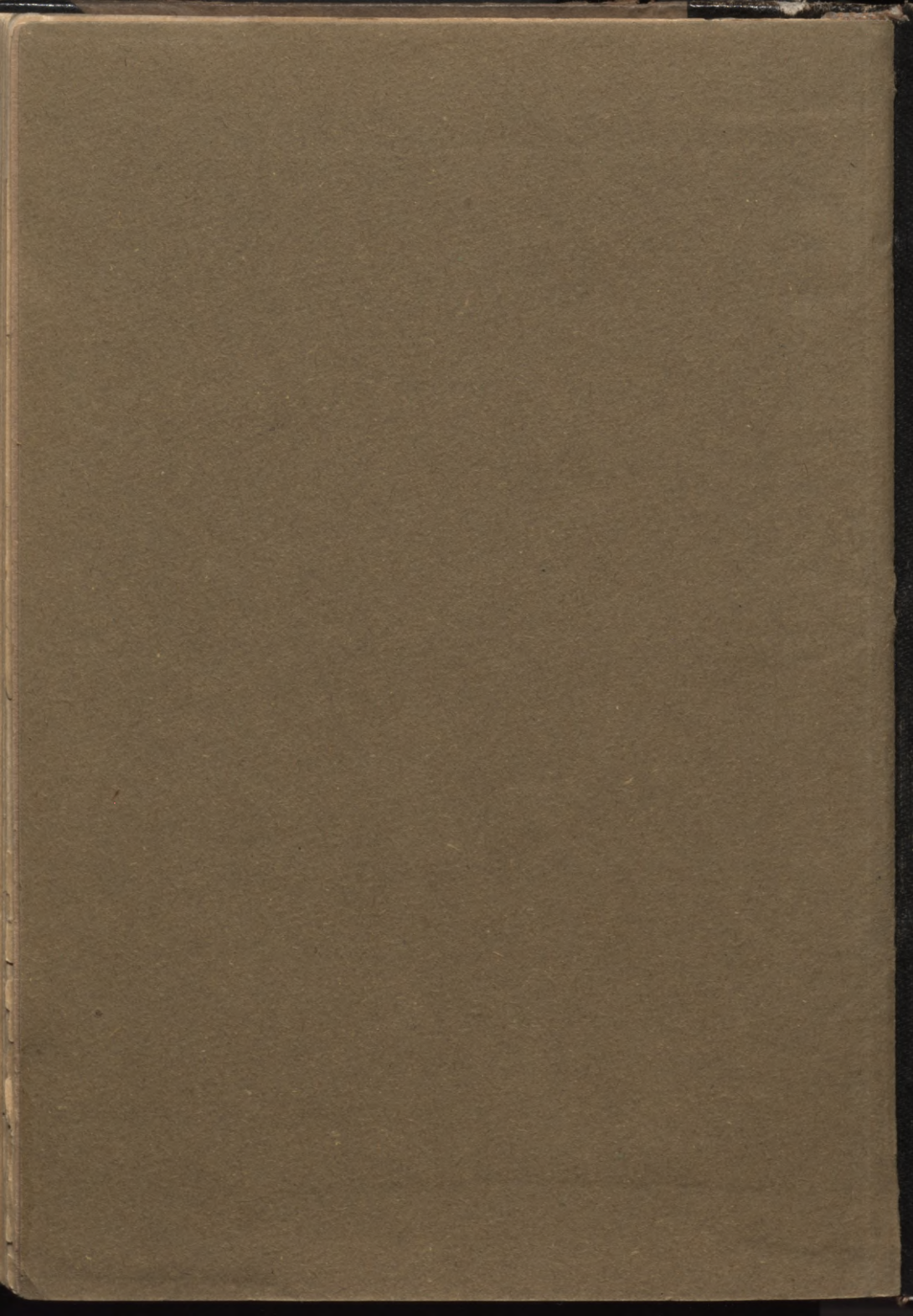
Žurnāls „Jaunais Laiks“ ģenerālkomisijā.

Žurnāls „Signāls“, ģenerālkomisijā

LB 165

7 MAR 1930

138

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309054914

135